

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ZİYA ŞAKİR

MEÇHUL ASKER

1912 EDİRNE MUHASARASI

“Balkan Harbinin 99.yılı Münasebetiyle”

akıl fikir
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

MEÇHUL ASKER

1912 EDİRNE MUHASARASI

Mayıs 2011

MEÇHUL ASKER 1912 EDİRNE MUHASARASI ZİYÂ ŞAKİR

Copyright© Akıl Fikir Yayınları - Mayıs 2011

Bu kitabın tüm hakları Akıl Fikir Yayınları'na aittir. Kaynak gösterilmek-
sizin kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir yöntemle kopya edi-
lemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

YAYINCI: Akıl Fikir Yayınları

DİZGİ: Erdal Dandin

KAPAK TASARIMI: Akıl Fikir

İÇ DÜZEN: Akıl Fikir

BASIM: Mayıs 2011

AKIL FİKİR YAYINLARI

Alayköşkü Caddesi Küçük Sokak Civan Han Kat:1 No:3

Cağaloğlu - Fatih / İSTANBUL

Tel: 212 - 520 98 90 / 97 Fax: 212 - 527 06 77

e-posta: bilgi@akilfikiryayinlari.com

ISBN: 978-605-62227-2-6

BASIM ve CİLT: Şenyıldız Matbaacılık

Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No:3 kat 1

Topkapı / İstanbul - Tel: 0212 4834791

ZİYA ŞAKİR

MEÇHUL ASKER
1912 EDİRNE MUHASARASI

AKIL FİKİR YAYINLARI

Yayınevi Notları

1— Bu kitap aslına sadık kalınarak basılmış ancak günümüz gençlerinin daha rahat faydalanması için cümlelerin akışına uygun olarak bazı kelimelere parantez içinde güncel anlamları verilmiştir.

2— Üstad Ziya Şakir'in kardeşi Kazım Bey'le birlikte gönüllü olarak katıldıkları Balkan harbinde tuttuğu notlardan yararlanarak Vakit Gazetesinde 116 tefrika halinde tarihinde "Meçhul Asker" adıyla yayınlanmıştı. O dönem de büyük yankılar uyandıran ve Ziya Şakir'e tanınmasını bu ilk tefrikaları daha sonra çeşitli gazetelerde yüzlerce tefrika izleyecekti. Meçhul asker tefrikaları yayınevimiz tarafından ilk kez kitap haline getirilmekte ve sizlere takdim edilmektedir.

3— Ziya Şakir ve kardeşi Kazım Bey'in komutanlarıyla çekilmiş olan bu döneme ait fotoğraf, torunu, Sayın Ayda Üstündağ Hanımefendi'den alınmıştır.

4— Elimizde mevcut olan "Meçhul Asker"i Ziya Şakir eliyle yazılmış defterlerinden birkaç yaprak kitaba dahil edilmiştir. (Sayfa 24, 28, 258)

İÇİNDEKİLER

ZİYA ŞAKİR HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ	11
KAYA, SANCAĞI GÖZET!	19
Gönüllü gidiyorlar	21
KAYA'NIN DEFTERLERİ VE MEKTUBU	25
BİRİNCİ DEFTERİ	29
Gazetecileri Tutukluyorlarmış	32
Maarif Müdürünün Evinde	35
Kışlada İlk Gün	37
Yeni Elbiseler İçinde	41
Taburun Önünde	42
İstanbul'da İlk Gün	44
Durağı Olmıyan Tren	46
Ne Çaresiz Bekleyiş	49
Toplanma Yeri	51
Harbin Başlangıcı	53
Sultan Selim Camisi'nde	56
Edirne'den Ayrılırken	57
Acemi Erlerle Harp	59
Top Sesleri Altında	60
Bulgar Çobanla Karşı Karşıya	63
Gecenin Karanlığında	67
Parçalanmış Cesetler Arasında	70
Kurşun Yağmuru Altında	72
Hendeğin İçinde	76
Dağılan Tabur	78
Pravadi Deresi'nde	82
Matemli Karargâh	84
Merkez Hastanesinde	86
Rumeli Otelinde	88
Sokaklarda Görünenler	91

Karargâha Dönüş	95
Edirne'deki Durum	99
Şehirde Görülenler	105
Komutanların Fikir Ayrılıkları	106
Telgrafçının Söyledikleri	110
Edirne Üzerinde Uçan Tayyare	115
Askerden habersiz kumandanlar	118
Bulgar Esirlerin Anlattıkları	122
Zavallı Kahraman Yaverler	125
20 Teşrinievvel – 2 Kasım	126
Kahraman Türk Evlâtları	129
Kartaltepe'nin Geri Alınışı	132
Kasaturalar Bileniyor	135
Cephenin Ortasında	139
Cephane Yetişmezse	140
Cephane Yerine Ulaştı	143
Kayapa'nın İntikamı Alındı	144
Feci Bir Felâket	149
Acıklı Bir Tezat	153
Korkunun Ecele Faydası Yok!	156
Edirne'de Mahrumiyet Günleri	160
Şükrü Paşa'nın Beyannamesi	162
Söyleyemediklerimiz	164
Bahaettin Şakir Bey'le Mülâkat	167
Teslim olmak nasıl olur?	172
Düşmanın Düsturları	177
Kışlaya Gelen Tebliğ	179
Hakikatle hayal arasında	183
Edirne! Ah Zavallı Edirne...	187
Edirne'den Geçen Bulgar Trenleri	188
Dün Afrika'dan, Bugün Avrupa'dan Kovuluyoruz.	195
Bir Şehit Kabrine Son Bir Selâm	200

Bulgar Askerlerin söyledikleri	201
Makedonya ve Edirne'yi İsteriz	210
Apret apret...	214
Rivayet yağmuru altında	216
Matmazel Bella	217
Harp arasında sohbet	220
Şeytana uymak korkusu mu?	228
Majör Gümüşef ile Randevu	229
Devletli ve Saadetli Efendiler	232
Galip miyiz? Mağlup muyuz?	234
Kaya Bey'i İstiyorlar	236
Kumandanın kapısında	238
Savaşta Çıkacak Gazete	239
Moral Bozucu Bir Haber	241
Cephede Gazetecilik	242
Çavuşluğa Terfi	244
Edirne Sokaklarında Bir Çavuş	248
Edirne'ye Naklimiz	250
En Büyük Düşman Açlık	252
İstasyonda Toplanan İnsanlar	253
İKİNCİ DEFTER	259
Harp, Açlık ve Maneviyat	259
Mahmut Şevket Paşa Nezarete Geçmiş...	262
Devam Eden Mütareke	263
Karşı Tarafa Firar	265
Bulgarlar Ağzımızı Arıyor	266
Sefaletin Meşheri: Edirne	270
Bulgar Subaylarla Harbe Dair	271
Efradın cesareti kırılıyordu	273
Konferans Sonrası Firarlar	274
Nihayet Tekrar harp	278
Söz Bir, Allah Bir.	279

Mülazım Sarıkof'la Mülâkat	281
Bulgar Subaylara Veda	285
Karanlıkta Parlıyan Ateş	288
Dilenen Biçâreler İnsanlar	293
Gene zehirli havadisler	294
Katil Batarya Nasıl Tahrir Edilecek?	296
Hiç beklenilmeyen Hadise	300
Küflü Peynir ve At Etinden Yapılan Yemek	302
Ordu Geliyor	304
Hastahanenin Aziz Hastaları	306
Osmanlıya Yakışır bir Sulh	310
Payitahttan Gelen Haberler	312
Bir İnfilakın Yaptıkları	312
Doktorun Odasındaki Top Top Kumaşlar	313
Tütüncüde Patlıyan Bomba	315
Akşam Yemeği: Süpürge Tohumu	319
Beklenmeyen bir hadise	320
Pamuklu Müjdesi Sevinci	322
77 Numaralı Uçak	323
Fena havadis...	324
Saltanat Devrinin Acı Bir Hatırası	327
Yemi Olmayan Hayvanların İtlafı	331
Bu Ne Müthiş Bir Soğuktu...	333
Çıplak Ayakları Mosmor Yavrular	334
Beklenilmeyen davet karşısında	340
Onbaşının İsteği	342
İhtiyar Dostumuz Moses Efendi	342
Moses Efendi'nin Ziyafeti	346
Luiz'in sözleri içimi yaktı	349
Bir Annenin Feryadı	351
Bedbaht yavrunun ayağı kesilmişti	354
Doktorla Sohbet	355

Karargâhta Zabıtlarla Müşavere	358
Şehre Düşen Mermiler	360
Yaralı Çocuğa Ziyaret	361
Geceyi Neşe İçinde Geçirdik	364
Ekmekler her gün biraz daha ufalıyor	365
Gelen Parlak Havadisler	367
Soğuktan Donan Vücutlar	368
Sabri Bey'den gelen mektup	373
Sabri Bey'in Köşkünde Son Yemek	375
Halâskâran-ı Vatan Gurubu Subayının Yaptıkları	376
Dut Ağacı Peşinde	377
Yanık Kışla'da Gördüklerim	379
Karaağaç'ı Ziyaret	381
Ateşe Susamış Toplar	383
Derin Bir Sessizlik	385
Kalbimizi Yaralayan Bir Sahne	388
Hıçkırıklarla Söylenen Şarkı	390
Kahvaltı Hayali	391
Ümitli Dakikalar Yaşıyorduk	393
Yine Particilik	396
Gençliğin unutulması mümkün mü?	397
Edirne'ye Dönüş	400
Kaçakları Bekleyen Akıbet	401
Yeni Senenin İlk Günü	402
İhtimal Verilmeyen Bir haber	407
Felâketli Gün	408
Zavallı Kahramanın Son Sözü	410
Cephelerin Son Vaziyeti	412
Depodan çıkarılan Sancak	416
Korkunç Felâket	419

ZİYA ŞAKİR HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

1300'de (1883) Sultanahmet'te doğan Ziya Şakir, İstanbul, Bursa ve Halep'teki çeşitli okullarda eğitim almıştır. Daha 15-16 yaşlarında iken İrtika mecmuasında yayınlanan yazıları ile takdir toplamıştır. Dönemin yasaklamaları neticesinde takma isimler kullanarak pek çok dergi ve gazetede yazılarını yayınlamış, Hanımlara Mahsus Gazete, Çocuklara Mahsus Gazete ve Terakki Gazetelerinin başyazarlığını yapmıştır. Cemiyeti İnkılabiye ile İttihat ve Terakki cemiyetlerine katılmıştır.

Genç Türk gazetesinde Dâhiliye Nazırı Talat Bey'i hedef alan açık bir mektup yayınlarak Paşa'yı keskin bir dille eleştirmiş ve istifaya davet etmiştir. Hemen akabinde cezalandırılacağı endişesi ile Mısır'a giden Ziya Şakir, burada sanatkârlar ile tanışmıştır. Şark'a yönelik (Sultanın Gözdesi) isimli bir senaryo

yazmış, İskenderiye'ye geçerek İtalyan sinema şirketi ile anlaşmıştır. Napoli'ye giden Ziya Şakir İtalyanların Trablusgarp'a saldırmaları üzerine film çekemiyerek İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da mahkeme edilerek Sinop'a sürülmüş, Talat Paşa'nın ikinci nazırlığında affedilerek İstanbul'a getirtilmiştir. Talat Paşa tarafından memuriyet teklif edilmişse de Ziya Şakir memuriyeti kabul etmemiştir. Bunun üzerine Talat Paşa Süleyman Nazif'in çıkartmakta olduğu Hak gazetesinde çalışmasını tavsiye etmiştir.

Balkan Harbi başladığında gönüllü asker olmuş ve Edirne muhasarasının (*kuşatmanın*) bütün zorluklarını ve mahrumiyetlerini yaşamıştır. Siperlerde nöbet değişikliklerinde gazeteye yazılar yazmış, O dönemde tuttuğu notlardan daha sonra "Meçhul Asker", "Edirne Müdafaası" eserlerini oluşturmuştur.

Edirne'de yaralanıp esir düşen ve daha sonra firar ederek İstanbul'a dönen Ziya Şakir, Talat Paşa'nın yönlendirmesi ile Bursa'ya giderek Ertuğrul gazetesinin başyazarlık görevini yürütmüştür. Padişah Vahdettin döneminde İttihatçıların takibatından, o da nasibini almış ve muhtelif maceralar yaşamıştır. Müdafaayı Hukuk cemiyetinde görev alarak Milli Mücadeleye iştirak etmiştir. Memuriyet görevi ile gittiği Sivas'ta, memuriyet hayatından hoşlanmadığı için kısa sürede istifa etmiş ve bir süre avukatlık yapmıştır. Sivas Sanayi Mektep müdürlüğü görevini yürütmüş ve o dönem aldığı desteklerle bu okulu, numune bir okul haline getirmiştir. Daha sonra Amerikan Cester grubunun Samsun-Sivas demiryolu projesinde görev almıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile İstanbul'a dönmüştür. İnhisar İdaresince verilen görev gereği Diyarbakır'a oradan da Maraş'a gitmiş ancak buralarda uzun süreli kalamayarak İstanbul'a tekrar dönüş yapmıştır. Bu dönüş onun yazın alanındaki önemli dönüm noktası olmuştur. Ziya Şakir artık yazarlık hayatını kazanmaya başlamıştır. 22 Kasım 1929 tarihinden itibaren "Meçhul Asker" Vakit gazetesinde, sonrasında Ermeni vakalarını anlatan "Kan Dalgası" Son Posta gazetesinde, "Bektaşılık" Yeni Gün gazetesinde yayınlanmış ve Ziya Şakir bu üç tefrika ile hem İstanbul hem de Anadolu'da gazetelerinde tanınan, bilinen, aranan ve tefrika siparişleri verilen önemli ve tarafsız ve güvenilir biri haline gelmiştir. Ziya Şakir adıyla yazdığı tefrikaların yanı sıra A.R, Z. Melek, Bahtiyar Fenkligil imzasıyla veya isimsiz pek çok eser vücuda getirmiş, bıkmadan usanmadan tarihi kaynaklardan aldığı ilhamlarla büyük eserler oluşturmuştur.

İlginçtir ki O, bu eserleri "O gün okunmasından ziyade, istikbal tarihine naçiz bir yardım olur ümidiyle" yazmıştır. Ziya Şakir 1930'lardan 1960'lara kadar en çok okunan yazarlardan biri olup muhtelif gazetelerde bine yakın tarihi makalesi yayınlanmıştır. Özellikle din ve İslam tarihine yönelik on senelik uzun bir araştırma sonucunda Hz. Muhammed (S.A.V) ve İslam dünyası ile ilgili birbirinden kıymetli eserlerinin her biri kendine has dil, üslup, akıcılığıyla zamanında çok büyük ilgi ve iltifat görmüştür. Çocukluğunda misafir edildiği Yıldız Sarayı'nı ve İkinci Abdülhamit'in, özel yaşamını, hususi özelliklerini, kendisine ulaştırılmış

özel yazı ve hatıratları kullanarak ve yaşayan insanlarla bizzat görüşerek “Abdülhamid’in Son Günleri” adlı tefrikalarda anlatmıştır. Bu konuyu en geniş, en tutarlı, en tarafsız etraflıca anlatan yazarlardan biridir. Abdülhamid ile ilgili tefrikalar yayınlandığında olay kahramanlarının büyük çoğunluğu sağ olduğunun hatırlanması eserlerinin önemimin anlaşılması açısından önemlidir.

Yine aynı döneme ait pek çok dosyayı, defterleri, el yazılarını, yüzlerce belgeyi, yurtdışından Çin’den, Hindistan’dan gönderilen vesikaları birleştirerek oluşturduğu İttihat ve Terakki Cemiyetinin kuruluşunu, büyümesini ve yıkılışını anlatan 839 tefrikadan oluşan 5 bölümlük eseri kitap olarak yayınlanmayı beklemektedir.

“Bir Haremağasının Anıları” için Yıldız Sarayı altında geçen ve şimdiye kadar kimsenin öğrenmemiş olduğu hadiseleri muhtelif belge bilgi ve hatıratlardan yararlanarak bu bilgilerin toplamını anlattığını belirten Ziya Şakir *“Bu eserim öyle bir eser olacak ki. Bundan sonra Yıldız ve Abdülhamit hakkında başka eser yazılmıyacak. Çünkü bilinmeyen bir taraf bırakmıyacağım. Abdülhamit devrinin en doğru bir saray tarihi olacak”* diyecek kadar kendi eseri üzerinde iddialıdır.

Selim Tevfik’in Ziya Şakir ile yaptığı röportajda ise *“Tarihe dil uzatanların gafletlerinden birisi de hükümlerinde çok acul ve zalim davranışlarıdır. Gözlerini, tarihe mal olmuş eşhasın sade fena taraflarına dikerler. Benim eserim tarih denilen madalyanın ters tarafını*

gösterecektir... Okuyucularımdan rica ederim. Beni tenkit etsinler, yanlış noktaları düzeltsinler, eksik tarafları bildirsinler ki eser kitap haline girerken, o devrin mükemmel ve kusursuz bir tarihi halini alabilsin.... Bugüne kadar aldığım yüzlerce mektup içinde, taltiften, tebrikten başka tek satır yoktu. Bundan duyduğum iftihadır ki o esere verdiğim bütün emeklerin yorgunluklarını unutturmuştur. Ve bugün, bu teveccühü kaybetmemek için, elimden gelse yazılarımı değil, öksürüklerimi bile vesaike istinat ettireceğim...” diyerek kendi eserler için ne kadar titizlikle çalışma sürdürdüğünü ve elindeki belgelerin çok kuvvetli olduğunu kuvvetlice vurgulamıştır.

Senaryo yazarlığında iddialı olan Ziya Şakir’in filme alınmış “Çanakkale Geçilmez”, “Allah’ın Cenneti”, “Ebedi Meşale”, “Beyaz Esire” eserlerinin yanı sıra “Nasrettin Hoca”, “Hatay Yıldızı”, “Atatürk’ün Çocukları”, “Ruhlar Mucizesi”, “Sarı Kurdele” gibi henüz filme çekilmemiş senaryoları da mevcuttur. Çok farklı konularda 300’ü aşan eser bırakan Ziya Şakir 22 Aralık 1959’da vefat etti. Rahmetle anıyoruz.

Eserlerinden Bazıları:

Abdülhamid’in Son Günleri, Sultan Hamid ve Mikado, 1897 Yunan Harbi, Bir Haremağasının Anıları vb. Sultan Hamid’in hayatına ait eserler

İttihad ve Terakki Nasıl Doğdu? Nasıl Yaşadı? Nasıl Öldü? (5 kısım)

Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı: Talat, Enver ve Cemal Paşa

Meçhul Asker, Kan Dalgası, Hilâl ve Zambak, Poyraz Ali, Esmer Gül, Ölüm Mangası, Hatice Sultan vb. tarihi romanlar

Fatih İstanbul'u Nasıl Aldı?

Türkler Karşısında, Napolyon

Timurlenk ve Üç Boz Atlı

Atatürk Hayatı ve İnkılâpları

Hazreti Muhammed, Hazreti Ali, Hazreti Fatıma, Hazreti Hatice ve Hazreti Hamza'nın hayatlarını anlatan eserler

Hazreti Mevlana, Nasrettin Hoca, Ömer Hayyam, Sadullah ağa, Cinci Hoca, Molla Fenari, Şeyh Şamil, Nuri Demirağ, Celal Bayar gibi tarihe mal olmuş kişilerin hayatları

Haliç ve Eyüp Sultan, Mezhepler Tarihi, Bektaşilik ve Bektaşî Fıkraları

Gâvur Mehmet'in maceraları (Karayürek çetesi, Yedi Aşıklar Şirketi, Cibali zindanları vb. zabıta romanları)

Sahibinin Sesi, Bir Tangonun Romanı, Beyaz Kelebek, Tövbe, Aşk Hasreti vb. aşk hikayeleri

Ramazan sohbetleri, Büyük Doğu vb. mecmualarda çıkan makaleler

MEÇHUL ASKER

1912 EDİRNE MUHASARASI

Edirne Müdafaası'na katılan Ziya Şakir (sağ tarafta) ve kardeşi
Kazım Bey komutanlarıyla

KAYA, SANCAĞI GÖZET!

Matbaadan çıktım. Yorgun kafamı biraz dinlendirmek için ağır ağır Sirkeci'ye doğru iniyordum. Dört yol ağzındaki dükkânların önü kalabalıklaşıyor, halk, adımlarını sıklaştırarak eczanenin önünde toplanıyordu. Köşede tramvaylar da durmuştu.

Evvelâ derinden gelen boru sesleri, şimdi dört yol ağzında denizden gelen rüzgârla savruluyor, binalara çarparak aksi sedalar yapıyordu. Ben de adımlarımı sıklaştırdım. Köşedeki tütüncünün önüne geldiğim zaman herkes gibi Salkımsöğüt Caddesi'ne çevirdim.

Sert, keskin, muttarit (*düzenli*) ahenkle havayı yırtan borularının uçları biraz yukarı kalkan bir manga bora-zan, boyunlarına çapraz asılı tüfekleri ve azametli bir bağlanıştan sonra uçları omuzlarına sarkan başlıklarıyla mehib (*heybetli*) bir kitle halinde ilerliyorlardı.

Dörtüyl ağzını dolduran halkın alkışları arasında manga büküldü, istasyonun çıkışına mahsus olan Demirkapısı'ndan giriyordu. Borazan mangasını tabur takip ediyordu.

Evvelâ Tabur Kumandanı, yaveri ve emirberleriyle (*emir erleriyle*) geçti. Alkışa devam eden halkı, parlak kılıcıyla selâmladı. Birinci bölük, sonra ikinci bölük aynı alkışlar arasından geçmişlerdi. Fakat üçüncü bölüğün önünde giden sancak görünür görünmez, alkış bir karsırga halini aldı. Yanımda duran ihtiyar bir hoca kendini zapt edemiyerek, hıçkırıklarla boğulan bir seda ile

“*Nasrun minallah ve fethan karip ve beşşiril mü'minine ya Muhammet, ya Muhammet,*” diye haykırıyordu.

Bütün vücudum ürperdi. Kalbimden yuvarlana yuvarlana çıkan bir şey, boğazımda düğümlendi. Titriyen ellerimde ne alkış için ve ne de gözlerimi silmek için kuvvet kaldı. İki elimle bastonuma dayandım. Heyecandan sarsılan vücudumu dik tutmağa çalışarak en hürmetkâr hislerle gözlerimi sancağa çevirdim.

Koyu vişneçürüğü, ipek bir kumaş, üzerinde sıra sıra ayetler, tatlı iltivalarla (*dalgalanmalarla*) aşağı doğru sarkıyor ve sırma saçaklı ucu, cesameti tabiyeden (*yara-dılıştan büyük*) büyük tunç bir heykele benziyen sancaktarın omzuna çarpıyordu. Bu anda, başımın üzerinden gür bir ses yükseldi:

— Kaya! Sancağı gözet, evvelâ Allah, sonra da...

İkmal edemedi (*tamamlayamadı*), hıçkırıklardan boğuluyordu.

Kaya, evet sancağın solunda giden o idi. Fakat giydiği elbisenin verdiği heybet onu değiştirmiş birdenbire tanınamıyacak hale getirmişti. Efgan sarıkları gibi bağladığı başlığının ucu, omzunda bir kıvrım yaptıktan sonra göğsüne kadar iniyor. Enli siyah şeritlerle işlenmiş kısa saltası¹, kırmızı kuşağı, dizlerine kadar bol şalvarı ve sonra, dipçiğinde sımsıkı tutarak omuzladığı tüfeği ona esatiri (*efsanevi*) bir şekil veriyordu.

İstasyon kapısına doğru çark ederken köşedeki dükkânda henüz yanan lâmbanın ışığı, onun tüfeğinin ucunda takılı olan kasaturaya aksetti, bir anda parladı ve söndü.

Ben, alkışlar ve dualar arasından mevzun (*biçimli*) hatvelerle (*adımlarla*) geçen üçüncü ve dördüncü bölükleri, artık görmüyordum. Gözlerim bulanmıştı. Onu, sade onu görüyor ve düşünüyordum.

Biraz evvel, öğleden sonra çıkan Tercüman gazetesinde şu kısa havadisi okumuştum.

Gönüllü gidiyorlar

“Muharrir arkadaşlarımızdan Yalçın Kaya Bey’le biraderi Darülfünun talebesinden Nâzım Bey’in Bursa taburuna iltihak ederek ve gönüllü olarak cephe-i harbe gidecekleri haber alınmıştır.”

Tabur geçmiş ve halk dağılmiya başlamıştı. Hemen istasyon kapısına koştum. Tam gireceğim zaman omuz başımdan bir ses yükseldi.

1 - Yakasız, iliksiz, kolları bolca bir tür kısa ceket.

— Yasak hemşerim.

O zaman kalbim bir daha buruldu. Vücudum bir daha ürperdi. İstasyon Meydanı'nda kaynaşan asker kütlesine doğru baktım. Onlarla aramdaki farkı ölçtüm. Derin bir göğüs geçirdikten sonra:

— Buraya girmek bize yasak öyle mi? Hakkın var hemşerim, dedim.

Geri dönüyordum. Fakat bu anda içerden bir zabitan geldiğini görerek ona müracaata karar verdim.

— Beyefendi, zannederim bu taburun zabitlerindensiniz. Bendeniz gazeteciyim. Taburunuzda gönüllü olarak bulunan Yalçın Kaya Bey'le görüşmek istiyorum.

Zabitan kaşları çatıldı. Gözlerimin içine bakarak sert bir sesle sordu:

— Bir gazeteci sıfatıyla mı görüşmek istiyorsunuz?

Hemen kendimi topladım ve derhal cevap verdim:

— Ne münasebet efendim. Kaya, benim çok eski bir arkadaşım. Hemen hemen kardeşim. Mademki harbe gidiyor, son defa görüşmek...

Zabit, derhal nöbetçiye döndü:

— Bırak oğlum, efendi geçsin.

Ve sonra bana dönerek ve eliyle göstererek:

— İleri gidiniz, kendisini rampada sancak mangasının yanında bulacaksınız.

Rampaya doğru ilerledim. Silâh çatılarının önün-

den geçtim. Büfenin karşısına tesadüf eden yerde, bütün bu kaynaşan asker başlarının üzerinde sancak yükseliyordu.

Onu, arkasından gördüm. Sancağın önünde tüfeğine dayanmış, ayakta duruyordu. Yanan lâmbaların ışığı, sancağın parlak sarı âlemine ve onun sağ omzundan yukarı doğru yükselen kasaturasına aksediyordu.

— Kaya, demek hakikaten gidiyorsun ha.

O, birden döndü ve beni görünce hayret ve memnuniyetle sarsıldı. Dipçiği sağ ayağının üstünde ve namlusu sağ omzuna dayalı olan tüfeğini hemen sol tarafına geçirerek iki ellerini uzattı.

— Evet kardeşim, gidiyorum. Ve gitmek lâzım. Mademki harbi istedik, en evvel biz gitmeliyiz.

— Fakat... dedim ve durdum.

Söyliyeceğim sözü ben de bilmiyordum. O, her zamanki zarif ve manidar (*anlamli*) tebessümüyle güldükten sonra, sağ eliyle tüfeğine hafif darbeler vurarak:

— Artık işin fakat devresi geçti azizim. Söz, bu efendindir, dedi.

Kaya, bu sözleriyle o zamanın siyasetini tamamen hulâsa (*özet*) ediyordu. Balkanlarda, Türk şeref ve namusu ayaklar altında çiğneniyordu. Her geçen gün, oralardaki Türk varlığına bir darbe indiriliyordu. Balkanların dessor (*entrikacı*) diplomatları, bizim Babîâli sahnemizde son komedyayı da oynamışlar ve artık mevkilerini en son oynayacak drama bırakmışlardı.

حقیقتاً - هر قراره که درینک سفارش شده اولدیت سوره کید
 کلام بگویند وادارند ... - هر عاده بنم آوازنده اوله جه ... -
 دوشنارل عیاس آتده تکر دافه ضعیف اوله برتوتن ، رشک خلوت
 مواعده سن که ماز کسه ... حیره نفقه ده مستقار خواد یاش ده
 کله دیک تله اقدیه برنده : (آه بانه مظفریه قطعی خبریه بلکیز)
 یازده ایجه ... ریکنده ایب (شدت شتاده بلی - اردوش
 شدت بنات اولدیتن ودریم ایلده ناعوس و هیات ملین و تجم
 ایتیره ادرنه مدافله نیت جزا برست ده مقارنه برنزلن)
 تزیه الیویه ...
 های های پاشم ، زاتاً بونده باشه یایه جه نه ایستدار ...
 بو انماره دیو دفر کلدن ... بواقم ~~بیست~~ ارقا شریه قه افام زنده
 حقیقتاً ~~بیست~~ و عاده ایله ایله برنده بزم ده اوله قیل ~~بیست~~ ...
 ؟
 - هاید ناظم حافله ... سوره کید یورن ؟
 - آ ، بورد نه ده حقیقتی افابش ؟
 - ارقا شری کوره حکم کلدن ... مع ده برایک کوره قلمه حق ...
 بو اقد قاره نک بیت ده حفا شدی ... ده حافله لافده ...
 قیترکه چادره فید کوندروم :
 - بزی آما یاه اولورس طابور قومانده امر آیدر . سوره کیدیل
 ده سیر ... ؟
 نه یک زده افاجه قدر کیدن . برانده ادرده برایک ارقا شریه آیدر ادری
 کور شده . سیرل یونل حوینه ...
 ده کله که صفقه لاید ...

Kaya'nın defterinden bir sayfa

KAYA'NIN DEFTERLERİ VE MEKTUBU

Oradaki cephane sandıklarının üzerine oturduk, bilmiyorum ne kadar konuşmuştuk. Birden, tiz bir boru, beni titretti. Şimdi kumanda sesleri işitiliyor, bütün kıta amirlerinin sert emirleri birbirine karıştı:

— Silâh başına!

Kaya, sert bir hareketle yerinden kalktı. Doğruldu, yükseldi, bir dağ gibi yükseldi ve elini bana uzatarak:

— Eh, Allah'a ısmarladık kardeşim. Arkadaşlara selam.

Boğazım düğümlendi, bir şey söyleyemiyordum. İki elimle onun ellerini tuttum. Bir kadın eli kadar ufak ve narin olan bu eller, ateşler içinde yanıyordu. Kaşları biraz çatılmış, gözlerinde sızamıyan bir damla yaş parlıyordu. Kardeşi Nâzım, yanımıza geldi.

— Hadi ağabey sancak vagona girecek, dedi.

Çanı müteakip tiz bir düdük çaldı. Vagonlardan taşan:

— Allah’a ısmarladık.

Sesleri duvarlara çarptı. Rampadakilerin feryadı ile karıştı ve dalgalandı. Evvelâ bir vagonda başlıyan şarkı derhal diğer vagonlara sirayet etti (yayıldı).

“Ey gaziler yol göründü gene garip serime...”

Tren yavaş yavaş yürüyor, yüzlerce kalpten doğan, yüzlerce ağızlardan çıkan bu şarkının hazin ve ağlatıcı ahengine:

— İleri!

Çalan boruların sert, keskin, yırtıcı sesleri de karıyordu. Genç, güzel, levent bir kadın, düştü, bayıldı. İhtiyar bir anayı güç zapt ediyorlardı. Bütün bu haykıran ve uğuldayan sesler arasına benim sesim de karıştı:

— Allah zafer ve selamet versin Kaya. Sana ve bütün yoldaşlarına.

Aradan tam on bir ay geçmişti. Bir gün matbaada çalışırken bir sarıklı efendinin beni görmek istediğini haber verdiler. Koridora çıktım. Kır sakallı, uzun boylu temiz giyinmiş bir zat ile karşılaştım. Lisanından Arnavut olduğu anlaşılan bu zat elinde tuttuğu bir paketi uzatarak:

— Ben Tekirdağı kadısı idim. Bu emanetler size teslim edilmek üzere bana bırakılmıştı. Buyurunuz, dedi.

Odama döndüğüm zaman paketi açtım içinden üç defterle bir mektup çıktı. Mektup ikmal edilmemişti (*tamamlanmamıştı*). Üzerinde birkaç kan damlası ile bir de kanlı parmak izi bulunuyordu.

Gözlerimi yumdum. En derin ve dindar bir hürmetle bunların üzerine eğildim.

Bu defterler, Kayanın hatıratı. Bu mektup da bana son hediyesi idi. İşlerimi süratle bitirdim. Evime koştum. Odama kapandım, okumağa başladım.

ذی یلدر کله کین المودع . قیوم جعفریم زمامه ، ذکی بین (لعل لوتور) ده
 اینسه سیر نفخه قیوم ایچورده . ذکی بین ، نه دله بوکونه بین نشین
 ایسه . صابونه کجه کونک حادته ده تاثر اولوبته ظله ایدره رن به ده قانیم
 ججه اوکونک جچی ، کله یس ایدور . بویه او بی بیانه حله کیدورده علم
 اولوبته اطرافیا املاتده . قصه بوند سر طبعی ده پیش اولم مازده . بویه
 ادره فطوط مدافعه شده یا راحه بر شکت قاناناه بر قوماندانه ، بو شکت
 الیم یقمانورده .
 کله ادره کیده کلیم ؟ به نه ایچورم ؟ .. صابونور ، شقای دولول
 کوشه رنده ؛ هیان ذوق ، قادیه ذوق ، شذر ذوق ، موسیق
 ذوق ای بوکون حله و طرافت کوشه عکسره ؛ اولوم وقانه قوقانه
 جدال سا هر لنده ده ، جچی موفقیته قابیلی کوشه ملید . که ایته ادره
 ادره حقیقه قهرمانه دیلم . قیه ، چوه قیه دوشونهلم . اگر
 بوکونه یور دیزن هیان و وارلقه قور و یا مازسه نه یا ریه
 ججه ها نه صابونورده یا شازنه ؟ خلط بالوز لنده م ؟ ... اون
 ایچیه (...) بی و امسال اقداسره ادره جعفریم بر قوت نظر یله
 باغچورم . هر حاله بونور ، بر سیکر اقلول یچیورم . ایضا
 بونور ایلا کوروشده اونور هوشنه کیده بهل قادیله دشری
 منطقدنه سیکر لینه بر دعا ادفورهیم .
 ذکی بین املاتده ، کجه کوره اینه نه طیاره نه نا ایلا بقا . کل عرب
 ایسه . معلقه ده ادره یه کلر که کندی ویریلده قیلانده ، بقا
 فطوط محاره شد ادره یه بر کیدمته مافده اولوبته سوبلشد
 بو ارمقچه ده بقا . خلط کرینه ایچورم دیه بزم طوب ایلا شازنه
 کرینه اینسه . که ی قوم بلانور .. چوهه شاقه به کیدورده ها

Kaya'nın defterinden bir sayfa

BİRİNCİ DEFTER

2 Teşrinievvel 1328 (15 Ekim 1912)

Pavli İstasyonu'nda

Buraya kadar gelişimiz, talihin bir zaferi oldu. Daha hala öyle zannediyorum ki arkamdan uzun bir el, beni omuzlarımdan tutacak ve geri çevirecek. Biraz evvel “alay kumandanı çağırıyor” dedikleri zaman ne kadar yüreğim oynadı. Hele çadıra girip de elindeki kâğıdı gördüğüm zaman, bütün bütün dizlerimin bağı çözüldü.

— Hadi bakalım oğlum, kardeşinle beraber derhal alayı terk et. Hakkınızda emir var... diyeceğini şüphesiz görüyordum.

Bunda da haklı idim. Çünkü Geçen ayın 27'nci günü idi, İran sefarethanenin karşısındaki konağı işgal eden birinci ordu karargâhının şubesi müdürü olan Binbaşı Bey'e müracaatla gönüllü olarak orduya

iltihak etmek (*katılmak*) istediğimizi söylediğimiz zaman Binbaşı Bey bizi şöylece yukardan aşağıya kadar süzdükten sonra, en müstehzi (*alaycı*), en hakaretamiz (*hakaret içeren*) hatlarla yüzünü buruşturarak:

— Siz ha. Siz mi gönüllü gideceksiniz züppe beyler. Babıali kapısının önünde “Harp isteriiiizzz” diye bağırımıya benzemez. Haniya bir zamanlar da gecelik takkelerinizi üzerine “ya ölüm, ya Girit” diye yazmış da sokaklarda karılara caka satmıştınız. Girit gitti. Siz gene ölmediniz? Efem...

Yanındaki şişman sivil efendiye dönerek:

— Harp, askerlik, çocuk oyuncağı oldu. Bakınız efem. Şunların kıyafetine bakınız. Boyunlarında ipekli kravat, ellerinde Eldivenler vay gidi cici beyler vay...

Şişman efendi, derhal tasdik buyurdu:

— Hakkı alınız var beyefendi...

Binbaşı Bey, benim saburane (*sabırlı*) sükûtumdan ve şişman efendinin tasdikinden cesaret alarak devam etti.

— Hayır, efendim, maksat o değil. Bizce malum. Eşşek değiliz ya. Gidip orduyu da telvis edecekler (*kirletecekler*).

Artık sabredemedim, biraz titrek ve biraz sert bir lisanla cevap verdim.

— Binbaşı bey, affınızı rica ederim. Biz, vatanımıza karşı ifa edeceğimiz bir vazife için size müracaat ediyoruz. Bu vazife bir borçtur. Borcunu ödemek isteyen adamlar tahkir edilmemeli (*küçük görülmemeli*). Sizden

soruyoruz. Biz orduya gönüllü gideceğiz. Bu mümkün mü, değil mi?

Bilmiyorum, bu sözlerim nasıl bir tesir yaptı? Binbaşı bey durakladı, yutkundu. Evvela sert bir cevap vermek istedi. Sonra birden bire yavaşladı. Başını iki tarafa sallayarak:

— Hasbünallahü ve ni'mel vekil². Siz lakırdı anlamıyorsunuz ki. Oğlum, evladım bilmediğimiz tanımadığımız adamları orduya nasıl sokarız? Kavun değilsin ki dibini koklayayım. Söyle bakalım, kimsin, necisin. Sakın sen de “onlardan” olmyasın.

Binbaşının kuşkulandığı noktayı anlamazlıktan gelerek sordum:

— Kimlerden beyefendi?

— Hani ya onlardan, o kaldırım kabadaylarından.

Şişman zat başını iki tarafa sallayıp dişlerini gıcırdatarak Binbaşı beye yardım etti.

— Ah. Ah. Yani o melun İttihatçılardan.

Gözlerimin önündeki perde, derhal kalktı. Güldüm ve cevap verdim.

— Binbaşı Bey. Müsterih (*rahat*) olunuz ben bugün sadece vatanına karşı borcunu düşünen bir adamım. Binbaşı, uzlaşır gibi oldu:

— Söyle bakalım adresini. Hele evvela bir tahkikat (*araştırma*) yapalım da.

Koluma temas eden kardeşimin heyecandan ve

2 Allah bize yeter, o ne güzel vekildir

asabiyetten (*sinirden*) titrediğini hissediyordum. Bila tereddüt (*tereddütsüz*) yanlış iki adres verdim.

Sokağa çıktığım zaman ayaklarımın altında kaldırımların dalgalandığını hissediyordum. Meserret Oteline kadar bir söz bile söylememiştik. Kardeşim köşede durdu. Boğazından güç çıkan bir sesle:

— Ağabey! Biraz şuraya girelim. Yürüyecek halim kalmadı, dedi.

Hakikaten ben de öyle idim. Kıraathane hemen hemen bomboştı. En uzak bir köşeye çekildik. Gene hiç bir şey söylemeden birbirimizin yüzüne baktık. Bu, kafi idi.

Gazetecileri Tutukluyorlarmış

Ertesi akşam, Bursa'ya geç varmıştık. Hükümet dairesinin karşısındaki çınarlı kahvenin yanındaki lokantaya girdiğimiz zaman yatsı ezanı okunuyordu. Son bir müşteri ellerini yıkamış havluya kuruluyordu. Ortadaki uzun masanın karanlık köşesinde oturduk. Mümkün olduğu kadar görünmemek istiyorduk. Henüz yemeklerimizi söylemiştik ki içeriye yeni bir müşteri geldi. Kalın ve eğri saplı bastonu koluna asılı idi. Lokantacı ile teklifsiz, telifsiz (*izinsiz*) görüşmesine nazaran buranın daimi müşterilerinden olacak. Bir taraftan, yemek hazırlayan lokantacı ile konuşuyor ve bir taraftan da göz ucuyla bize bakıyordu.

O da yemek söyledi ve geldi, tamamen karşımıza oturdu. Sabit, zeki parlak gözlerini üzerimizde gezdir-

dikçe sinirleniyor fakat susuyorduk. O, lokantacı ile mükaleme de (*konuşma da*) devam ediyordu. “rı”ları “gayın” gibi söyliyen ağdalı ve kuvvetli bir ifadesi vardı. Biz, yemeklerimizin üzerine eğilmiş sessizce yemeğe devam ediyorduk.

Bu zat, birdenbire yerinden yarı kalkarak dışarı seslendi.

— Celal. Celal...

Başımızı kapıya çevirdik kısa siyah ceketli, gözlüklü, esmer, narin biraz mahcup tavırlı bir genç kapıya geldi. Henüz siyah bir hat gibi bıyıkları görünen dudaklarında tatlı bir tebessüm vardı. Ahenktar fakat harflerin üzerinde duruyor gibi bir ifade ile:

— Ne o hocam. Bu akşam gene geç kalmışsın?

— Ne yapalım azizim. Bu akşam da öyle icap etti. Hele gel.

Genç içeri girdi. O efendinin yanına oturdu. Bir müddet şundan bundan konuştular. Esmer genç, birden bire sordu:

— Gazeteleri gördün mü?

O efendi cevap verdi:

— Gördüm. Tevkifat (*tutuklama*) devam ediyormuş. Süleyman Nazif’i bulamıyorlarmış. Ahmak herifler.

Ben, usulcacık kardeşimi dürttüm.

Esmer genç çok temkinli idi. Yüzünü bize çevirdi. Gözlüklerinin arasından, biraz yüksek bakan derin nazarları vardı. Bir anda bakışlarımız karşılaşmıştı.

Gözlüğünün ince çerçevesi içinde parlayan, bu derin ve koyu renkli gözlerden çok sakın fakat çok yüksek bir temizlik okunuyordu.

Aynı sakın ifadeyle cevap verdi:

— Allah encamını hayır eyleye.

Fakat Ateşin Efendi sabır edemedi. Elindeki çatalı табаğın kenarına dayıyarak, biraz da bizi alakadar etmek için yan gözle bize de bakarak devam etti:

— Azizim. Vatan en büyük tehlike karşısında. Hâlbuki bu herifler daha hala şahıslar ve şahsiyetlerle uğraşıyor. Hâlbuki Rumeli'nden gelen feryadı duymuyorlar, hudutlardan uzanan süngüleri görmüyorlar. Daha hala İttihatçılık, İtilafçılıkla uğraşıyorlar. Vatanın selameti azmin ancak gençlerin namusuna, mertliğine kaldı. Ne buyurursunuz bey birader?

Son cümleyi, yüzünü bize çevirerek tamamen bize söylemişti. Tekrar kardeşimle birbirimizi dürttük.

Ben, bu suali, bir sualle karşıladım:

— Maarif Müdürü Hilmi Beyefendi'nin evini biliyor musunuz efendim, ne taraftadır?

Bu defa da birbirlerini dürtmek sırası onlara gelmişti. Ateşin Efendi, birdenbire durdu. Gözleri parladı. Çok tatlı ve memnun bir tebessümle sordu:

— Kendilerini ne zaman görmek istiyorsunuz efendim?

— Tabii şimdi geç. Tabii olamaz. Yarın erken evlerinde ziyaret etmek istiyordum.

Esmer genç, sakın ve sabit bir nazarla bana bakıyordu. Ateşin Efendi tekrar sordu:

— Zannederim İstanbul'dan henüz teşrif edildi. Kimlerle müşerref oluyoruz efendim?

— Ben, ... gazetesi muharrirlerinden Yalçın Kaya. Kardeşim, Darülfünun talebesinden Nâzım.

Efendi, seri bir hareketle sandalyesinden yarı kalıp elini uzatarak:

— Ben, İttihadı Terakki Mektebi Müdürü Necati ve kıymetli gençlerimizden Celal Bey³, eğer arzu buyursanız Hilmi Bey'in evine şimdi gideriz. Esasen biz gidecektik.

Artık anlaşıştık. Fazla söz söylemeden yemeklerimizi yedik. Yemekten kalkınca, karanlık sokaklara sapmıştık. Necati, bir az duraladı ve yavaş bir sesle:

— Hepimiz beraber gitmiyelim. Haydi Celal. Sen önden git. Biz de yavaş yavaş gelelim, dedi.

Her taraf zifiri karanlıktı. Alınan şu tedbire nazaran burada da ahvalin mucibi (*durumun gereği*) memnuniyet olmadığı anlaşılıyordu.

Maarif Müdürünün Evinde

Hilmi Bey⁴, bizi pek teklifsizce merdiven başından karşıladı. Şişmanca göbeği, beyaz patiska entarisinden taşıyor, kısa etekleri boyunu daha uzun gösteriyordu. Kendisine getirdiğimiz mektubu okuduktan sonra yüzünde daha büyük bir itimat doğdu.

3 Şimdi İş Bankası Müdür-i Umumisi Celâl Bey (Bayar). Z.Ş.

4 İstanbul Sarülmalûmatı müdürlerinden merhum dayı Hilmi Bey. Z.Ş

— Evet, Doğru. Bu adamlar, ittihatçılar harp istedi diye harbin bütün mesuliyetini üzerlerinden atmak isteyecekler. Vatanı sevenler bu ciheti düşünmelidir. Orduya girerek masum ve kahraman askerlerimizi fena telkinlerden esirgemek onların hissiyatı vataniyesini kuvvetlendirmek şüphesiz çok mukaddes bir fikir. Allah muvaffakiyet versin. İstanbul’dan buraya geldiğinize çok iyi ettiniz. Mamafih buraya da emir geldi ya. Şüpheli eşhası (*şahısları*) asker arasına sokmayınız diyorlar, dedi.

Ve sonra Celal Bey’e dönerek sordu:

— Siz buradaki hey’eti zabitanı nasıl buluyorsunuz?

Celal Bey mutat (*alışılmış*) olan temkini ile cevap verdi:

— Çok iyi.

Hilmi Bey sonra bana döndü ve sordu:

— Burada tanıdığınız var mı?

— Evet, erkânıharbiye reisi Zühtü Bey, kendisine “Ağabey” derim. Yarın erkenden evine gideceğiz.

Hepsi birden memnun oldular.

Necati Bey hemen atıldı:

— Azizim bu havadis enfes şimdi iş, uydu demektir. Zühtü Bey hepimizin takdir ettiği bir adamdır.

Hilmi Bey yavaş yavaş ilave etti:

— Sabahleyin kendini görür maksadı anlatırsınız. O sessizce işi becerir siz pek göze görünmeyiniz. Ne

yapalım? Vatana hizmetin bir cinayet gibi gizli yapıldığı devirdeyiz.

Hepimiz gülüştük. Geç vakte kadar oturduk. Tatlı tatlı konuştuk. Celal ve Necati Beyler bizi geç vakit otelimize getirdiler.

Kışlada İlk Gün

Ertesi sabah erkenden ağabeyimin evine gittiğimiz zaman bu nagehani (*ansızın*) ziyaret onu hayret içinde bıraktı. Hazır olan kahve altının başına çöktük. Hem yiyor, hem konuşuyorduk. Kaçanık Boğazı Harbi'nde kuvvet samiesinin (*kuvvetinin büyük*) bir kısmını kaybeden ağabeyim biraz yana dönerek İstanbul'daki cereyanların hikâyesini dinlerken kaşları hiddetle çatılıyor ve gözleri parlıyordu.

Beraberce depoya çıktık. Kapıda sakallı redifler⁵ nöbet bekliyorlardı. Deppoy (*askeri depo*) avlusu bir asker meşheri (*sergisi*) halinde idi. Yazıcılar, ellerinde defterlerle koşuyor. Yüksek sesle künyeler okunuyor. Bir ağacın altında örtüsüz bir masanın önünde oturan iki doktor askerleri muayene ediyordu. Heyecanla titriyor, fakat niçin olduğunu tahlil edemiyordum. Ben, seferberliğin manasını ne kadar başka düşünmüştüm. Muntazam bir kışla, muntazam bir kitle göreceğimi zannederken, adeta çok kalabalık bir pazar yeri ile karşılaştığımı zannediyordum.

Bu koca deppoy (*askeri depo*) meydanını dolduran

5 Son dönem Osmanlı ordusunda, askerlik görevini bitirdikten sonra yedeğe ayrılan er.

ağır tavırlı, durgun bakışlı birçoğu sakallı adamlarla mı harbe gidecektim?

Merdivenden çıkarken kır bııklı bir binbaşı ile karşılaştım.

Ağabeyim sordu:

— Nasılsın Selim Bey? Hazırlanabildiniz mi?

Selim Bey gözlerini kapadı geniş ve yorgun bir nefes aldıktan sonra gözlerini açarak vakur ve tatlı bir sesle cevap verdi:

— Yarın ikindi vakti harekete hazırım efendim.

Ağabeyim Selim Bey'e biraz daha sokularak bizi bir baş işaretiyle gösterirken:

— Fakat kardeşlerim Yalçın Kaya ile Nâzım İstanbul'dan yeni geldiler. Nasıl, sana arkadaş vereyim mi?

Ve bize dönerek:

— Bursa taburu kumandanı Binbaşı Selim Bey.

Biz Selim Bey'i hürmetle ve askerce selamlarken tatlı bir tebessümle ellerini yukarı kaldırarak cevap verdi:

— Aman beyim, daha ne isterim. Biliyorsunuz ki yazıcıyı mumla arıyorum. Bir tek Hafız Çavuş'tan başka adamakıllı yazıcı yok. O da ancak köy yazıcısı. Ben gülerek mukabele ettim (*karşılık verdim*):

— Kumandan Beyefendi, bizi bir harp askeri olarak kabul ederseniz geliriz. Fakat yazıcı olarak değil.

Ağabeyim, Selim Bey'e gözü ile işaret ederek:

— Bizim odaya kadar çıkalım, dedi.

Hep beraber çıktık. Ağabeyim Selim Bey’le meseleyi müzakere etti. Verilen karara nazaran kumandan Paşa biraz renksizce bir zat olduğundan istidamızı (*dilekçemizi*) bir gürültüye getirmek ve bizi de şahsen göstermemek icap ediyordu.

İstidamımız (*dilekçemiz*) derhal yazıldı. Muayeneye havale ettirildi. Bizi muayene edecek doktor eski hükümet dairesinde jandarma bölük kumandanının odasında idi. Kapıda birkaç gönüllü daha vardı. Bunlar da köylerin münevver gençlerindendi. Bizi derhal içeri aldılar. Doktor Şükrü Bey bizi görür görmez gülümsemi. Yanımıza sokuldu. Kendisine hiçbir şey söylemeden köşedeki paravanın arkasına götürdü. Ve tatlı bir gülümseme arasında:

— Haberim var, dedi.

Hizmeti askeriye elverişli olduğumuza dair derkenarlı⁶ raporunu derhal yazarak istidalarımızı bize iade etti.

Askeri Depo

Artık yemek vakti olmuştu, verdiğimiz karar mucibince Celal ve Necati Beylerle tekrar lokantanın kuytu köşesinde birleştik. İşlerin iyi gitmesinden pek memnun oldular.

Yemeği müteakip derhal depoya çıktık. Ağabeyimin odasına girerek onu bekledik.

Her an artan heyecanımız bizi rahat oturtmuyordu.

— Bir kere asker arasına karışsak, diyorduk.

6 Kenara yazılmış yazı, açıklama notu, çıkma yazı, yana yazılan gerekçe.

İkinciye doğru, her şey bitti. Evrakımız depo memuruna havale edildi. Ağabeyimin emir eri, bizi depoya götürürken adeta uçuyorduk.

Koca depo, bomboş kalmıştı. Tam mevcuttan da fazla olan Bursa ve Çekirge taburlarını tamamen giydirmiş, kuşatmış olan depo, metruk (*terk edilmiş*) bir mağazaya dönmüştü. Yalnız bir köşede ki raflarda itina ile muhafaza edilen birkaç takım elbise duruyordu. Emirberi (*emir eri*), evrakı verdikten sonra depo memuruna şifahi (*sözlü*) bir emir de tebliğ etti:

— Erkânı harbiye reisi bey diyor ki, beylere şalvarlı urbalardan verilecek.

Depo memuru tuhaf bir adamdı. Gözlüğünü alnına kaldırdıktan sonra bizi şöylece yukardan aşağı süzdü:

— Eyi ama beylere o elbiselerden giydirsek, içinde beyleri arayıp bulmak için tellal bağirtmalı. Bu şalvarlı elbiseler bizi o kadar cezbetmişti ki memurun bu tuhaf fikrine güldükten sonra ısrar ettim:

— Zarar yok azizim. O şalvarlar ne ise siz verin de biz onun çaresini buluruz dedim. Memur başını iki tarafa sallıyarak:

— Pekâlâ efendim. Sizler alın, dedikten sonra kısa bir merdiveni aldı, rafa dayadı.

Takım takım bu köy elbiselerini raftan alarak yere atmıya başladı. Yerde bulut gibi toz kalkıyordu. Gayri ihtiyari bir hareketle elimi ceketimin göğsündeki cebime uzattım ve çıkardığım mendili burnuma tuttum. Bu hareketim depo memurunun gözüne ilişmişti.

Alaylı bir kahkahadan sonra:

— Yuu... Askerlikte böyle şey olmaz beyim. Toza toprağa alışmalı.

Çok doğrusu bu haklı sözden çok utandım ve derhal İstanbul'daki Şube müdürü mahut binbaşı beyi hatırladım.

Elbiseleri birer birer açıyorlar ve giymeden üzerimize ölçüyorlardı. Bunlar, haki kumaştan yapılmıştı. Sultan Hamid'in sarıklı zuhaf alayının⁷ giydiği elbiselerin tıpkısı idi. Siyah enli şeritle göğsü ve ensesi işlenmiş kısa bir salta (*ceket*) aynı şeritlerle işlenmiş bir göğüslük, ceplerinin kenarı siyah kaytanla⁸ işlemeli bol bir külot ve kırmızı kuşaktan ibaretti.

Yeni Elbiseler İçinde

Elbiseler, heyecanımızı daha ziya de arttırmıştı. Nispeten en ufaklarından birer kat seçtik ve arkamızdaki sivil elbiselerle değiştirmeye başladık. Ceketimi çıkardım, yelegimi çıkardım, boyunbağımı çözerken anlaşılmaz bir şey duydum. Bilmem ki bu, ne idi? Aca-ba bir daha boyunbağımı bağlamak kısmet olacak mı idi?

Biz değişirken depo memuru bu elbiselerin hikâyesini anlatıyordu:

— Sultan Mehmet Reşat bir aralık Bursa'ya gelmiş. Kendisini selamlamak ve sarayda muhafız olmak üze-

⁷ Trabluslu Araplardan oluşan alay.

⁸ Pamuk veya ipekten sicim.

re Bursa taburunu üçüncü bölüğünü teşkil eden dağlı efrada (*askerlere*) giydirilmek için bu elbiseler sureti mahsusa da yaptırılmış ve pek ziyade “mahzuziyeti şahaneyi mucip olmuştu” (*padişahın hoşuna gitmişti*).

Tarihi bir hatıra olmak üzere saklıyorlarmış.

Biz elbiselerin içinde hakikaten bir çocuk gibi kalmıştık. Otele giderek bunları bir terziye ıslah ettirmeye karar verdik. Fakat ayakkabı, bir mesele idi. Sert derili ve çok büyük postallar hiç işimize yaramazdı.

Esasen açık kahverengi olan kendi potinlerimizle iktifa etmek (*yetinmek*) istiyorduk. Hâlbuki depo memuru:

— Abeyim, bunlar üç gün bile dayanmaz. Bari öksesine birer nalça çaktırsanız.

İçimizdeki heyecan, bu saf adamın tuhaf sözleriyle bizde tatlı bir sevinç husule getiriyordu.

Taburun Önünde

“Tabur... Hazır... Ol!”

Bir anda ses seda kesildi. Bin ayağın yerde sürünmesinde, bin silahın yere dokunmasından husule gelen bir hışıltı dalgalandı.

Selim Bey, kır bir ata binmiş, elindeki parlak kılincının ucu ile hizanın taşkın yerlerini gösteriyordu. Daire kapısının önündeki geniş mermer sahanlık ve merdivenler, rüesayı memurin (*üst düzey memurlar*) ve zabitan (*subaylar*) ile dolu idi. Debboyun (*askeri deponun*) karşısındaki evlerin pencereleri, balkonları ve bunun

geniş duvarları kadınlarla dolu idi. Kapının karşısındaki caminin yüksek ve narin minaresinden muhrik (*yakıcı*) bir sesle okunan ezan, kadınların hıçkırıklarıyla karışıyordu. Bu anda sahanlıktaki halk ikiye ayrıldı ve gene bu anda kumandan Selim Bey'in yüksek sesi dalgalandı:

— Tabur... Selaam dur.

Sancak meydana çıkmıştı. Adırnaz Dağlarının saf ve serazat (*özgür*) şahikalarında doğmuş ve büyümüş levent bir çavuşun boynundaki sırmalı hama ile istinat eden sancak açılmıştı. Koyu vişne çürüğü ipek bir kumaş üzerine sarı ipek ile nusret (*zafer*) ayetleri işlenmiş olan sancağın sırma püskülleri hafif hafif sallanıyor, ikinci güneşinin solgun ziyalarıyla (*ışıklarıyla*) sarı alemleri altın gibi parlıyordu.

Biz, sancak muhafaza mangası, narin ve uzun kasatularımız takılı mavzerlerimizle sancağı selamladıktan sonra ben ve kardeşim, sancağın iki tarafında olmak üzere muhafız vaziyeti almıştık.

Ezan ve hıçkırıklar devam ediyordu. Uzun boylu ak sakallı müftü efendi öne geldi. Gözlerini yumdu. Ellerini semaya kaldırdı. Bu dindar ve ihtiyar adamın yüzü bir limon gibi sararmıştı. Kalbinden kopan, titriye titriye yükselen bir sesle başladı:

— Allah'ım. Ey ulu Allah'ım. Okunan şu ezanı Muhammedi hörmetine...

Hıçkırıklar artık bir figan halini almıştı. Bundan sonrasını bilmiyorum.

Ne gözlerim görüyor, ne kulaklarım işitiyordu. Yal-

nız muhtelif seslerin muhtelif ahenginden çıkan bir uğultu:

“Ey gaziler...”

İstanbul’da İlk Gün

Ertesi günü sabahleyin şafakla İstanbul’a gelmiş ve berayı istirahat (*dinlenme amacıyla*) Saray içindeki uzun selvilerin altına sevk edilmiştik. İkinci vakti sert bir boru sesi Bu asırdide (*asırlık*) selvilerin altında titriye titriye yükselerek müze binalarının duvarlarına, harem dairesinin şehnişinine⁹ çarptı.

“Silah başına.”

Bölüklerin yoklama ve tanzimi (*düzeni*), açılan cep-hane sandıklarından fişek tevzii (*dağıtım*) talimatı verilmesi, tertibat alınması epeyce sürmüştü.

Artık ortalık kararıyordu. Sert kumandalar başladı:

— Bölük... Hazır ol... Silah omuza. Mangalarla sağa çark marş. İleri marş...

Taburun önünde bir manga borazan, ciğerlerinden kuvvetli nefeslerle, adeta boruları yırtarcasına yürüyüş havasını çalıyor ve bütün önündeki bölüklerin sert ve mevzun (*uyumlu*) adımıyla yürüyen efranlı (*sevinçli*) adeta dalgalanarak akıyordu.

Biz, açık sancağın iki tarafında, bilmem nasıl birdenbire çelikleşen adalelerimizle, sertleşen bacaklarımızın bütün gerginliğiyle pişkin bir asker gibi yürüyorduk. Tüfeğimin dipçiğini bütün kuvvetimle

9 Şahların oturmalarına lâyık yer. Evin sokak üzerine olan çıkmaları.

sıktığım halde, bir türlü mağlup edemediğim heyecanımın verdiği ürpermeden acaba tüfeğimin ucu titriyor muydu? Bize demişlerdi ki:

— Silah omuza vaziyetinde giderken tüfeğin ucu titrememeli.

Bilmiyorum. Hiç bir şey bilmiyorum. Demirkapı'dan çıktığımızı, tramvay yoluna saptığımızı ve köşedeki eczanenin önünden kıvrılarak İstasyona girdiğimizi hayal meyal hatırlıyorum.

Heyecanımı tadil (*yok etmek*) için yaktığım cigaradan henüz iki nefes çekmiştim ki omzuma bir el dokundu. Döndüm. Candan yürekten arkadaşım, Niyazi ile karşılaştım. Konuştuk, epeyce konuştuk. Fakat neler konuştuk? Bunu da bilmiyorum. Yalnız benden gazeteye yazı istedi. Galiba ben de vaat ettim. Hey zavallı çocuk hey, daha hala mı gazetecilik? Daha hala mı dırdır?

Yazdık, çizdik, bağırdık, çağırdık. “Yaşasın” dedik. “Kahrolsun”da dedik. En nihayet memleketi de bu hale getirdik.

Üçüncü çan darbesi beynimin içinde akisler yaptı. Tren yavaş yavaş kayarak gene o muhtelif seslerden çıkan ahenkli uğultu.

“*Ey gaziler...*”

Tiz bir çığlık, bütün bu yanık ve coşkun uğultuyu yırttı, parçaladı. Bu anda, karşıda büfenin önünde parmaklığın kenarında iki elin havaya kalktığını ipekler içinde bir vücudun yere serildiğini görür gibi oldum. Ne güldüm, ne ağladım. Sadece gözlerimi kapadım.

Ateş gibi yanan başımı, açık pencerenin kenarına dayıyarak artık hızlanan trenin yırttığı havanın cereyanına bıraktım.

Allah'ım. Bu, ne çıkıştı! Eminim ki hiçbir asker kıtası bizim kadar heyecanla candan, kalpten, yürekten gelen böyle bir heyecanla bu geçitleri sarsarak İstanbul'dan çıkmamıştır. Koca treni dolduran binden fazla kuvvetli ciğerlerden taşan sesler haykırıyor. Muhtelif vagonlardaki borular, yırtılırcasına "İleri..." çağıyorlardı.

Ah yarabbi, Bursa'da depoya ilk girdiğim zaman gördüğüm ağır vücutlu, manasız ve durgun bakışlı adamlar ne çabuk değişmişti. Bunları hangi büyü böyle coşturmuş, çıldırtmıştı?

Nereye gidiyoruz? Ölüme mi? Yoksa Sofya'da bizi bekliyen sevgililere mi?

Borazan mangası kumandanı Ömer Onbaşının kulağımın dibinde cayırdattığı boru buna cevap verdi.

— Daaa... diiii, ileri, evet daima ileri. Hele biz ileri gidelim de bakalım kader ne gösterir.

Durağı Olmıyan Tren

Tren, hiçbir istasyonda durmuyor, bila fasıla (aralıksız) son sür'atle yoluna devam ediyordu. Ahırkapı'dan Yedikule'ye kadar hattın iki tarafında evlerin pencere-leri, yolun kenarları mahşer gibi halkla dolu idi. Hepsi haykırıyor, hepsi bağılıyor, hepsi ağlıyor, hepsi mendil sallıyordu.

Bizim ve onların bağışmamız, gecenin zifiri karanlığı içinde o kadar tüyler ürpertici bir şeydi ki. Bu vel-vele, uzaklardan kim bilir nasıl aksediyordu?

Sur haricine çıktık. Muhitin sessizliği bizim coşkun treni de biraz susturmuştu.

Fakat Bakırköyü'ne gelir gelmez gene coşkun feryat dalgaları birbirine karışmağa başladı. Gene son süratle istasyonu geçtik. İki taraftaki setler, hınca hınç dolu idi. Maytaplar yakılıyor, çiçekler atılıyor, avuç avuç kolonyalar saçılıyordu.

Ah Allah'ım! İşte orada evlerin hitam (*son*) bulunduğu yerde. Yolun yüksek kenarında beni büsbütün benliğimden geçiren bir şey oldu. Trenin, süratle geçen parça parça sarı ve tozlu ışıklarının aksi altında dalga dalga görünen ince, uzun boylu bir kadın. Arkasından maşlahı¹⁰ attı başındaki eşarbi bir darbeye parçaladı.

Beyaz bembeyaz elbisesiyle, bütün bizi, bütün treni kucaklıyan bir sıyanet (*koruma*) meleği gibi kollarını açtı. Bir şey diye bağırdı. Bu ses, insan sesine benzer miyordu. O dakikada duyduğum bu sesi, hiçbir musiki nağmesi ifade edemez. Tekrar gözlerimi kapadım, Bu coşkun kadının hayalini ebediyen kalbime mıhladım. Onun ne dediğini anlamıştım. Fakat şimdi ben ona ve Allah'ıma karşı ahdediyorum:

“Ey Türk kadını! Senin bastığın bir karış toprağa, benim gibi bin genç feda!”

Artık bütün coşkunluklar durmuş, her şey susmuş-

10 Tek parçalı ve kol yerine yanıkları olan bir çeşit kadın üstlüğü

tu. Trenin muttarit (*tek düze*) gürültüsünden, ara sıra incelip kalınlaşarak gecenin karanlık ve sükûtunu (*ses-sizliğini*) yırtan düdüğünden başka bir şey işitilmiyor. Kaç gündür geçirdiğimiz velveleli, heyecanlı hayatın artık sonu gelmişti.

Arkamızda bıraktığımız her şeye veda ederek bir az gözlerimi kapamak lazımdı. Elveda İstanbul... Elveda İstanbul'un zevk ve saadeti. Elveda mini mini yavrum ve ...

Gözlerimden yuvarlanan iki katre (*damla*) kızgın yaş ellerime damladı.

Alay Kumandanı Kaymakam İsmail Bey, vakıa korktuğum sözü söylemedi. Fakat verdiği emir de hiç işime gelmedi. Kumandan bey buyurdular ki: Ben ve kardeşim kumandan Bey'in çadırının yanındaki çadırda kalacak imişiz. Bizzat emir erleri imişiz. Ledelicap (*gerektiğinde*) yazılara da yardım edecek imişiz.

Bu, hiç işime gelmedi. Hemen Selim Bey'e koştum. Dördüncü Bölük Kumandanı Yüzbaşı Muhittin Bey de orada idi. Adeta ağlar gibi bir teessürle vakayı anlattım. Muhittin Bey çok kızdı. Adeta bir şeyler yapmak istedi. Fakat Selim Bey, süleymana davrandı.

— Hele birkaç gün sabır edelim, dedi.

Ne Çaresiz Bekleyiş

4 Teşrinievvel (17 Ekim) / Pavli

Arkamızdan çekirge taburu da geldi. Solumuzda çadır kurdu. Nevakışımızı (*eksiklerimizi*) ikmale (*tamamlamaya*) çalışıyoruz. Depoda kaput kalmadığı için bize kaput yerine birer siyah pelerinli muşambalar verdiler. Gündüzleri cehennemî sıcak, geceleri dondurucu soğuk. Uzun günlerin geçmeyen saatleri ve sonra bin bir havadis. Fakat daha hala ilanı harbe dair bir haber yok. Bizim daha nereye gideceğimiz belli değil. Bazıları, Selanik'e bazıları da Üsküp'e kadar gideceğimiz söylüyorlar. Fakat kuvvetli tahmin, her halde en yakın Bulgar hududuna. Yalnız bir şey işittim, o kadar müteessir oldum ki. Bizim tabur, Mudanya'dan doğruca Tekirdağ'na çıkarılacak iken yanlış bir emir ile İstanbul'a ve İstanbul'dan da buraya gönderilmiş. Daha işin başında böyle yanlışlıklar başlarsa, Allah encamımızı (*geleceğimizi*) hayreyleye.

Hareket emri geldi. Uzunköprü istikametine gidiyoruz. On birinci fırkaya (*tümene*) iltihak edeceğiz. Bir emir daha: Alay Kumandanı Kaymakam İsmail Selim Bey alayımızla alakasını kesecek ve alay kumandanlığını Bursa taburu kumandanı Selim Bey'e devrederek acilen İstanbul'a dönecek. Tabur Kumandanlığını da dördüncü bölük kumandanı Muhittin Bey deruhte edecek (*üstlenecek*). Buna hem memnun, hem mahzun oldum. Bu adam benim canımı sıkıyordu. Acaba ahım mı tuttu?

Selim Bey derhal vazifeyi devraldı. Hazırlık devam

ediyor. Çadırlar yıkıldı. Selim Bey'e tebrike koştum. Fakat aynı zamanda kardeşimle benim tabura iademi-zi ve esaslı bir vazifeye tayinimizi rica ettim. Selim Bey güldü:

— Zaten Muhittin sizi vermez ki, gidiniz de ne yaparsa yapsın, dedi.

Muhittin Bey, ah, bu ne candan adam. Kara, kuru, alaycı. Fakat bir kere de kızdı mı maazallah. Güzel, fakat çok güzel ve davudi bir ses var. Hatta konuşurken de belli. Ağzında kelimeler adeta billur zerrelere gibi birbirine çarparak çıkar. Bizi görür görmez, kah kah gülerek:

— Hah şöyle, geliniz bakayım. Kaya, sen benim gölgemsin. Ben nereye sen de oraya. Bedava harç olursak karışmam ha. Nazım, seni de Dördüncü Bölük Kumandanı Rasim Bey bırakmıyor. Sen de onun çömezi-sin ikiniz de dördüncü bölük baş çavuşunun çadırında yatacaksınız.

— (Yüksek sesle) posta...

Emirber koştı geldi.

— Dördüncü bölükten Hafız Çavuş'u çağır, dedi

Posta fırladı. Muhittin Bey, tabakasından çıkardığı elle sarılmış nefis Bursa tütününden bir sigara vererek siyasetten bahsetmiye başladı. Hafız Çavuş'un gelmesi, uzun sürmedi. Yuvarlak çember sakalı, daima gülen mütevekkil siması, bir türlü belinden çıkaramadığı şal kuşağı hasebiyle şişkince duran karnı laubali bir baş-çavuştan ziyade köy muhtarına benziyordu. Muhittin

Bey hemen ona döndü ve şu emri verdi:

— Hafız çavuş beyler senin çadırına misafir olacaklar. İkisini de dördüncü bölük tablasına kaydet. Rasim Bey'in de malumatı var. Kaya Bey benim. Nâzım Bey, Rasim'in.

Teşekkürler ettik. Hep beraber bölüğümüzün çadırımızı öğrenmeye gittik. Yerimizi öğrendikten sonra, Jimnastik adımıyla kumandanımın yanına koştum ve emrine müheyya (*hazır*) oldum.

Ayak üstünde bu kadar yazabildim. Zaten fazla yazmak imkanı da yoktu ya.

Toplanma Yeri

5 Teşrinievvel (18 Ekim) / Handaplı

Aman Allah. Ayaklarımızın sızısından beynimiz dağılıyor. İstanbul'da, Ayasofya'dan köprüye arabasız inmeğe nazlanırken üç gündür yaptığımız bila fasıla (*aralıksız*) yürüyüş, bizi bitirdi. Hele bu son Handaplı yürüyüşü. On birinci fırkaya (*tümene*) iltihak (*katılma*) ve içtima (*toplanma*) noktamız Uzunköprü'yü geçtikten sonra 143 rakamlı tepe idi.

İçtima mahalline çok geç ve bilhassa çok yorgun geldiğimiz için bir şey görmemiştik. Geceyi, pürüzsüz bir uyku ile geçirdik. Sabahleyin gözlerimi açtığım zaman henüz alaca karanlık idi. Keskin bir ayaz vücudumu kaskatı yapmıştı. Evvela müşkülâtlâ (*zorlukla*) kımıldadım. Sağ omzuma istinat ederek (*dayanarak*) güçlkle doğruldum. Yatarken bittabi soyunmamıştık.

Potinlerim ayaklarımı o kadar sıkımişti ki ayağa kalktığım zaman yürüyemeyeceğimi zannettim. Acele kurulan çadırlarımız, her zaman ki gibi gergin değildi. İlk adımımı atarken çadırın direğine tutunmağa mecbur oldum. Çadır sallandı, eğilerek çadırın kapısından çıktım. Birinci, ikinci, üçüncü adımlarımı atarken ayaklarımı tahammül edemez bir ısırapla sızlıyor bastığım yerler, demir bir mengene gibi ayaklarımı sıkıyordu. Tuhaf şey. Bu demir mengene, ne kadar çabuk açıldı:

Gözlerimi etrafıma gezdirdim. Her taraf, sıra sıra çadırlarla dolmuştu. Biraz ileride toplar ve sonra dizi dizi top beygirleri. Hava berrak ve sakindi. Çadırların arasından hafif dumanlar yükseliyor uzaktan horoz sesleri geliyordu. Nizamiye taburlarından biri ilk defa “kalk” borusu çaldı. Ah bu, kalk borusu, ne kadar hazin. Ne kadar iniltili. Ne kadar ruha işliyen nağmelerle doluydu. “Yat” borusu da böyle değil mi? Kalk ve yat borularıyla, vakur bir annenin şefkat dolu hitabesine benzeyen bu ahenkli nağmeleri birleştirenler ne isabet etmişler. Şimdi, dalga dalga ufuklara yayılan bu nağmelerde, gene o vakur ve şefik (*şefkatli*) ananın ilahi bir duasını andıran niyazkar heyecanları da vardır.

Her taburda borular tevali ediyor (*uzayıp gidiyor*), Nağmeler dalga dalga bir birine karışıyor.

— Dördüncü bölüm. Silah başına...

Rasim Bey’in, keskin ve madeni bir sesle verdiği kumanda, bütün bölüğü bir anda harekete getirmişti. “İleri marş!” kumandasında, bilinmez nasıl bir iksir vardı ki: Bütün ısıraplarımızı eritmiş ve biz akşam yatarken birbirimize ettiğimiz şikâyetlerden adeta utanıyor gibiydik.

Harbin Başlangıcı

Yolda haber aldık: Karadağ ve Yunanistan ilanı harp etmiş. Bulgarlar da bugün muhasamata (*çarpişmaya*) başlayacaklarmış. Hatta hudut tarafından silah sesleri de geliyormuş.

Yirmi dört saat mütemadiyen devam eden bu uzun meşi (*yürüyüş*) askeri darmadağın etti. Ne alay var, ne tabur. Koca fırka (*tümen*), adeta döküntü halinde, topallamıyan asker yok. Bazı vicdanlı ve merhametli zabıtlar (*subaylar*) atlardan inerek yürüyorlar ve atlarına yorgun askerleri bindiriyorlar. Karargâha geldiğimiz zaman sancağımızın altında ancak on dört, on beş kişi idik. Bugün burada kalınacak ve döküntü efrat (*askerler*) toplanacakmış. Bu cebri (*zorlu*) yürüyüşe bakılırsa vaziyet sıkışıyor.

6 Teşrinievvel (19 Ekim) / Handaplı

Uzaktan silah sesleri geliyor. Artık, emniyet tertibatı alıyoruz. Akşam, geç haber aldık, hemen taarruz harekâtına başlayacak imişiz. Yarın erkenden Edirne'ye hareket ediyoruz. Hava bozdu. Yağmur başladı. Askerliğin meşakkat (*zorluk*) ve ıstırabı da baş gösterdi. Nâzım'ın maneviyatı biraz sarsılıyor gibi oluyordu. Onu teşci ediyorum (*cesaretlendiriyorum*) ama ben de pek sağlam bir halde değilim, Yağmur yağdığı zaman çadır hayatı ne fena oluyor. İlk defa böyle müz'ic (*usandıran*) bir şeyle karşılaşıyoruz. Dün sıcağın ve ayaklarımızın şişmesinden kaskatı kesilen bu potinlerimiz, bugün yağmur ve çamurdan tamamen gevşedi. Adeta güçlkle yürüyoruz. Hemen Allah kuvvet ve tahammül versin.

7 Teşrinievvel (20 Ekim) / Sultan Selim Camisi

Şu satırları Edirne'nin incisi olan Sultan Selim Camisi'nin mihrabında yazıyorum.

Eğer şiddetlice bir zelzelenin sarsıntısından kalıp oturmaya mecbur olmasa idim, derinden gelen top seslerinin iniltilerini ninni gibi dinliyecek ve uymakta devam edecektim. Ne yapayım? Ayıp değil a... Zelzeleye karşı zaafım var. Bu muazzam binanın gizli bir kudretle titremesi ve sarsılması, zaafımı harekete getirdi. Kalktım, oturdum. Uykum kaçtı. İki günden beri ihmal ettiğim defterimi açtım, başucumda yanan kandilin ölgün ışığında şu satırları yazmağa başladım.

Handaplı'dan hareket ettiğimiz zaman yağmur, bardaklardan boşanırcasına yağıyordu. Fakat Edirne'ye girerken kovalardan boşanır bir hale geldi. Hendeklerden taşan sular, şoseleri ırmak haline getiriyor. Bazı çukur yerlerde diz kapaklarımıza kadar çıkıyordu. Bu, yağmur değil, görülmemiş bir afetti

Edirne'ye Karaağaç tarafından giriyorduk. Karaağaç'a geldiğimiz zaman, Tabur Kumandanı Muhiittin Bey bana seslendi. Yanına güçlkle koştum. Bıyıklarından süzülen suları parmaklarıyla sıyırdıktan sonra:

— Siz burada bir otelde kalınız.

— Niçin yüzbaşım?

— Hem biraz istirahat edersiniz, hem de elbiselerinizi kurutursunuz. Yarın erkenden gelir, bizi bulursunuz.

— Karargâh. Yüzbaşım?

— Sultan Selim Camisi.

Teşekkür ederim benim aziz kumandanım. Allah senden razı oldun. Nâzım’a bu müjdeyi verdiğim zaman oda benim kadar sevindi.

Vakit geçti. Yer, yurt bilmiyorduk. Sora sora bir otelin kapısına dayandık. Canik Oteli imiş. Kapıyı çaldık, ses yok. Bir daha çaldık, gene ses yok. Üçüncüde, içerden hırıltılı bir ses:

— Yer yok, demez mi?

Felaket. Bu yağmurun altında diğer bir otel aramak mümkün mü? Biz yerden, karyoladan vazgeçtik, kafamızı sokacak bir kovuk arıyorduk içerden gelen sesin ihtiva ettiği manada hem istiğna (*doygunluk*) ve hem de içtinap (*çekinme*) vardı. Şive-i ifadeye nazaran tam bir Rum. Derhal tahmin ettik ki, bu kapıyı biz açmazsak, bu herif hiç açmıyacak. Buna binaen bu insafsız otelci efendiye anlayacağı lisanla hitap etmek lazım geliyordu. Dik bir sesle haykırdım:

— Sen gelir kapıyı açar mısın, yoksa tüfeğin dipçığı ile biz açalım mı?

Bu belîğ (*anlaşılır*) hitabımın derhal tesiri görüldü. Şüphesiz, katı açılmamış küfürlerden mürekkep bir hırıltı ile kapıya yaklaşan herif, sürmeleri çekti.

Kapıdan içeriye girmek, bizim için bir nimetti. Üzerimden süzülen sular, otelcinin hayretini mucip oluyordu. Bir müddet olduğumuz yerde durduk, sızan suların kesilmesini bekliyorduk. Yattığı yerden “yer yok” diyen otelci, bol parayı görür görmez derhal boş bir oda açtı ve itizar etmeği de (*özür dilemeyi de*) unutmama-

dı. Ahval malum imiş. Bazı kim olduğu belli olmıyan İnsanlar gelebilirmiş. Onun için geceleri kimseye ka-pıyı açmıyorlarmış.

Halbuki Rum dostumuzun bu ihtiyatının daha zi-yade askerlere karşı bir tedbir olduğunu biz çoktan anlamıştık.

Neyse, gene Allah razı olsun, otelci efendiden ki: düşman karşısına çıkmadan bizi tüfeklerimizin dipçi-gini kullanmağa mecbur etmedi.

Hamama girer gibi soyunduk. İç çamaşırlarımız da dahil olduğu halde bütün elbiselerimizi kurutmak için fırına gönderdik. Ve çıırçıplak yataklarımıza uzanarak, yorgana sarıldık. Daha gözlerimizi kapar kapamaz uyumuştuk.

Sultan Selim Camisi'nde

Gözlerimizi açtığımız zaman, öğleyin bir saat geç-mişti. Derhal, fırınlanmış olan çamaşır ve elbiseleri-mizi giyerek sokağa fırladık. İlk rasgeldiğimiz arabaya atladık. Sultan Selim Camisi'ne yollandık. Her tarafta gidip gelen asker kabileleri, araba katarları caddeleri dolduruyordu. Edirne'ye girdiğimiz zaman bu kala-balık daha ziyade arttı. Şimdi Edirne adeta bir asker meşheriydi (*sergisiydi*).

Caminin avlusu, alayımızın neşeli efrad (*askerleri*) ile malâmal (*dopdolu*). Caminin içi, cesim (*büyük*) bir koğuş halinde. Yerdeki halılar toplanmış, her tarafta öbek, öbek, cephane sandıkları, silah çatkıları, çadır denkle-ri, peksimet çuvalları.

Sultan Selim Camisi. Ne nefis bir sanat eseri. Acaba, buranın bir gün gelip de alayımıza karargâh olacağını banii muhteremi (*kurucusu*) düşündü mü?

— Hoş geldiniz beyler. Neredesiniz be yahu? Biz de korktuk. Acaba kaç gündür çektiğimiz sıkıntıdan gözleri korktu da İstanbul'a mı döndüler dedik.

— Hiç kabil mi Hafız Çavuş? Pazarlık, ölünceye kadar değil mi?

Bölüğümüzün başçavuşu ile bu mükâlemeyi (*konusmayı*) yaparken etrafımızı bütün silah arkadaşlarımız sarmıştı:

— Eh çavuşum, biraz havadis ver bakalım! Biz uykudan yeni kalktık. Hafız çavuş, yere bakıp, ensesini kaşıyarak düşünüyor ve kısa kısa muhtelif havadisler veriyordu.

Allah'ım, bu askerler, daha doğrusu askerlik ne tuhaf, Sanki dünyanın dört köşesinde muhbirler varmış ta havadis yetiştiriyorlarmış gibi şimdi bize öyle şeylerden bahsediyorlar ki...

Edirne'den Ayrılırken

Harp, hudutlarda başlamış. Bu harp, bir Balkan Harbi değil, adeta bir ehli salip (*haçlı*) harbi imiş. Arkadan İngiliz, Fransız da yürüyecek imiş. Fransız kiralı İngiliz kralına demiş ki...

Fakat bütün bunların için de en ziyade bizi alâkadar eden bir mesele oldu. Hudutta bulunan onuncu fırkanın (*tümenin*) bilmem kaçınıcı alayı, düşmanın ilk taar-

ruzu üzerine, muvaffakiyetli (*başarılı*) bir surette düşmanı önüne katarak ricat ettirmişken (*geri çekirtmişken*), her ne sebebe mebni (*bağlı*) ise ricat (*geri çekilme*) emri almış.

Bu, her ne sebebe mebni (*bağlı*) ise derken manidar bir surette dudaklar bükülüyordu. Kumandanlar arasında da ihtilaf varmış.

Bu havadis, çok mühimdi. Cahil dediğimiz ve hiç ehemmiyet vermediğimiz bu asker ağalarda, bu gibi şeylere ait öyle ince bir hassasiyet var ki, bir tek söz, bir tek işaretle âdeta fırka (*parti*) ve fikir ihtilaflarını hülasa ediyorlar (*özetliyorlar*). Eğer bu havadis doğru ise fırka (*parti*) ihtilafı yüzünden kumandanlar arasında fikir ihtilafı da mevcut demektir. Her halde, hayra yorum olacak bir alâmet değil.

Ayın dokuzuncu Salı günü sabahı, keskin bir boru, Sultan Selim Camisi'nin kubbelerinde dalgalı akislerle bizi:

“Silah başına...”

Davet etmişti. Geniş avluda bölükler yerlerini alırken, bölük kumandanım Besim¹¹ Bey vaziyet ve hedefimiz hakkında şu izahatı veriyordu:

— İki fırkadan (*tümenden*) ibaret olduğu tahmin olunan düşman: (Vaysal—Hacı Danişment—Boyunlu) istikametlerine doğru üç koldan ilerliyorlarmış. Bu suretle Edirne üzerine yürüyen düşmana karşı biz de üç fırka (*tümen*) olarak yürüyoruz. Fırkanın (*tümenin*) biri, mürettep Celal Bey fırkası (*tümeni*), diğeri onuncu Hü-

11 Şimdi Bursa'da bir tütün şirketinin müdürüdür. Z.Ş.

samettin Paşa fırkası (*tümeni*), üçüncü de bizim onuncu fırka (*tümen*). Bugün her halde düşmanla temas edeceğiz. Ve düşmanı ricata (*geri çekilmeye*) mecbur ettikten sonra taarruza geçeceğiz. Oh! Artık sevincimizden uçuyoruz. Demek ki bugün düşmanı ricata (*geri çekilmeye*) mecbur edersek, yarın, nihayet öbür gün Bulgaristan toprağındayız.

— Hazır ol! Silâh omuza. Mangalarla sağa çarh, marş... İleri marş! Borazan mangasının yürüyüş marşının keskin nağmeleri duvarlara çarparak aksi sedalar yaparken, sert adımlarla dar ve ivicaçlı (*eğri*) sokaklardan dolaşarak Edirne'yi terk ediyoruz. Pencereleer açılıyor, Kafesler kaldırılıyor, Hasretle bakan gözlerden yaşlar süzülüyor, ak saçlı kadınların hıçkırıkları arasında zafer duaları işitiliyordu...

Acemi Erlerle Harp

Edirne'den çıkmış. Kuştepe'de mola vermiştik. Derinden top sesleri geliyordu. Fakat bu mola istirahtten daha ziyade, ders için idi. Elimizdeki tüfekler mavzerdi. Efradın (*askerin*) dörtte üç buçuğu, mavzeri ilk defa ellerine alıyordu. Takım kumandanları, öbek öbek efradı etraflarına toplamış, silah doldurmayı ve nişangâhı öğretiyorlardı. Bu her halde pek kolay bir şey değildi. Nâzım ile birbirimize baktık. Fakat bu bakışta çok acı bir mana vardı. Biz, bu taburun münevver (*aydın*) birer ferdi olmakla harbe verilen karışık izahatı güç anlıyorduk. Hâlbuki diğer arkadaşlarımız bakakalmışlardı. Bilhassa nişangâh tanzimi ve mesafe

tahmini onları müşkül vaziyete sokmuştu. Nâzım yanıma sokuldu, kulağıma eğilerek:

— Ağabey, bu ne hal? Düşmana ne kadar yaklaştığımız, top seslerinden belli. Böyle ayak üzerinde verilen dersle harbe nasıl gireceğiz?

Evet. Bu çok feci bir hal, dünyanın biç bir devrinde, hiçbir asker bu şart altında harbe giremezdi. Ateş açıldığı zaman, mekanizma kolunun hareketine bile eli alışık olmıyan bu askerlerin elindeki şu dilber maverler, adeta bir çoban sopası gibi faydasız kalacaktı. Ders ve mola uzun sürmedi. Atını dörtnala sürerek ileri hattan gelen bir zabitin alay kumandanına tebliğ ettiği emre müteakip derhal yürüyüşe geçtik. Yıldırım gibi gelen bir havadis, bütün asker saflarını dolaşıyor:

— Onuncu fırka (*tümen*) ile Celal Bey fırkası bizden evvel düşmana temas ve taarruz etmiş. Düşman kaçıyor. Şiddetle takip etmek için bizim fırkaya da (*tümene de*) süratle yürüyüşe geçmesi emri gelmiş. Asker, nihayetsiz bir şevk ve heyecan içinde idi. Henüz endahtı (*atışı*) öğrenemiyen arkadaşlar:

— Kasatura sağ olsun, diye haykırıyorlardı.

Askerin bir an evvel harbe girmek iştiağıyla yürüdüğü manga saflarındaki karışıklıktan bile belli idi.

Top Sesleri Altında

Kuştepe'yi indiğimiz zaman Pravadi Deresi'nin ayaklarından bir dereye gelmiştik. Köprü yoktu. Askerin ayaklarını çıkararak ve paçalarını sıvayarak dereyi geçmesi emredildiği halde, yürüyüşü tehir edecek (er-

teleyecek) olan bu emre kimse aldırmadı, diz kapaklarından yukarıya kadar çıkan suyu derhal geçiverdiler...

Arkadaşlarımızda gördüğümüz bu neşe tabii bizi de çok fazla alakadar ediyordu. Yürümüyor, adeta uçuyorduk. Ah şu mel'un (*lanet*) çamurlar da olmasa. Günlerce yağın yağmur her tarafı çamur deryası haline koymuştu. Sürülmemiş arazi de bile güç yürüyorduk. Ayaklarımıza yapışan çamur bazen yürütmeyecek dereceyi buluyordu. Önümüzdeki küçük sırtlara yükselirken Dulluk Ovası'ndan gelen şiddetli tüfek sesleri heyecanımızı artırıyordu.

Bir an evvel harp sahasını görebilmek için ne kadar mümkünse o kadar istical (*acele*) ediyorum. Oh, nihayet geldik. İşte, Dulluk Ovası tamamen önümüzde. Manzara çok mehib (*heybetli*), fakat çok ulvi idi. Yerde, binlerce silahın patlamasından hasıl olan müselsel (*art arda*) tarrakalara havada patlayan düşman şarapnellere keskin infilaklarına cevap veriyordu.

Burada yeni bir emir geldi. Biz, ihtiyat (*yedek*) kuvvetini teşkil ettiğimiz için şimdilik harbe girmeyecek ve önümüzdeki nizamiye taburunu ağır ağır takip edecektik. Bütün tabur, yüksek tekbire girerek ilerliyor. Birinci bölükten hafız bir neferin okuduğu Fetih suresinin ayetleri davudi bir sesin ruhu titreten ulvi nağmeleri bütün bu tekbir seslerinin üstünde yükseliyor.

Birden bire arkamızdan bir top gürledi. Bir daha... Bir daha... Şimdi Edirne istihkâmlarından atılan mermiler, keskin bir ısıklık fışirtısı ile üzerimizden geçiyordu ve düşman mevzileri üzerinde patlıyordu.

“Kaçıyor. Düşman kaçıyor.”

Evet, düşman kaçıyordu. Ve topçumuza, önümüzdeki piyade takip kuvvetleriyle iştirak ediyordu.

İleri hattan birkaç yaralı getiriyorlardı. Çamurlara ve kanlara bulanmış olan bu kahramanların simasında en küçük bir ıstırap bile yok...

Yanımızdan geçerlerken bize bağırlıyorlar:

— Kaçıyor... Düşman kaçıyor.

Sağ cenahımızın (*tarafımızın*) ilerisindeki sırtlar, derin bir sükûn içinde idi. Bu sırtları tarassut eden (*gözetleyen*) Tabur Kumandanı Muhittin Bey’in dürbünü, bir noktada durdu. Muhittin Bey, o noktayı iyice tetkik ettikten sonra bölük kumandanlarını takip etti. Muhittin Bey, şüphelendiği noktayı göstererek:

— Ya ben aldanıyorum. Yahut şu sırtlarda da düşman var.

Bölük kumandanları da dürbünlerini o noktaya çevirdiler. İkinci bölük kumandanı Fahri Bey:

— Hakikaten taşların arasında başa benzer bir iki şey görünüyor Amma acaba düşman mı, yoksa bizim keşif kollarımız mı?

Şimdi münakaşa başlamıştı:

— Aldığımız emre nazaran sağ cenahı tamamen biz teşkil ediyoruz. Her halde bizim asker olamaz.

— Ya cenuptan (*güneyden*) gelen ordunun kıtaları ise.

— Derhal düşmana taarruz etmesi lazım gelir. Çünkü vaziyete nazaran düşmanın sol cenahı tamamen

açıktır. Hiç bizim asker olsa bu fırsatı kaybeder mi?

— Şu halde sağ cenahımızla (*tarafımızla*) ilerisi tamamen açık öyle mi?

Tabur Kumandanım, Muhittin Bey'in tannan, şakrak kakhahası parlak bir cevap verdi:

— Ona ne şüphe?

— Eh, pek ala ama bunu fırka (*tümen*), kolordu düşünmedi mi dersiniz?

Bu suale kimse cevap vermedi. Muhittin Bey, şimşek gibi parlıyan ve sönen kakhahadan sonra derhal kaşlarını çatı:

— Mülazım Arif Efendi şimdi bir zabıt tarassut (*gözcü*) postası halinde yarım sağımızdaki Hıdır Ağa istikametine çıksın.

Ve sonra bana döndü:

— Kaya!

— Efendim.

— Sende yanına dört nefer al, şu istikamette ilerle. Eğer düşmanı görürsen orada kal. Vaziyeti raporla bildir. Biz Pravadi deresi istikametinde ilerliyoruz. Taburu gözünden gaip etme (*kaybetme*).

Bulgar Çobanla Karşı Karşıya

Muhittin Bey'in bana verdiği istikamet, biraz evvel münakaşa edilen yerdı. Hemen dördüncü bölüğe koştum. Dört nefer aldım. Bölüğün önünde yürüyen kardeşim Nâzım'a kısaca anlattım. Ve kumandanımın

gösterdiği istikamete doğru yürümeye başladım. Arazi Pravadi Deresi'ne kadar dümdüz tarlalardan ibaretti. Fakat yağan yağmurlar, bu tarlaları adeta bataklık haline getirmişti. Müşkülât (*güçlük*) ile ilerliyorduk. Solumuzda piyade ve top ateşi şiddetle devam ediyor ve ateş hattı gittikçe arkamızda kalıyordu.

Harap bir köprüden Pravadi Deresi'ni geçtik ve hafif meyillerle tatlı dalgalar husule getiren sırtlara doğru yürümeye başladık. Her ihtimale karşı ihtiyatkarane (*tedbirlice*) ilerliyorduk. İlerlerken de arazinin dalgalardan istifade çalışıyorduk. İki tarla arasındaki bir hendeği atlarken gözüme küçük siyah bir şey ilişti.

Hemen eğildim, aldım. Bu şimdiye kadar hiç görmediğim bir şeydi. Siyah bir şarjör içinde beş adet boş kovan.

Düşmanın Manliher tüfeği istimal ettiğini (*kullandığını*) ve Manliher tüfeklerinin de böyle şarjörlü mermileri olduğunu işitmiştim. Şu halde bu şarjör, düşmana aitti.

Arkadaşları durdurttum ve o civarı dikkatle tetkike başladım. Yağan yağmurlar tamamen yumuşamış ve hatta çamur haline gelmiş hendeklerin içindeki ayak, diz ve dirsek izleriyle başka şarjörler de ispat ediyordu ki düşmanın küçük bir cüz'ütam (*birlik*) buradan ateş açmış ve sonra geri çekilmiştir. Şu halde düşman uzakta değildir.

Şimdi daha ihtiyatla (*tedbirle*) ilerlemek lazım geliyordu. Artık kemali dikkatle izleri takip ediyorduk. Küçük bir sırtın üzerine çıktığımız zaman sağ tarafı-

mızda ve üç yüz metre kadar mesafede bir koyun sürüsü gördük. Harbin başladığı zamana nazaran burada ateş açan ve benim tahminime göre ancak bir keşif postasından ibaret olan düşmanın geri çekilmesini bu çobanın görmesi lazımdı. Bu fikre binaen çobandan tahkikat yapmak için sürüye doğru yürüdük.

Sürü, bir tek çoban tarafından idare ediliyordu. Ve çoban da on beş yaşlarında kadar bir çocuktuk.

— Baksana oğlum, sen ne zamandan beri buradasın?

— Niznam.

Çocuğun Bulgar olduğu verdiği şu kısa cevaptan anlaşılmıştı. Çobanın Bulgar olması çok calibi dikkattti (*dikkat çekmişti*). İki tarafın askerinden başka kuş bile uçmayan şu harp meydanında, koyun otlatmak bana çok manidar gelmişti:

— Oğlum adın ne senin?

— Niznam.

— Türkçe bilmiyor musun?

— Niznam.

— Canım, hiç bilmiyor musun?

— Niznam.

Çocuk o kadar metin, o kadar pervasızdı ki (*korkusuzdu ki*) hayretimi mucip oldu. Bilhassa Türkçe söylememekteki inat ve ısrarı çok şayanı dikkatti. Türkçe bilmemesinin imkânı yoktu. Buralarda dolaşmasına nazaran her halde bu civarın, hatta Bulgaristan köy-

lülerinin bile az çok Türkçe bildiğini söylüyorlardı. Anlaşıyor ki bu çocuk, bize Türkçe söylemek ve bil-hassa soracağımızı tahmin ettiği suallere cevap ver-memek istiyordu. Fakat hakikati anlamak ta benim vazifemdi. Tüfeğimi yanımda duran İbrahim'e verdim ve kemali dikkatle çocuğun üzerini aramaya başladım. Evvela belindeki kuşağının içinden ağızdan dolma çift namlulu küçük bir tabanca ile gömleğinin iç cebin-den bir defter çıkardım. Defter karma karışık yazılar ve rakamlarla dolu idi. Bunların şifre olup olmadığını tetkik etmiye vaktimiz yoktu. Çünkü vaziyet gittikçe ehemmiyet kesbediyordu:

— İbrahim.

— Efendim.

— Sen bu çocuğu al, şu derenin içine götür. Orada süngü ile öldür.

Bu emrin tesiri görüldü. Çocuğun rengi derhal sol-du. Gayrı ihtiyari olarak sallandı. Çünkü maksadım, çocuğun Türkçe bilip bilmediğini anlamaktı. Bir anda renginin solması, titremesi ve gözlerin istimdatkârane (*imdat istercesine*) etrafına gezdirmesi gösteriyordu ki, bu çocuk Türkçeyi çok iyi anlıyor ve burada da şüphe-siz düşman hesabına dolaşıyordu.

Çocuğu ve sürüyü muhafaza etmek üzere iki neferi oraya bıraktım. Ben diğer iki neferle gene izleri takip ederek ilerledim.

Hem gidiyor, hem düşünüyordum. Buralarda dola-şan düşman keşif postası acaba bizim hangi kuvveti-

mizin üzerine ateş açmıştı? Acaba Dulluk Ovası'nda bizim alayımızın ilerisinde bulunan ve öğleden beri harbeden nizamiye taburlarına bir yan ateşi mi açtı, yoksa o taburlardan çıkarılan keşif postalarından birine rast geldi de müsademe mi etti? Bu takdirde bizim tüfeklerimize ait mermi kovanlarının da bulunması lazım gelirdi. Daha kuvvetli ihtimal olmak üzere Bulgarların bir harp hilesi olduğu aklıma geldi:

Bizim tabur yolunu değiştirdi. Bu tarafa geliyor. Ben, fikren daima ileri meşgul olduğum için taburu unutmuştum bile. Bulunduğum yer, bana verilen vazifenin son noktası idi. Bir taşın üzerine oturdum. Taburdan ayrıldığım dakikadan itibaren meşhudatımı (*gördüklerimi*) bir rapor halinde yazdım ve yanımdaki neferle tabura koştum.

Gecenin Karanlığında

Tabur, iki tepenin arasındaki taşlık bir vadiye gelmiş ve orada kalmıştı.

Biz ihtiyatı teşkil ettiğimiz için şimdilik harbe karşı seyirci vaziyetinde idik. Muhittin Bey'e vaziyet hakkında şifahen de icap eden izahatı verdikten sonra çoban çocuğunu teslim ettim. Ortalık karardıktan sonra sol cenahımızın (*tarafımızın*) ilerisindeki piyade ateşi durmuştu.

Unutulmaz bir gece. Yağmur, yağmur... Gündüzki top ve tüfek seslerine mukabil (*karşılık*) şimdi derin bir sükûn. Göz gözü görmeyecek derecede kesif bir ka-

ranlık. Etrafa nöbetçiler çıkarıldı, zabıt, nefer, herkes kaputuna bürünerek yere uzanmış, silahına sarılmış yatıyor. O günkü yorgunluğu çıkarmak ve ertesi günkü cidaline (*savaşına*) ve bilhassa (*özellikle*) bugün önümüzden kaçan düşmanı kemali şiddetle takip ederek Bulgaristan toprağına atlamağa kuvvet hazırlamak için uyumağa çalışıyoruz.

Tabur geldiği zaman Nâzım'la buluşmuştuk. Tabur Kumandanı Muhittin Bey'in, yattığı büyük bir taşın altına biz de uzandık. Kaç günden beri yağan insafsız yağmur toprağı pamuk gibi yumuşatmıştı. Yattığımız yere yerleşmek için kımıldadıkça bir az daha gömülüyorduk. Çamur haline gelen toprağın rutubeti ve sinsi, sinsi yağan yağmur iliklerimizi titretiyordu. Başımızı koyacak bir şey yoktu. Fakat ihtiyaç burada da ihtira (*yeni bir şey*) doğurdu. Kollarımızın arasındaki tüfeklerimizi baş aşağı çevirdik ve kundaklarını yastık yaptık. Etrafımızda horuldamağa başlayan arkadaşlarımızın tatlı uykusuna iştirake (*katılmaya*) hazırlandık.

Birdenbire, karşıdaki sırtlarda üç alev sütunu yükseldi. Bu derin, sessiz ve titretici karanlık içinde korkunç birer ejder gibi bükülen, dalgalanan, alevler gittikçe büyüyordu. Manzara çok mühip (*heybetli*) ve tüyleri tüyler ürpertici bir halde idi. Köyler düşmanın işgal ettiği sahada idi. Bunların yakılmasına nazaran düşmanın tamamen geri çekilmeye karar verdiği tahmin edilebilirdi. Gece yarısına doğru, uyuyan gözlerimizi bile kamaştıracak kadar bir ziyanın (*ışığın*) tesiriyle uyandık.

Birdenbire şaşırarak kalktık oturduk. Membai (*kaynağı*) Edirne olan bir ziya (*ışık*) tufanı altında kalmıştık. Yağmurun kataratına (*damlalarına*) karışan huzemat (*huzmeler*), tatlı kavsi kuzehler (*gök kuşakları*) teşkil ediyordu. Muhittin Bey de kalkmış oturmuştu. Biz, henüz uyku sersemliği ile vaziyeti tahlile çalışırken, Muhittin Bey parlak bir küfür savurduktan sonra:

— Eyvah. Edirne'dekiler üzerimize projektörü çevirdiler. İster misin, şimdi bizi düşman zannetsinler de üzerimize topları da çevirsinler de bizi pestil etsinler.

Hakikaten vaziyet çok mühim idi. Projektör üzerimizde inat ve sebat ile duruyor. Aradığı avı bulan bir heyulanın kahir (*ezici*) pençesi gibi bizi tesiri altında bulunduruyordu. Bir müddet sonra üzerimizden sıyrılarak ufka doğru uzanan bu ziya (*ışık*) tufanı tehlikeyi atlattığımızı bize tebşir etti (*müjdeledi*). Henüz şafak sökerken, tabur hareket etmişti. Tamamen “A” nizamı alındı.

Kayapa Köyü istikametine doğru ilerliyoruz.

— Kaya.

— Efendim...

— Üç neferle Borazan Ömer Onbaşığı yanına al. Karşıdaki görünen Kayapa Köyü'ne doğru keşfe çık. Düşmana tesadüf edersen müsademe etmeden (*çatışmadan*) geri dön. Müsademeye (*çatışmaya*) mecbur olursan boru ile geri haber ver. Tabur sizi takip ediyor.

— Baş üstüne kumandanım!

Parçalanmış Cesetler Arasında

Borazan Ömer Onbaşı ile emirber İnegöllü Halil ve dördüncü bölükten Emin ile Osman'ı yanıma aldım ve Tabur Kumandanının gösterdiği istikamete doğru ilerlemeye başladım. Yağmur mütemadiyen yağıyordu. Tarlalarda güçlkle yürüyebiliyorduk. Tabur ağır ağır bizi takip ediyordu.

Bin hatve (*adım*) kadar ilerledikten sonra başımı çevirdiğim zaman taburun sisler içinde ve çok geride kaldığını gördüm. Sağ cenahımızdaki arazi tatlı meyilli bir düzlükten ibaretti. Sol cenahımız (*tarafımız*) ise bilakis, dalgalı ve arızalı idi. Yağmurun vücuda getirdiği hafif sis içinde Kayapa Köyü bilhassa büyücek kilisesi, hayal meyal görünüyordu. İhtiyaten beşer hatve (*adım*) fasıla ile yürüyor ve nefes bile almaktan çekinerek ilerimizdeki tepcikleri tetkik ediyorduk (*inceliyorduk*).

Birden solumuzda kısa fasıllı yaylım ateşler başladı ve çok geçmeden ateş şiddetini arttırdı. Geceyi sükûnet içinde geçiren nizamiye taburları yeniden harbe başlamışlardı. Yağmur da yavaş yavaş artıyordu. Tüfeklerimiz sağ ellerimizde, sol ellerimizi yağmurla kamçılanan gözlerimize siper ederek yarı eğilmiş bir halde yürüyor ve gözlerimizle önümüzdeki araziye tarıyorduk.

Sağ tarafımda yürüyen Osman'ın korkunç bir nida-yı hayreti üzerine durdum. Osman elli metre ilerde bir yeri göstererek:

— Bu ne... Bu ne? diye haykırıyordu.

Dikkat ettim. Yerde yatan bir adama benzettim. Hemen koştum. Fakat koştuğuma koşacağıma pişman oldum.

Aldanmamıştım. Yerde yatan bir adamdı. Kıyafetine nazaran bir köy imamı olduğu anlaşılıyordu. Çehresi limon gibi sararmış, gözleri tamamen kapanmış. Beyaz çember sakalının altındaki derin yara, bunu zavallının boğazlandığını gösteriyordu. Göğsü, kolları, süngü darbeleriyle parça parça edilmişti.

Arkadaşlar da yanıma gelmişlerdi. Gördüğümüz bu feci manzara bize her türlü ihtiyatı unutturmuştu. Üzerinde hüviyetine delalet eden bir şey bulmak ümidiyle üstünü arattım. Üç adım ilerde içi boş ve tersine çevrilmiş bir para kesesinden başka bir şey yoktu. Bu esnada Emin de haykırdı:

— Bakınız şurada da bir şey var.

Zavallı imamı bırakarak oraya koştuk. Fakat hepimiz de en derin bir hiddet ve nefretle haykıрмаğa mecbur olduk. Buradaki manzara, hiçbir kalbin tahammül edemiyeceği derecede feci idi.

Yerde tahminen on sekiz yirmi yaşlarında güzel bir kadın yatıyordu. Elbisesi parça parça edilmiş. Vücudunun kısmı süflası (*avret yeri*), tamamen üryan ve kanla mülemma (*sıvanmış*) bir halde idi. Boynunda, göğsünde ve memelerinin üzerinde vahşiyane bir surette ısırılmadan mütevellit (*kaynaklanan*) diş yaraları görünüyordu. Elbisesinin kolları, gördüğü cebir ve tazyikten parça parça olmuştu. Birisi kalbinin üzerinde ve ikisi de karnında olmak üzere üç derin süngü yarasından kanlar pıhtılaşmıştı.

Hiçbir şey söylemiye, hiç bir şey düşünmiye muktedir olamıyarak dışlerim kenetlenmiş, bir halde ayağa kalktığım zaman beş on adım ilerde küçük bir cisim daha gözüme ilişti. Artık oraya gitmiye muktedir olmadım. Dikkatle baktım. Bu da, parça parça edilmiş küçük bir çocuktu.

Anlaşılıyordu ki bu zavallılar, düşmanın istilasından kaçarken yakalanmışlar ve en şeni (*alçak*) bir zulüm ve vahşetin kurbanı olmuşlardı. Biz burada, bu zavallı masum şehitlerin başında epeyce oyalanmıştık. Başımı geri çevirdiğim zaman taburun epeyce yaklaştığını gördüm. Hissiyat ile meşgul olacak zaman değildi. Derhal vazifemizi hatırladım. Arkadaşlara yürüyüşümüze devam lazım geldiğini söyledim.

Şehitlere rahmet ve katillere lanet okuyarak ilerliyordum. Sol cenahımızdaki (*tarafımızdaki*) halk gittikçe artıyordu. Şimdi piyade ateşine, düşmanın topçusu da iştirak ediyordu.

Kurşun Yağmuru Altında

Kayapa Köyü'ne yaklaşmıştık. Henüz beş yüz hatve (*adım*) daha ilerlemiştik ki önümüzdeki sırtın eteklerinde bulunan kuru derenin içinden iki askerin yere eğilmiş oldukları halde süratle geriye koştuklarını gördüm. Ben bunları arkalarından görüyordum. Birden bire tereddüt ettim. Onların da üzerinde tıpkı bizimki gibi kurşuni kaputlar ve başlarında kurşuni başlıklar vardı.

Bereket versin ki bir aralık arkadaki asker, meç-

hul bir sebebe binaen bir an durdu ve geriye döndü. O zaman, başlığının altındaki şapkasının kenarındaki enli kırmızı şeridi ve siyah siperi şemsi fark edebildim. Artık karşımızda, hem de pek yakınımızda düşmanın olduğu tahakkuk etti.

— Emin! Koş, Tabur Kumandanına haber ver, tamamen düşman karşısındayız. Belki de pusuya düşüyoruz.

Emin geri döndü ve bütün kuvvetiyle koşmağa başladı. Bu anda, önümüzdeki sırtın üstünden takriben bir manga askerin açtığı yaylım ateşinin kurşunları, cehennemi ısıklar çalarak başımızın üstünden geçti.

— Yere yatınız.

Hep birden yere yattık. Yattığım yerden başımı çevirdim. Emin, bütün kuvvetiyle koşuyor. Taburum yavaş yavaş ilerliyordu.

Bir yaylım ateş daha. Zavallı Emin, acıklı bir feryadı müteakip yere kapandı. Gözlerimi tabura çevirdim. Evvela dördüncü bölük ve sonra birinci ve diğer bölükler derhal muntazaman yere yattılar ve müsait olan araziden istifade ettiler. Fakat üçüncü Bölük açıkta kalmıştı. Gayri müsait olan arazide adeta yanaşık nizamda kala kalmışlar ve oldukları gibi yere yatmışlardı.

— Ömer Onbaşı. Boru çal, dedim.

Fakat sözümü henüz ikmal etmemiştim ki *(tamamlamamıştım ki)* bir yaylım ateşi daha. Bu defa kurşunların ısıkları kulaklarımızı yırtarcasına yakın geçti.

— Ömer Onbaşı ne duruyorsun?

Sualime, kısa bir inilti cevap verdi. Yanımdaki Halil'in iki karış kadar ilerisinde yere yatmış olan Ömer Onbaşı'nın kulağının arkasından ince bir kanın sızdığını gördüm.

Halil, kolumdan çekerek:

— Onbaşı da vuruldu, dedi.

Burada durulamazdı. Evet, artık burada durmak mümkün değil ve hem de faidesizdi. Çünkü düşman bizi gördü ve ateşini doğrudan doğruya bize tevcih ediyor (*çeviriyor*). Halil kolumu bırakmıyordu, yavaş yavaş geriye doğru kaçmaya başladık.

Ve yakın olan su birikintisine kendimizi attık.

Osman yukarda kalmıştı. Haykırdım:

— Osman. Osman. Sen de kendini buraya at.

Osman, cevap vermedi. O da Ömer Onbaşı gibi bilhareket (*hareketsiz*) yatıyordu. Artık teferruat ile uğraşılacak zaman değildi. Su birikintisinden koş koş dolaşarak tabura geldik.

Birinci bölük düşman üzerine ateş açmıştı. Fakat bir anda bu ateş durdu. Muhittin Bey, birinci bölük kumandanıyla şiddetli bir münakaşaya tutuşmuştu. Bu aralık, mülazım Arif Efendi de sol cenah (*taraf*) ilerisinden geri gelmişti.

Muhittin Bey'in birinci bölük kumandanıyla münakaşasına nazaran karşımızdaki kuvvetin düşman olup olmadığından el'an (*şu an*) tereddüt ettikleri anlaşılıyordu.

Arif Efendi, nefes nefese gelerek:

— Ateşi kestirdiğiniz iyi oldu. Birbirimizi kıracaktık. Karşımızdaki bizim asker.

Artık sözlerimiz birbirine karışıyordu. Ben de haykırdım:

— Hayır efendim. Karşımızdaki düşman.

Arif Efendi şiddetle itiraz etti:

— Hayır. Bizim asker. Dinlesenize ezan okuyorlar.

— Fakat efendim. Ben düşmanı gözümle gördüm. Ömer Onbaşı ile Osman şehit oldular.

Birinci bölük kumandanı infial ile ve biraz da azametle bana cevap verdi:

— Yanlış efendim, yanlış. Biz de bayrak salladıklarımızı gördük.

Bu esnada, düşman tarafından borular çalınmaya başladı. Muhittin Bey:

— Durunuz dinliyelim, dedi.

Dinledik. Hakikaten bizim namaz borusu çalınıyordu...

Tabur Kumandanına daha ziyade sokuldum. Artık yalvarmaya başladım:

— Emin olunuz efendim, gözlerimle gördüm. Karşınızdaki asker tamamen şapkalıdır.

Arif Efendi sert bir tavırla sözümü kesti:

— Sen baksana bana. Ben de senin kadar gördüm. Ben zabitim! Herifler “atmayın din kardeşiyiz” diye bağırıyorlar. Eğer düşman olsalardı hiç...

Arif Efendi, sözünü ikmal edemedi (*tamamlayamadı*). Aman Allah'ım üzerimize öyle bir yaylım ateşi açıldı ki. Bir anda yere kapanmıya mecbur olduk. İlk ateşte Arif Efendi, zahire (*görünene*) aldanmanın ve lüzumsuz inadının pek acı bir surette cezasını gördü.

Vurularak yere düştüğü zaman nefes bile alamadığına kaniyim. Arif Efendi'nin hatası, yalnız kendisini kurban etmekle kalsa idi ne ise, fakat böyle mühim bir zamanda münakaşa ile geçen birkaç dakika zarfında tabura aldırılacak mühim ve emniyetli vaziyet teehhür etmiş (*gecikmiş*) ve bilhassa üçüncü bölüm tamamen düşmanın ateşine maruz ve açık bir mevkide kalmıştı.

Hendeğin İçinde

Muhittin Bey'le kendimizi küçük bir tarla hendeğinin içine atmıştık. Çünkü o anda bundan başka yapılacak bir şey olmazdı. Birkaç dakika öylece kaldık. Dakikalar geçtikçe Muhittin Bey'in simasındaki endişe ve ıstırapların sükuna mübeddel (*dönüşmüş*) olduğunu görüyordum. Gittikçe şiddetini artıran, kesif bir dolu gibi yağan mermiler, önümüzdeki çalıları keskin bir orak gibi biçiyordu. Kumandanım, gözleriyle sağa sola bakıyor, bütün tabura hakim olabilecek emniyetli bir yer arıyordu. Üçüncü bölüğe yakın bir tümsek gözüme ilişti. Burası, kuru bir derenin kenarında idi:

— Yüzbaşım, şuraya çekilsek nasıl olur?

— Çok âlâ olur ama galiba sen vurulmuşsun...

Başımdan sağ yanağımın üzerine doğru bir şeyin sızdığını vakıa ben de hissettim. Fakat ben bunu, başlığımın arasına toplanan yağmur suyu zannetmiştim. Elimle yüzümü silerek baktım, kan içinde idim.

— Her halde yaram ehemmiyetsiz yüzbaşım, ıstırap duymuyorum.

— Ne olursa olsun, yavaş yavaş geriye kay. Derenin içine atlananın çaresine bak. Kafanı kaldırma sakın. Şifayı bulursun.

Ah! Benim kahraman kumandanım. Bu dakikada bile şakacılığı bırakmıyordu. Dediği gibi yaptım. Yavaş yavaş sıyrılarak dereye indim. O da beni takip etti. Gerek dereyi ve gerek önümdeki küçük tepelikleri kurşun tutmuyordu. Derenin içinde beş on adım koşuktan sonra benim gösterdiğim yere geldik. Şimdi taburun heyeti umumiyesini görebiliyorduk. Dördüncü bölük, solumuzda idi. Bölük kumandanım kahraman Rasim Bey bölüğü çok iyi tabiye etti (*yetiştirdi*).

Bölük efradının (*askerinin*) bir kısmı, yere yatarak ve bir kısmı da diz çökerek düşmana ateş ediyordu. Hatta ayakta ateş edenler de vardı. Kardeşim Nâzım da bu meyanda idi. Birinci ve ikinci bölükler, pek iyi vaziyette olmamakla beraber, gene şiddetle harbe devam ediyorlardı. Üçüncü bölük, ah bu bedbaht bölük... O, tahammül imkanı olmayan ateşe tutulur tutulmaz yere yatmış ve hemen bütün efradı kurşun sağanağı altında kalarak kâmilten (*tamamen*) şehit olmuşlardı. Asıl teessürümüzü celbeden bir nokta oldu ki o da düşmanın bu zavallıları daha hala sağ zannederek mütemadiyen

mitralyöz ateşi altında bulundurması idi. Mütemadiyen üzerlerinden mitralyöz ateşi geçen bu kahraman şehitlere mermiler temas ettikçe mübarek cesetleri titreşiyordu. Bir saka beygiri, ateşe maruz bir yerde kalmıştı. Zavallı hayvan, kim bilir kaç mermi yemişti ki kır rengi kızıl kana boyanmış ve sırtındaki fıçılardan sular boşanıyordu. Nihayet birdenbire yere serildi.

Alayımızın ikinci taburunu teşkil eden çekirge taburu da hattı harbe girmek istiyordu. Fakat düşman mermilerinin ateşi süyülü (*ateş seli*) karşısında muvaffak olamıyordu. Bir aralık, cesur bir çavuşun, takımıyla ileri atıldığını gördüm. Bugün onlardan hafızamda derin bir tekrim (*saygı*) ve hürmetten başka bir şey kalmadı.

Artık, Muhittin Bey'in emirberleri de birer birer sürünerek yanımıza geliyorlardı. Kumandanım mütemadiyen kısa raporlar, emirler yazıyor, alay kumandanına ve bölüklere gönderiyordu.

Zevale (*öğlene*) doğru düşmanın ateşi, son şiddetini bulmuştu. Mevkiimiz çok fena barınılamıyacak kadar fena idi. Dün onuncu fırka (*tümen*) ile Celal Bey fırkasının (*tümeninin*) önünden ricat eden (*çekilen*) düşmanın harp hilesini kimse nazarı dikkate almamıştı.

Dağılan Tabur

Sahte bir ricat (*çekilme*) gösteren düşman, kendisini en elverişli noktalara yerleştikten sonra bu iki fırkayı (*tümeni*) tamamen kendi ateş hattının altına kadar çekerek hırpalamağa başlamıştı.

Bizim vaziyetimiz ise akıl ve hayale getirilmiyecek kadar elim idi. Bizi ileri sevk eden kumanda heyeti aliyesi, karşımızdaki düşmanın vaziyetine, miktarına ve hattı hareketine dair hiçbir malumat vermemişti. Sağ cenahımız (*tarafımız*) tamamen açıktı. Hiçbir tarafa ciddi bir irtibatımız yoktu. Nerede harbe tutuşacağımız, harbe tutuştuğumuz takdirde ne yapacağımız belli değildi.

İşte buna binaendir ki dünden beri büyük bir maharetle hareketini bizden saklıyan düşman çok büyük muvaffakiyetle bizi avlamış ve bilhassa ihzar (*hazır*) ederek yerleştiği mevziler önündeki açık araziye kadar çekerek pek apansız bir halde yakalamıştı.

Bir aralık yüzüme dikkatle bakan Muhittin Bey:

— Senin rengin çok sarardı. Sen git. Evvela alay kumandanını gör. Vaziyet hakkında izahat ver. Sonra da sargı mahallini bul. Yaranı sardır, dedi.

Rengimin ne olduğunu bilmiyorum. Fakat başımın gittikçe ağırlaştığını hissediyordum. Sürüne sürüne dereye indim. Derenin içi, hattı harpten çekilen yaralı ve askerlerle dolu idi. Hafif yaralılar, yavaş yavaş geri çekiliyor sargı mahallini arıyor, ağırca yaralılar imdat bekliyordu.

Diğer askerlere gelince: Mendillerini çıkararak yağmur birikintilerinde ıslatarak tüfeklerini temizliyorlardı. Çünkü birdenbire tutulduğumuz zaman yerlerde yuvarlanırken tüfeklerin mekanizmaları arasına çamurlar dolmuş, işlemez bir hale gelmişti. Vaziyet, feci cidden feci idi.

Alay Kumandanı Selim Bey'i, derenin alt tarafında küçük bir köprünün yanında buldum. Buradan bütün geri hatlar görünüyordu. Selim Bey, heyecandan ve teessürden şaşırılmış bir halde idi. Bir gün evvel kemali muvaffakiyetle harbeden ve düşmanı önüne katarak ileri süren sol tarafımızdaki Nizamiye efradının (*askerinin*) perakende bir halde geri çekilerek ovaya yayıldıkları, sağımızdaki çekirge taburunun tamamen dağıldığı buradan vazihen (*açıkça*) görülüyordu. Vaziyete nazaran (*göre*), fedakâr fakat zavallı taburum, ortada yapayalnız kalıyordu. Şu halde düşmanın taburumu her taraftan ihata ve belki de esir etmesi çok sürmüyecekti.

Vaziyet hakkında verdiğim izahatı teessürle dinliyen Selim Bey yanında duran yaverleri ... Efendiye dönerek: Derhal çekirge taburu kumandanını bulmasını ve taburun perakende efradını toplatarak henüz hattı harpte, muvaffakiyetle sebat eden taburumuzun sağ cenahının boş bırakılmamasını emretti.

Burada alay kumandanımla yaveri arasında cereyan eden mükaleme (*konuşma*) ve hadiseyi yazmaktan ve hatta ilelebet düşünmekten hayâ ediyorum.

Asabiyetten bembeyaz kesilen Selim Bey birdenbire bana dönerek:

— Haydi oğlum, sen git. Çekirge taburu kumandanını bul. Perakende efrat (*asker*) behemehâl (*mutlaka*) toplanacak ve bir tek neferin bile hattı harbi terk etmesine müsaade olunmayarak ileri sevk olunacaktır.

Bu emrin infaz ve tatbiki (*yerine getirilmesi*) o kadar

kolay bir şey değildi. Çünkü taburumuzla çekirge taburu arasındaki irtibatı kesmek ve bilhassa bizim tabura imdat gelememesi için Bulgarlar gerek iki taburun arasını teşkil eden sağ cenahımızı ve gerek geri hattımızı o kadar şiddetli bir ateş altına almışlardı ki: uzaktan toprakların bir sıcak su gibi kaynadığını buradan görüyorduk. Ancak ateş hattının gerisinde ve Pravadi Deresi sahilinde bir düzlük vardı ve oradan geçilerek çekirge taburuna gidilebilirdi. Ah Yaver Bey! Gürbüz, arslan gibi heybetli vücudunuzu, o muhteşem pala bıyıklarınızı, kapısında yeşil zemin üzerine besmeleyi şerif asılı merkezi idarelerde kahramanlık palavralarıyla teşhir ede ede askerliğin kutsiyet ve fedakârlığını unutmıyordunuz, bugünkü harpte şüphesiz bir kahraman olacaktınız... İşte sizin ağlayarak çoluğunuz, çocuğunuz olduğunu ileri sürerek istihdamı atfettiğiniz bu ulvi ve kutsi hizmeti, cılız, aciz bir nefercik ifa ediyor...

Artık yaram tamamen soğumuş ve sızlamağa başlamıştı. Başımdaki ağırlık gittikçe artıyor ve sol gözüm, adeta dumanlanıyordu. Yağmur, yüzümün kanlarını yıkıyor ve kanlı sular muşambamın önüne akıyordu.

Evvela Pravadi Deresi'ne kadar indim ve sahildeki düzlüğü takibe başladım. Sol cenahımızdaki ateş gittikçe hafifleşiyordu. Çünkü oradaki taburlar, inhilal ediyordu (*dağılıyordu*). Uzakta, ovanın her tarafında perakende efrat (*askerler*) görülüyordu. Arkamda kalan, düşman topçusu şimdi bu perakende efrat üzerine şarapnelle takip ateşi açmıştı. Epiyce ilerlemiştim. Pravadi'nin harap köprüsünü uzaktan fark

edebiliyordum. Havayı yırtarak başımın üzerinden geçen bir mermi, elli hatve (*adım*) kadar önüme düşerek şiddetle infilak etti. Hemen kendimi sağ tarafa attım ve Pravadi'ye daha ziyade sokuldum. Çekirge taburuna daha bin hatve (*adım*) kadar bir mesafe vardı. Tabur efradının perakende bir surette ricat ettiğini (*geri çekildiğini*) görüyordum. Artık koşmağa başladım. Bir mermi daha... Merminin gelirken hışırtısından istikametinden ve bana takarrübünden (*yakın olmasından*) derhal anladım ki, hedef benim. Hiç de aldanmamışım. Mamafih (*bununla birlikte*), bunu da atlattım. Artık tamamen Pravadi'nin kenarını takip ederek gücümün yettiği kadar koşuyordum. Evvela bir hışırtı, daha sonra şiddetli bir infilak.

Pravadi Deresi'nde

Kendime geldiğim zaman yarı belime kadar Pravadi Deresi'nin suları içinde idim. Sağ tarafımın üzerine düşmüştüm. Yavaş yavaş döndüm. Emekleye emekleye vücudumu sudan çektim.

Ne olmuşum, burada ne kadar kalmıştım, hiçbir şey bilmiyordum. Her tarafta piyade ateşi kesilmişti. Arada sırada Edirne tarafından ve derinden top sesleri geliyordu. Derenin kenarları çok yüksekti. Şu mecalsiz halimle tırmanarak çıkmak mümkün değildi. Mecburen bir müddet sular içinde yürüdükten sonra müsait gördüğüm bir noktadan güçlkle yukarı çıktım. Fakat çıkar çıkmaz, gayrı ihtiyari titredim.

Çünkü bir takım kuvvetinde kadar düşman süvari-

si, Pravadi Köprüsü'nden geçiyordu. Demek ki her şey bitmiş. Harp, aleyhimize neticelenmiş ve dün, gurur ve zaferle geldiğimiz bu yerler, bugün düşmanın eline geçmişti. İlk aklıma gelen, taburum ve sancağım olmuştu. Düşman tarafından görülmek tehlikesini aklıma bile getirmeden ellerimin üzerinde doğruldum. Ve bir kurşun kütlesi gibi ağırlaşan başımı güçlülükle çevirerek Kayapa sırtlarına baktım. Bayılmadan evvel kan ve ateş kaynayan bu muhitte şimdi derin bir sükûn vardı. Kayapa Köyü kilisesinde çan kulesi üzerinde, ne olduğu belli olmıyan bir bez parçası dalgalanıyordu.

— Müjde, müjde! Kaya Bey geldi.

Edirne'nin yanındaki Kuştepe, mahşer gibi kaynıyordu. Etrafımı, zabitler ve arkadaşlar ihata etmişlerdi (çevirmişlerdi). Alay Kumandanı Selim Bey, heyecanla anlatıyor ve soruyordu:

— Sana emir verdiğim zaman, yaralı olduğunun farkında olmamıştım. Sen gittikten sonra söylediler. Arkandan haber gönderecektim. Fakat sen epeyce ilerlemiştin. Ovaya çıktığın vakit dürbünle seni takip ediyordum. Mermilerin düştüğünü, senin dereye yuvarlandığını gördüğüm zaman o kadar müteessir oldum ki, nerenden yaralısın?

— Yalnız başımdan efendim. Zannederim, o da ehemmiyetsiz. Merminin bana bir zararı dokunmadı. Çünkü kendimi tam vaktinde dereye attım. Yalnız bayılmışım...

— Ey pekâlâ, nasıl kurtuldun? Buraya kadar nasıl gelebildin?

— Kendime geldiğim zaman, ovanın düşman tarafından istila edildiğini gördüm. Meydana çıkmadım. Edirne istikametine doğru derenin içini takip ettim. Ne kadar yürüdüğümü bilmiyorum. Birkaç defa baygınlık geçirdim.

Hangi köy olduğunu bilmiyorum, bir köyün yanına geldim. Köye çıktım, köyde kimse yoktu. Haykıra haykıra şuraya buraya koşan domuzlardan, Kavyer Köyü olduğunu anladım, O sırada genç bir zabitle bir nefere rast geldim. Zabit, apoletlerini çıkarmış ve kalpağının sırmalarını sökmüştü. Meğerse Çekirge taburundan mülazım Şamlı Fuat Efendi imiş. Fuat Efendi bozulan kıtaların Kuştepe’de içtima edeceğini (*toplanacağını*) söyledi. Buraya kadar beraber geldik.

Matemli Karargâh

— Kuştepe, bozgun bir askerin matemli karargâhı olmuştu. Üstü başı çamurlara batmış olan efradın (*askerin*) derin bir hüznü melal (*usanç*) içinde oturup düşünmeleri, bitap bir halde çamurlar içine yatıp uzanmaları, facianın ehemmiyetini gösteriyordu. Gecenin karanlığı yavaş yavaş artıyor ve bu hailevi (*acıklı*) manzaranın üzerini siyah bir perde ile örtüyordu.

Bizi Kuştepe’ye yakın paviyonlara sevk ettiler. Kaç günden beri, içinde yuvarlandığımız çamurlardan kurtulup ta paviyonun kuru tahtalarına uzandığımız zaman:

— Oh, dünyada rahat varmış ha, diyorduk.

O kadar bitap idik ki, derhal gözlerimizi kapadık.

Bila fasıla (*aralıksız*) toplar gürlüyor. Kesif bir piyade ve mitralyöz ateşi, sağanaklı bir dolu gibi her tarafı sarsıyor, Edirne'nin garp cephesi, sanki volkan olmuş, kaynıyordu. Yanımda bimecal bir halde yatan kardaşım Nâzım, hafif bir sesle sordu:

— Uyuyor musun ağabey?

— Hayır.

— İşitiyor musun?

— Evet.

— Ne oluyor?

— Galiba kıyamet kopuyor.

— Saat kaç acaba?

— Sağ gözüm fena halde şişmiş açılmıyor. Sol gözümü açmaya da ben üşeniyorum. Zahmet olmasa kolumdaki fosforlu saate sen bakıver.

— Bire yirmi var...

— Hay domuz herifler hay. Bize hiç olmazsa bu gece olsun rahat verselerdi de sabaha kadar deliksiz bir uyku çekse idik. Adabı nezakete vakıf olmıyan bu düşmana nereden çattık bilmem ki.

Nâzım, tekrar uykuya dalmıştı. Esasen bundan başka da bir şey yapılmazdı. Haniya şu anda, düşman generali gelip de kapıdan başını uzatarak:

— Bonsuar efendiler! Dese, ayağa kalkıp ta iade-i selam edecek halimiz yoktu. Bir tek kandil bile yan-

mıyan koca paviyon, şimdi bizim gibi yarım ölülerin adeta mezarı idi.

Dışarıda toplar ve tüfekler gürlerken, koca paviyonun dahili muhitinde de yüzlerce inceli kalınlı horultu, adeta harbin musikisine tempo tutuyordu. Şeytan, insanın aklına en fena zamanlarda, en fena şeyleri getirir. Mesela: Allah saklasın, düşmanın serseri bir güllesi, nasılsa yolunu şaşıtıpta şu tavanı delse ve saygısızca aramıza düşse... Ben eminim ki o güllenin vereceği telefattan ziyade karanlıktan ve uyku sersemliğinden kendi kendimizi ezerek telef edeceğiz. Bizi buraya getiren efendiler acaba bir köşeye bir kör kandilceğiz olsun yakmağı düşünmediler mi?

Merkez Hastanesinde

Galiba sabah oluyor. Sol gözümün kapakları arasından alaca karanlığı hisseder gibi oldum. Piyade ateşi durmuş. Fakat top ve mitralyöz ateşi el'an berdevam (*şu an sürmekte*). Yağmur şakır şakır yağıyor.

— Uyandın mı Nâzım?

— Uyandım ama ağabey çok fenayım. Kımıldayacak halim yok.

— Biraz gayret lâzım oğlum. Her halde uzun sürmez alışsın. Geceyi ölü gibi bitap geçiren bütün arkadaşlar, birer birer uyanıyor. Her tarafa, sessiz ve anlaşılmaz bir mırıltı.

— Doktor gelecek. Hastalarla yaralıları muayene edecekmiş.

Doktor geldi hastalarla yaralıları muayene ediyor.

Biz de muayeneden geçtik. Merkez Hastanesine gönderiliyoruz.

Hastanede, eski bir dostla karşılaşıyoruz, Cerrah Kasım Efendi. Tepemizden tırnağımıza kadar harap olan aksamı vücudiyemizi (*vücut kısımlarımızı*) tamire çalışan Kasım Efendi, akşamki velveleli top, tüfek, mitralyöz ateşi hakkında izahat veriyordu.

— Yassitepenin ilerisine ileri karakol vazifesini görmek için iki bölük piyade çıkarılmış. Bu piyadeler, şimdiye kadar hiç talim görmemiş askerlerdenmiş. Gece nasılsa gözlerine bazı hayaller görünmüş. Galiba köylerden gelen bir iki atlıyı düşman süvarisi zannetmişler, derhal ateşe başlamışlar.

— Peki, ama efendim, ya bunların zabitleri.

— Zabitleri de, şimdiye kadar kıtalarda hiç bulunmamış olan ve Edirne'ye birkaç gün evvel gelen mektup muallimleri imiş.

— Evet efendim, sonra?

— Sonra, ileri karakoldan bu suretle şiddetli ateş açılır açılmaz topçularda “baskın var” diye şiddetli top ateşine başlamış...

Bu suretle husule gelen heyecan ve telaş, dalga dalga geriye doğru aksederek hattı aslinin gerisinde, hatta çadırlardaki efrada kadar sirayet etmiş. Sabaha kadar:

— Peki ama efendim bu ateşin hedefi?

— Hiç. Karanlığa kurşun sıkılmak...

— Fakat efendim, dışarıda birçok yaralılar var.

Bunların hepsi bu gece yaralanmış.

Kasım Efendi, derin derin içini çekti:

— İşte felaketin büyüğü orada ya, “Baskın var” diye arkadan açılan top ve mitralyöz ateşi bir aralık karanlıkta yanlışıyla ilerdeki askerimiz üzerine çevrilmiş.

Daha fazla dinlemeye tahammül edemedim:

— Teşekkür ederim Kasım Efendi. Zahmet buyurmayınız. Bu kadar ehemmiyetsiz bir yara için zahmete değmez. Müsaadenizle efendim.

— Nasıl, hastanede yatmayacak mısınız?

— Ne lüzumu var efendim?

— Fakat istirahatete muhtaçsınız. Bilhassa gözünüz için doktor demiştir ki.

— Teşekkür ederim. Tabura malumat (*bilgi*) veririz, birkaç gün bir otelde kalırız.

Rumeli Otelinde

Hastaneden kendimizi dışarıya dar atmıştık. Esasen daha içeri girerken, her taraftaki perişanlık bizi sarsmıştı. Şimdi Kasım Efendi’nin akşamki harbi azim hakkında verdiği tafsilat bütün bütün maneviyatımı altüst etti.

Rumeli Otelinin küçük bir odasındaki karyolalarımıza uzandığımız zaman, hayretle vaziyetimizi tahlile başladık. Bu, ne haldi?

Bu, nasıl harp ve nasıl suî (*kötü*) idare idi? Dünkü Kayapa Harbi’nin fecaati, bir daha gözümüzün önün-

den geçti. Ne keşif, ne emir, ne kumandan vardı. Koca alayımızın mukadderatı, adı iki keşif postasına tevdi (*emanet*) edilmişti.

Koca bir bölük kumandanı ve bir Mülazım Arif Efendi, önümüzdeki askerin düşman olup olmadığını fark ve temyiz etmekten (*ayırmaktan*) bile aciz adamlardı. Çünkü vatan ve vazife hisleri samimi değildi.

Daha askerliğimizin ilk günü, İstanbul'da Saray içinde, servilerin altında cephaneye tevzi edilirken (*dağıtılırken*), bu cahil, alaylı Arnavut ve mülazım efendinin askerliği unutarak etrafındaki birkaç askere dinî ve siyasî vaazda bulunduğunu işitmiş ve kalbim acı acı yanmıştı. Arif Efendi diyordu ki:

— Gece, su iktiza ederse (*gerekirse*) hemen kalkıp yıkanmalı, sonra ahrete imansız gidersiniz ha... Siz conlara¹² bakmayınız. Onların hepsi farmasondur. Sultan Hamit gibi bir Âli Osman'ı tahtından nasıl indirdilerse, yakında Kur'an'ı da kaldıracaklar.

Artık daha fazlasını dinlememiştim. Dinlemeye de lüzum yoktu. İşte harbe giderken daha ilk merhalede (*aşamada*), askere verdiği bu din ve siyaset dersleriyle askerin ruhunda ve dimağında (*zihninde*) buhranlar ve inhidamlar (*çökmeler*) yaratan bu efendi, eğer bu hislerini ve fikirlerini muvakkaten (*geçici*) olsun bir tarafa bırakarak yalnız vazife hissi ile hareket etmiş olsa idi, Kayapa'da düşmanın kurduğu hain ve insafsız pusuyu görmeye muvaffak olurdu. Onun gözlerini bürüyen ihtiras ve ayrılık dumanı, hem kendini ve hem de alayımızın yüzlerce masum evlâdını bilâ lüzum kurban etti.

12 - Jön Türkler

Dün, gözümüzün önündeki düşmanı fark edemiyerek bir pusuya düşüyoruz. Bugün de gözümüze görünen bir hayali düşman zannederek yüz binlerce mermiyi, donanma fişegi gibi havaya yakıyoruz. Acaba yarın ne yapacağız?

Uykuya pek ihtiyacımız olmakla beraber uyumak mümkün değildi. Dimağımızda canlanan ateşin istifham (*soru*) işaretlerine bir cevap vermek lâzımdı.

— Nâzım, kalkalım şöyle bir dolaşalım mı? Belki bir tanıdığa rast geliriz.

— Fena olmaz ağabey.

Evvelâ gazinoya indik İstanbul gazetelerinin gelip gelmediğini sorduk. Rum garson, dudaklarında okunan açık manayı istihza (*alay*) ile cevap verdi:

— Üç gündür tren gelmiyor. İstanbul'dan gelirken Seyitler İstasyonunda bir koyun sürüsüne çarparak yoldan çıkmış.

Az kaldı bu küstah herifin söylediği bu bariz yalanı iki tokatla tashih ettirecektim (*düzelttirecektim*). Fakat herif, bu fikrimi anlamış gibi sözüne devam etti:

— Tabii biz bilmeyiz resmen beyanname çıktı. Böyle diyor, buyurunuz.

Hayret, hakikaten beyanname böyle diyordu. Trenin gelmemesini bu kadar ahmakça bir yalanla teville (*çevirmeye*) çalışan bu lisanı resmiye lânet olsun. Koca bir trene çarparak yoldan çıkaran bu koyun sürüsü masalına, deliler değil, çocuklar değil, kargalar bile gülerdi.

İkinci ve üçüncü maddelerinde, Garp Ordusunun Kumanova önünde Sırp fırkalarını (*tümenlerini*) müt-hiş bir hezimete uğrattığından ve Şark Ordusunun da tedarikâtını ikmal ettiğinden (*tamamladığından*) bahsederek damaklara bir parmak bal çalan beyanname namındaki bu hezeyannameyi yere atarak gazinodan çıktık.

Sokaklarda Görünenler

Sokaklar mahşerden bir numune idi. Birçok aileler, arabalarla, hamallarla istasyona taşınıyorlardı. Bunlar, her ihtimale karşı İstanbul'a can atan zavallılardı. Aynı zamanda, köylerden ve kazalardan gelen muhacir (*göçmen*) kabileleri ve asker kıtaları da, sokakları dolduruyordu. Şu anda, şeytan çocuğunu kaybetse bulmak imkânı yoktu.

Biz de kalabalığa uyduk ve bu insan akıntısına yürüyorduk.

— A, Nurittin Bey Siz buradasınız ha...

— Az kalsın tanıyamıyacaktım. Siz burada ne arıyorsunuz?

Nurittin Bey İstanbul itfaiyesine mensup bir bölüğün kumandanlarından idi. Burada bulunmalarının esbabını (*sebeplerini*) kısaca anlattı. Büyük kabine mevkii iktidara gelip de meclisi meb'usan tatil edildiği zaman, İttihat ve Terakki meb'uslarına Muhafız ve Halâskâran gurubuna muhalif olmak töhmetiyle, İstanbul'da bekaları (*kalmaları*) caiz (*uygun*) olmadığı-

dan bölükleriyle beraber Darül-harekâta (*hareket yerine*) karip (*yakın*) olan Edirne'ye sevk daha doğrusu teb'it (*sürgün*) edilmişler. Filhakika doğrudur. Nefer elbisesi giyerek ve kısa bir mavzer filintasını sallasirt ederek (*sırtına alarak*) dağa çıkmayı ve Bulgar eşkıyaları pozunda resim çıkartmayı emsalsiz bir kahramanlık modası haline koyanları takliden bir aralık Manastır'da da Tayyar isminde bir yüzbaşı dağa çıkmıştı.

Bulgar Sırp, Yunan çeteleri, Rumeli'nin bibedel (*karşılığı olmayan*) köylerini yakıp yıkarak, Türk'ün mukaddes ırz ve namusunu canavarcasına parçalıyarak o nazenin Türk ellerinden, Türk varlığını imha ettikleri zamanda, bu vahşi ve canavar sürüsünü imha için kuşandıkları Türk silahını cemiyet siyaseti aleyhine kullanarak dağlar kahramanı olan bu hamiyetli siyasetçiler, İstanbul sokaklarında mahmuz şakırdatan salon kahramanlarıyla birleşerek bir gurup tesis etmişler, bu vaziyetten müteessir olan ve arkasındaki üniformanın, belindeki kılıcının namus ve şerefini cidden takdir eden büyük kalpli temiz yürekli zabitan ise, en tehlikeli bir zamanında ordunun vahdetini ihlâl eden bu hareketi ve askerin siyasetle iştigalini protesto etmek için Abide-i Hürriyet civarında bir gazinoda içtima etmişlerdi.

Bu içtimanın vuku bulduğu zaman, bir gazeteci sıfatıyla ben de bulunmuştum. Gerek Mülazım Nurittin Bey'i ve gerek onun Bölük Kumandanı Yüzbaşı Sadık Bey'i orada tanıdım. Nurittin Bey'in delâletiyle (*işaretiyle*) itfaiye karargâhına gittik. Bizi hayretle karşılayan Sadık Bey'in odasında birkaç zabıt daha vardı.

Bunların bir kısmı, hudut kıtalarına mensup zabitan idi. İlk silah patladığı dakikadan beri Bulgarlarla üst üste müsademe (*çatışma*) ve her defasında düşmanı ricata (*geri çekilmeye*) mecbur ettikleri halde mütemadiyen aldıkları ricat (*geri çekil*) emirleriyle çekile çekile buraya kadar gelmişlerdi. Hepsinin yüzünde derin bir teessür ve ıstırap gölgesi vardı, Herkes derdini döküyor, gördüğü münasebetsizliği (*uygunsuzluğu*) söylüyordu.

Teferruattaki yolsuzluklardan sarfı nazar edilirse (*gözden kaçırılırsa*), şikâyetlerin anahtarları şu noktalarda yürüyordu:

1- Verilen emirler karışık ve birbirini nakızdır (*bozuyordur*)

2- O kadar karışık ve birbirini nakızdır ki (*bozuyordur ki*) fırka (*tümen*), alay, hatta Tabur Kumandanları bile ekseriya kıtalarını kaybetmiş ve güçlkle bulabilmişlerdir.

3- Hiçbir noktada ciddi bir keşif yapılmamış ve düşmanın harekâtı hakkında hiç bir kıta lâıykıyla tenvir edilmemiştir (*aydınlatılmamıştır*).

4- Kıtalararasında irtibat tesisine (*bağ kurulmasına*) ne muvaffak olunmuş ne de çalışılmıştır.

5- Hemen her noktada, en faik düşman kuvvetiyle bile ricata (*geri çekilmeye*) mecbur edildiği halde bilasebep (*sebepsiz*) askerlerimize ri'cat emri verilmiştir.

Bütün bu ana hatlar yürüyor yürüyor bir noktada toplanıyordu.

Geldiğimize geleceğimize pişman olduk. Saatler-

ce süren bu münakaşa ve dertleşmeden sonra sokağa çıktığımız kadar maneviyatımızın da rahnedar (*zarara uğramış*) olduğunu hissetmiştik.

Bütün bu iddialarda en küçük bir mübalağa (*abartı*) bile yoktu. Bilakis ahval daha müessif (*üzüntü verici*) şerait (*şartlar*) altında cereyan ediyordu.

Geceyi manen maddeten yorgun bir halde geçirdikten sonra sabahleyin tekrar havadis toplamıya çıktık. Eski tanıdıklarımızdan Kanun Zabiti Ahmet Beye rast geldik. Edirne tamamen, muhasara (*kuşatma*) hayatına giriyormuş. Bütün cephelerde ileri karakol mevkiî tayüyin (*belirlenmiş*) ve takarrür etmiş (*karar verilmiş*). Ağır yaralılar bu akşam trenle İstanbul'a sevk edilecekmiş ve bu trenin Edirne'den çıkan son tren olması muhtemeldmiş. Harbin zuhurunu müteakip, memleketi olan Edirne'yi müdafaa etmek üzere gönüllü yazılan ve Yassitepe'de alayların birinde bulunan esbak (*eski*) Dahiliye Nazırı Talat Bey'in Edirne gibi mühim bir mevkiî askeride ve asker meyanında bulunması mahzurdan (*sakıncalıdan*) salim görülmeyeceğinden iş bu son tren ile Dersaadet'e sevk edilecekmiş. Ve nihayet muhasara (*kuşatma*) başlıyormuş.

Artık, şehirde vakit geçirilecek zaman değil. Derhal karargâhımıza avdet (*dönmek*) lâzım. Avdet edelim de, bugün deruhte edilmiş (*üstlenilmiş*) olan vazifeyi bütün manasıyla kavramış olan kumandanlarımızla ahvali müzakere edelim. Ve ne yapacağımızı bilelim. Anlaşıyor ki: Gemisini kurtaran kaptandır düsturunu (*kuralını*) tatbik etmekten başka çare yok...

Karargâha Dönüş

Karargâha avdetimiz (*dönmemiz*) kolay olmadı. Başımındaki ve gözümdeki sargı beni pek çok sıkıyordu. Ayaklarımızın ıstırapı da henüz geçmemişti. Şehirden çıktıktan sonra gene çamur deryalarına daldık. Sabun gibi kayan çamurlar ayaklarımıza yapışıyor, toplanıyor okkalarca ağırlık teşkil ediyordu. Bin müşkülât ile Turnatepe'yi bulduk. Bir kaç alay burada içtima etmişti.

Avdetimiz (*dönüşümüz*), bütün arkadaşlar tarafından en derin hararetle (*sıcaklıkla*) karşılandı. Binlerce sual karşısında idik, bereket versin, vürudumuzu (*geldiğimizi*) haber alan Muhittin Bey, haber göndermiş. Hemen çadırına koştuk.

Muhterem kumandanlarım, bizi, özlemiş bir hasretli gibi kabul ettiler. Tabur Kumandanım, eliyle bize kahve pişirdi ve bölük kumandanım kendi eliyle bize verdi. Bu kadirşinas ve büyük kalpli zabıtlarımızın gösterdiği bu lütfu tenezzüle (*güzel alçakgönüllüğe*) kalben ve ebediyen minnet ve şükran beslemeli ve onların en küçük bir işaretiyle ölümlere atılmayı bir şeref bilmeliyiz.

Çadıra girer girmez muhtelif sualler başlamıştı. Çadıra girip çıkan emirberlerin ve yazıcıların önünde fazla bir şey söylememiştik. Kahveler içildikten ve birer bahane ile onları savdıktan sonra hepimiz baş başa verdik. Gördüklerimizi ve işittiklerimizi kumandanlarımıza tamamen anlattık.

Daima, neşe ve şetaret (*sevinç*) kaynağı olan Mu-

hittin Bey, kaşları çatılmış, gözleri önündeki ateşe merkûz (*dikilmiş*), elindeki ince bir dal parçasıyla külleri karıştırarak dinliyor, Rasim Bey, mütemadiyen sigarasını çekiyordu.

Sözümüz bittiği zaman Muhittin Bey, bir müddet daha derin derin düşündü ve sonra birden bire başını kaldırarak:

— Siz, derhal gidiniz?

— Nereye efendim?

— İstanbul'a.

— Niçin efendim.

— Bu şerait (*şartlar*) altında yapılacak askerlik ve vazifeden hiçbir lezzet alamıyacaksınız da onun için... Hem de ne mecburiyetiniz var. Haydi, biz askeriz. Ne olursa olsun, her şeye katlanmaya mecburuz. Fakat siz memleketin...

— Af buyurunuz kumandanım. Bu günkü vaziyet karşısında hep beraberiz.

— Fakat çok sıkıntı çekileceği anlaşılıyor. Belki de dayanamıyacaksınız.

— Pazarlık ölünceye kadar kumandanım.

Çadırımıza avdet ettiğimiz zaman derhal tüfeğimi aldım. Nöbetçi onbaşısını buldum. Beraberce, Tabur Kumandanının çadırına geldik. Çadırın kapısının bir hatve (*adım*) sağında sancağımız dikili duruyordu. Seri bir hareketle kasaturamı çektim ve narin mavzerime taktım. Nöbet bekleyen neferden sancak nöbetini aldım. Bu benim için bir ahd idi. Bu arzumu yerine

getiren onbaşı ile nöbetten kurtulan nefer, sevinç ile giderlerken, benimde kalbimde uyanan anlaşılmaz bir sevinç, kaç gündür kalbime biriken elemeleri, acılıkları eritiyordu.

Koyu vişne çürüğü meşin kılıfı içinde narin bir selvi fidanı gibi yükselen sancağımın, Kayapa Harbi'nde, düşman ateşiyle ucu kıvrılan alemini, gruba yaklaşan güneşin hafif iltimalariyle (*renk değişimleri*) parlıyor ve kalbimde ümit ve iman nurları yaratıyordu. Uzaktan birkaç atlı görüldü, karargâhımıza doğru süratle geliyordu. Nizamiye taburlarından çıkan zabitler bunları karşıladı. Her halde bir büyük kumandan olacak. Çadırlar arasında dolaşan atlılar bizim tabura da geliyorlar. Nihayet geldiler. Derhal tanıdım, erkânı harp livalarından (*tuğgenerallerinden*) Nâzım Paşa.

Bizim kumandanlarda çadırlardan çıktılar. Alay Kumandanım Selim Bey'le bir şey görüştüler. Muhittin Bey de muhavereye (*konuşmaya*) iştirak etti. Mükâleme (*konuşma*) bitti. Paşa, önümden geçiyor. Derhal selâm vaziyeti aldım. Nâzım Paşa, birden bire atın başını çekerek durdu ve birkaç adım geride kalan kumandanlarıma dönerek:

— Sağlam efradınız (*askeriniz*) kalmadı da yaralılara mı nöbet bekletiyorsunuz? diye seslendi.

Bu zamana kadar kumandanlarım benim nöbete çıktığımın farkında olmamışlardı. Kumandanlarımdan cevap vermesine meydan vermeden ben hemen iki adım attım ve çelik gibi sertleşen vücudumla çok sağlam bir asker gibi gerilerek:

— Affınızı rica ederim Paşa Hazretleri. Vazife görecek kadar sağlamım, dedim.

Bu dürüst ifade, Paşa'nın derhal nazarı dikkatini celbetti. Hoşuna gitti. Kumandanlarımın cevabını beklemeden bana döndü. Mutadı olduğu veçhile (*alışla geldiği üzere*) dişlerini sıkarak ve avurtlarını şişirerek sordu:

— Nerelisin oğlum sen?

İki kelime Paşa'yı sevince gark etti. Paşa daha erkânı harp kolağası iken bana hocalık etmişti. Aynı zamanda babamın da çok samimi bir dostu idi.

Bilhassa beni çok severdi. Fakat böyle gayri memul (*umulmayan*) bir kıyafette, gayri memul (*umulmayan*) bir yerde beni göreceğini akıl ve hayalinden bile geçiremezdi. Şimdi Paşa ile aramızda tuhaf bir sahne başlamıştı. Paşa elimi sıkmak için bana elini uzattı. Sert bir adımla Paşa'nın önüne atıldığım zaman oynak hayvanı benden ürkerek bir adım geri sıçradı. Paşa elini uzatmakta ve ben de sıkmak şerefine nail olmakta ısrar ediyoruz. Halbuki hayvan, sağa sola oynuyor, ben de sert hareketlerle Paşa'ya takarrübe (*yaklaşmaya*) çalışıyorum. Bütün efrat (*askerler*), çadırların önüne çıkmış bize bakıyor. Nihayet Paşa emir verdi:

— Şu askerliği bir dakika bırak da arkadan dolaş.

Öyle yaptım. Paşa'nın uzattığı eli hürmetle öperek, üç adım geri çekildim ve sancağımın dibinde, bir çelik yay gibi gerildim. Paşa pek keyiflenmişti. Fakat asıl keyiflenen, neşelenen zabitlerimizle silâh arkadaşla-

rımdı. Nöbet değiştirerek çadıra avdet ettiğim zaman, böyle koca bir Kumandan Paşa'nın bana elini uzatmasının, ahbap çıkmasının şerefinden, kendilerine ve hatta bütün taburumuzun efradına (*askerlerine*) bir şeref hissesi ayırıyorlardı. Saf ve temiz arkadaşlarım.

Gece aldığımız emir üzerine sabahleyin erkenden Taştabya'ya geldik. Buradaki Turnatepe'ye nispetle daha açık, daha ferah bir yer. Önümüzde topçu mevzileri var. Burada siper kazarak yerleşeceğiz. Çadırlar kurulup ta yerleşir yerleşmez, hemen defterimi aldım, şu satırları yazmaya başladım.

Kaç günlük ıstırapları toplamak, hulâsa etmek, yazmak pek kolay olmadı. Bahusus (*özellikle*) bu sersem kafa ile şu satırlara hitam (*son*) verirken, gözüm açık kalan çadırın kapısından ufuklara doğru kaydı. Uzakta Kıyık sırtlarının arkasında Sultan Selim Camisi'nin narin dört minare arasındaki kubbesi azametli bir taç gibi yükseliyor, ufukta, erguvani bulutlar arasından süzülen güneş, Türk ve İslâm'ın bu azametli abidesini, pembe nur tufanına gark ediyordu.

Edirne'deki Durum

328 Teşrinievvel 17-30 Ekim 1912

Dün Edirne'nin Maraş havalisi kan ve ateşle yoğuruldu. Türk'ün celâdet tarihine yeni bir zafer levhası konuldu. Düşmana karşı bir nümayiş (*gösteri*) yapmak için hazırlanan mürettep (*düzenli*) fırka (*tümen*), daha gecedен talimat almıştı. Akıbetinden endişnak (*endi-*

şeli) olan Edirne, heyecanlı rüyalarla uyurken şehrin ıssız ve karanlık sokaklarından sessiz sedasız taburlar geçiyor ve Maraş'ta toplanıyordu.

Bir keşfi taarruzu mahiyetinde olan bu nümayişi (gösteriyi), Maraş kumandanı kaymakam Celâl Bey idare ediyordu.

Dulluk ve Sofular Harbi'nde düşmana tamamen galebe edilmiş iken verilen ricat (*çekilme*) emrindeki esrarı daha hâlâ anlamıyamış olan efrat (*asker*) ve zabitan (*subaylar*), bugün gösterilen hedefle müteselli oluyor (*avunuyor*) ve bir intikam imaniyle, düşmanın üzerine bir an evvel atılmak ihtiyacı ile yanıyordu. Hedef Cesir Mustafa Paşa idi. Orası tutulduktan sonra Bulgar hududu bir adımlık yerdi.

— Arkadaşlar! Cümleten hakkınızı helâl ediniz.

— Helâl olsun...

Tel örgüden dışarı çıkılıyor, düşman Maraş'ın karşıındaki Yeşiltepe'de. Kıta Maraş Höyüğüne doğru ilerliyor. İki üç gecedir devam eden şiddetli soğuklardan birçok yerler buz tutmuş. Top beygirlerinin ayakları kayıyor, zavallı hayvanlar düşüyor, toplar yokuşlardan çıkmıyor. Fakat... Yaşasın askerin çelik pazuları. Dağ gibi kadanaların çekemediği topları, bu çelik pazular bir tüy gibi kaldırıyor sırtların üzerine uçuruyor...

Güneş çıkarken, kahraman topçularımızla düşman topçusu selâmlaşıyor.

Topçunun bu ateş selâmını piyadenin şiddetli ateşi takip ediyor.

— Haydi oğlum... Mangalarla sıçra, Hop. Hop...

— Allah. Allah...

Daha ilk şiddetli ateşi müteakip düşman, siperlerinden sıçrıyor ve kaçmıya başlıyordu. Harp, çok mühim bir muvaffakiyet sahasına giriyor. Hatta bir aralık düşman tamamıyla sükût ediyor ve ortadan gaip oluyor. Fakat öğleden sonra vaziyet tamamen değişiyor. Evvelâ topçumuz sükût ediyor (*susuyor*).

Bu sükût (*suskunluk*), piyadeyi az çok endişnak ediyor (*endişlendiriyor*). Bir az sonra birdenbire topçu ricata (*geri çekilmeye*) başlıyor. Bu ricat (*çekilme*) ise piyademinin fikrini ve ruhunu altüst ediyor. Bir müddet sonra piyadeye de ricat (*çekilme*) emri veriliyor. Çare yok. Emir, emirdir. Ricate (*çekilmeye*) başlıyor. Sabahleyin yediği tokattan bir tarafa sinmiş olan düşman bu vaziyeti görür görmez derhal başkaldırıyor. Bataryalarının bütün şiddetiyle ricat eden (*çekilen*) piyadelerimizin üzerine bir şarapnel yağmuru yağdırmağa başlıyor. Şehitleri nakletmek şöyle dursun, yaralılar bile düşmana terkediliyor. Sıhhiye teşkilâtı nerede? Efrat nerede?

Bütün kıtanın ricatını (*geri çekilmesini*) setreden (*gizleyen*) bir tek bölük. Bu bölük, düşman topçusunun ölümler yağdıran yıldırımları altında biperva (*korkusuzca*) ateş etmekte devam ederek yavaş yavaş geri çekiliyor.

Bu anda Yeşiltepe'de kanlı bir facia başlıyor. Ricat (*çekilme*) esnasında düşman topçusunun ateşiyle yaralanan ve elli altmış kadar tahmin olunan askerlerimiz sürüne sürüne tepenin gerisinde bir araya toplanıyor.

Fakat bunları öğrenen ve artık meydanı serbest bulan düşman piyadesi, derhal siperlerden fırlıyarak bu yaralı aslanlar üzerine hücum ediyor. Silâhsız, mecalsiz, takatsiz kalan bu zavallılar bir hamlede düşman süngüleri altında parça parça olarak can veriyor.

Bütün bu zavallılar, düşman sürgüleri altında parça parça edilerek can verirken, tel örgünün içinde tarassut (*gözetleme*) mevkiinde dürbünleriyle bu haileyi (*faciayı*) seyir ve temaşa edenler, hiçbir şey yapmaya muktedir değillerse (*güçleri yetmiyorsa*) bile, acaba topçumuza emir verecek bu facianın hain aktörleri üzerine bir şarapnel yağmuru da yağdıramazlar midî?

Şimdi, bu nümayişi (*gösteriyi*) hazırlayan efendilerin yakasına yapışarak sormalı:

— Efendiler, yaptığınız bu nümayiş (*gösteri*), belki icabatı askeriyedendir (*askerliğin gereklerindendir*). Pekâlâ, fakat yapılacak hareketin ancak bir manevradan ibaret olacağını askere yahut hiç olmazsa zabitanâ (*subaylara*) anlatmalı değil mi idiniz?

İşte bu anlatmamak yüzünden, sabahleyin zaferin ve sürurun (*sevincin*) şahikasına (*doruklarına*) kadar çıkan asker öğleden sonra verdiğiniz ricat (*çekil*) emri üzerine ye'sin (*ümitsizliğin*), ıstırabın ve artık size karşı ademi itimadın (*itimatsızlığın*) birdenbire en derin çukuruna kadar düştü. Askerin maneviyatına hiç ehemmiyet vermeden yaptığınız bu harekete, haydi “yüksek kumanda heyetinin bilebileceği bir sır ve hikmettir” diyelim. Fakat. Mademki öğleden sonra ricat (*çekil*) emri

verecektiniz, evvelâ ne için yaralılarla şehitleri naklettirmediniz? Niçin sıhhiye teşkilatınızı vazifesini görebilecek bir vaziyete getirmediniz?

9-10 Teşrinievvel (22-23 Ekim) harplerinde düşman ellerine geçen şehitler ve yaralıları hoş görelim.

Fakat bugün, sizce malûm ve mürettep olan (*düzenlenen*) bir plânın tatbiki esnasında düşman süngüsüne bizzat teslim ederek göz göre göre öldürttüğünüz bu aziz ve mukaddes Türk evlâtları için size ebediyyen:

— Katil! diye haykıracağım

Bir gün olup da bu badireden (*tehlikelerden*) kurtulur sam sizden, kardeşlerimin katillerinden hesap soracağım.

İşte bir tebliği resmî, Kırklareli civarında vuku bulan muharebelerde düşmana pek çok telefata verildiği, Üsküp civarında Sırp ve Bulgar kuvvetleriyle bizim garp ordumuz arasında kanlı müsademeler (*çar-pışmalar*) oluyormuş.

Anlamıyorum. Bunlar, ne saçma şeylerdir. İstanbul'dan son gelen gazeteler ilânı harbi müteakip mütevali (*art arda gelen*) zaferlerin destanları ile malâmâl (*dopdolu*) idi. bilmem kaç yerden hududun geçildiğinden ve “biavnilâhi tealâ orduyu humayunun ankari-büzzeman adâyı din ve milleti hâk ile yeksan...” edeceğinden bahsediyorlardı. Hâlbuki bugünkü tebliği resmi gösteriyor ki hududu geçmek şu tarafa dursun, daha hala biz kendi hudutlarımız içinde zafer kazanmağa çalışıyoruz.

Nazım'ın Onbaşılığa Terfisi

Bugün tebliğ edilen emri yevmide (*günlük emirde*) benim ve kardeşim Nâzım'ın onbaşılığa terfi ettiğimiz yazılmıştı, hayatımda kazandığım ve kazanacağım en yüksek rütbe şüphesiz bu olacaktır.

Şu satırları yazdıktan sonra, yeni ve acı bir havadis daha geldi. Dünkü Maraş taarruz ve ricatını (*çekilmesi*) müteakip ileri karakol olmak üzere çıkarılan bir kıtaya Maraş höyüğünün yanından ve tam hattı bâlâ (*ufuk çizgisi*) üzerinden gidilmesi emrolunmuş. Hâlbuki bu hat tamamen düşman mevzilerinin karşısında ve açık bir mahalde olduğundan ileri karakola gidecek kıtanın kumandanı şimendifer yolu kenarındaki mes-tur (*gizli*) mahalden geçmek istemiş fakat “kumandanın emri böyledir ve bu emrin icra edilmesini istiyor” diye kumandanın yaveri ısrar etmiş. Naçar (*çaresiz*) bu emre imtisalen (*uyarak*) ileri karakol kıtası o istikamete doğru yürümüş. Fakat tam o açık yere gelince düşman topçuları kıtaya derhal top ateşine başlamışlar. Hem de şimdiye kadar kullanmadıkları büyük çaplı toplarla. Asker, birbirine girmiş. Yere kapanmış, olduğu yerde kalmış ve seri adımlarla emrolunan mahalle koşmağa başlamış. Fakat arkadan bir emir gelmiş ve kıta geri alınmış, eğer bu haberi, orada bizzat bulunan bir zabitten dinlemese idik, kabil (*mümkün*) değil inanmıyacaktık...

Artık iş, gülünç olmaktan çıkıyor...

Teşrinievvel 18 -31 Ekim

Taburumuzun yeniden tertibi hitam (*son*) buldu. “Kayapa Harbi”nde, hemen tamamen mahvolan üçün-

cü bölüğümüzün boşluğu zorlukla dolduruldu. Birkaç günlük istirahat, askerin aklını başına getirebildi. Şimdi taburumuz siper kazmakla, gizli yollar yapmakla meşgul.

Sabahleyin erkenden Muhittin Bey haber göndermiş. Çadırına girerken nefis bir çay kokusu ile karşılaştım. Karşı karşıya oturduk. Bir saat kadar görüştük. Doluya koyduk almadı, boşa koyduk dolmadı. İçine düştüğümüz muğlak (*anlaşılmaz*) vaziyet hakkında ne kadar bedbin (*kötümser*) olursa yeri var. Tevali eden (*art arda gelen*) hataları, kayıtsızlıkları, cereyanları gördükçe vatana sarıh (*açık*) bir suikast yapıldığına inanmamak mümkün değil. Sükûneti ihlâl etmek şartı ile bu vaziyeti salaha (*iyiliğe*) sevk edemezsek netice her halde çok yaman olacak. Hiç şüphe etmiyoruz ki bu fikir yalnız bizde değil. Meselâ geçen gün itfaiye karargâhında dinlediğimiz zabıtlar da bizim gibi düşünüyorlar. Herkesin gözünün önünde koca bir istifham (*soru*) işareti. Buna cevap bulmak lâzım...

— Burada bir işiniz yok. Şehre kadar ininiz. Tanıdıklarınızla görüşünüz. Bakalım ne düşünüyorlar?

Şehirde Görülenler

Muhittin Bey'in bu makul (*akla yatkın*) fikir ve emrine imtisalen (*uyarak*) Nâzım'la derhal erzak arabalarına atıldık ve şehre indik. Şehrin gürültüsü, biraz tavsamıştı (*kaybolmuştu*).

Fakat her taraf sefil ve acıklı bir manzara gösteriyordu. Geniş meydanlarda, boş arsalarda eşya dolu

arabaların yanına yatak çarşaflarından çadır kurmuş muhacir kabileleri alil (*hasta*) ve ak saçlı kadınların dizlerinde uyuyan zavallı yavrular, bakılmıyacak kadar feci levhalar gösteriyordu. Kahveler, işsiz kalan halk ile dolu idi. Herkes düşünüyor. Herkesin çehresinde bariz bir endişe görünüyordu.

Doğruca itfaiye karargâhına gittik. Sadık Bey, uzun boyuna kısa gelen kaputunu geniş omzuna almış, tüysüz çehresi asabiyetle gerilmiş odasında geziniyordu.

Hoş beşten sonra esas hakkında görüşmeye başladık. Evvelâ şunu anladık ki artık Edirne, hali muhasaradadır (*kuşatma durumundadır*). Düşman, tamamen kaleyi çevirmiş ve vaziyeti tespit etmiştir. Hariçten maddî ve manevî imdat beklemek manasızdır. Şu hale nazaran, bugün Edirne Kalesi'nin mukadderatı yeni bir safhaya girmiştir.

Komutanların Fikir Ayrılıkları

Vatanın umumi (*genel*) vaziyeti yanında hususî (*özel*) bir vaziyet almış olan Edirne Kalesi her halde mühim bir rol oynamağa hazırlanıyor. Düşman zorlar, Edirne'ye girer ve zapt ederse Edirne'yi muhasara eden (*kuşatan*) ordusu serbest kalacak ve bu ordu bitabi vatanın başka noktalarına saldıracak. Şu halde lâzım olan kalenin mukavemeti (*direnmesi*) bu suretle de ümit ettiğimiz zafere amil (*etken*) olması. Ancak...

Tam bu anda kapı açıldı ve içeriye, genç bir yüzbaşı girdi. Sadık Bey, büyük bir beşâşetle (*güler yüzle*) kolla-

rını açarak misafirine koştı. İki arkadaş sarmaş dolaş oldular. Buradaki alaylardan birine tayin olunarak son trenle geldiğini söyleyen Yüzbaşı N... Bey, İstanbul'da erkânı harbiyesi umumiye müstahdem iken *"eşhası malûmeye intisabı cereyan eden tahkikattan anlaşılmış olmakla erkânı harbiyesi umumiye gibi bir mevkide istihdamı mahzurdan salim olamayacağına binaen ilişkisinin kat'ile Edirne mevkii müstahkem kumandanlığı emrine sevk ve izam"*¹³ olunmuş.

Bir müddet afakî (dünya meseleleri) görüşüldükten sonra Sadık Bey biraz evvelki sözlerine, bıraktığı noktadan devamla başladı. Söze bittabi N. Bey de karışmıştı. İşte o zaman anladık ki: Felâket bizim zannettiğimizden çok büyüktür. Biz, burada ki karışıklıktan ve kumandansızlıktan şikâyet ediyoruz. Halbuki en büyük kumanda heyeti aliyesinin işleri buradan daha berbat bir halde imiş. O kadarki hangi kıtanın kat'i olarak hangi kolorduya mensup olduğuna ve ne vakit nerelere vasıl olabileceğine (ulaşabileceğine) dair karargâhı umumice doğru bir malûmat almak kabil (mümkün) olmuyormuş. Yüksek kumanda heyetinin bir kısmı düşmana taarruz fikrinde olduğu halde, diğer kısmı müdafaası ile iktifa olunmasını (yetinilmesini) ileriye sürmekteymiş. Daha bir felâket.

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Nâzım Paşa İle Erkânı Harbiye Umumiye Reisi Hadi Paşa ve hatta Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın araların-

¹³ ...Bilinen şahıslara bağlılığı, yapılan araştırmadan anlaşılmış, Genelkurmay gibi bir yerde çalıştırılmasının uygun olmayacağından, ilişkisinin kesilmesiyle, Edirne kale komutanlığı emrine gönderilmesi...

da şedit (*şiddetli*) bir fikir ihtilâfı (*ayrılığı*) varmış. Hatta bu yüzden mühim bir vaka olmuş. Şöyle ki, bu efkâr ihtilâfatını (*fikir ayrılığını*) bugünkü vaziyet itibariyle çok fena gören erkânı harbiye reisi sanisi (*ikinci genelkurmay başkanı*) Pertev Paşa, Hadi Paşa'dan ağır bir muamele görerek istifaya mecbur olmuş...

Vazifesi dolayısıyla bütün bu hadisata yakından muttali (*öğrenmiş*) olan N. Bey, cebinden çıkardığı küçük bir not defterinden istifaname suretini okudu ve ben de aynen kopya ettim. Bir gün olur da lâzım olur diye aynen kaydediyorum:

*Orduyu Hümayun Erkânı Harbiye Riyaseti Aliyesi'ne
Saadetlü Efendim Hazretleri:*

Vatanın tehlikede olduğu şu dakikada en mühim şey harekâtı harbiyenin idaresi hususunda evvel emirde Baş kumandan olan zatla erkânı harbiye reisi arasında her ne suretle olursa olsun uzlaşmak ve itilâfî efkâr hasıl etmek ve ona göre ordulara verilecek emir ve talimatı bir sureti salimeye rapteylemek olduğundan başlıca harekâtı askeriyeye memur erkânı harbiye reisi sanisi sıfatiyle şu noktai nazardan her iki tarafın efkâr ve mütalaatını tevhide sayederek ilerde her türlü ihtilâfî efkârın önünü almak üzere Baş kumandan Paşa hazretlerine ve zatı riyasetpenahilerinin muvacehei müşterkeesinde vazifeten bazı mütaleat dermeyeran etmekliğim igbirarı âlilerini mucip olmuş olmalı ki demincek sert bir tektir derecesinde muamelei şedidei aliyelerine hedef olduğundan ve bu türlü muameleye düçar olmağı

ise, bahusus taşıdığım rütbe ve mevki dolayısıyla vekar ve izzeti nefsi askeriye münafı gördüğümünden memuriyeti acizanemden istifamın kabul buyrulmasını rica ederim. Olbapta emirü irade efendim hazretlerindir.¹⁴

1328 Eylül 28-29 (1912 Ekim 11-12)

Mirliva Pertev

Harfi harfine ve noktası noktasına kaydettiğim şu istifaneme, bugün zavallı milletin, zavallı hükûmetin, zavallı ordunun hangi ellerde olduğunu en yüksek ve en bariz bir lisanı belâgatle (açık ve düzgün bir dille) anlatmaktadır. “Balık baştan kokar” derler. Halbuki bizim başımız tefessüha (çürümeye) bile başlamışta bizim haberimiz yok.

Birinci sınıf yüksek makamâtı (makamları) işgal eden milletin en yüksek akılları böyle bir zamanda böylece bir birine düşerse, zavallı Edirne Kalesi’nin, delillerle, veliler idaresinden ümit beklemek pek mecnunane bir hülya olacak...

14 - Orduyu Hümayun Genelkurmay Başkanlığı’na

Saadetlü Efendim Hazretleri:

Vatanın tehlikede olduğu şu dakikada en önemli şey, Harp hareketinin yönetimi konusunda öncelikle Başkomutan olan kişiyle Genelkurmay Başkanı arasında her ne sebeple olursa olsun, uzlaşmak, fikir birliği oluşturmak ve ona göre ordulara verilecek emir ve talimatı sağlıklı bir şekilde bağlamak olduğundan, başlıca askeri harekate görevli ikinci Genelkurmay Başkanı (yardımcısı) sıfatıyla şu bakımdan her iki tarafın fikir ve düşüncelerini birliğe çalışarak ileride her türlü fikir ayrılığının önünü almak üzere Başkomutan Paşa hazretlerine ve sizinle birlikte yüzünüze karşı görevim gereği bazı düşüncelerimi ortaya koymuşluğum, sizleri kırmış olmalı ki demin, sert bir azarlama derecesinde şiddetli davranışınıza hedef olduğumdan ve bu türlü davranışa uğramayı ise, özellikle taşıdığım rütbe ve mevki dolayısıyla askerlik şerefine aykırı gördüğümünden, görevimden istifamın kabulünü rica ederim.

1328 Eylül 28-29 (1912 Ekim 11-12) Mirliva (Albay) Pertev

— Allah’a ısmarladık N. Beyefendi. Allah’a ısmarladık Sadık Bey...

Ben, şuuruz bir halde kapıdan çıkarken, Sadık Bey’in ince ve tatlı sesi keskin bir kırbaç gibi kulaklarımın çarpıyordu:

— Sıkılma, sıkılma. Allah iyi yapar...

Evet, Sadık Bey amma, benimde bir akidem var:

“İnsan düşünür, Allah yapar.”

Telgrafcının Söyledikleri

Kafamıza ağır bir darbe yemiş gibi sersemlemiştik. Bir lahza (*an*) olsun kafamızı dinlendirecek تنها köşe arıyorduk. Rumeli Gazinosu’nun önünden geçerken Nâzım:

— Girelim, dedi.

Bu saatte burada hiç kimsenin bulunmayacağına ihtimal vererek girdik. Fakat Gazino: lebalep (*ağzına kadar*) dolu idi. Kesif bir sis tabakası altında, kalpakların, apoletlerin sırmaları donuk yıldızlar gibi parlıyor. Tavla zarlarının şakırtıları kapıdan taşıyordu. Kalabalıktan ve müteaffin (*pis kokulu*) havadan ürkererek geri döneceğimiz anda kapıya yakın masalardan kardeşimin ismi çağrıldı ve esmer, sevimli bir genç süratle yanımıza gelerek elimize sarıldı.

Ben birdenbire tanıyamadım. Meğerse mahallemizin çocuklarından ve kardeşimin çocukluk arkadaşlarından Nuri Bey’miş Bizi zorla masasına götürdü.

İsmarlanan çayları içerken Nuri Bey anlattı, şöyle olmuş, böyle olmuş, en nihayet telgrafçı olmuş, şimdi burada Karaağaç telgrafhanesinde imiş.

Bir telgrafçı. Bu bizim için mühim bir şeydi. Esasen simasında büyük bir saffet (*saflık*) okunan bu genç ile dost olabilirdik. Evvelâ fikrini anlamak için:

— Telgrafçıların her şeyden haberi olur... Bize biraz havadis ver, dedim.

Meğerse zavallı çocuk bizden dertli imiş, öyle şeylerden bahsetti ki, onları dinlerken bile yoruldum. Şimdi burada yazmak içinde imkân görmüyorum. Hülâsa, katmerli...

Harbin bidayetinde (*başlangıcında*) Kırkkilise civarında biz düşmana taarruz etmişiz. Düşman ricat etmiş (*çekilmiş*). Sonra da düşman mukabil (*karşı*) taarruza geçmiş. Biz ricat etmişiz (*çekilmişiz*). Etmişiz amma, tam beş gün, beş gece meydan boş kalmış. Hal böyle iken, Şark Ordusu kumandanı, mağlûp olduk diye İstanbul'a telgraf çekmiş. İstanbul'un eteği tutuşmuş, Şark Ordusu kumandanına şu telgraf çekilmiş:

Kavaklı'da Şark Ordusu Kumandanlığına:

Hattı harbin bir kısmının muvakkaten sarsılması üzerine Yüz yirmi bin kişilik tek mil bir ordunun kendini mağlûp ve perişan addetmesi ve bilâ mukavemet hemen ricata geçmesi son derece mucibi teessür oldu. Ordu sebatkârane ve cansiparane taarruzunda devam etmeli ve bir kısmının uğradığı mukavemet mağlûbiyeti

diğer taraflardan yapacağı şiddetli ve kanlı taarruzlarla muzafferiyete kalbedilmeli idi. Bir gün evvel her taraftan püskürtülen ve bizden daha kuvvetli ve cesur olmiyan ordunun önünden bütün Osmanlı ordusunun kaçarcasına ricat etmesi Osmanlı namusuna ebedi bir lekedir. Şark Ordusu bugün bu lekeyi temizlemek mecburiyeti katiyesinde bulunuyor. Düşman Kırkkilise'ye girmemiştir. Kırkkilise'nin dört saat ilerisinde muharebe devam ettiği şimdi haber veriliyor. Karşınızdaki düşmanın hâli sizinkinden daha fenadır. Ordunun dün işgal ettiği hatta muannidane (inatla) hareket etmesi ve bütün kuvvetlerini toplıyarak her taraftan cansiparane taarruza geçmesi kat'iyen matluptur (aranılandır). Vatanın selâmet veya izmihlâli (çökmesi) bugün şark ordusunun göstereceği kuvveti kalp ve sebattadır. Her ne suretle olursa olsun ricat yok. Şu saatte azimkâr bir mülazım bir kaç yüz müstahfaz (koruma) ve redifle (yedek askerle) Kırkkilise'yi muhafaza ediyor. Ortada takip eden bir düşman yok. Ordu neden ricat ediyor? Bu emri bütün zabitan ve efrada tamim ediniz.

Saat 11.50 gece 1328 Teşrinievvel 11-10 (1912 23-24 Ekim)

Başkumandan vekili Nâzım¹⁵

15 Harp hattının bir kısmının geçici olarak sarsılması üzerine Yüz yirmi bin kişilik bütün bir ordunun kendini yenik ve perişan sayması, karşı koymadan hemen geri çekilmesi, son derece üzüntü sebebi oldu. Ordu direnerek ve canını ortaya koyarak saldırısında devam etmeli ve bir kısmının uğradığı direnç kaybı diğer tarafların yapacağı şiddetli ve kanlı saldırılarla zaferle değiştirilmeliydi. Bir gün evvel her taraftan püskürtülen ce bizden daha kuvvetli ve cesur olmayan ordunun önünden, bütün Osmanlı ordusunun kaçarcasına geri çekilmesi, Osmanlı namusuna ebedi bir lekedir. Doğu Ordusu bugün bu lekeyi temizlemek zorundadır. Düşman Kırkkilise'ye girmemiştir. Kırkkilise'nin dört saat ilerisinde savaş devam et- ➔

Hay babana rahmet kumandan vekili... İşte biz de bu nokta üzerinden duruyoruz ya. Taarruz ediyoruz, düşmanın yüzünü geri çeviriyoruz, süngümüzü sırtına dayıyoruz. Tam belinin ortasına saplıyacağımız zaman

— Geriiiiii... diyorlar...

Nuri Bey, bir havadis daha verdi. Telgrafçı değil mi ya, Bittabi alâkadar arkadaşlarından her şeye muttali (*bilgi sahibi*) oluyor.

Efendi, ayın yani teşrinievvelin (*ekimin*) 11'inci perşembe günü sabahleyin saat 6.30'da Şükrü Paşa Hazretleri başkumandan vekâletine bir telgraf çekiyorlar ve diyorlar ki:

Kale kuvvayı müdafaasından üç fırka (tümen) 6 teşrinievvel sabahından beri Karayusuf — Meracılar hattında vermiş olduğu muannidane (inatçı) bir muharebede bir fırkadan (tümeden) az tahmin edilmeyen düşman kuvvetini püskürtmüş ise de ikinci gün vasattaki 11'inci fırkanın (tümenin) kumandanı İbrahim Paşa'nın rücat emri vermesi üzerine 10'uncu fırkanın da (tümenin de) geri çekilmiş olduğu ve mürettep fırkalardaki rediflerin maneviyatı şimdiden bozulduğu cihetle elhâletühazihi kalenin Şark Cephesi muhiti haricisi ilerisinde bulunan maruz üç fırka ile tekrar ileri hareket edilebilmesi pek müşkül bulunduğu ve kale müdafaasıyla iştigale

tiği şimdi haber veriliyor. Karşınızdaki düşmanın hali sizinkinden fenadır. Ordunun dün işgal ettiği hatta inatla hareket etmesi ve bütün kuvvetlerini toplayarak her taraftan canını ortaya koyarak saldırıya geçmesi kesinlikle beklenilendir. Vatanın kurtuluşu veya yıkılması bugün Doğu Ordusu'nun göstereceği kuvvetli dirençtedir. Her ne şekilde olursa olsun geri çekilmek yok. Şu saatte kararlı bir teğmen, bir kaç yüz koruma ve yedek askerle Kırkkilise'yi savunuyor. Ortada takip eden bir düşman yokken, ordu neden geri çekiliyor? Bu emri bütün subay ve askerlere duyurunuz.

(meşgul olmaya) başlamasına dair bir yerden emir alınmadığı ve bu gece alınan haberlerden sağ cenahtaki seyyar kolorduların ilerlemekte olduğunun anlaşıldığı¹⁶, arz olunuyordu.

Başkumandanlık vekâleti celilesi, bu telgrafa derhal cevap veriyor:

“Edirne Kalesi’nin vazifesi seyyar ordunun temini muzafferiyetine hizmettir.”

Eyi ama efendim, nasıl? mütemadiyen ve her harpte ricatle mi (geri çekilmekle mi)?

— Ağabey! Bir şey oluyor. Sokakta herkes durdu, herkesin gözü havada.

— Sahi öyle, Kalkın bakalım ne var?

Derhal sokağa fırladık. Biz de gözlerimizi havaya kaldırdık.

— İşte yahu. İşte. Muhakkak bizim. Yoksa bu kadar yakından geçer mi?

— Yok canım, Bizim değil. Düşmanın...

16 Kale savunma kuvvetlerinden üç bölük 6 teşrinievvel (ekim) sabahından beri Karayusuf — Meracılar hattında vermiş olduğu inatçı bir çarpışmada bir bölükten az tahmin edilmeyen düşman kuvvetini püskürtmüş ise de ikinci gün ortadaki 11’inci bölüğün komutanı İbrahim Paşa’nın “geri çekil” emri vermesi üzerine 10’ununcu bölüğünde geri çekilmiş olduğu ve düzenli bölüklerdeki rediflerin morali şimdiden bozulduğu için, şu anki durumda kalenin doğu cephesi çevresinin dışında ileride bulunan düşman ateşi etkisinde olan üç bölük ile tekrar ileri hareket etmenin pek zor olduğuna ve kale savunmasıyla meşgul olmaya başlanmasına dair bir yerden emir alınmadığı ve bu gece alınan haberlerden sağ taraftaki seyyar kolorduların ilerlemekte olduğunun anlaşıldığı...

Edirne Üzerinde Uçan Tayyare

Keskin bir motor horultusu Edirne'nin saf ve masum semasını velveleye veriyordu. Tayyare Sultan Selim Camisi'nin üzerinden doğru geçti. Tayyareden atılan kâğıt desteleri beyaz kelebekler gibi her tarafa dağılıyordu. Tayyare bizim olamazdı.

Eğer bizim olsa idi bu kâğıtların atılmasına ne lüzum vardı. Sultan Selim'e doğru ilerledik. Atılan kâğıtlardan bir tane de biz elde ettik.

Vay Bulgar efendiler vay. Yıldızlı hap yapmayı sizde mi öğrendiniz! Şu hareketinizle Nasrettin hocanın suda yüzerken abdest etmesi hikâyesini hatırlatıyorsunuz.

“Ey Müslümanlar...” diye başlayan bu beyannameye nazaran Bulgarlar, ahali ile değil hükümetle harp ediyorlarmış. Maksatları masum ahaliyi zalim bir hükümetin elinden kurtarmakmış. Bunun için de beyhude kan dökmeye ne lüzum varmış. Zaten dört hükümet memleketin dört tarafını sarmış, artık kurtuluş yolu kalmamış. Edirne'nin etrafında da tam bin adet topları varmış. Buna dayanılmazmış. Eğer teslim olunmazsa Edirne bir mezar olacakmış...

Bu maskaralığa belki gülen olmuştur. Fakat biz gülmedik.

Karargâha döndüğümüz zaman ortalık tamamen kararmıştı. Bizi sabırsızlıkla bekleyen Muhittin Bey'in çadırına gittik. İşittiklerimizi söyledik ve kopya ettiğimiz vesikaları gösterdik. Muhittin Bey, derin derin dü-

şündü. Bu içinden çıkılmıyacak kadar mutlak vaziyet karşısında düşünmek, uzun uzun düşünmek lâzımdı.

— Yorgunsunuz. Şüphesiz istirahate ihtiyacınız var. Gidiniz.

Kumandana en hürmetkâr bir selâmla mukabele ederek (*karşılık vererek*) çadırdan çıktık.

Yorgundum, istirahate muhtaçtım; fakat ruhumdaki isyan ve heyecanın beni uyutmayacağını pekâlâ biliyordum.

— Nâzım, istersen sen çadıra git yat. Benim uykum yok. Siperlere kadar gitmek istiyorum.

— Ben de yatmak istemiyorum Ağabey. Beraber gidelim... dedi.

Gece zifiri karanlıktı. Etrafta en küçük bir ses bile yoktu. Dalgın dalgın yürürken ayaklarımızın altındaki kuru otların çıkırdıyarak kırıldığını bile duyuyorduk.

Umumî felâketten mütevellit (*doğan*) ıstırabımıza, şimdi şahsi vaziyetimizin endişesi de karışmıştı. Muhasaradan (*kuşatmadan*) en çok müteessir olacak bizdik. Çünkü bir mâniaya (*engele*) maruz kalmamak (*uğramamak*) için biz ilk, hareket eden taburla yola çıkmıştık.

O zamanın plânı, Bursa fırkasının (*tümenin*) bütün alayları Rumeli'ye geçtikten sonra bir noktada birleşecek ve fırka (*tümen*) karargâhı da gelip iltihak edecekti (*karışacaktı*). Biz eşya taşımak üzüntüsünden kurtulmak için bavulumuzu ağabeyime bırakmıştık. O, fırka (*tümen*) karargâhıyla gelirken getirecekti. Üzerimize lüzumundan fazla para almamıştık. Halbuki

evdeki pazarlık çarşıya uymadı. Evvelâ bizim doğruca Tekirdağ'a naklimiz lâzım gelirken bir yanlışlık neticesinde İstanbul'a sevk olunmuşuz. Sonra da vaziyet sıkışınca bizi 11'inci fırkaya (*tümene*) ilhak ettiler (*kattılar*). İlk plânda bizim Edirne haricinde, Dimetoka taraflarında bulunmamız mukarrerken (*kararlaştırılmışken*) birdenbire Edirne'ye gönderdiler.

Şimdi de kat'i muhabere oldu (*haberleşme kesildi*). Artık karargâhından ağabeyimden de eşyadan da, paradan da ümit kalmadı.

Of Allah'ım, kalmıyan ümitler yalnız bunlardan ibaret olsa idi. Ya ondan, onunla mektuplaşmaktan da ümit kalmadı. Evet ondan ve şimdi bihis (*hissiz*) ve bihayal (*hayalsiz*) gülümsiyerek uyuyan mini mini yavrumda da...

— Kimdir o!

— Yabancı yok.

— Parola?

— Dördüncü bölük...

O kadar dalmıştım ki eğer nöbetçinin pek sert sualine Nâzım cevap vermeseydi, şüphesiz alınımın ortasına kurşunu yiyecektim.

Siperler, derin bir sessizlik içinde idi. topraklar içine oyulan bu biruh (*cansız*) mezarları, gecenin karanlığı içinde nihayetsiz bir dehliz (*koridor*) gibi uzayıp gidiyordu.

Ve o derinliği görülmeyen zulmet (*karanlık*) için-

de, binlerce metre uzakta, esatiri (*efsanevi*) bir ifritin gözü gibi parlıyan bir ziya (*ışık*), bize doğru uzanırken cehennemî bir yelpaze gibi açılıyor ve siperlerin üzerini yalıyor ve geçerken kalplere kadar nüfuz etmeğe çalışıyordu.

Askerden habersiz kumandanlar

19 Teşrinievvel 328 - 1 Kasım 1912

Öğle yemeğinden sonra, geceki uykusuzluğumu telâfiye hazırlanırken Muhittin Bey'in emirberi geldi.

Muhittin Bey, siperlere gidiyormuş ve beraber gitmek üzere beni istiyormuş. Hemen kalktım. Palas-kamı taktım, tüfeğimi kaptım, kumandanıma iltihak ettim (*katıldım*).

Baştanbaşa bütün siperleri gezdikten sonra epiyce yorulmuştuk. Vakit ikindiye gelmişti. Ufuk kararıyor ve yağmur bulutları çoğalıyordu. Solumuzdaki 15'lik ağır sahra bataryasının siperleri altına oturduk. Kumandanım bugün çok düşünceli idi. Ben de onun düşüncelerini ihlâl etmek (*bozmak*) istemi-yordum. O, bir müddet daha böyle kaldıktan sonra birdenbire bana dönerek:

— Biliyor musun? dedi. Ne düşünüyorum. Dünkü getirdiğin vesikalarda, başkumandan vekili şark ordusu kumandanına çektiği telgrafta, vaziyetin ne kadar feci olduğunu açıktan açığa izah ediyor ve en büyük kumandandan en son nefere kadar herkesi vazife-ye davet ediyordu. Tabii şark ordusu kumandanı bu

telgrafı mevkii müstahkeme de tebliğ etti. Bu telgrafın tarihi ile bugün arasında tamam dokuz gün geçtiği hâlde bu müddet zarfında ne yapıldı?

Demek ki mafevk (üst) makamdan gelen emirlere hiç kulak asan yok. O emirlerin tatbik edilip edilmediğini kontrol eden yok. Ben eminim ki: başkumandan belki de bizim hâlimizin iç yüzünü bile bilmiyor.

Kumandanım kalbimde kanayan yaranın tamamen üzerine basmıştı. İçimde biriken acı teessürleri söylemeğe ihtiyacım vardı:

— Kumandanım müsaade buyurursanız, fikrimi izah edeyim. Siz vaziyeti bittabi tam bir zabıt gözüyle ve askerlik ilmiyle görürsünüz. Tabîi ve gayet tabîidir ki: Benim gibi dört günlük bir asker ve bahusus (özellikle) bir nefer, ince noktaları göremez. Benim gördüğüm noktalar şunlardır. Evet! Başkumandan vekili bu telgrafı ile ordumuzun ne kadar feci bir şekilde girdiğini görüyor ve gösteriyor. Ve her ne bahasına olursa olsun, askerliğimiz vakarı şevketine (ağırbaşlı heybetine) sürülen lekeyi temizlemek istiyor. Ve bunun için de işgal edilen hatlarda muannidane (inatla) sebat edilerek kat'iyen ricat edilmemesini (geri çekilmemesini) emrediyor.

Kale haricinde ne olup bittiğini ve Şark Ordusunun nerelerde neler yaptığını bilmiyoruz. Binaenaleyh ancak kendimize, kale muhitine göre beyanı fikredelim.

Şükrü Paşa başkumandanlığa çektiği telgrafta diyor ki: mürettep (düzenli) fırkalardaki (tümenlerdeki) rediflerin maneviyatı bozulmuştur, artık bu üç fırka ile ta-

arruz edilemez. Ben diyorum ki: Bu, askere iftiradır. Zabıtlar ve kumandanlar ne kadar zeki, ne kadar nüfuzu nazar sahibi (*ileri görüşlü*) olursa olsunlar, efradın (*askerlerin*) haleti ruhiyesini (*ruh halini*) gene efrat (*asker*) kadar bilemezler. Onlarla sathî (*yüzeysel*) temaslar ve zahirî alâkalar kâfi değildir. Fakat biz, her an efrat (*asker*) arasındayız, onlarla yatıp kalkıyoruz, yemek yiyoruz, açıkça dertleşiyoruz. Tabîî sizin görgünüzle bizim görgümüz arasında çok fark vardır, sizden sakladıkları hisleri bizden saklamazlar. Belki size bir gösteriş yaparlar; fakat bize yapmazlar, çünkü buna lüzum görmezler.

İşte buna binaen kat'iyetle arz ediyorum ki: efradın (*askerlerin*) belki hisleri bozulmuştur. Fakat maneviyyatı, Asla! Bozulan hisleri de açıkça söyleyim, efradın bu tarzda sevkü idareye itimadı (*güveni*) kalmamıştır. Henüz daha Sultan Selim Camisi'nde idik. Huduttan geri çekilen kıtaların askerleri de Edirne'ye yeni gelmişti, hem bunlar redif değil, nizamiye taburları idi. Bizim asker, onlarla temas etmiş. Huduttan gelenler demişler ki: "Biz düşmanla harp ettik, ricat ettirdik (*geri çekttirdik*). Hududu atlayacaktık. Fakat bizi bilâ sebep (*sebepsiz*) geri çektiler."

Bu, alelâde bir asker sözü, alelâde bir askerin kalbinde o kadar mühim izler bırakır ki, Netekim böyle de olmuştu. Tabîî siz de bilirsiniz daima eski muharebelerden bahseden eski askerler, Moskof muharebelerinden ve sair harplerden bahsederken bütün mağlûbiyet meselelerini kumandanların rüşvet aldığına, memleketi sattığına atfen birçok hikâyeler ve

hatta türküler söylerler. Bunlar, cahil sınıfın kalbinde yerleşmiş bittabi gayrı vaki (*olmamış*) efsanelerdir. Fakat bu ehemmiyetsiz gibi görünen şey bize şunu ispat eder ki bizim askerin en çok ehemmiyet verdiği nokta evvelâ kumandan, sonrada ricat (*geri çekilme*) meselesidir. Demek ki askerimiz, ricat emri veren bir kumandan istemiyor. Alelhusus (*özellikle*) düşmana galebe çalmak üzere... İşte daha harbin ilk günlerinde hudutta vaki olarak bütün askerin ruhunda fena tesirler yapan ve maalesef gece yarıları borular çalınarak, telaşlı emirler verilerek birbiri arkasına sıralanan bu ricatlar (*çekilmeler*) daha hâlâ bugüne kadar devam etmekte ve askerin hislerini ve kumandanlara karşı da itimatlarını sarsmaktadır. Eğer ricat (*çekilme*) icabatı askeriye (*askerlik gereğince*) ise bunu evvelce askere münasip (*uygun*) bir lisan ile anlatmak ve bugünkü askerliğin onda biri kahramanlık dokuzu da hiledir. “Biz düşmanı böyle bir hile ile yeneceğiz” demek acaba mümkün değil mi? İşte bu, yapılmamıştır.

Askere “Silâh başına” dediniz mi, asker derhal düşman hududunun öbür tarafını görüyor. Çünkü evinden bu his ile çıkmış ve düşman memleketini zapt edeceğini kafasına koymuştur. Belki maneviyatı bozulan kıtalarda olmuştur. Fakat bunu umuma teşmil etmek (*yaymak*) bütün rediflere iftira etmek demektir. Bizim taburumuz da bir redif taburudur. İlk ateşte bu kadar yaralı ve şahit vermesine rağmen niçin son dakikaya kadar mevkiinde sebat etti?

Bulgar Esirlerin Anlattıkları

Akşam karanlığı tamamen çökmüştü. Yağmur yavaş yavaş serpiştirmeğe başlamıştı. Kalktık, karargâha doğru yürümeğe başladık. Kumandanım birdenbire durdu:

— Biliyor musun? dedi. En mühim şey nedir? Başkumandanlığın bir noktada çok büyük isabeti var. Diyor ki: Karşınızdaki düşmanın hâli sizinkinden daha fenadır. Bu çok doğru bir şey.

— Şüphesiz kumandanım. Meselâ: Dulluk ve Kayapa harplerinde bütün kıtaat (*birlikler*), emir ve kumandanandan mahrum. Perakende bir halde ricat ederken düşman birdenbire mukataarruza (*karşı saldırıya*) geçip de şiddetli bir takip gösterseydi.

— Vallahi, Pravadi Ovası'nda hepimizi keklik gibi avlar ve daha o gün, elini kolunu sallıyarak Edirne'ye girerdi. Demek ki, o kadar ezilmiş bir hale gelmiş ki yerinden bile kıınıldamıyordu.

Birden durdum ve yutkundum. Fakat ne olursa olsun söylemeğe karar verdim:

— Size çok tuhaf ve çok acıklı bir şey arz edeyim. Şükrü Paşa telgrafında:

“Bizim üç fırkamızın (*tümenimizin*), düşmanın bir fırkadan az tahmin edilmeyen kuvvetiyle muharebe ettiğini ve geriye püskürttüğünü” söylüyor. Halbuki bunda pek çok aldanıyor.

— Niçin?

— Arz edeyim efendim. Bu harpte askerimiz tara-

findan esir edilen otuz üç adet Bulgar esiri var ki bunlar Edirne itfaiye karargâhındandır. Biz bu adamlarla görüştük.

— Ey, ne diyorlar?

— Bu adamlar anlatıyorlar ki: Biz o harpte, düşmanın dört firkadan (*tümenden*) fazla askeriyle karşılaşmış, muvaffakiyetle harp etmiş ve bu faik (*üstün*) düşmanı ricat ettirmişiz.

Muhittin Bey birdenbire durdu. Adeta gözleri büyüdü:

— Ne söylüyorsun Kaya?

— Hakikati arz ediyorum kumandanım. Bu esirlerin içinde birinci Sofya fırkasına (*tümenine*) mensup Pojar oğlu İstefan isminde bir kâtip var ki bu harpten evvel gazetecilik edermiş. Dili ağzında dönen ve söylediğini bilen bir adam. Bize o harpte Bulgarların nizam harbini şöyle anlattı:

1- Meriç ile Tunca arasında Meriç'in, sol, sahilinde, topçusuyla 8'inci firkaya (*tümene*) muavenet (*yardım*) eden 9'uncu fırka (*tümen*),

2- Meriç'in sağ sahilinde 8'inci fırka (*tümen*),

3- Birinci orduya mensup 3'üncü fırka (*tümen*),

4- Tunca'nın sol sahilinde, 3'üncü firkanın (*tümenin*) bir livasıyla (*tugayıyla*) arka taraftan 10'uncu fırkayı (*tümeni*) takviye edecek olan 1'inci firkanın (*tümenin*) bir livası (*tugayı*)...

Kumandanım pek neşelendi. Birdenbire elini dizine vurup haykırarak:

— Aşkolsun bize be... Biz bu heriflerle mi harp etmişiz.

— Ya ne zannediyorsunuz, kumandanım. Size şunu da ilâveten arz edeyim.

Ben, bu heriflerin sözlerine pek itimat edemedim. Askerce bir kurnazlık yaptım. Birer birer muvazzah (ayrıntılı biçimde) künyelerini kaydettim. İşte, görünüz. Bu künyelerle de sabittir ki o son harpler de, arz ettiğim Bulgar kuvveti tamamen karşımızda imiş.

— Desene, maneviyatı bozuk olan bizim redif babalar değil, meğer Bulgarlarmış. Eğer heriflerde biraz asker yüreği olsaymış o gün Edirne'ye girerlermiş.

— Böyle olmakla beraber kumandanım, bence maneviyatın en büyük bozukluğu kumanda heyetinde bariz (açık) bir surette (şekilde) görülmüştür. Affınızı rica ediyorum, salahiyetimi belki gene tecavüz edeceğim (aşacağım). Şu nefer gözümle gördüğüm şayanı teessüf noktalar şunlardır:

Evvelâ- Şükrü Paşa düşmanın kuvvetini ne keşfetmiş ve ne de tahmin edebilmiştir.

Saniyen (ikinci olarak)- Bizim üç fırkamıza (tümenimize) mukabil (karşılık) düşmanı bir fırka (tümen) kadar göstermekle karşımızda ki düşman kuvvetini çok küçültmüş ve şu suretle de düşmana fuzulî bir kahramanlık bahşetmiştir.

Salisen (üçüncü olarak)- İbrahim Paşa tarafından verilen ricat (çekilme) emrinin esbabını (sebeplerini) izah etmemiştir.

Rabian (dördüncü olarak)- Rediflerin maneviyatının

bozulduğunu söylemekle bize çok insafsızca bir iftira-
da bulunmuştur.

Hamisen (*beşinci olarak*) - Faik (*üstün*) bir düşmanın önüne katarak “yuha” diye takip eden ve bilâsebep (*sebebsiz*) gece yarısı çalınan borularla ricat ettirilen (*geri çektilen*) kuvvetlerimizin kıymeti harbiyesi el’an (*şu an*) yakıcı değil mi? Bunu lâıykıyla tetkik etmeden maruz üç fırka (*tümen*) ile tekrar ileriye hareket edilebilmesi pek meşkûk (*şüpheli*) olduğunu bildirmekle yalnız zavallı rediflerin değil, en güzide nizamiye kitalarımızın da kıymet ve şereflerini kesretmiştir...

— Halbuki...

— Lütfen müsaade buyurunuz kumandanım. Gö-nül isterdi ki Dulluk ve Kayapa felâketinden sonra Kuştepe’de bitap ve perişan çamurlar içine uzanan ve maddi hezimetten (*yenilgiden*) ziyade bu perişanlığa se-bep olanlara lânet okuyan zavallı asker en derin yeis (*umutsuzluk*) ve ıstırap acılarıyla gözyaşları dökerken, altlarındaki kadana beygirlere birer Annibal gururu ile kurularak bu mustarip ve müteessir kahramanlar arasından geçen mevkii müstahkem kumanda heyeti aliyesi, bir lâhza dursun. Bir tek selâmla, bir tek “geç-miş olsun”la, bir tek sözle, bu yaralı aslanların yanan yüreklerine bir az teselli ve biraz da ümit serpsin...

Zavallı Kahraman Yaverler

Ortalık tamamen kararmıştı. Karargâh, derin bir sessizlik içinde idi. Mutfak çadırının önünde, sönmeye başlayan ateşlerin dumanı yükseliyor ve hafif rüzgarla savrulup dağılıyordu. Muhittin Bey’i çadırına kadar

getirdim ve orada selamlıyarak ayrıldım. Gece, sabaha kadar şiddetli ve sağanaklı bir yağmur yağdı. Bu daimi rutubet, efrada (*askere*) ne kadar fena tesir yapıyordu. Sabaha kadar çadırlardan öksürükler işitildi.

20 Teşrinievvel – 2 Kasım

Havanın bozuk olması, bugün şehre inmemize mani oldu. Öğlene doğru bir tebliği resmi, Mahmut Muhtar Paşa'nın kumanda ettiği bir kolordu, Pınarhisar civarında düşmana taarruz etmiş ve düşmana çok mühim zaiyat verdirmiş... Öğleden sonra bölük kumandanım Rasim Bey'in çadırına gitmiştik. Mülâzım Ziya Efendi de orada idi. Bir az sonra Muhittin Bey de geldi. Bütün fikirler ve sözler, Pınarhisar muvaffakiyeti etrafında muhtelif fikirler ve muhtelif noktalar üzerinde tatlı ve tatsız münakaşalarla geçti. Ufacık bir zafer haberi efradı da neşelendirdi.

Zavallı kahraman yaverler. Kahramanlığa ait ne işitseler derhal canlanıyorlar. Havanın fenalığı, fikrimin ve asabımın üzerinde rehavetkâr bir tesir yaptı. Şu satırları bile güçlkle yazıyorum...

22 Teşrinievvel - 4 Kasım

Geçirdiğimiz bedbaht ve müellim (*elemli*) günlerden sonra acaba iyi günlere mi kavuşuyoruz?

Bu gün şehre indiğimiz zaman temas ettiğimiz arkadaşların hepsinde neşe gördük. Neşe saridir (*bulaşıcıdır*) diyenler hiç aldanmamışlar.

Bizde neşelendik. Ve buna sebepte vardı. Ufak tefek iyi havadislerden sonra, ordularımızın mukavemeti (*direnîşi*) karşısında çok müşkül mevkide kalan Bulgar ordusu, Sırplardan serian (*çabucak*) bir imdat ordusu talep etmiş. Bu haber resmî idi. Yüzde kaç iskonto (*indirim*) ile dinlenirse dinlesin, gene lehimizde tefsir olunacak (*yorumlanacak*), hoşâ gidecek bir havadis.

Gecelerimiz pek sönük pek sessiz geçiyordu. İyi kötü bu günkü neşeyi bir az körüklemek istedik. Hafız Çavuş'la Mustafa Çavuş'u zorlayarak şarkı söyletmeğe başlattım. Bir az sonra Nâzım da onlara iltihak etti (*katıldı*). O esnada, o ağır başlı Halil Çavuş'umuz da aşka gelip karavananın tersini çevirerek dümbelek çalmağa başlamaz mı? Oh. Gel keyfim gel...

Bir daha söyleyim, neşe saridir (*bulaşıcıdır*) diyenler hiç aldanmamışlar. Bizim çadırın neşesi derhâl diğer çadırlara sirayet etti (*bulaştı*). Gece geç vakte kadar şarkılar ve ahenklerle geçti.

Bu gece, bana iyi bir tecrübe oldu. Bu ahengi daima tatbik edelim ve mümkün olduğu kadar askeri düşündürmemiye gayret edelim

23 Teşrinievvel - 5 Kasım

Her halde Bulgarların sıkıştığı havadisi çok doğru. Çünkü dün Bulgarlar tek tük ateş ediyorlardı. Bugün çehrelerde tam bir sükûn...

Bu akşamki ahenk faslı Rasim Bey'in çadırından başladı. Tabur Kumandanımın tatlı, muhrık (*yakıcı*),

davudî sedası hepimizin kalbine lezzetler ve heyecanlar verdi.

Bir az neşeyi kaçırarak bir hadise. Edirne’de petrol çok azalmış. Hatta belediye bu günden itibaren sokakları tenvir edemiycek imiş (*aydınlatamayacakmış*). Adam sen de, tükenen petrol olsun...

Soğuklar, bütün manasıyla şiddetlenmeğe başladı. Hakikaten Edirne’nin ne fena kuru bir soğuğu varmış...

Bu gün, öğle ezanından bir az sonra bütün askerin ve hepimizin kalbinde yeni bir sürur (*sevinç*) dalgalandı. Sakin hava içinde mavi semaya doğru balonumuz yavaş, yavaş yükseliyordu. Yükseldi, alçaldı. Bir kaç manevra yaptı. Şüphesiz düşman mevzilerini arıyordu ve sonra bir noktada durdu, kaldı. Havada, hafif ve küçük kavisler resmederek kanatlarını kapamış ve başını göğsüne çekmiş vakur bir kartal gibi duran bu balon bize ne ümitler vermişti. Her halde bu keşiften sonra düşmanın en mütekâsif (*yoğunlaşmış*) yerine, belki de kalpgâhına süngümüzü dayayacağız...

26 Teşrinievvel - 8 Kasım

Uçurduğumuz balon, herifleri kızdırdı galiba. İki gündür kıyametler kopuyor. İki gün evvel Ekmekçi Köyü’nde ki siperleri teslim almıya giden Koşıkvak alayını düşman görmüş. Bütün gün alayın siperleri ile gerisine tesirsiz top ve piyade ateşi açtı. Bizim Karaköz ve Yassitepe bataryaları da arada düşmanın hatırını

sordu. Böyle ufak tefek şeylere alıştığımız için ehemmiyet bile vermiyoruz.

Fakat dün Maraş havalisi gene çok kanlı bir mücadelede sahne oldu. Bulgarlar, Sırplarla müştereken (*birlikte*) bir taarruz nümayişi (*saldırı gösterisi*) yaptılar. Evvelâ hafif bir surette (*şekilde*) ateşe başlayan düşman topçusu, birden bire kudurdu. Bataryalar, gurup, grup ateş ediyor, tabii topçumuz da mukabeleden (*karşılık vermekten*) geri durmuyordu. Bir cephede şiddetli top ateşi açıldı mı, diğer cephedeki siperlerde de piyadenin gözü dört açılıyordu. Hâlâ bizim siperler, tam manasıyla düşmanı bekliyen bir vaziyette. Bütün arkadaşlar o kadar harbe ve kana susamışlar ki, düşmanın şapkasını görebilmek için her fedakârlığa hazırlanıyorlar.

Kahraman Türk Evlâtları

Edirne'den gelenler, şehirde derin bir zulmetin (*kararlılığın*) hükümferma olduğunu (*hüküm sürdüğünü*) söylüyorlar. Gazın okkası, bilmem kaç kuruşa çıkmış. Şimdi evlerde de lâmbalar idare ile yakılıyormuş. Bizim buna pek o kadar ehemmiyet verdiğimiz yok. Asıl mühim mesele: Tuz. Şehirde tuz da pek azmış.

Galiba Yahudi ve Rum tüccar ve yahut bakkallar mevcut tuzları saklamışlar ve ihtikâr (*vurgunculuk*) yapmaya hazırlanmışlar. Bazıları, şekerin de aynı şekilde olduğunu söylüyorlar ve böyle giderse beş on gün sonra tuzla şekere veda edeceğimizi temin ediyorlar. Şu hale nazaran tatsız tuzsuz bir şey olacağız. Ne yapalım? Buna, muhasara (*kuşatma*) derler.

27 Teşrinievvel - 9 Kasım

Yaşa, dördüncü nişancı alayı. Edirne Kalesi'nde yaptığımız zafer tacına bu günde kıymetli bir şey kazandırdın!

Topla, tüfekte, mitralyözle başlayan dünkü Maraş Harbi nihayet süngü hücumuna dayandı. Düşman bir aralık ufak tefek muvaffakiyet kazandı. Rumeli redif taburlarını mevzilerinden püskürttü. Fakat mevki harbe koşar adımla sevk edilen nizamiye taburları ile dördüncü nişancı alayı derhal mukabil (*karşılık*) taarruza geçerek düşman hatlarını altüst etti.

Sabahleyin Yassitepe istikametinden de bir huruç (*çıkış*) yapıldı.

Hurucu (*çıkışı*) yapan redif taburları idi. Çok muvaffakiyetle harp ettiler. Düşmanın kafasına kanlı darbeler indirdiler. Burada, bir lahza (*an*) duracağım ve bir istitrat (*ara söz*) yapacağım.

Rediflerin maneviyatı şimdiden bozuldu, ileriye hareket edebilmesi pek meşkül (*şüpheli*) diyenler, redif taburlarının bugünkü kahramanlığını görüp de acaba biraz hicap ettiler mi (*utandılar mı*)? İşte, iki günden beri devam eden harp gösteriyor ki maneviyatı bozulan asker yoktur.

Bilakis (*aksine*) efrat (*askerler*) harbe büyük bir neşe ile atılmaktadır. Bugün Yassitepe'de harp eden asker, kâmilin (*tamamen*) muinsiz (*yardımsız*) rediflerden mürekkeptir (*oluşmaktadır*). Daha on gün evveline kadar silâh tutmasını bile bilmiyorlardı. Vazifeperver, vatanını sever zabitlerin fedakârane çalışması sayesinde

bu asker bugün sel gibi akan ateş tufanı karşısında bir adım bile geri çekilmedikten maada müessir bir ateşle düşmanı kasıp kavuruyordu. Bu asker, Dulluk Maralı Harbi'nde de vardı.

Eğer orada maneviyatı sarsılarak ricat etmiş (*geri çekilmiş*) olsa idi bugün şu parlak taarruzu yapamazdı. Cihan askerliğinin en şerefli saflarında mevki tutmuş olan Türk askeri, kumandanları, zabitleri tarafından iyi talim ve iyi idare edilirse işte böyle harikalar yaratır. Bugünkü şu misalde gösteriyor ki:

9 - 10 Teşrinievvel harplerinde tamamen muzaffer olmuş iken bilâlüzum (*gereksiz*) ricat ettirilen (*geri çektilen*) askerin perişan bir halde dağılmasındaki mesuliyet (*sorumluluk*), doğrudan doğruya kumanda heyetine aittir. Bütün dünya tarihi harpleri bize gösteriyor ki: Harplerde cereyan eden vakayı kağıt üzerinde halledilen tabya meseleleri gibi cereyan etmez.

Zeki, metin, soğukkanlı bir kumandan, son dakikaya kadar harpte daima muzaffer olacağını düşünür. Harp, bir müddet makûs (*kötü*) bir mecraya girse bile, daima zuhur edecek (*ortaya çıkacak*) bir fırsata intizar edebilir (*beklenebilir*). “talihi harp kıl üstündedir” düsturu (*ilkesi*) bir an unutulmaz. Öyle zannediyorum ki, başımızdaki kumanda heyeti, 9-10 Teşrinievvel harplerini müteakip kemali telâşla hissiyatına mağlûp olarak o hicapaver (*utanç duyulacak*) telgrafı çekeceğine, derhal vaziyeti ıslaha çalışarak, askerin ruh ve maneviyatını okşiyarak bir mukabil (*karşı*) taarruza geçmeyi tecrübe etseydi (*deneseydi*) ne şerefli bir mevki kazanmış olacaktı. Ne ise, Allah sonunu hayretsin...

Dün, topçularımız da büyük bir şeref kazandı. Ozgaç istikametinde Akpınar'a doğru düşmanın bir bataryası imdada geliyordu. Kahraman topçularımız, bunu görür görmez şedit (*şiddetli*) bir batarya ateşi açtılar, düşman ne ileri ne geri gidebildi. Güç hal ile top koşumlarını keserek ancak birkaç hayvan kurtarabildi. Vaziyetten şaşırان düşman, Ozgaç istikametinde iken piyadesini taarruza kaldırdı, bu defa da toplarımızın ucu bu istikamete çevrildi. Mermi yağmuru altında düşman piyadesi, çil yavrusu gibi dağıldı. Şüphesiz bu hezimet (*yenilgi*) düşman topçusuna sirayet etti ki (*bulaştı ki*) ondan sonra o taraftan hiçbir top patlamadı. Bugün, gene resmî bir beyanname neşredildi (*yayınlandı*). Garp (*batı*) ordumuz, Sırp lar ve Yunanlılara küllî (*çok fazla*) telef at verdirmekle beraber birçok mühimmat zapt etmiş. Şark ordumuz da düşmanla muvaffakiyetkârane harp ediyormuş... Fakat nerede? Bu meçhul...

Kartaltepe'nin Geri Alınışı

28 Teşrinievvel - 10 Kasım 1912

Bugün meş'um (*uğursuz*) bir hadise karşısındayız.

Edirne'nin bütün cenup (*güney*) mıntıkasına hâkim olan Kartaltepe düşman tarafından zapt edildi.

31 Teşrinievvel - 13 Kasım

Oh! Hamdolsun, Kartaltepe'yi tekrar düşmandan aldık...

Dün çok müteessirdim. Kalemim bile isyan halinde idi. Şaka değil, Kartaltepe bu, herif bir kere oraya yer-

leşti mi, cenup (*güney*) mıntıkasında, Maraş'ta ve hatta bütün o havalide kuş bile uçurmaz. İşte bu kadar mühim bir yere en hafif taburlar konulmuştu. Buranın başlıca müdafa kuvvetini Gümülcine taburları teşkil ediyordu.

Düşman tarafından tamamen muhasara edildiğimiz (*kuşatıldığımız*) günden beri, Rumeli taburlarında derin bir elem başladı. Memleketlerinin, yurtlarının düşman tarafından istilâ edildiğini. Evlât ve ıyâllerinin¹⁷ düşman ayağı altında ezildiğini hisseden Rumeli efradının (*askerlerinin*) haleti ruhiyesi (*ruh halleri*) tamamen bozuldu. Büyük bir ekseriyeti talim ve terbiye-i askeriye görmemiş olan bu adamcağızları, yurt endişesi ve kendi tabirleriyle “karı, kızan” endişesi o kadar ezmiş ki, hepsi bezgin. Hepsi meftur (*kederli*). Hepsi de daha hâlâ bir alay başıbozuk halinde. Askerliği, askerliğin kutsiyet ve necabetini (*soyluluğunu*) anlamak ve hazmetmek şu tarafa dursun hatta “umumî yurt” düşüncesi hakkında bile en küçük bir mefkûreleri (*ülkûleri*) yok. Gümülcine ve Koşıkavak taburları efradının aynı zümreden olduğunu işitiyorduk fakat inanmak istemiyorduk.

Hadise bize bunu anlattı. Geçenlerde Koşıkavak taburu, Ekmekçiköy çiftliğini düşmana kaptırmıştı. İşte dün de Gümülcine taburları Kartaltepe'yi kolaycacak düşmana vermiş...

Yarabbi! Bu ne gaflettir ki Kartaltepe gibi Edirne müdafaasının ruhu, hayatı mesabesinde (*derecesinde*)

17 -Bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kişiler.

olan mühim (önemli) bir mevki, böyle zayıf duygulu insanların eline nasıl bırakılır? Kartaltepe'nin ne ehemmiyetli bir mevki olduğunu belki mevkii müstahkem daha hâlâ takdir etmemiştir diyelim. Fakat ilk Maraş Harbi'nden beri düşmanın mütemadiyen (sürekli) bu mevkie saldırmasındaki esbap (sebebe) ve hikmeti de araştırmak lüzumunu hissetmedi mi? Ne ise, Allah Kumanda heyeti celilesini habü gafletten (uyku dalgınlığından) ikaz eyliye...

Çok şükür ki felâket, bize bir zafer saadeti getirdi. Kartaltepe'nin düşman eline geçtiğini haber alan mevkii müstahkem kumandanlığı on birinci fırkaya (tümenine) emir verdi. Kale, müdafaa tarihinde çok kıymetli bir şeref kazanan bir hücum neticesinde düşman, fırkamızın (tümenimizin) cesur efradının (askerlerinin) süngüleriyle tepelendi ve Kartaltepe'de gene bize geçti... Fakat düşman kolaylıkla bu tepeden vaz geçmedi. Sırp larla müştereken (birlikte) yeniden şiddetli bir tarruza geçti. Düşmanla süngü süngüye değil, gırtlak gırtlak harp ediliyordu. Bulgarlar, top ateşini kesmişlerdi. Çünkü bu ateş kendi askerlerini imha edebilirdi. Harp, gece de devam etti. Fakat zafer bizde, hezimet (yenilgi) düşmana kalmıştı. Siperlerin içinde birbirlerinin gırtlaklarını elleriyle parçalıyarak kucak kucağa yere serilen şehitlerimizle düşman maktulleri (ölüleri), feci fakat hayret bahş bir levha halinde görülüyordu. Harp Kazan Tepe sırtlarındaki topçularımızın düşmanı şiddetli bir yan ateşine alarak kâmilten (tamamen) püskürtmeleriyle hitam (son) buldu.

Kasaturalar Bileniyor

31 Teşrinievvel - 13 Ekim

Bu sabah tatlı uyukumun arasında içimi gıcıklayan madenî bir hışıltı ile uyandım. Çadırdan çıktığım zaman bu sesin geldiği tarafa baktım. Bölüğün ortasına büyük bir bileği taşı getirilmiş, iki asker şiddetle çeviriyor, diğer arkadaşlar da kemali itina ile kasaturalarını biliyorlardı. Bir süngü gibi ince ve narin olan bu kasaturalar, bilendikçe daha ziyade parlıyordu. Arkadaşlar, iki elleriyle iki uçlarından tuttukları kasaturalarına hafif inhinalar (*kavisler*) vererek süratle dönen taşın üzerinde gezdirdikten sonra kaldırıyor ve sonra avuçlarının yumuşak eti üzerinde aşağıdan yukarıya doğru gezdirerek matlup (*istenilen*) derecede keskin olup olmadığını muayene ediyorlardı.

Bu işe nezaret (*gözetim*) eden taburumuzun kâtibi Ömer Efendi, biraz sinirli bir sesle haykırıyor:

— Söyle, tıraş mı olacaksın? Yeter artık...

O keskin ve çelik hışırtı el'an (*halen*) devam ediyor ve kurban bayramı hissi veriyor. Biraz dolaşarak avdet ederken (*dönerken*) hizmetçimiz bizim çadırdan çıkıyor ve koltuğunun altına destelediği bizim kasaturaları da bilemeğe götürüyordu. Eh, ne yapalım, zaten birkaç gün sonra kurban bayramı. Belki bize de edayı farz etmek kismet olur.

Bir saatten beri cenup (*güney*) cephesinden ve Maraş'tan gelen top sesleri gittikçe şiddetini artırdı, Yemekten sonra Edirne'ye inmek ve bir az havadis

toplamak fikrinde idik. Halbuki şimdi bir emir geldi. Sebükbar (*hafif yüklü*) bir halde harekete müheyya (*hazır*) bulunacak imişiz. Etrafta neşe arttı. Bittabi hareketimizi tehir ettik (*erteledik*). Herkes boyun çantasını hazırlıyor. Mataralarına su dolduruyor. Vazelin kutuları açılıyor. Tüfekler yağlanıyor...

Maraş'ta top ateşi gittikçe şiddetleniyor. İntizar (*bekleme*) uzadıkça, bizdeki asabiyette artıyor. Bir buçuk saat böylece geçtikten sonra, ateş birdenbire tevakuf etti (*durdu*). Bizim ümitler de kesildi...

Bu gece, gene bizim çadırdan başlayan ahenk faslı, bütün çadırlara sirayet etti (*bulaştı*). Dördüncü bölükteki Boşnak arkadaşlar, milli şarkılarını söyledikçe, coştular geç vakte kadar şarkılar, el şakırtıları, karavanlardan yapılan darbuka sesleri devam etti. Sonra bu sesler yavaş yavaş söndü. Şimdi her tarafı derin bir sessizlik ve hasret acısı sarıyordu...

Artık herkes kaputunu sarıyor ve rüyasında olsun sevgililerine kavuşmuya hazırlanıyordu...

3 Teşrinisani 328-16 Kasım 1912

“Silâh başına!”

Bu emir, bir anda bütün bölükleri dolaştı. Dünden beri askerin kulağı kırışte olduğu için silâhını kapan çadırdan fırlıyor, çadırlar sarsılıyor, bölük çadırlarının önü bir anda askerle doluyordu...

— Mangalarla sağa çark. Marş... İleri!

Bölükler, koşarcasına yürüyor, adeta tüy gibi uç-

yor. Harbin bidayetinden (*başlangıcından*) beri tek tük top ateşinden maada (*başka*) hiç bir faaliyet göstermemiş olan Şark (*doğu*) Cephesi önünde bugün birden bire bir ateş kaynamağa başlamıştı. Sık sık cenup (*güney*) ve garp (*batı*) cephelerini yoklayan düşman bu gün de ansızın Şark Cephesi'nin hatırını sormağa karar vermiş olmalı ki Maslak ve Maltepe önlerinde başlayan ateş bir anda bütün Şark Cephesi'ni sarmıştı. Piyade ve mitralyöz ateşi, sağanaklı bir dolu halinde. Fasilasız top ateşi bütün cephede minareler gibi toprak sütunları kaldırıyor...

Maslak karşısında sessizce bütün hazırlığını ikmal eden (*tamamlayan*) düşman, bütün cephede bir nümayiş (*gösteri*) ateşi açtıktan sonra birdenbire Bağlarını sırtlarına çıkmış ve Kumdere'yi geçmişti.

Bütün bu cephe, Babaeski fırkası (*tümeni*) kumandanı Erkânı Harp Livası Nazım Paşa'nın emrinde bulunuyor ve Babaeski, Çorlu, Keşan Kırkkilise alayları tarafından müdafaa olunuyordu.

Diğer alayların mevzilerini muhafaza etmelerine rağmen Çorlu ve Keşan alayları biraz sarsılmıştı. Düşmanın zorlanması gittikçe artmak istidadını (*yeteneği*) gösteriyordu. Düşman bilhassa Mezartepe denilen en mühim mevki işgal etmişti. Bir huruç (*çıkış*) hareketi ile mukabil (*karşı*) taarruza geçilerek bu tepenin beheimahal (*her ne olursa olsun*) zaptı lâzım geliyordu.

Tel örgülerden çıkıp da bağlar arasına daldığımız zaman, bütün dereciklerde ve fundalıklarda küme, küme askerler görüyorduk. Bunlar ileri hatta dağılan

ve siperlerini kaybeden alayların efradı (*askerleri*) idi. Bütün buralara hakim noktaları ele geçiren düşman o kadar kesif bir piyade ve mitralyöz ateşi açmıştı ki yağmur gibi yağan mermiler her tarafı yalıyordu. Taburumuz, derhal ovaya yayıldı. Sancakdere'nin içindeki sargı mahalline bırakıldı. Mangalar, arazi dalgalarını kollaya kollaya sıcıyor ve daima ilerliyorlardı. Bölük kumandanlarının maksadı, mümkün olduğu kadar düşmana yaklaşmak ve müessir (*etkili*) bir ateş altına almaktı. Ve böyle de oldu. Düşman bir anda karşısında canlanan bu ateşin mâniasından (*engelinden*) sarsıldı. İleri hatlardaki ateşin birdenbire seyrekleşmesi, o hatlardaki düşman efradının (*askerinin*) verdiği zayıata delalet (*kayba işaret*) ediyordu.

Bütün o havalı, muşmula ağaçlarıyla muhattı (*çevri-lydi*). Bu mini mini ve sık dallı ağaçlar az zaman zarfında iki tarafın ateşi altında daldan, budaktan mahrum kalmışlardı.

Düşmanın müteaddit (*bir kaç*) mitralyözlerine rağmen taburun müessir (*etkili*) ateşi düşmana göz açtırmıyordu. Artık düşmanın cephesi ve maneviyatı tamamen sarsılmıştı. Dağınık bir halde kaçan Bulgarlar, bellerinin ortasına yedikleri kurşunlarımızla derenin içine yığılıyorlardı...

Akşam karanlığı çökmeden Mezartepe bizim olmuştu. Ve şiddetli ateşte bir az durmuştu. Gündüzki ateş faaliyeti şimdi kazma ve küreğe tahavvül etmişti (*dönüşmüştü*). Her manga, portatif kazma ve küreklerle hazırlıyorlardı.

Gece zifiri karanlıktı. Şurada patlayan tüfek sesleri arkasında Bulgar mecruhlarının (*yaralıların*):

— Mayko... Mayko!..

Feryatları işitiliyordu. Bir aralık Kumludere'nin içinde bir arabanın geçtiğini işitir gibi olduk. Ve sonra bir çok acı figanlar. Her halde düşman, yaralılarını nakle çalışıyordu.

Arkadaşlar bu gece, ne gözlerini yummuş ve ne karanlıklarını yemişlerdi. Herkes, baş ve diz siperlerinde çantasındaki peksimeti kemirmekle iktifa etmişti (*yettinmişti*).

Cephenin Ortasında

Ortalık ağarmağa başlarken Muhittin Bey'le cephemizin en ileri noktasında idik. Düşman, dört yüz metre kadar ileride, dik bir yamaçla nihayet bulan bir sırtı işgal ediyor, baş ve diz siperleri fark edilebiliyordu. Muhittin Bey'le beraber bir muşmula fidanının altına uzanmış ileri hattı tarassut ediyorduk (*gözetliyorduk*). Birdenbire düşmanın sağ cenahında açılan ateş bir anda bütün cepheyi sardı. Bugünkü harbin resmi iftitahını (*açılışını*) icra eden ilk mermiler, birer çalı kuşu vızılı ile düşmanımızın üzerinden geçer geçmez bizim bölüklerin de mukabil ateşi buna cevap verdi. Artık iki tarafta, bütün kesafet (*yoğunluk*) ve faaliyetiyle ateş devam ediyor ve düşmanın vaziyeti, bir mukabil (*karşı*) taarruza geçmek fikrinde olduğunu ihsas (*ima*) ediyordu.

Öğleye doğru düşman cephesinin merkezine yapılan şedit (*şiddetli*) bir taarruzu bu noktayı sarstı. Düşman buradaki mevzilerini daha gerilere çekmeğe mecbur oldu. Fakat buna mukabil (*karşılık*) cenahlarını (*yanlarını*) takviye etti. Taburlarımızın sağ ve sol taraflarında adeta düşmanın muvaffakiyeti hiss olunabiliyordu. Devam eden şiddetli ateş, mevcut cephanemizi azaltmıştı. Mütemediye (*sürekli*) kırılan ve açılan sandıklardan siperlere fırlatılan cephane, bir anda eriyordu. Çünkü düşmanın karşımıza yerleştirdiği müteaddit (*birçok*) mitralyözlerine, biz tüfeklerimizle ve sıkı ateşimizle mukabele ediyorduk (*karşılık veriyorduk*). Öğleye doğru düşman topçusu geri hatlarımıza ateş etmeğe başladı. Bidayeten (*başlangıçta*) seyrek başlayan bu ateş gittikçe şiddetini artırıyordu. Tam manasıyla bir ateş çemberi içinde kalmıştık. Bölük kumandanları mütemediye (*sürekli*) cephane istiyordu. İhtiyatta kalan cephanemiz de pek az bir zamanda erişmişti. Halbuki düşman, aldığı imdat kuvvetleriyle mütemediye sağ, sol cenahlarımızı sarıyor ve sıkıştırıyordu.

Cephane Yetişmezse

Kahraman dördüncü bölük, en tehlikeli mevkide fakat çelik bir kütle gibi duruyor ve ateşini en kahir (*ezici*) bir tesir (*etki*) ile idare ediyordu. Çok gariptir ki, düşmanın vaziyet ve mesafesini bataryalarımıza bildirerek düşmanı biraz top ateşiyle ezmek ve taburumuza biraz nefes aldirmek için Muhittin Bey'in gönderdiği raporlar sükut ile (*suskunlukla*) karşılanıyor ve

topçumuz tarafından düşmana bir tek mermi atılmıyordu. Öğleden sonra ihtiyatta (*yedekte*) bir tek mermi kalmadığı haberi geldi. Artık taburumuzun vaziyeti de çok müşkülleşmişti. Taburumuzun cephanesinde kafası tamamen ezilen düşman, cenahlarımıza (*yan-larımıza*) sarkarak birinci ve dördüncü bölükleri yan ateşine almakla beraber, bölük kumandanım Rasim Bey'den bir rapor geldi. Kumandanım, son fişeklerin de atılmak üzere olduğunu ve süngü takarak düşmanı beklemekten başka bir çare kalmadığını yazıyordu. Muhittin Bey'in çehresinde en derin bir elem ve endişe gölgesinin geçtiğini gördüm. Yattığımız yerde biraz bana dönen kumandanım, boğuk bir sesle:

— Cephane? dedi.

Fikrini derhal anladım ve cevap verdim.

— Bulurum kumandanım...

O, meys (*umutsuz*) bir vaziyetle başını bir az daha geri çevirerek arkamızdaki düz ve açık araziye yalayan ve toprağı karıştıran ateş sellerine göz gezdirdi...

— Gidiyorum kumandanım.

— Geçemezsin.

— Kısmet.

Taburumuzun göz önündeki vaziyeti ve bölük kumandanımın raporu adeta beni şursuz bir hale getirmişti. Tüfeğimi kucağıma aldım ve yattığım yerden bir anda sıçradım. Yokuştan aşağı koşmağa başladım. Asıl tehlikeli mevki, elli hatve (*adım*) kadar imtidat (*devam*) eden düz tarlalardı ki düşman burayı şiddetli bir

makas ateşiyile geçilmiyecek hale getirmişti. Burada ne yere yatmak ve ne de sürünmek faidesizdi. Ben de biliyordum ki o sahayı geçmeğe teşebbüs etmek, pek mecnunane (*çılğınca*) bir fikirdir. Halbuki bu lâzımdı. Ve daha ziyade lâzım olan ölmek değil, iş görmektir. Mermi vızıltıları ile tamamen sarhoş olmakla beraber o düzlüğün bir az ilerisinde kuru bir sel mecrası gözüme ilişti. Bütün kuvvetimle oraya koştum.

Sargı mahalline geldiğim zaman bir anda etrafımı aldılar. Taburumun doktoru Münir Bey koşarak yanıma geldi ve telâşla sordu:

— Nereden vuruldun?

— Yaralı değilim doktor... Rica ederim. Emir veriniz. Ne kadar cephane hayvanı varsa arkamdan yetişsin...

Sargı mahalli mahfuz (*saklı*) bir yerde olduğu için boş kalan cephane mekkâreleri (*cephane yük hayvanlarını*) buraya toplanmışlardı. Bütün kuvvetimle en yakın olan Keşan alayının karargâhına koşuyordum. Tel örgülerin kapısına geldiğim zaman kuvvetimin yavaş yavaş kesildiğini hissettim. Fakat taburumu bir an hatırlamak yeniden kuvvet kazanmama kâfi geldi.

Karargâhın yanındaki küçük höyük üzeri kalabalıktı. Bu kalabalığın içinde Sami Paşa'yı fark ettim. Ne büyük nimetti! Hepsi de dürbünle harbi seyredi-

yorlardı. Höyüğe tırmanırken artık son kudretimi sarf ediyordum. Ağzım kurumuş dilim kerpiç kesilmişti. Kalbim, göğsümü parçalıyacak gibi çarpıyordu. Son bir gayretle ileri atıldım:

— Cephane yetişmezse taburum mahvoluyor Paşam!

Cephane Yerine Ulaştı

Gözümü açtığım zaman kendimi Keşan Alayı Yaveri Mithat Bey'in¹⁸ zeminliğinde buldum. Büyük bir şefkat ve ihtimamla (*özenle*) elindeki bardaktan su içiren Mithat Bey büyük bir nezaketle sordu:

— Bir kahve içerseniz kendinizi daha iyi toplarsınız değil mi?

— Aman efendim cephane?

— Müsterih (*rahat*) olunuz, sekiz yük cephane gönderdim. Şimdi taburunuza yetiştir.

Başım fena halde dönüyor gözlerimin kararması devam ediyordu...

Bu anda genç bir doktor girdi. Ve mütebessim bir çehre ile yanıma yaklaşarak nabzımı muayene ettikten sonra:

— Bir şeyiniz kalmadı. Paşa Hazretleri merak ediyor. Kendisine bir az görünebilir misiniz?

Mithat Bey, derhal itiraz etti:

— Yok. Ben misafirimi o kadar çabuk bırakmam. Hele kahve altısını etsin...

18 Şimdi yüzbaşısıdır ve Samsun Şeker Fabrikasında memurdur. Z.Ş.

Beni yatırdıkları portatif karyolada yavaş yavaş doğruldum. Bu müşfik (*şefkatli*) zabitin karyolası elbisemin ve ayaklarımın çamurlarıyla berbat olmuştu.

İçtiğim kahve, hakikaten bana hayat verdi. Mithat Bey'in bu lütfunu ebediyen unutmıyacağım. Tekrar höyüğe çıktım. Paşa samimi ve muhabbetli bir tavırla elimi sıkarak oradakilerin hepsine birden:

— Talebimdir, diye tanıttıktan sonra verdiğim iza-hatı dinlerken Mezar-tepe'den adeta bir volkan fışkırdı.

Taburumuzun harp sahası buradan çok güzel görünüyordu. Hep birden bağırdılar:

— Bravo! Tabur cephaneye kavuştu.

Evet. Taburum cephaneyi almış ve düşmana görülmemiş bir şiddetle ateş açmıştı.

Benim de burada görülecek başka bir işim kalmamıştı. Taburuma avdet etmek (*dönmek*) için Paşa'dan izin istedim. Fakat paşa:

— Tabura gitmeğe lüzum yok. Şimdi onları nizamiye efradı (*askerleri*) ile değiştirecek. Sen karargâhına git. İstirahat et... Emrini verdi.

Kayapa'nın İntikamı Alındı

Mithat Bey beni rahatsız gördüğü için yeni bir lütufta bulunmuş ve karargâha kadar beraber bulunmak üzere yanıma bir nefer vermişti. Keşanlı Cemal ismindeki bu neferle bağlar içindeki yoldan karargâha dönerken düşmanın en kudurmuş bir şiddetle bütün geri hatları top ateşi altına aldığı görülüyordu. Cep-

hede piyadesinin yediği darbenin acısını, geri hatları kasıp kavurmakla sanki topçusu çıkarmak istiyordu. Mecnunane (*çılgınca*) bir israf ile her tarafa serpilen mermilerden tahaffuz (*korunmak*) için birçok defa yere yatmağa mecbur olduk.

Karargâh uzaktan görünmüştü. Geçirdiğim buhranı asap (*sinir krizi*) beni o kadar yormuştu ki bir adım atacak halim kalmamıştı.

Ayaklarım kurşun gibi ağırlaşmıştı. Güçlkle kaldırılabiliyordum. Tam karargâha gireceğimiz zaman Ayvazbaba istikametinde gelen düşmanın bir grup ateşi, çadırlarımızın üzerinde patladı.

Çadırlarımızın arasından kalan taş ve toprak sütunları, karargâhı alt üst etti. Bereket versin, bütün arkadaşlar harpte olduğu için çadırlar bomboştu. Karargâhta bir nöbetçiden başka kimse yoktu. Düşman muhtelif mermiler atıyordu. Tahrip tanelerini şarapneller takip ediyordu. Çadırların pek çoğu delik deşik olmuş ve üçüncü bölükte de bir iki çadır ateş almıştı. Ateş, nöbetçiler tarafından derhal söndürüldü.

Bereket versin düşmanın bu çılgınlığı uzun sürmedi. Ateş, tebdili istikamet ederek (*yön değiştirerek*) Ayvazbaba ve Arnavutköy üzerine çevrildi.

Güneş gurup ederken (*batarken*) çadıra girmiş ve boylu boyuma uzanmıştım. Açlık, yorgunluk, geçirdiğim asabi buhran (*sinir krizi*) beni epeyce hırpalamış, çok geçmeden karargâhımız neşeli velvelerle doldu. Herkes şen... Herkes mesuttu. Arkadaşlar gelmişti.

— Allaha çok şükür Kayapa'nın intikamını aldık...

Sözleri kalplerden coşkun bir dalga gibi ağızdan ağza dolaşıyordu. Kayapa Harbi'nden beri yüzü gül-meyen, gülse bile kalbinin elemeleri sezilen arkadaş-larım bu akşam sürurun (*sevincin*) en yüksek vecdini yaşıyorlardı. Ben de birdenbire canlanmıştım. Bol etli fasülya dolu karavanımıza kaşık çalarken kesik kesik muhaverelerle (*konuşmalarla*) hep bu zaferin menkıbe-leri anlatıyordu. Muhittin Bey'in postası geldi:

— Yatmadıysanız, Bey sizi istiyor, dedi.

Ben çadırdan çıkarken Nâzım arkamdan sesleni-yordu.

— Ağabey, biz yorgunuz. Derhal yatıp uyuyacağız. Geldiğin zaman yer bulamazsan karışmam ha...

— Siz yatınız... Uyuyunuz. Nâzım...

Ve sonra... Giderken kendine ilave ettim:

— Yatınız, uyuyunuz Nâzım ve bütün kahraman arkadaşlarım! Bugün kazandığınız zaferin mükafatını, rüyalarınızda sizi tebrike gelecek olan sevgililerinizin dudaklarından toplayınız. Bugün ve yahut yarın... Bel-ki de birkaç gün sonra Mezartepe'de al kanlar içinde toprağa tevdi (*emanet*) edilen arkadaşlarımız gibi insan-lık şerefine şahikasına çıkmak için kuvvet kazanmak, yeni cidallere (*savaşlara*) hazırlanmak için tatlı tatlı uyuyunuz...

7 Teşrinisani-20 Kasım / Kafkastepe

— Ağabey, elini verir misin?

— Ne yapacaksın?

— Öpeceğim?

— Neye?

— Bugün bayram ya...

Bir anda kalbime kızgın bir şiş girdi çıktı. Boğazıma bir şey tıkanı. Kirpiklerimin arasına toplanan yaşlar göz bebeklerimi yaktı.

Bugün bayramdı öyle mi? Bugün ve belki de şu dakikada...

Hayır. Mümkün değil yazmıyacağım...

8 Teşrinisani-21 Kasım

Dün lüzumsuz yere beni sarsan marazi (*hastalıklı*) hassasiyetten utanıyorum.

Bazen bilmem ki niçin böyle zaaf gösteriyorum. Bugün biraz şehire kadar gidip geldikten sonra çadırın önüne oturdum. Sultan Selim Camisi'nin narin ve serbülen (*yüce*) minareleri arasından gurup eden (*batan*) güneşe karşı şu satırları yazıyorum. Son günlerde yavrusunu taşıyan kedilere döndük. Oradan oraya taşınıyoruz. Evvela fırka (*tümen*) karargâhının pavyonları civarına nakledildik. Ne ala mükemmel suyu da vardı. Ne zamandan beri su görmeyen yüzümüzü, gözümüzü ve bilhassa dört parmak kadar uzayan sakalımızı burada bol sularla yıkamıştık. Pavyonlarda da zabitelerden, çok kıymetli dostlar bulmuştuk. Fakat yirmi dört saat geçmeden çadırların yıkılması için emir aldık. Haydi bakalım, “Kafkastepe pişgahına” (*Kafkaste-*

pe üstüne) Fakat burası da pek enfes bir yer... Ufuklar daha vasi (*geniş*). İstanbul Caddesi'nin tam kenarındayız. Önümüzde geniş bir ova. Şehir ve bilhassa Sultan Selim Camisi, o, doyulmaz haşmetiyle tamamen önümüzde... Sonrada şehire çok yakın. Hemen bir çeyrek, ya var, ya yok... Muhasara (*kuşatma*) hayatının gittikçe beliren ıstıraplarına, şeker, gaz, tuz gibi bazı hayati ihtiyaçların çok azalmasına rağmen bizde gene her gün artan bir neşe var. Tabur ve bölük kumandanlarından izin aldıktan sonra şehirden büyücek bir def ile bir de keman tedarik ettik. Kemanı, birinci bölükten bir nefer çalışıyordu. Amma, keman çalınıyor dersem, sakın Verdi'den, Şopen'den parçalar çalınıyor zannedilmesin, şöylece:

"Sinemin giydiği al değil beyaz

Vallahi billahi hovarda sineye geceler ayaz"

"Setbaşının ışıkları yanıyor

Cerrah gelmiş başucumdan ağlıyor."

Gibi hafif tertip şeylerdi. Eh... Bize de lazım olan bundan fazlası değildi. Akşam karavanasını yer, yemez kemancı geliyor. Defi, bazan Hafız Çavuş bazan da Mustafa Çavuş alıyor ve ahenk başlıyor. Abdestinin bozulmasından korkan ve yatsıya kadar vakaru ciddiyeyle bir köşeye çekilip oturan Halil çavuş bile ekseriya namazı kıldıktan sonra karavananın tersini çevirmek suretiyle ahenge iştirak ediyor.

Kayapa intikamını almış ve Mezartepesi'nin zapt olunarak, Şehirler Tepesi tesmiye olması (*isim verilmesi*)

efradımızın (*askerimizin*) ruhunda çok yüksek bir intibah (*duygu*) bırakmıştı. Dün sabah çadırdan çadıra büyük bir faaliyet başlamıştı.

Sarılışlar, kucaklaşmalar, öpüşmeler... Ben usul-lacık, bu bahtiyarlar arasından ayrıldım. Ovada ki metruk (*terk edilmiş*) top anplasmanlarına kadar gittim. Orada yüksek alplerin kenarına oturdum. Ateşler içinde yanan başımı rutubetli toprağa dayadım ve gözlerimde yaş kalmayıcaya kadar ağladım...

Feci Bir Felâket

Avdet ettiğim (*döndüğüm*) zaman, öğle karavanasını çoktan yemişlerdi. Beni üç dört defa Muhittin Bey'in arattığını söylediler. O zaman hatırladım, çok fena olmuştu. Ben kimse ile bayramlaşmamıştım.

Allah'ım... Allah'ım. Bu, ne feci bir felaket... Demirhanlı istikametinden bir top patladı ve mermi, bizim istikametime doğru gelmeye başladı. Bir daha düşmanın Kafkas Tabya'yı bombardıman edeceği aklıma geldi. Bu gayet tabii bir şeydi. Olsa olsa, biraz rahatımızı kaçıracaktı. Fakat mermi, geldi, geldi, artık biz tamam beynimizde patlayacak zannederken, üzerimizden geçti ve bizden uzaklaşarak gitti. Edirne'nin masum sinesine gömüldü. Bir saniye sonra işittiğimiz müthiş tarraka (*gümbürtü*), belki ve şüphesiz Edirne'yi heyecanlarla sarmıştı? Fakat daha ziyade bizim kalbimizde onulmaz bir yara açmıştı...

Mermi, üzerimize gelirken hışıltısını işiten arka-

daşlar çadırlardan ve Kafkas Tabya bataryalarının efradı da (*askerleri de*) zeminliklerinden fırlamışlardı. Herkesin gözü havada idi. Şayet bu mermi üzerimizde patlasaydı, bunu hepimiz alelade bir hadise olarak kabul edecektik. Fakat mermi üzerimizden geçip de Edirne'ye doğru yollandığı zaman herkesin yumrukları sıkıldı, dişleri kenetlendi. Ve tarrakayı müteakip her ağızdan şu feryat yükseldi:

— Ah kahpe herif ah...

Evet, bu kahpelikti... Topa, gülleye ve dünyanın en dayanılmaz ateşlerine göğüs germeğe müheyya (*hazır*) olan biz vardık ve bu toplar bu gülleler yalnız bizim çelik sinelerimiz için... Ancak ve ancak bizi mağlup etmek için getirilmişti. Niçin bize atılmıyordu? Niçin bize atılmıyordu da hiçbir cürmü (*suçu*) günahı olmayan zavallılara, aciz kadınların, masum yavruların başına ateş yağdırılıyordu.

Ah kahpe düşman mertlikle sinemizi delemmediğin için namertlikle kalbimizi yakmak istiyorsun öyle mi? Pekâlâ görüşürüz...

9 Teşrinisani- 22 Kasım

Elim bir matem içindeyiz. Boğuk bir hışırta ile sinisi bir yılan gibi üzerimizden geçerek şehre düşmeye başlayan mermiler kalbimizde patlıyor ve kalbimizi yakıyordu. Bu gece, ahenk yapmak şurada dursun, hiç kimse ne güldü ve ne lüzumsuz bir söz söyledi. Bütün aklımız, fikrimiz şehirde, şehrin zavallı sakinlerinde...

Üç günden beri Maraş ve Kartaltepe’de harp oluyor. Allah kahretsin, Kartaltepe’yi gene düşmana vermişler. Üç gündür o havalide, bazen artan, bazen de tavsayan (*yavaşlayan*) harp oluyordu. Fakat bugün sabaha karşı, tasavvur edilmeyecek (*düşünülemeyecek*) kadar şedit (*şiddetli*) bir topçu ve piyade ateşi hepimizi heyecan içinde uyandırdı. Ne oluyordu? Düşman müdafaa hattını mı yarıyordu? Herkes merak içindeydi.

Muhittin Bey’in verdiği emir üzerine meseleyi tahkik için Nâzım’la derhal şehre indik. Ve işin iç yüzünü öğrendik. Meğer ilk muhasara (*kuşatma*) gününden beri Kartaltepe’ye yerleşmeyi en büyük gaye edinen Bulgarlar, mükemmel bir hücum tertibatına hazırlanırken, Gümölcineli ahretlikler siperlerde kaputlarına sarılmış, mışıl mışıl uyuyorlarmış. Bulgarlar, yavaş yavaş ilerliyerek siperlere yaklaşmışlar. 7-8 Teşrinisani (20-21 Kasım) gecesi birdenbire süngü hücumuna kalkarak, ilk siperleri almışlar. Ve uyuyanlar da Bulgar süngüleri altında cezalarını bulmuşlar. Ertesi günü öğle vakti bizimkiler taarruza geçmişler ve Ahırköy üzerinden düşmanın sağ cenahını (*tarafını*) çevirmek istemişlerse de iş işten geçmiş. Düşman, derhal aldığı takviye kuvvetler ile ve bilhassa getirdiği muavenet (*yardım*) bataryalar ile bu taarruzu durdurmakla beraber bu karışıklıktan istifade ederek umumî bir hücum kalkmış ve Kartaltepe ile beraber 97 ve 123 numaralı tepeleri de işgal etmiş ve hatta oradaki karargâhı da ele geçirmiş, neden sonra akli başına gelen kumandanlık, tepeyi istirdat (*geri almak*) için dün gece tertibat yaparak sabaha karşı düşmana şedit (*şiddetli*) bir taar-

ruz yapmış, yapmış ama beyhude (*boş*) yere cephaneye ve asker israfından başka hiçbir şey kazanamamış.

Bunu duyduğumuz zaman, damarlarımızdaki kan dondu. Allah'ım, bu ne hal, bu ne gidiş... İlk Kartaltepe vakasından sonra buranın ehemmiyetini takdir ederek derhal Gümülcine taburlarını buradan kaldırmak ve kuvvetli kıtalarla takviye etmek lâzım gelirken acaba hangi "hikmeti âliye"ye binaen mevkii müstahkem bunu yapmadı?

Yazık değil mi, orada beyhude yere düşman süngüleri altında can veren askere. Yazık değil mi fuzuli yere sarf edilen cephaneye? Bu kadar basit bir şeyi düşüneyen mevkii müstahkemin şu halleri görüldükçe herkesin itimadı haklı olarak azalmaz mı?

Bulgarlar, Mezartepe zaferinin feci bir intikamını aldılar. Bu mevkii elde etmekle hem şehri uzak mesafeden topa tutarlar ve hem de bütün cenup (*güney*) cephesini kan ve ateşe boğarlar... Vaziyetimiz gittikçe fenalaşıyor: Bir tarafta, düşmani kan ve ateş, diğer tarafta kalenin mukadderatını yüklenenlerin efkâr ve amali meşkûk (*şüpheli*) ve müşevveş (*belirsiz*)... Bilmem ki ne yapmalı Allah'ım?

II Teşrinisani-24 Kasım

— Şehirde yangın var.

Nöbetçinin bu ihbarı üzerine çadırdan fırladım. İnce, sinsi bir yağmur yağıyor, soğuk ve rutubet, ilikleri donduruyor. Gecenin korkunç zulmeti (*karanlıktı*)

içinde cehennemi alevler kıvranıyor. Üç günden beri muhtelif (*çeşitli*) fasılalarla şehrin muhtelif mahallerini bombardıman eden düşman biraz evvel ateşe başlamıştı. Düşen mermilerden zuhur eden yangını görür görmez, derhal aynı noktaya şarapnel yağdırmağa başladı.

Bu hareketiyle yangın sahasına kimseyi sokmamak ve yangının söndürülmesine mani olmak istiyor. Vay gidi Edirne'ye medeniyet ve insaniyet getireceğini vadeden Bulgarlar vay... Medeniyet nerede, insaniyet nerede, siz nerede? Acaba hangi zavallının yuvası ya-nıyor? Acaba hangi yuvanın yavruları bu zalim ateşle kavruluyor?

Eh, düşman efendiler, elinize fırsat geçti, yakınız, yıkınız, fakat şüphesiz bir gün gelecek, bu insaniyet-sizliğinizin cezasını faiziyle ödemeğe mecbur olacaksınız...

Acıklı Bir Tezat

Hain düşmanın attığı namütenahi (*sınırsız*) şarap-nele rağmen bereket versin yangın çabuk söndürüldü. Şüphesiz, kahraman itfaiyenin fedakârlığı sayesinde olacak. Yalnız düşündüğüm bir nokta var. Acaba atılan şarapnellerden itfaiye zarar gördü mü?

Sabahleyin erkenden şehre indik. Doğru itfaiye karargâhına gittik. Karargâhın önündeki bahçenin parmaklıklarında yüksek pencerelerinde yaş hortum-lar asılmış kurutuluyordu. İtfaiye arabalarının yanında nöbetçi mangalar hazır. Bir emirle harekete müheyya

(hazır) bir halde. Sadık Bey'in, girdiğim zaman, yangın elbisesi kanepenin üzerinde, beyaz ve parlak miğferi masanın üzerinde idi. Üç gün, üç gecedir ne efrat (asker), ne zabitan gözlerini bir dakika kapamamışlar. Merak ile sorduğum suale aldığım cevap beni çok memnun etti. Hamdolsun, o şarapnel yağmuru altında hiçbir zarara uğramadan vazifelerini ifa etmişler (yerine getirmişler)...

Şehir, çok acıklı bir halde. Herkeste derin bir yas. Dükkânların pek çoğu kapalı. Buna rağmen kahveler lebalep (ağızına kadar) dolu. Geçerken Rumeli Gazinosu'nun pencerelerinden baktık. İçerisi bermutat (her zaman ki gibi) zabıt efendilerle dolu ve cümleside tavla ve iskambille meşgul. Aman yarabbi, anlayamıyoruz bu efendiler, kimlerdir? Bunların işleri, güçleri, kıtaları vazifeleri yok mudur? Hem de dikkat ettik. Hep aynı şahıslar... Halbuki siperlere gidip gelirken birçok kıtaların zabitlerini görüyoruz ki zavallıların üstü başı çamur içinde, sakalı dört parmak uzamış. Büyük bir tevekkül ve feragatle dünyanın her zevkini unutmuşlar bir dakika bile vazifeleri başından ayırmıyorlar. Daha siperlerinden inip de Edirne'nin yüzünü bile görmemiş zabıt olduğuna eminim... Acaba mevki müstahkem veyahut merkez kumandanları bu kahveleri göz önünde bulundurmuyor mu, bu efendileri vazifeye davet etmiyor mu? İçinden çıkılmıyacak sualler...

— Vay azizim, Kahraman Bey...

— Vay Kaya Bey.

Derhal yanındaki gözlüklü zabite takdim etti. Ve zabiti de bize tanıttı.

— Kırkkilise taburu bölük kumandanlarından Yüzbaşı Zeki Bey!¹⁹

Ellerini sıkarken cevap verdim:

— Zeki Bey Efendi'yi gıyaben tanımakla müftehirim (*övünçlüyüm*). Biz Mezartepe'de harp ederken kendilerinin de Helvacidere ve bilhassa Yanıkmeşe'de büyük kahramanlıklar gösterdiğini işitirdik. Biz kendilerini “Yanıkmeşe kahramanı” olmak üzere tanıyoruz ve iftihar ediyoruz.

Ben bunları söylerken, Zeki Bey ellerimi mütemadiyen sıkıyor ve mütevaziane (*alçak gönüllü*) hareketlerle, cidden şayanı iftihar olan kahramanlığını senaisini (*övülmesini*) işitmekten sıkılıyordu.

Kahraman Bey, Kadıköy'ün ve bilhassa kadınlar aleminin en meşhur siması idi: Genç, güzel, şık ve bilhassa çok tatlı sözlü olan Kahraman Bey'i biz evvelce, yalnız bir salon zabiti olmak üzere tanırdık. Fakat o, kalbinin cevherini Mezartepe Harbi'nde göstermişti. Onu, ilk defa gördüğüm zaman tanıyamamıştım. Yeni harpten çıkmış karma karışık bir çehre, dört parmağa yakın bir çember sakal, tepeden tırnağa çamurlara gark olmuş elbiselerle düşmandan ığtinam ettiği (*yağmaladığı*) silâhlar arasında onu kim görse tanıyamazdı.

— Biraz Rumeli Gazinosu'nda oturamaz mıyız?

— Aman Kahraman Bey affınızı rica ederim. Orası, en nefret ettiğim bir yer.

19 Şimdi Konya'da ordu müfettişliği seryaveri Binbaşı Zeki Bey'dir. Z.Ş.

Zeki Bey imdada yetişti...

— Hacı Ganco'nun hanına gitsek, orası tenhadır...

Zeki Bey'in Bulgarlardan iğtinam ettiği (*yağmaladığı*) ve "Eleonora" tesmiye eylediği (*ismini verdiği*) ufak tefek kısırakla Kahraman Bey'in hayvanını seyis neferleri aldılar. Hana doğru gitmeğe başladık. Hanın kahvesi hakikaten تنها idi. Bir köşeye çekildik ve konuşmağa başladık. Biraz dereden, tepeden bahsettikten sonra tabi söz vaziyetimize ve kalenin vaziyetine intikal etti. Biz ne düşünüyorsak, biz neden korkuyorsak, onlar da aynı şeyi düşünüyorlar ve korkuyorlar... Bütün fikirler, dönüp dolaşıp bir noktada toplanıyorlar

Bu idare heyeti ile bu kale müdafaa edilemez...

Çünkü evet, "çünkü" dedikten sonra bunu önüne namütenahi (*sonsuz*) noktalar dizilmek lâzım geliyor.

— Pekâlâ, ne yapmalı, Ne yapabiliriz?

İşte cevabı birdenbire verilmeyen bir sual...

Saatlerce süren hasbihal, hepimizde mühim intibalar bıraktıktan sonra kalktık. Ellerimizi sıktık ve ayrıldık. Fakat pek çok mühim noktalarda, kalben, ruhen, hissen birleştikten sonra.

Korkunun Ecele Faydası Yok!

Bombardıman hasebiyle bugün Şükrü Paşa daire-i askeriden kışlaya nakli mekân etmiş!

13 Teşrinisani- 26 Kasım

Ahalide ve askerde asabiyet gittikçe artıyor. Eğer

muhtelif cephelerde muhtelif zamanlarda yapılan ufak tefek harpler ve müsademeler (*çatışmalar*) olmasa tesir bir kat daha artacak. Bereket versin ki asker biraz bunlarla oyalanıyor. Bir iki günden beri Şark ordusunun takarrüp etmekte (*yaklaşmakta*) olduğuna dair bir rivayet var. Bu havadis rivayetinin ana hattının etrafında da tali hatlar (*ikincil hatlar*) var. Rivayete nazaran Avrupa devletleri “üç gün zarfında ne yapacaksanız yapınız” diye hem bize, hem Bulgarlara nota vermişler.

Buna binaen Bulgarlar bir an evvel kaleyi zapt etmek, Şark Ordusu da bir an evvel kaleye imdada gelmek için uğraşıyorlarmış. Eğer Bulgar Ordusu şehre girerse ahaliye “gözünün üstünde kaşın var” bile demiyecermiş. Yalnız harbe sebep olan İttihatçıları toplayıp götürecekmış. Şark Ordusu kaleye o kadar yaklaşmış ki pişdarları (*öncüleri*) ile görünmeye başlamış, düşmanın bombardımanı bu kadar sıkıştırması bir an evvel kalenin teslimi için imiş...

Daha bir sürü, mış... mış... mış... Bu havadislerin şekillerine bakılınca hangi maksada binaen, hangi membalarda (*kaynaklarda*) kaynadığı pekâlâ anlaşılıyor.

Ancak hayrette kalınacak bir şey var. Şehirde kaynaklardan çıkarak dalgalana dalgana bizim siperlerimize kadar çarpan bu hain ve rezil propagandalar acaba mevkii müstahkemin daha açık olması lâzım gelen kulağında bir aksi seda husule getirmiyor mu? Ahaliyi ve bilhassa zaif imanlı olanları muzır (*zararlı*) ve mecnunane düşüncelere sevk edecek olan bu sözleri tekzip etmek (*yalanlamak*) ve kalenin maneviyatını buh-

randan (*krizden*) muhafaza eylemek için acaba vilayet, kumandanlık bir beyanname neşretse (*yayınlasa*) fena mı etmiş olur?

Korkunun ölüme faydası yoksa düşünmenin hiç yok... Binaenaleyh düşünmiyelim ve düşündürmeye-
lim...

Haydi bakalım, arkadaşlar... Hava güzel çadırların önüne çıkalım... Halil Çavuş! Bu gece mutlaka bize bir “köroğlu” oynamalısın...

— Yatsıyı kılayımda öyle...

— Zarar yok canım, yatsıya daha vakit var...

Kemanla tef başladı. Sesi işitenler çadırlarından çıkıyor. Pulat (*sağlam*) vücutlardan çelik sinelerden çevrilmiş bir halka...

Halil Çavuş o levent endamıyla meydanda. Keman ve def, demir ellerin yek ahenk şakırtısı tempo tutuyor.

Daha ilk mısra, kahramanlığa aşık olan bu kahraman kitlesini derhal vecde getiriyor. Halil Çavuş vakur adımlarla, azametli inhinalarla (*bükülmelerle*), yürüdükçe ve döndükçe esatiri (*eşsanevi*) ve şehâmetkâr (*yiğit*) bir dev gibi gözümüzde büyüyor. Demirhanlı ve Musabeyli'deki düşman bataryaları gürliyor, Mermiler, hain ve insafsız ısıklarla üzerimizden geçiyor. Kanlı-bayır üstünden yavaş yavaş ay yükseliyor ve kahraman çavuşumun demir pençelerinde, birbirine temas ettikçe çelik zil gibi çınlayan parlak ve narin kasaturalara altın nurlar serpiyor.

16 Teşrinisani—29 Kasım

Zeki Bey'le o kadar sevişmiştik ki: Üç günlük hasret bir asır kadar gelmişti. Bugün bizim siperlerden karargâha dönerken yolumuzun üzerindeki siperlerine uğradım. Büyük bir sevinçle karşıladı. Ocağın başına geçtik. Çıtırdayan dallara karşı bağdaş kurarak geç vakte kadar görüştük. Vaziyeti ıslah edecek bazı şeyler düşündük. Fakat bir az daha lâzım...

Zeki Bey anlattı: Şehirden gelen bir zabitin rivayetine nazaran Edirne'de bulunan konsoloslar, mevkii müstahkem kumandanlığı vasıtası ile telsiz telgrafla Edirne'nin bombardıman edildiğini İstanbul'daki sefirlerine bildirmişler.

Bu mühim havadisi çok merak ettik. Acaba, alelâde bir ihbar mı yoksa bir tevessüd (*dayanak*) mahiyetinde mi? Zeki Bey'le verdiğimiz karar üzerine yarın bana uğrayacak ve beraberce şehre ineceğiz...

Henüz karargâha gelmiş ve çadıra girmiştım. Sancak nöbetçisi:

— Tayyare geliyor, diye bağırdı.

Hakikaten cenup (*güney*) istikametinden bir tayyare görünüyor ve oldukça yüksekten uçarak şimale (*kuzeye*) doğru ilerliyordu. Geçen gün serbestçe geçen ve hiçbir topçumuzun iltifatına mahzar olmıyan tayyare, bugün de aynı pervasızlıkla şehrin üzerinden geçmek ve belki de gene birçok hezeyannameler serpmek istedi. Fakat bu defa, havaya çevrilen toplarımızdan ateş selâmları yükselmeğe başladı. Şarapneller tayyarenin etrafında patlıyor ve birer avuç pamuk gibi dumanları yavaş ya-

vaş genişleyerek dağılıyordu. Keşşaf (*keşifçi*) yahut propagandacı efendiler, tehlikeyi anladılar ve derhal yükselmeğe başladılar. Atılan şarapneller tayyareye yakın patladıkça, askerin neşesi artıyordu. Bütün ağızlardan:

— Ha gitti.

— Ha gidiyor...

Temennileri işitiliyordu. Hele merminin biri, o kadar yakın patladı ki, bu anda hepimiz tayyarenin yuvarlanacağını bekledik. Fakat kismet değilmiş o mel'un (*lanet*) baykuş, geldiği gibi gitti...

Edirne'de Mahrumiyet Günleri

Ortalık kararırken cenup (*güney*) cephesinde şiddetli bir topçu ateşi başladı. Düşman, daneler ve şarapnellerle şehri mütemadiyen bombardıman etmekte devam ediyor.

17 Teşrinisani - 30 Kasım

Dün akşam kısa bir ahenk faslından sonra yorgun olduğum için erken yatmış ve derhal uyumuştum. Düşmanın attığı mermilerden şehirde gene yangın olmuş. Çok müteessir olduğumu bildikleri için bana haber vermemişler, öğleye doğru Eleonora'ya rakibin (*binmiş olarak*) Zeki Bey geldi. Nâzım'ı da aldık, beraberce şehre indik. Zeki Bey bazı şeyleri almak istiyordu. Beraberce Kapalıçarşı'yı gezdik. Ne güzel, ne şirin bir çarşı, fakat dükkânların çoğu kapalı, açık olanlarda da mühim bir boşluk var. Artık şehirde gaz, tuz, şeker kat'iyen satılmıyor. Bazı mühtekirlerde (*vurguncularda*) saklı varmış, gizli olarak çok yüksek fiyatlarla satıyor-

larmış.

Yalnız gaz, tuz, şeker, değil, erzak ta yavaş yavaş suyunu çekiyormuş. Ekmekler, hem küçülmeğe, hem de kararmağa başladı. Fasulye, nohut gibi şeyler de ortadan kalkmış.

Bakkallarda bol bol peynir var. Ahali de bol bol peynir alıyormuş. Bunun sebebi hem peyniri yiyorlar, hem de suyundan istifade ediyorlarmış. Bildiğimiz ve her gün piyasada gördüğümüz sigara kâğıdı da bitmiş, şimdi öyleleri meydana çıkmış ki gördüğümüz zaman hayretle kaldık. Bu sigara kâğıtları mutlaka sigara kâğıdının ilk icadı zamanlarına aittir. Yüzlerce şekilde, yüzlerce garip markalı kâğıtlar. Mümkün olup ta şunlardan bir koleksiyon yapsam her halde kıymetli bir şey olur. Zeki Bey'le epeyce dolaştık Epeyce zevat ile görüştük ve tanıştık. Bilhassa konsolosların ne şekilde müracaatta bulunduklarını anladık.

Bu müracaat, alelâde bir ihbardan ibaretmiş. Vay gidi medeniyetin mümessili (*temsalcisi*) olan efendiler vay... Acaba Edirne'nin bombardıman edildiğini mensup oldukları sefirlere bildirirken, her gün düşman güllesi altında korku ve endişe ile titreyen zavallı masum halkın ıstırabını, yanan yıkılan hanümanlarla (*ocaklarla*) suçsuz ve günahsız olduğu halde parça parça olan kadınların ve yavruların adetlerini bildirmezler mi idi?

Hayır, bildirmezler ve bildiremezler. Ünü hain ve zalim mermiyi atan el, bir salıp (*haç*) evlâdının elidir. Ve o merminin yaktığı ve yıktığı yer de hilalin sinesidir.

18 Teşrinisani - 1 Aralık

Ümit, daima ümit. Ne kadar zaif olursa olsun, gene hepimizin kalbinde derin bir ihtiyaç halini alan ümit. Yalan olduğunu bildiğimiz halde her şeyi dinliyoruz ve inanmasak bile inanmış gibi görünüyoruz. Rivayete nazaran dün akşam Sultan Selim Camisi'nin minarelerine çıkmışlar ve artık pek yaklaşan Şark Ordumunun ileri kıtaatıyla (*birlikleriyle*) helyosta vasıtası ile görüşmüşler. Eğer bugün siperlere gitmek nöbeti bizde olsa idi bu meselenin tahkiki için de şehre kadar yorulmak zahmetine katlanırdık. Fakat bu havadis biraz da doğruya benziyor. Çünkü bugün düşman şehre bir tek mermi atmadı. 8 Teşrinisani (21 Kasım) gününden beri en insafsız bir zulüm ve vahşetle halkın beynine ateşler yağdıran düşmanın insafa geleceğine tabii tasavvur edilemez. Her halde fevkalade bir şey var ki bir gün olsun masum kanlarının dökülmesine fasıla verdi.

Bu gece mevkii müstahkemden bir emir tebliğ edildi. Yarından itibaren cephelerin her neresinde olursa olsun beyaz bayraklı bir düşman heyeti görülürse ateş edilmeyerek kumandanlığa malûmat verilecek. Bu emir, derhal bütün ileri karakol hattına tamim olundu. Herkeste derin bir hayret ve merak. Türlü tefsirler ve endişeler...

Şükrü Paşa'nın Beyannamesi

20 Teşrinisani - 3 Aralık

Siperlerden karargâha avdet eder etmez telgrafçı Nuri Efendi ile karşılaştık. Biz bunu alelâde bir ziyaret, bir dostluk zannetmiştik. Fakat büyük bir

vefakârlıkmış. Meğerse neler olmuşta bizim haberi-miz yokmuş. Nuri Efendi anlatmağa başladı. Mütareke (*ateşkes*) olmak üzere imiş, dün sabah Mustafapaşa'dan gelen bir Bulgar mükâleme (*görüşme*) heyeti Papasçeş-me civarında bizim mükâleme (*görüşme*) heyetimize mülâki olmuş (*buluşmuş*). Bunlar, doğrudan doğruya mütarekeyi Şükrü Paşa'ya tebliğ etmeğe memur olduklarından gözleri bağlanarak siperlerinden ve tel örgülerden geçirilerek karargâha götürülmüş, götürülmüş ama Şükrü Paşa mütarekeyi (*ateşkesi*) kabul etmemiş. Bulgarlara, bilâkaydüşart (*kayıtsız şartsız*) kalenin etrafından defolup gitmelerini tavsiye etmiş. Bulgar mükâleme (*görüşme*) heyeti de dönüp gitmiş.

Eğer filhakika (*işin doğrusu*) bu celâdeti (*yiğitliği*) gösterdiyse bravo Şükrü Paşa'ya.

Nuri, bu havadisleri verdikten sonra cebinden bir kağıt çıkardı. Bu sabah neşredilen bir beyanname idi.

Beyanname

1— *Makamı sadaretten (başbakanlık makamından) ve başkumandanlıktan şimdi vurut eden (gelen) malûmata (bilgilere) nazaran (göre) Bulgar'ın mütareke (ateşkes) müzakeratına (görüşmelerine) teşebbüs ettikleri anlaşılmıştır.*

2— *Mevsuken istihbar edildiğine (sağlam haber alındığına) göre elyevm (şimdi) Bulgar orduları zayıyatı azime (büyük kayıplar) vermişlerdir.*

3— *Çatalca hattı müdafaasında bulunan ordumuzun kuvve-i maneviyat ve maddiyesi yüksektir.*

4— *Makedonya ve Arnavutluk'ta hükümetimizi temsil eylemekte olan İşkodra ve Yanya kaleleri bahadır askerlerimiz tarafından kemali şecaate metanetle (büyük cesaretle ve direnişle) müdafaa edilmektedir.*

5— *Edirne Kalesi'nin lehülhamd (Allah'a hamdolsun) hiç bir şeyden müzayakası (darlığı) ve hasımdan (düşmandan) pervası (korkusu) yoktur.*

6— *Şimdiye kadar kemali namus ve metanetle vazifesini hüsnü ifa eylemiş (yerine getirmiş) olan kıtaatı askeriyemizin bundan böylede bütün mevcudiyetlerini (varlıklarını) sarf ederek Edirne Kalesi'ni muhafaza eylediklerini ilân ve sabru metanetle neticei karibeye (yaklaşan sonucu) intizar kılınması (beklenmesi) lûzumu beyan olunur.*

20 Teşrinisani 328 – 3 Aralık 1912

Mevki Müstahkem Kumandanlığı

Ferik (korgeneral) Mehmet Şükrü

Derhal Muhittin Bey'e koştum. Rasim ve Fahri Beyler de orada idi. Nuri'nin anlattıklarını birer birer anlattım ve beyannameyi de gösterdim...

Söyleyemediklerimiz

Beyannamede filhakika (aslında) çok hoş a gidecek şeyler vardı. Bilhassa (özellikle) düşmanın mütareke (ateşkes) talep etmesi, çok müşkül (zor) bir vaziyette olduğunu gösteriyordu. Ancak Şükrü Paşa'nın mütareke

teklifini reddetmesi bize çok gayri tabii görünüyordu.

— Haydi bakalım Kaya Onbaşı. Sen şu çarıkları çek de şehre kadar yollan. Bu havadisler bana biraz solak geliyor...

Muhittin Bey doğru söylüyordu. Nâzım, ben ve Nuri üçümüz derhal şehre indik. Havadis kontrol membaı (kaynağı) olan itfaiye karargâhına gittik.

Karargâhı çok neşeli bulduk. Sadık Bey'in, Nurettin Bey'in kahkahaları, merdiven başından işitiliyordu

— Efendim, Selâmünaleyküm. Bu ne neşe, ne kahkaha? Mütareke (ateşkes) şerefine galiba.

Sadık Bey ellerimi tutup kahkaha ile gülmekte devam ederek:

— Ne mütarekesi yahu, herifler bize teslim teklif ediyorlar...

Ayaklarımız derhal suya erdi. Oturdular ve anlattılar: Filhakika (işin doğrusu) Bulgar meb'uslarından Milmo ile Bulgar miralaylarından Istiyanof gelmiş ve bizden de erkânı harp binbaşlarından Kâzım ve Yüzbaşı Remzi Bey gitmiş. Heyetle görüşmüşler. Sadaretten ve Başkumandanlıktan gelen telgraf üzerine bizimkiler azametli bir vaziyetle düşmana görünmek isterlerken, düşman parlamenterlerini daha azametli görmüşler. Mütareke şeraitini (ateşkes şartlarını) bildirmek üzere müracaat eden Bulgar murahhasları (delegeleri) ne buyursalar beğenirsiniz? Kalenin teslimi...

Söz buraya gelir gelmez heyecanla sorduk:

— Bizimkiler ne cevap vermiş?

— Bizimkiler, bu gayri memul (*umulmayan*) teklif üzerine gayet tabii olarak teslimin mümkün olmayacağı cevabını vermişler. Esasen başka ne cevap verilebilir. Edirne Kalesi, kimsenin babasının çiftliği değil ki isteyene versinler...

Vaziyet yavaş yavaş tavazzuh ediyordu (*aydınlanıyordu*). Bir anda bizi mest eden hülyadan uyandık. Bulgar ordusu, Çatalca'da büyük ordumuzun karşısına gerilmiş ve koca İmparatorluk ordusunu hapsetmiş, burada da etrafımız ateşten ve çelikten bir çemberle çevirmişti.

Şu vaziyete nazaran (*göre*) Bulgar ordusunun fena vaziyette olduğunu düşünmek ve galip mevkide bulunduğunu tasavvur etmek, cidden çok büyük bir safderunluktu. Fakat bizi aldatan, bir anda hülyalara atan beyanname olmuştu. Bütün Edirne'de çalkalanan ve binlerce tefsirata (*yoruma*) yol açan bu beyannamenin iç yüzü, bir an sonra meydana çıkacaktı. Mevkii müstahkem, bize ve ahaliye ne büyük fenalık ediyor. Şüphesiz ki birkaç saat sonra bizim gibi herkes bu hülyanın sukutunu (*hayal kırıklığını*) görecek ve bütün maneviyat yeniden sarsılacak.

Tatlı ümitlerle indiğimiz şehirden, hüsrانlarla avdet ettik (*döndük*). Ve hatta acı acı şunu da hissettik ki mütarekeyi (*ateşkesi*) talep eden Bulgarlar değildir ve olamaz. Şu halde mütarekeyi (*ateşkesi*) isteyen ya bizim hükümettir ve yahut Avrupa müdahalesidir. Mütarekeyi bizim hükümet istedi ise, artık ordumuzun

bir daha belini doğrultamayacak kadar zedelendiğini ve Bulgarlar Çatalca önünde püskürtmeğe muktedir olmayacağını anlamıştır. Şu halde kalenin atisi meşkûttür (*geleceği şüphelidir*).

Eğer Avrupa müdahalesi neticesinde bu mütareke (*ateşkes*) meydana çıktıysa bu da şüphesiz aleyhimizedir. Çünkü şimdiye kadar hiçbir yerde Avrupa'nın lehimize olarak tavassut (*aracılık*) ettiği görülmemiştir. Bu hale nazaran de gene kalemizin ati (*gelecek*) ve istikbali muzlimdir (*karanlıktır*).

Halbuki, iki aya yakın zamandan beri kemali şan ü şerefle harbeden ve muhit müdafaasından henüz hiçbir yeri düşmana vermiyen ve buna mukabil de her gün her saat düşmanı esen ve zedeliyen bir kale, şüphesiz muzaffer bir mevkiidir. Böyle bir kaleye teslim teklif etmek küstahlık, teslimini tasavvur etmek ise alçaklıktır...

Bahaettin Şakir Bey'le Mülâkat

Pek çok sıkılmıştım. Hava almaya ihtiyacım vardı. Nuri'nin teklifi üzerine Karaağaç'a kadar gitmeğe karar verdik. Başım çatlıyacak gibi ağrıyordu. Bir "Aspirin" almak için eczaneye uğradık.

— Bonjur matmazel Bellâ.

— Ooo bonjur beyim.

— Lütfen bir aspirin verir misin?

Bellâ derhal elindeki havanın tokmağını bıraktı. El-

lerini oradaki beze sildi. Tüpünden çıkardığı aspirini verirken:

— Armistisi²⁰ (ateşkes) olmuş diyorlar öyle mi?

Eğer şu dakikada bana şu suali bir başkası sorsaydı belki çok dürüst bir cevap verecektim. Fakat bu memlekete, bu toprağa ve bilhassa bizim milletimize karşı en samimi hislerle merbut (bağlı) olduğuna çok inandığım bu Musevi kızının derin bir saffetle ve çok iyi hissediyordum ki hayret ve tereddütle sorduğu şu suale karşı güldüm ve cevap verdim:

— Hayır matmazel. Henüz bir şey olmamıştır. Ve böyle bir şey olmasına da lüzum yoktur.

İstemediğim halde, yine cevabım biraz sertçe kaçtı zannediyorum ki lakırdı uzamadı.

— Adıyo matmazel.

— Görüşelim efendim...

Dışarıya çıktığımız zaman Nâzım:

— Ağabey, kız fena halde bozuldu. Bu kadar sert cevap vermeğe ne lüzum vardı? diyordu.

Halbuki ben, ona çok sakın bir cevap verdiğimi zannediyordum. Karaağaç'a kadar hemen konuşmadan gitmiştik. Telgrafhaneye girdiğimiz zaman Nuri'nin arkadaşı Niyazi Efendi sobaya biraz daha maden kömürü attıktan sonra bize güzel birer kahve de pişirdi. Biraz fazla yürümek ve birazda açık hava almak asabımı az çok teskin etmişti. Birdenbire aklıma geldi.

— Çocuklar hazır buraya gelmişken bir şey ya-

20 Armistice - (İngilizce)

palım. Siz burada kalınız. Ben, Hilâlihahmer (*Kızılay*) Hastanesi'ne gideyim. Doktor Bahaettin Şakir Bey'le görüşeyim.

— Çok iyi olur...

İstanbul'da, Bahaettin Şakir Bey'i gıyaben tanırdım. Buraya geldikten sonra da burada olduğunu arkadaşlardan işittim. Harbin zuhuru üzerine buraya gelmiş. Hilâlihahmer (*Kızılay*) Hastanesi'ni teşkil etmiş ve hastane tababeti (*hekimliği*) ile Hilâlihahmer riyasetini (*başkanlığını*) deruhte etmiş (*üstlenmiş*). Aynı zamanda vilayette teşekkül eden erzak komisyonundan da aza (*üye*) imiş. Şu vaziyetleri hasebiyle (*dolayısıyla*) şüphesiz birçok şeylerden haberi olabilir...

Hastane uzak değildi. Kapıdaki nöbetçiye silahlarımı bırakarak içeri girdim. Bir hademe ile Bahaettin Şakir Bey'e haber gönderdim. Derhal kabul etti. Odasına girdiğim zaman, geniş bir masanın önünde oturarak yazı yazıyordu.

Birdenbire ayağa kalktı. Vakur fakat samimi vaziyetle elini uzattıktan sonra saf semalar gibi açık renk gözlerinin müessir ve sabit bakışı devam ederken:

— Birkaç defa sizden bahsedildiğini işitmiştim. Ben de görüşmek istiyordum. Fakat meşguliyetten baş almak mümkün değil ki...

— Efendim, ziyaret bizim borcumuzdu. Fakat kaleye geldiğimiz günden beri ancak bugün ilk defa Karaağaç'a inebildim. Biz de çok meşgüz...

Doktor, köşedeki kanepede oturan sevimli ve yakışıklı zatı göstererek:

— Şimdi kalenin en mühim ihtiyacı olan iaşe (*geçim*) işleriyle meşgul Aziz Bey²¹ ve sonra, masaya dayanarak ayakta duran gözlüklü diğer bir zatı göstererek:

— Hastanemizin gayyur (*çalışkan*) müdürü Neşet Bey.²²

Hürmetle sıkıttığım bu eller, çok metin ve itimat-bahşti (*güven veriyordu*). Doktorun karşısındaki sandalyeye oturdum. Beş on dakika devam eden afaki muhabebeyi (*konusmayı*) müteakip sözü mütareke (*ateşkes*) meselesine intikal ettirdim. Doktorun ve Aziz Bey'in de bizden fazla bir malûmatı yoktu. Neşet Bey ise hastaneden nadiren çıktığı için bizim kadar da bir şey bilmiyordu. Böyle mühim zamanlarda efkârı umumiye (*genel düşünceleri*) tatmin etmek hususunda tamamen lakayt (*kayıtsız*) kalan salâhiyettar mahalleri onlar da tenkit ediyorlardı (*eleştiriyorlardı*). Hele vilayet, adeta mevcudiyeti inhilâl etmiş (*dağılmış*) bir kuvvet halini almıştı. Vakıa, kalelerde kale kumandanı “amiri mutlak”tır. Fakat hiç olmazsa vilâyet de tali (*ikincil*) bir kuvvet olamaz mı? Ahalinin ruhi ihtiyaçları ile olsun uğraşamaz mı?

— Pek âlâ. Siz askerler ne fikirdesiniz. Ne düşünüyorsunuz?

Doktorun bu sualine açıkça cevap verdim.

— Biz her şeyi düşünüyoruz. Daha doğrusu, çok şeyler düşünüyoruz efendim. Fakat şimdi düşündük-

21 Emniyeti umumiye müdürlüğünde, Stockholm sefirliğinde, İzmir Belediye reisliğinde bulunduktan sonra şimdi de Erzurum mebusu olan Aziz Bey. Z.Ş.

22 Şimdi Aksaray mebusu olan Neşet Beyefendi'dir. Z.Ş.

lerimizin tamamen kalbimizde kalması taraftarıyız. Vaziyetimiz, tabii olmamakla beraber, daha gayri tabii bir şekil almasından korktuğumuz için şimdilik yalnız ferdi vazifelerimizle meşgulüz...

Doktor elini geniş ve beyaz alnında gezdirdikten sonra yine sabit nazarlarını gözlerime çevirdi:

— Düşünceniz çok sağlamdır. Zaten her fert, vazifesini tamamen ifa ederse bütün bozuk işler düzelir...

Aziz Bey, halim ve tatlı bir sesle sordu:

— Sizde de fırka (*parti*) cereyanları var mı?

Güldüm ve derhal cevabını verdim.

— Beyefendi, Bursa taburu, hatta alayı bu gün çelik bir kitle gibidir. Alay Kumandanından saka neferine kadar kalben, fikren müttehittir (*birleşmiştir*). Birbirine muhalif bir tek fert yoktur. Ve olamaz. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse ilk zamanlarda fikri bozuk olanlar yok değildi. Fakat ekseriyetin (*çoğunluğun*) temiz kalbi bugün onları da tasfiye etmiştir (*arındırmıştır*). Bursa alayının gayesi şudur: evvelâ hiçbir siyasi tesir altına girmemek ve sonra da her felâkete, her meşakkate (*zorluğa*) ve her ıstıraba rağmen askerce yaşamak, askerce ölmek...

Doktor biraz gülümseyerek ve belki de işi biraz şakaya vurarak sordu:

— Pekâlâ. Şayet yarın bir emir alınırsa ve bu emir mucibince (*gereğince*) kalenin teslimi de icap ederse...

Doktorun bu şakası bile beni sinirlendirdi. Sanki o facia oluyormuş gibi hissettiğim heyecanla:

— Allah göstermesin. Bir tek mermimiz kaldıkça ve elimizdeki silahta parça parça olmadıkça bize böyle bir teklifte bulunan her kim olursa olsun, son kurşunumuzla kafasını parçalarız. Çok eminim ki bu fikrimizde yalnız değiliz. Temas ettiğimiz diğer alaylara mensup arkadaşlar da aynı fikirdedir, Beyefendi alelhusus (özellikle) nizamiye alayları...

Beni tatmin eden bu fikir onları daha ziyade tatmin etmişti. Bu mesele etrafında daha bazı şeyler görüştükten sonra kalktım. İaşe (geçim) meselesi hakkında bazı şeyler öğrenmek için Aziz Bey'den bir mülâkat (görüşme) rica ettim. İstedığımız zaman evlerinde kendilerini ziyaret edebileceğimi söylediler.

Teslim olmak nasıl olur?

Hastahaneden çıkarken ortalık kararmağa başlamıştı. Şimdi kendimi daha kavi (kuvvetli), kalbimi daha metin görüyordum. Sivil oldukları halde kavi (sağlam) bir azim ve iman ile vatana ve sancağa karşı tüm borçlarını kanlarıyla ödemeğe azmetmiş olan bu kavi (sağlam) imanlı mert adamlar, maneviyatım üzerinde çok feyyaz (verimli) bir tesir hâsıl etmişlerdi. Şu küçük mülâkatımız (görüşmemiz) bana anlatmıştı ki: Ben nasıl şu işin için, evimi, barkımı, rahatımı bırakarak ve buraya gönüllü olarak geldiysem, onlar da aynı şeyleri bırakarak aynı iş için burada bulunan fedailerdir. Şu halde aynı safta çalışırız ve aynı gayeyi taşıyanları da aynı safta toplarız ve işte o zaman...

— Ağabey, nerede kaldın? Allah aşkına...

Hakikaten geç kalmıştım. Arabaya verecek kadar fazla paramız olmadığı için karargâha varıncaya kadar vakit çok geçecekti. Nuri ile Niyazi, telgrafhanede kalmak için çok ısrar ettiler. Rahatsız ederiz diye kalmadık. Meğer ne isabet olmuş.

Karargâha geldiğimiz zaman arkadaşları merak içinde bulunduk. Muhittin Bey defaetle sormuş ve gelir gelmez bana gelsin demiş. Bittabi derhal gittik. Rasim Bey de orada idi.

Ah benim şen yüzbaşım. Bizi görür görmez alaya başladı:

— O... Buyurun bakalım onbaşı ağalar. Nerede kaldınız? Yoksa Dudu Mahallesi'nde midiniz?

— Dudu Mahallesi mi? Orası neresi efendim?

— Eh... Ne olacak? Sizin gibi onbaşı ağalar ortadan kaybolursa nereye gider. Mutlaka Dudu Mahallesi'ne hovardalığa gittiniz...

Rasim Bey kahkahalarla gülüyordu. Muhittin Bey birdenbire kaşlarını çatı:

— Şu gelen herifler teslim teklif etmişler öyle mi?

— Haber aldınız demek yüzbaşım. Maalesef öyle...

— E anlat bakalım, şol hikâyet nicedir? Evvelâ şu karyolanın kenarına tüneyin.

Kumandanım emri mucibince (*gereğince*) karyolanın kenarına tünedik ve bugün cereyan eden mülâkat ve mükâlemeleri (*konuşmaları*) birer birer, harfi harfine anlattık. Biz bunları anlatırken “Ayvazbaba” ve “Yassite-

pe” istikametinden tek tük top sesleri işitilmeğe başlamıştı. Hikâye devam ettikçe Muhittin Bey’in de Rasim Bey’in de kaşları çatılıyordu. Sigaraları söndürmeden birbirini müteakip yakıyorlardı.

Sözü bitirdiğim zaman bir dakika derin bir sükût (*sessizlik*) ile geçti Top sesleri gittikçe artıyordu. Cenup (*güney*) cephesinde de ateş başlamıştı. Yüzbaşım ağır ve manidar bir sesle sordu:

— Netice?

Rasim Bey cevap verdi:

— Son kurşun atılmadan ve son süngü kırılmadan teslim olmamak!

Evet, bölük kumandanının son sözü en temiz ve en kısa bir cevap idi.

Maddi ve manevi yorgunluktan adeta gözlerim kapanıyordu. Bunun farkına varan yüzbaşım istirahat etmemizi emretti. Çadıra gelir gelmez palaskamı çıkardım. Çuval kılıf içinde halis samandan mamul yatağıma uzandım. Fakat beş dakika bile geçmemişti ki yerimden fırladım. Benimle beraber çadır halkı da fırlamıştı. Diğer çadırlardan da mırıltılar geliyordu. Çünkü birdenbire bütün cephelerde, şimdiye kadar işitilmemiş bir ateş kaynamağa başlamıştı. Çadırdan çıktığımız zaman, kalbimizi ürperten bir hayretle durduk. Bütün ufuklar, içine ateş düşmüş bir barut fıçısı gibi ateş püskürüyordu. Topların endahtı (*atışı*) arasındaki fasılayı hissedebilmek mümkünsüzdü. Hep birden ateş eden bataryaların gürültüsü medit (*sürekli*) bir

uğultu halinde sürüklenip gidiyordu.

Bütün bölük, bütün tabur, bütün alay çadırlardan dışarı uğramış, bu cehennemi ateşi seyrediyorlardı. Ateş gittikçe artıyor ve mafevke hayal (*hayal üstü*) bir hâl alıyordu. Şimdi top uğultularına, bütün siperlerimizdeki yüzlerce mitralyöze binlerce tüfek tarrakaları da inzımmam (*eklenmişti*) etmişti. Ne oluyordu? Bu sorunun cevabı, çok aşıkârdı: Düşman umumî hücum yapıyor ve her hâlde cepheleri yarmağa çalışıyordu. O anda Muhittin Bey'in bölük kumandanlarına verdiği vakur emri işittim:

— Her ihtimâle karşı asker hazır bulunsun...

Zaten hazırдық. Çadırlarımızın direklerine sarılı olan silâhımızı kaparak, ilk emirde bu cehennem ateşlerine karşı atılmağa, çoktan hazırдық...

Fasılasız (*aralıksız*) top alevleri, cephelerden uzanan projektör ziyaları (*ışıkları*), vakit vakit cephelerden atılan işaret tabancalarının allı yeşilli nurları, tam manasıyla bir şehrayin (*şenlik*) manzarası yaratıyordu.

Bütün bölük zabitleri Muhittin Bey'in çadırının önünde toplanmış, muhtelif ihtimalleri mevzuu bahsediyorlardı.

— Dikkat ediyor musunuz? Düşman hatlarının gerisinde de bir şeyler oluyor.

Hakikaten, görebildiğimiz bütün cephelerde, düşman hatlarının gerisinde de yüzlerce topun infilâk alevleri ve semada patlıyan şarapnellerin parlayıp sönen ziyaları vazihen (*açıkca*) görölüyordu. Artık hiç

şüphesiz, gözlerimizle görüyoruz ki Bulgar hatlarının arkasından da harp oluyor.

— Şu halde?

— Şu halde, ya düşman ordusunda ihtilâl vardır. Bir kısmı bizimle harp ederken diğer kısmı da birbirleri ile harp ediyor.

— Yahut.

— Yahut. Daha doğrusu bizim ordu geldi. Düşmanı arkasından çevirdi. Herif iki ateş arasında kaldı. Bizden korkuyor. Haberimiz olup ta her taraftan huruç (çıkış) yaparak bütün ordusunu süngüden geçirmememiz için önümüze ateşten bir mania (engel) koymağa çalışıyor.

Demek ki ordunun yaklaştığı hakkındaki havadisler doğru imiş.

— Her halde öyle, baksanıza...

— Beyanname de doğru demek...

— Şüphesiz...

Saatler geçiyor ve ateş, aynı şiddetle devam ediyordu. Bizim en büyük merakımız siperlerdi. Acaba siperlerde neler oluyordu? Bir aralık Nâzım'la, Zeki Bey'in siperlerine gitmeyi düşündük. Fakat bu vaziyette taburdan ayrılmak doğru olmazdı. Belki de, şimdi cepheye koşmak için bize de emir gelebilirdi.

Bir aralık yanımızdaki şoseden Edirne'ye doğru bir kafilenin geçtiğini gördük, hemen geçtik ve sorduk:

— Hemşerim nereden geliyorsunuz?

— Siperlerden.

— Nereye gidiyorsunuz?

— Cephane tükendi, cephan almağa Edirne'ye gidiyoruz.

— E pekâlâ. Bu muhabere nedir?

— Efendim, bizim Yaver Paşa fırkası (*tümeni*) gelmiş. Düşmanı arkasından kuşatmış. O da şaşkınlıkla ne yaptığını bilmiyor...

— Ne kadar telefatiniz (*kaybınız*) var?

— Hiç canım. Bu akşam gâvurun ateşi fasa fiso... Dört hafif yaralımız var...

Zahiri (*görünen*) vaziyet, lehimize tefsir olunabilirdi. Fakat Yaver Paşa fırkasının (*tümeninin*) koca bir muhasara (*kuşatma*) ordusunu abluka etmesine derhal inanmakta fazlaca bir safderunluktur. Gece yarısından iki saat sonra şimal (*kuzey*) cephesindeki ateş yavaş yavaş şiddetini kaybediyor, fakat buna mukabil (*karşılık*) cenup (*güney*) cephesinin ateşi bir yanardağ dehşetiyle artıyordu.

Düşmanın Düsturları

Bu yanardağ yandı, tutuştu ve en nihayet söndü. Arslan topçumuzun itidal (*ölçülü*) ve isabetli ateşi, düşmanın bu kudurmuş ateşini söndürmüştü. Fakat iş bununla bitmedi. Düşman, bu akşam, kanındaki bütün redaeti (*kötülüğü*) göstermek istiyordu. Cenup (*gü-*

ney) cephesinde fedakâr topçumuzun ateşten yumruğu altında kafası ezilmeğe başlar başlamaz şehri bombardımana başladı. Bu Bulgarların âdetidir, bizim çelik sinelerimize çarparak bir cam levhası gibi parça, parça oldukları zaman, daima kudret ve şiddetlerini şehrin masum ve âciz halkında gösteriyorlar.

“Kaviyekarşı zebun, zebunakarşı kavi”

(Güçlüye karşı aciz, acize karşı güçlü)

İşte, karşımızdaki düşmanın düsturu (kuralı)...

Şafak sökerken her şey susmuştu. Bir saat evveline kadar devam eden cehennemi müsaraaadan (*teşebbüs-ten*) yalnız insanlar değil, çelikten toplar ve tüfekler de yorulmuştu. Her taraf, bitap (*bitkin*) ve sessizdi. Şimdi fikirler işliyor. Herkes bu suali soruyordu:

— Acaba bu heriflerin birdenbire bu kadar kudurmalarına sebep ne olabilir? Mamafih (*bununla birlikte*) bu merakta çok sürmedi. Şafak sökerken aldığımız resmi bir tebliğ meseleyi halletti. Tebliği resmi, Başkumandanlığa atfen mevkii müstahkem kumandanlığından fırkaya (*tümene*), fırkadan da (*tümenden de*) bize tebliğ ediliyordu:

“Düveli müttefika (*birleşmiş devletler*) muharebeden Yunanistan hariç olmak üzere Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ordularıyla mütareke (*ateşkes*) akdolundu (*imzalandı*). Müteakiben müsalâha (*barış*) müzakeresinde (*görüşmelerine*) başlanacaktır. Müzakeratı sulhiyenin (*barış görüşmeleri*) neticesine kadar mütareke (*ateşkes*) devam edecektir. Edirne ve İşkodra kaleleri mütarekeden isti-

fade edeceklerdir. Yarın Edirne'ye Bulgar parlamenter verecektir. Bulgarlar tarafından kaç zabıt gelirse bizim taraftan da o kadar mümkün ise aynı rütbede parlamenter tayin edilecek, tarafeyn (iki taraf) parlamenterleri tarafından bitaraf mıntıka tahdit olunacaktır (sınırlanacaktır).”

Bu emir, çok müphemdi (*belirsizdi*). Okuyana hiçbir şey anlatmıyordu. Fakat her kelimesinden taşan aciz, zillet (*alçaklık*) ve meskenet (*miskinlik*). Pekâlâ gösteriyordu ki, bu mütarekeden (*ateşkest*) hayır beklemek ahmaklıktan başka bir şey değildir. Anlaşıyordu ki hükümet statüko (*mevcut durum*) üzerine müesses (*kurulu*) bir sulhun (*barışın*) arifesindedir. Şu halde koca Rumeli mıntıkası elden gitti demektir. Vaziyeti hazır hakkında menabii resmiyemiz (*resmi kaynağımız*) ne kadar ahmakça bir sükût (*suskunluk*) ihtiyar ederlerse etsinler (*seçerse seçsinler*), gene pekâlâ anlıyoruz ki, Bulgar ordusu, Orduyu Hümayunu Çatalca'ya kadar sürmüş, götürmüş ve Payitahtı saltanat (*başkent*) denilen o fesat ve ihtiras membâna (*kaynağına*) tıkmış ve önünü de çelik süngülerle kapamıştır. Demek ki şu anda koca Rumeli'de, Türklüğün varlığını ve fedakârlığını gösteren üç nokta kalmıştır.

Kışlaya Gelen Tebliğ

Edirne – İşkodra – Yanya

Şimdi, bir emir tebliğ edildi. Tahkikat yapan düşmana bir şey yapılmayacak. Ancak düşmanın yer kazanmak maksadıyla ilerlediği görülürse düşman üzerine ateş açılacak?

22 Teşrinisani 328 - 5 Aralık 1912

Dün, mütareke emirnamesinin tebliğinden sonra güya sadarettten (*başbakanlıktan*) vilâyete gelen bir telgrafname sureti elden ele dolaştı. Yahut dolaştırıldı. Bu telgrafname suretini aynen kaydediyorum:

1— *Garp ordumuz, Bulgar ve Sırlardan mürekkep bir düşman ordusunu mağlup ve hezimete (yenilgiye) dûçar eylemesi (uğratması) üzerine düşmanlar tarafından mütarekeye (ateşkese) mecburiyet hasıl olmuştur. Mütareke imza edilmiş ve bundan istifade eden garp ordumuzdan bir kısmı henüz mütarekeyi kabul etmiyen Yunan ordusu üzerine sevk edilmiştir.*

2— *Şark ordumuz ise, Midye üzerine çıkmış, bir kısım kuvvet de Gelibolu'dan hareketle Dimetoka, Kırcaali, Hasköy'e gitmiş bu da gelen kol ile birleşmiş ve düşmanın hattı ricatını (çekilme hattını) kesmiştir, Bu sebepten düşman mütarekeye mecbur olmuştur.*

3— *Donanmayı Osmani de bu muharebeye yardım etmiş ve Çatalca pişgâhında (önünde) ordumuzun planı üzere vaki muharebede düşman 60,000 ilâ 100,000 telefât (can kaybı) vermiştir...*

Eh, şu halde mesele yoktur. Tamamen hem de tam manasıyla galibiz demektir.

Bir taraftan garp (*batı*) ordumuz, müttefik orduyu mağlup ediyor. Bu taraftan da şark (*doğu*) ordumuz düşmanı Hasköy'e kadar kovalıyarak hattı ricatını (*çekilme hattını*) kesiyor. Bhusus (özellikle) düşmana yüz bin telefât verdiriyor ve her iki vaziyet dolayısıyla düşman mütarekeye (*ateşkese*) mecbur oluyor. Demek ki artık

muzaffer ve bahtıyarız. Fakat böyle mühim bir beşaret (müjde) haberini vilâyet niçin resmen neşretmiyor (yayınlamıyor)?

Biz, bu müadelenin (anlaşılmaz işin) hali ile meşgul iken öğleden evvel saat dokuzda kaleye bir Bulgar heyetinin geldiğini haber aldık. Bulgar erkânıharp binbaşılardan Sombaçyef ile Yüzbaşı Marolof ve maiyetlerinden mürekkep olan bu heyet, Mevkii Müstahkem Kumandanlığına bir mektup getirmişler.

Öğle vakti, mütareke (ateşkes) şartnamesi, resmen tebliğ edildi. Tebliğ şu idi: Mütarekenin akdedilmiş (imzalanmış) bulunması esasına ve Edirne muhasirini (kuşatını) ile mahsurini (kuşatılanı), başkumandanlıklarından verilen emirlere binaen mütareke müddetince atideki (gelecekteki) şerait (şartlar) üzerinde itilaf etmişlerdir (anlaşmışlardır).

Her iki taraf ileri karakolları mütarekenin (ateşkesin) akti (imzalanması) zamanındaki mevakide (yerlerde) kalacaklardır.

Her iki taraf ileri karakolları arasındaki mıntıka bitaraf (tarafsız) addedilecek (sayılacak) ve buralara girilmeyecektir. Her türlü yanlışlığa meydan vermemek için ileri karakolların tebdili (değişimi) gündüz “tam öğle vakti” icra edilecektir.

Her iki taraf arasında muvasala (gidip gelme) memnurdur (yasaktır).

Mev’idi telâki (buluşma yeri) Mustafa Paşa Edirne şosesi üzerinde Papazçeşmesi’dir.

Mülâkat mukâleme memurları vasıtası ile icra edilecektir.

Yalnız ecaat, sıhhiye efradı ile gâyrı müsellâh (silahsız) efrat (askerler) tarafından toplanacaktır.

Her türlü vesaiti keşfiyenin istimali (kullanılması) memnudur (yasaktır). “piyade, süvari, keşif kolları, balon, tayyare, projektör ve saire”

Her iki taraf muhasamata (savaşmaya) başlamazdan dört saat evvel yekdiğerine (bir diğeri) ihbarı keyfiyet edecektir (bildirecektir).

Muhasimin (düşmanlar) ameliyatı istihkâmiye yapabilecektir. Yalnız ileri karakol hattındaki tahkimat²³ mezkûr (sözü edilen) hattaki kıtaat (birlikler) tarafından icra edilecek. Burayı berayı tahkikat (araştırma inceleme) başka kıtaat (birlik) celbi (getirilmesi) memnudur (yasaktır).

Her iki taraf imza eyledikleri işbu mevadın (maddelelerin) tabiki ahkâmına (hükümlerine) riayet edecektir.

Bir tarafın mevadı mesrudeye ademi riayeti (maddelelerden birine uymaması), mütarekenin (ateşkesin) ihlâline sebep olacaktır.

21 Teşrinisani 328 - 4 Aralık 1912

Muhasirin (kuşatılan) **Başkumandanı Ferik Şükrü**

Muhasere (kuşatan) **Başkumandanı İvanov**

Bu beyannameyi, Şark Cephesi kumandanı Şefik Bey'in atideki (sonraki) beyannamesi takip etti:

23 Bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek duruma getirmek için yapılan türlü haberleşme, hendek, siper gibi savunma tesislerine verilen isim.

Kıtaat (birlik) kumandanlıklarına:

21 Teşrinisani 1328 - 4 Aralık 1912

Düşman, dün gece son atımlık cephanesiyle son av'avai kelbiyesini (köpekçe alçaklığını) sarf ve izhar eylemiştir (göstermiştir). Aldığım raporlar ve malumata göre düşmanın savleti akuranesi (şiddetli saldırısı) ve topçu ateşi önünde sevgili askerlerin bilâmuavenet (yardım almadan) bir hatve (adım) bile terki mevki etmemek (yerlerini terk etmemek) suretiyle Osmanlılık şanı merdanesini (yiğitliğini) cidden ibraz ettikleri (ortaya koydukları) gibi refiki vefakârımız (vefakar yoldaşlarımız) olan topçu sınıfımızın da düşmanı menhusa (uğursuz düşmana) cehennemi bir manzara takdim eylemiştir.

Bu eseri metanet ve bu müessir muhadenet (barışma) süruru (sevinci) tefahürümü (övüncümü) sinemin istiाप edemiyeceği (sığdıramayacağı) kadar tezyit eylemiştir (arttırmıştır). Fedakâr ve vefakâr bu mûhibbanı vatanla (vatanseverle) toprak yemeğe mecbur ve muhtaç oluncaya kadar en kavi (zorlu) düşmanımızla bile harpten içtinap etmeyeceğime (çekinmeyeceğime) vicdanımla sizi temin eder ve değeri olmıyan vücudumun hizmeti vatan uğrunda ifnasiyle (yok olmasıyla) şehadetimin sizin gibi mukaddes ellerle taşınmasını haktan temenni eylerim.

Şark Cephesi Kumandanı

Erkânı Harp Kaymakamı (Yarbayı) Ali Şefik.

Hakikatle hayal arasında

Efrat (askerler), çılgın bir neşe ve sürur (sevinç) için-

de. Hakları yok mu? İki koldan ilerliyen şark (*doğu*) ordumuz, düşmanı tamamen arkadan kuşatmış. İşte sadarettten vilâyete gelen telgraf, zaten son harp gecesi düşman hattının arkasında harp olduğunu da gözlerimizle gördük. Beyannamelerde de çok şükür, mağlup olduğumuza dair en küçük bir söz bile yok. Şu halde neşe ve sürur (*sevinç*) hakkımız değil mi? Düşman da isterse başına karalar bağlasın...

Fakat...

25 Teşrinisani 1328-8 Aralık 1912

Ah Allah'ım. Zafer ne tatlı şeymiş.

Dünden beri, Karargâh, hop oturup hop kalkıyor. Bütün efrat (*asker*), zafer hülyalarının verdiği çılgın bir neşe içinde, şarkılar söyleniyor, kaşıklar ve karavanalar çalınıyor oyunlar oynanıyor...

Müthiş bir faaliyet, iki aydan beri makas ve ustura görmiyen sakallar, tıraş olunuyor. Yüzler yıkanıyor, elbiselerin yırtıkları, sökükleri tamir olunuyor. Asker arasında bulunan kunduracı ve eskici sanatkârlarının başını kaşıyacak vakti yok. Çünkü dibi çıkan, kenarı yırtılan postallar tamir olunuyor. Hele çamaşır yıkayanlar, görülecek şey. Karargâhın etrafındaki çalılara, rengârenk çamaşırlar serilmiş. Her taraf, bir elvan (*renk*) meşheri (*sergisi*)...

Bizim kalbimizin de damla damla yağları eriyor. Edirne'de zaferimizi teyit eden (*onaylayan*) resmi hiç bir haber yok Sadarettten vilayete geldiği rivayet olunan mahut (*sözü edilen*) telgraf bile resmen neşredilmemiş-

ti (*yayınlanmamıştı*). Bütün zafer havadislerinin bütün karargâhları istila eden bu cuşû huruşun membaı (*coşkunun kaynağı*) tamamen halkın lisanından ibaret. Taburumuzun heyeti zabitanı da ikiye ayrıldı. Biri vaziyetin tamamen lehimize olduğuna kani (*inaniyor*), fakat diğerleri, hadisattan ciddi bir mana çıkaramıyanlar.

Verdiğimiz karar üzerine, bu gün Edirne'ye gittik. Muhtelif (*çeşitli*) yerlere uğradık. Muhtelif havadisler topladık ikindiye doğru, avdete hazırlanırken mülazım A... Bey'e tesadüf ettik.

Bu zat ile pek o kadar muarefemiz (*tanışıklığımız*) olmamakla beraber bize çok samimiyet gösterdi Kendisinin mevkii müstahkemde ve mühim bir mevkide olduğunu söyler söylemez, yeni bir havadis membaı (*kaynağı*) ele geçirmiş olmaktan mütevellit (*doğan*) memnuniyetle biz de kendisine dört elle sarıldık. Bizi, mevkii müstahkemdeki odasına ikindi çayına davet etti. Canımıza minnet olan bu davete derhal icabet ettik.

Mevkii müstahkem karargâhını görmekte bizim için çok mühimdi. Koca Edirne Kalesi'nin ve yüzbinlerce insanın mukadderatını idare eden bu makamı muallada (*yüce makamda*) hummalı bir faaliyet tasavvur ediyorduk. Fakat bu ümidimiz, çok çabuk kırıldı. Çünkü karargâh dahilini (*içini*) müşterileri tarafından tahliye edilmiş bir otel gibi sessiz, sedasız, bulduk.

Bir taraftan çaylarımız içiyor, bir taraftan da ağabeyin mahremiyetine fevkalade ehemmiyet verilmesi tembihi ile lütfen verdikleri izahatı dinliyorduk. Bu izahat, mütareke (*ateşkes*) şartnamesine ait idi. İzah

edilen maddeler, zafer hülyalarının üzerine yavaş yavaş siyah tüller indiriyordu. Sıra, yedinci maddeye gelmişti.

Bu mühim maddeyi aynen kaydettim:

Madde 7- Devleti Âliye-i Osmaniye, Bahr-ı siyah (Karadeniz) limanlarının ablukasını refetmeği (kaldırmayı), bu limanlara gidecek sefainin (gemilerin) serbestçe müruruna (geçişine) ve Bulgar ordusunun Bahrisiyah tarikiyle (yoluyla) iâşesine muhalefet etmemeği taahhüt eder.

Keza Devleti Âliye-i Osmaniye, Edirne mev-kii müstahkeminin dahilinden geçen hat üzerinden Bulgarya'dan gelip geçecek trenlerin müruruna (geçişine) mümanaat göstermeyeceğini (engellemeyeceğini) taahhüt eder.

Bu maddeyi görür görmez gayri ihtiyari haykırdım:

— Fakat beyim. Edirne?

A... Bey, boynunu büküp omuzlarını kaldırarak:

— Maalesef. Edirne, vaziyetini olduğu gibi muhafaza edecektir. Mütareke (ateşkes) şartnamesinde, Edirne'nin ne lehine, ne aleyhine olarak bir tek söz yoktur.

— Pekâlâ efendim. Mevkii müstahkem bu ihtilat-nameyi (görüşme metnini) olduğu gibi kabul etti mi?

— Başka ne yapabilirdi?

Gözlerimin önü simsiyah kesilmişti. Koca karargâh binası sanki mehib (korkunç) bir tarraka (gümbürtü) ile yıkılmış ve kafama geçmişti. Sersem bir halde kalktık, acil bir teessürle veda ettik. Sokağa çıktığımız zaman,

dizlerimiz titriyordu. Bir an evvel şehirden çıkmak ve kendimizi açık havaya atmak istiyorduk. Mezarlıklara geldiğimiz zaman artık yürüyecek halimiz kalmamıştı.

— Nâzım. Şurada biraz duralım, dinlenelim.

— Ben de bunu söyleyecektim ağabey.

Devrilmiş bir mezar taşının üzerine oturduk. Ateşler içinde yanan başımızı avuçlarımızın içine alarak düşünmeğe başladık...

Güneş, Kartaltepe üzerinden gurup ediyor, ufukta biriken bulutlar, yığın yığın kan pıhtılarına benziyordu.

Edirne! Ah Zavallı Edirne...

Edirne. Ah zavallı Edirne... Sen bu kadar metruk (*terkedilmiş*) ve mensi mi (*unutulmuş mu*) kalacaktın? Seni düşman çizmeleri altında çiğnetmemek için güle güle canını feda eden, sinene gömülen şehitler düşünülmesin, zarar yok. Fakat sen bugün bütün Rumeli'de Devleti Aliye-i Osmaniye'nin namü namusunu temsil eden bir varlık bir celâdet (*yiğitlik*), bir şehamet (*cesaretlilik*), bir kahramanlık, bir, bir... Hayret ve takdir abidesinin. O Devleti Aliye-i Osmaniye ki bütün Rumeli'de kaybettiği davayı sen yaşarsan kazanacak. Sen ölürsen, bütün bütün kaybedecek. O Devleti Aliye-i Osmaniye ki: Sen onun Avrupa kıtasında yegâne melcei (*sığınağı*), yegâne istinatgâhı (*dayanağı*), yegâne müdafiisin. Sana bu kadar kuvvetlerle bağlı ve bilhassa muhtaç olan o Devleti Aliye-i Osmaniye, seni unutmak, seni ihmal etmek için nankörlüğün ve zilletin bu derecesine kadar düşecek mi idi?

— Maşallah onbaşı Beyler. Galiba askerlikten usan-
dınız da mezarlık şairliğine başladınız.

Derhal yerimizden sıçradık, selâm vaziyeti aldık. Önümüzde Tabur Kumandanım Muhittin, bölük kumandanım Rasim ve ikinci bölük kumandanım Fahri Beyler duruyordu.

— Şehirde biraz fazla dolaştık. Yorulduk ta dinleniyorduk efendim.

Meğer onlarda şehre inmişler. Fakat bizi görmemişler. Yavaş yavaş ortalık kararıyor, uzaktan karargâhımız görünüyor, çadırların önünde yanan öbek öbek ateşlerin alevleri yükseliyordu. Biz, kumandanlarımızın atlarının yanında yürüyorduk ve bizi de seyir neferleri takip ediyordu. Hemen hiçbir şey konuşmadan karargâha geldik...

Edirne'den Geçen Bulgar Trenleri

Efrattan (*askerlerden*) pek çoğu izinli olarak şehre gitmiş ve gelirken de bol bol havadisler getirmişlerdi. Gene çadırlar, baştanbaşa zevkü sürur (*neşe*) içinde... Açlık midemizi kemirdiği halde, fasulye karavanasının buram buram tüten ve iştaha saçan dumanları bile bizi karavana başına getiremedi. Hafız ve Halil çavuşların ısrarlarına rağmen, şehirde henüz yediğimizi ve yorgunluktan başımızın ağrıdığını bahane ederek bir lokma bile yemedik. Nâzım derhal uzandı ve gözlerini kapadı. Biliyorum, uyumıyordu. Fakat sersem bir halde idi.

Çadırdan çıktım. Keskin bir kuru soğuk vardı. Ufuktaki bulutlar dağılmıştı. Sema saf ve berraktı, elmas çivilerle gerilmiş koyu lâcivert bir kadife gibi. Şehir, koyu bir gölge halinde görünüyordu. Evvelce pırıl pırıl yanan şehrin ışıkları sönmüş, yalnız birkaç belirsiz ziya, mütecessis (*meraklı*) gözler gibi yanıp sönüyordu...

26 Teşrinisani 328-9 Aralık 1912

Gözlerim, uykusuzluktan biber gibi yanıyor. Karargâh yavaş yavaş canlanıyor, çadırın kapı örtüsü açıldı. Muhittin Bey'in emirberi:

— Çay içmek için Bey sizi çağırıyor, dedi.

— Bey kalktı mı?

— Gece hiç uyumadı. Rahatsız mı nedir bilmem?

Kumandanın rahatsızlığının ne olduğunu derhal intikal etmiştim (*anlamıştım*). Ve nitekim çadırına girdiğim zaman zannımda hata etmediğimi anladım. Loş çadırın içinde kumandanımın etsiz ve kuru siması, daha ziyade kurumuş ve kararmış bir halde idi. Çatık kaşlarının altındaki cevval (*çevik*) ve keskin gözleri şimdi daha asabiyetle parlıyordu. Çayı, şekeri, vesaireyi hazırlattıktan sonra emirberleri savdı. Sessizce bir bardağın içine birer birer şekerleri attı. Çayı doldurdu. Bana verdi. İkinci bardağı da aynı suretle doldurarak yavaş yavaş karıştırarak şekeri eritirken birdenbire başını kaldırdı:

— Dün akşam mezarlıkta sizi görür görmez çehrenizdeki manayı anladım. Zaten biz de şehirde az çok müteessir olacak havadisler almıştık. Söyle bakalım ne var, ne yok?

Zaten akşamdan beri dolgun bir halde idim. Tees-sür ve uykusuzluk asabımı fena halde ezmişti. Kumandanımın bu suali, kalbimin dolgun yarası üzerine bir neşter gibi tesir etti. Artık, dolgunluğum boşanıyordu. Fevkalâde cebri nefes etmeme rağmen gözlerimdeki yaş zapt edemiyordum. Sakin, sessiz ve hıçkırıksız gözyaşları. Sükûtu (*sessizliği*) ihlâl eden (*bozan*) gene kumandanım oldu:

— Demek ki tamamen mağlûbuz öyle mi?

— Mağlup olabiliriz kumandanım. Askerlik hali bu, bugün galip gelen, yarın mağlup, mağlup olan yarın galip gelir. Bunun ehemmiyeti yok, ancak biz, zelil (*aşâğılık*) ve sefil oluyoruz...

Şimdi kumandanım, daha fazla parlıyan, siyah bir kıvılcım gibi alevlenen gözlerini gözlerime dikmiş beni dinliyordu.

— Ne diyordun... Zelil sefil mi?

— Maalesef böyle kumandanım. Vakıa elimizdeki silâhlar, düşmanı selamlamak için kalmıyacak. Düşman, bu silâhların ve bu silâhların ucunda dalgalanarak yükselen sancağın üzerine basıp geçecek...

Şimdi kumandanım gözlerinde de bir damla yaş parlamıştı. Bir anda titrediğini hissettim. Yavaş yavaş başı eğildi. Gözleri, ocağın alevlerine çevrildi. Korkan ve titriyen bir sesle sordu:

— Teslim mi oluyoruz?

— Hayır efendim. Bu şimdilik mevzuu bahis değil.

— Teslimden daha fena bir şey mi var?

— Bilmem efendim. Belki ben yanlış düşünüyorum. Fakat vaziyetimizi teslimden ve esaretten daha acıklı ve daha sefil görüyorum.

— Bulgar trenlerinin Edirne'den geçmesi meselesi mi?

— Evet kumandanım...

— Onu dün şehirde bizde işittik. Bizim de canımız sıkıldı. Fakat buna mukabil (*karşılık*) bizim trenler de gelecek ve bizim erzak ihtiyacımızı temin edecekmiş...

İşte mesele burada kumandanım. Onların trenleri gelip geçecek ve bize de hiçbir tren gelmeyecek.

— Bu muhakkak mı?

Derhal A. Bey'e verdiğim söz aklıma geldi.

— İstirham ederim kumandanım. Bu hususta bana fazla bir şey sormayınız. Çünkü bize söylenilen şeyleri ifşa etmemek için söz verdik.

— Demek bu kadar mühim ha?

— Bilmem efendim. Belki ben izam ediyorum (*büyütüyorum*)...

Kumandanım, tekrar durdu. Uzun uzun düşündü. Simasında hatlar ve sinirler artık tamamiyle gerildi. Heyecanına inzınam eden (*eklenen*) bu ketumiyetim (*ağzı sıkılığı*), bu mert ve metin askeri çok sarsmıştı. Birdenbire başını bana çevirdi. Çatılmış kaşları altında derinleşen nemnâk (*nemli*) gözlerini gözlerime saplıyarak:

— Şahsa ait bir sır bittabi saklanabilir. Fakat vatana ait bir felâketin takarrüp (*yaklaşmasını*) veya vukuunu saklamak bilmem ki doğru mu? dedi.

Kumandanımın bu sözleri, hakikaten çok doğru idi. Maruz bulunduğumuz bu büyük felâket karşısında ledelicap (*gerektiğinde*) müttehit (*birleşik*) bir cephe alabilmek için hakikati saklamıya lüzum yoktu. Bu esnada bölük kumandanım Rasim Bey de gelmişti.

— Ne yüzbaşım, sabahleyin erken erken dertleşiyor musunuz? dedi.

Fakat Muhittin Bey bu şakaya karşı ciddi tavrıyla cevap verdi.

— Otur Rasim. Galiba, bizim bilmediğimiz çok fena şeyler var...

Rasim Bey'in de bir anda kaşları çatıldı. Şimdi ikisi birden gözlerimin içine bakıyor ve bir an evvel o ani hakikati öğrenmek ihtiyacıyla yanıyorlardı.

— Uzun bir şey söylemeyeceğim efendim. Yalnız şunu okuyunuz. Size kâfi derecede her hakikati öğretecektir, dedim ve defterimi çıkararak o melun (*lanetli*) yedinci maddeyi Muhittin Bey'e verdim Muhittin Bey okudukça heyecanı artıyor ve sesi titriyordu.

Uzunca süren sükûtu Rasim Bey ihlâl etti:

— Demek ki elimizde silâhlar cepthane sandıklarının üzerine oturacağız. Herifler önümüzden güle oynaya geçecekler. Biz de seyirci kalacağız. Bilmem... Bu kadar tarihi harp okuduk. Bu şart dahilinde bir mütareke (*ateşkes*) hatırlayamıyorum. Yüzbaşı meftur (*bezgin*) bir vaziyetle cevap verdi:

— Biz bitmişiz oğlum artık maşa ile tutulacak halimiz kalmamış...

Mamafih (*bununla birlikte*) vaziyet çok fena olmakla beraber büsbütün ümitsiz de değildi. Böyle mühim anlarda birdenbire zuhur ediveren (*çıkıveren*) fevkalade hadiselerin ahvali derhal değiştirebilecek mucizeleri de olabilirdi. Şimdi hem onları ve hem kendimi teselli ihtiyacı duyuyordum. Fakat ne bir fikir ve ne de bir söz bulabiliyordum. Yüzbaşım birdenbire feveran etti. Elini dizine vurarak:

— Ulan. Geçirmeyelim şu şimendiferi...

Rasim Bey buna mutedilâne (*ılımlı*) cevap verdi:

— Eğer, kale kumandanın salahiyeti (*yetkisi*) elimizle olsaydı bu, belki mümkün olurdu yüzbaşım. Fakat biz, hangi kuvvetimizle buna mani olabiliriz?

— Hattı sökeriz be...

Ben de söze karıştım.

— Kumandanım bunu ben de düşündüm. “Siyaseten yapılan emri vakıaya (*oldu bittiye*), askerce bir emri vaki ile mukabele ederiz (*karşılık veririz*),” dedim. Fakat çok düşündükten sonra, yapılacak ferdi hareketlerin bize hiçbir şey kazandıramayacağına kani oldum. Yapılacak bir şey vardı. Başkumandanlık tarafından bu şartname tebliğ edilerek mütareke (*ateşkes*) yapınız emri verildiği zaman mevki müstahkem kumandanı diyecekti ki: “Hayır... Ben bu şart dahilinde bir mütarekeyi (*ateşkesi*) kabul etmem. Çünkü Edirne Kalesi, bugün tamamen gelip ve muzaffer bir halde müdafaaya devam ediyor. Silâhım var. Cephanem var. Şimdilik erzakım var. Askerimin maneviyatı yolunda, düşman

kalenin müdafaa hattından hiçbir noktayı alamamış. Binaenaleyh (*dolayısıyla*), bu halde bu vaziyette yapılacak mütareke (*ateşkes*) ancak galibane, muzafferane bir mütareke olmalıdır. Halbuki siz bana düşmanın trenlerini mevkii müstahkem dahilinden geçir diyorsunuz. Geçirmem. Çünkü evvelâ, kalenin müdafaa hattının içi, tamamen kalenin sırrıdır. Buradan geçecek trenlerin içinde bulunacak zâbitler, erkânı harpler bütün güzergâhlarını güzelce keşfedip kalenin esrarına kolayca vakıf olabilirler... Sonra, kale bugün hali muhasaradadır (*kuşatma durumundadır*). Bu muhasaranın daha ne kadar devam edeceğini ancak Allah ve hadisat bilir.

Mahsur (*kuşatılmış*) bir ordunun düşüneceği en mühim ihtiyaç erzaktır. Ben de bu ihtiyacı düşünürken erzak dolu düşman trenlerinin geçmesine neden müsaade edeyim? Daha sonra buradan geçecek her tren, benim askerimin ruhunda ve maneviyatında fena bir tesir yapacak. Ve ihtimal ki bir gün gelecek bana soracaklar: Ey kumandan Paşa, galip miyiz, mağlûp muyuz? Eğer galip isek düşman trenleri ciğergâhımıza basıp geçiyor. Çatalca'daki ordusunun her ihtiyacını temin ediyor da bize niçin bir şey gelmiyor. Biz erzak istemiyoruz, yiyecek içecek istemiyoruz. Hiç olmazsa ıssız kalan yurtlarımızda, boyun bükerek bizim için kanlı gözyaşları döken sevgililerimizde bir mektup, bir haber getirsinler. Bizden de onlara bir haber götürsünler. Yok eğer mağlup isek, burada ne bekliyoruz? Elimizdeki silahlarla tiyatro kulisleri arasında vazife bekleyen aktörlere benziyoruz, o halde silâhlarımızı alınız düşmana veriniz ve bizi de üsera

(esirler) karargâhlarına sevk ediniz... diyecekler.

Yüzbaşım, ikmal etti (*tamamladı*):

— Diyecekti. Amma kim. Kale kumandanı?

Alay Kumandanı Selim Bey'in acele Muhittin Bey'i görmek istemesi, bu hararetli bahsin burada kalması-na sebep oldu.

Dün Afrika'dan, Bugün Avrupa'dan Kovuluyoruz.

Bugün Edirne'ye inmedim. Oldukça sert esen rüzgâra rağmen karargâhın üst tarafındaki bağların kurumuş birer yılan gibi yerlerde sürünen cılız dalları arasına uzanarak akşama kadar düşünmekle vakit geçirdim. Düşüncelerim, hep şu noktada toplanıyordu: Devleti Aliye-i Osmaniye... Artık bu heyulayı muazzam (*büyük hayalet*), bir zamanlar çocukları korkuttuktan sonra sırrı anlaşılan bir umacıya dönmüştür...

Artık umacılıktan çıkmış ve kurtulması abes (*gerek-siz*) olan alelâde bir şeye benzemiştir. Her şeyin sonu gelmiştir. Niçin dürüst düşünmüyoruz? Niçin daha hala gülünç unvanlarla âlemi kendimize güldürüyoruz... Dün, Afrika kıtasından kovulduk. Bugün de Avrupa'dan kovuluyoruz da daha hâlâ Devleti Aliye-i Osmaniye diye fahriyeli (*övünçlü*) unvanlar taşıyoruz. Osmanlılığın son şerefini müdafaa etmek için Trablus ve Bingazi'nin alevler kaynayan çöllerinde kanlar ve ateşler içinde yoğurulan; fakat koca bir İtalya devletin muazzam ordularına karşı koyan beş on kahra-

man, o kızgın çöllerde nasıl unutuldu ise biz de Edirne Kalesi'nde şimdi öylece bikes (*kimsesiz*) ve sahipsiz bir yavru gibi vahşi ve kudurmuş düşmanların...

Bugün ileri karakol nöbeti, üçüncü bölükle bizim dördüncü bölümünde. Sabahleyin karanlıkta çorbamızı içerek hazırlandık. Güneş çıkarken hareket ettik, Talihimize hava pek güzel, berrak ve ılık. Bataryaların üstünden aşarak siperlere gittik. Çekirge taburundan siperleri teslim aldık.

Biraz dinlendikten sonra Rasim Bey'in dürbününü alarak siperlerin ilerisine doğru yürüdüm. Siperlerden biri beş yüz metre kadar ilerde muhtelif komisyon çalışıyor, Bulgarlarla bizim mevzilerimizin tam ortasına tesadüf eden noktaların beyaz bayraklar dikerek hattı faslı tayine uğraşıyor.

Harpte burnunun ucunu bile siperlerden çıkarmayan Bulgar neferleri artık siperlerinin üstünde ve ilerisinde serbestçe gezebiliyorlar. Şunlara temas etmeyi, yakından görmeyi o kadar istiyorum ki.

Gündüz bila hadise (*olaysız*) geçti... Ha az kalsın unutacaktım. Bugün mevki müstahkem, şu beyannamayı neşretmiş (*yayınlanmış*).

Beyanname

İstanbul ile muhaberede bulunan yalnız mevki müstahkem kumandanlığıdır. Sair mahallerden tereşşüh eden (sızan) havadislerle ehemmiyet verilmemesi, orduya ait alınan haberlerin beyanname-i resmi ile her zaman ahaliye ilân edileceği beyan olunur.

Mevkii Müstahkem Kumandanı**Mehmet Şükrü**

Al bakalım. Yeni bir dedikodu zemini daha. Yemekten sonra kahve içmek için Rasim Bey'in zeminliğine gittik. Uzun uzun birçok şeyler konuştuk, bittabi halimiz ve istikbalimiz hakkında. Yatmak zamanı geldi. Bizim zeminliğe geldim. İşte o zaman müşkülatta (*zorlukta*) baş gösterdi. İki buçuk metre tülünden bir buçuk metre arzında olan toprak oyuğunda tamam altı kişi yatmaya mecburduk. Ocakta, mezbul (*zayıf*) ve neşeli bir ateş yanıyordu.

Zeminlik, hamam gibi olmuştu. Dışardaki dondurucu soğuğa karşı, vakıa bu bir nimetti; lâkin sıcaklığı görünce vücudumuzda harekete gelen mini mini mahlûkatın insafsızlığı olmasa... Duvarın toprağını eşerek yastık gibi bir yer yaptım. Kaputuma sarıldım. Sağ tarafıma yattım. Gözlerimi kapadım, beş dakika, on dakika... Yarım saat, bir saat... İki saat. Uyumak için ne mümkünse yaptım. Sayı saydım. Mütemadiyen (*sürerekli*) "Yemeyha..." okudum. Ne ise içim geçmiş bir saat kadar uyumuşum. Fakat o kadar...

Birdenbire, barut dökülmüş vücudum yanıma başladı. Boynumda, göğsümde bacaklarımda kımıldayan küçük canavarlar, artık sıcaktan harekete gelmişlerdi. Uyumak değil, bilâ hareket (*hareketsiz*) yatmak bile mümkün değildi.

Kalktım, oturdum. Bir müddet tatlı tatlı kaşındım. Karanlıkta elimin elbise arasına girebilecek yerlerinde gezdirdiğim parmaklarımin ucuna gelenleri yakala-

dım, ateşe attım. Ötekileri de hiç olmazsa ürküttüm. Tebdili mevzie (*yer değiştirmeye*) mecbur ettim.

Artık uyuyamayacağımı anladım. Ocağa birkaç kiraz dalı attım. Kuru dalların parlak şuleleri, toprak duvarlarda dalgalandı. Çantamdan “takvimi askeri”yi çıkardım. Işığa tuttum kaşına kaşına okumaya başladım.

Arkadaşlar, müsterihane (*rahatlıkla*) uyuyor, ara sıra horultular arasında anlaşılmaz kelimeler mırıldanarak sayıklıyorlardı.

Biraz sonra, hizmetçi Halil uyandı. Odun azalmıştı. Halil odun getirmek için dışarı çıkmıştı. Zeminliğe kapı vazifesini gören çuval, aralık kalmıştı. Bu aralıktan, semanın bir parçası görünüyordu. Koyu lâcivert semada parlıyan yıldızlar bütün güzellikleriyle bu hayatımıza, bu hayatımızın alâm (*elemler*) ve mezahimle (*sıkıntılarla*) dolu olan safhasına gülümsüyorlardı. Dayanamadım, kaputuma sarıldım dışarı çıktım. Yakıcı bir soğuk vardı. Her taraf sakin ve sessizdi. Bulgarlar siperlerinde, mütarekenin (*ateşkesin*) ehemmiyetine (*önemine*) delâlet (*işaret*) eden öbek öbek ateşler yanıyor. Koyu kurşuni dumanlar, muavveç (*eğri*) bir sütun gibi semaya kalkıyordu.

Bizim siperlerden birinde, hafif bir ses. Yanık ve yaralı bir kalp, memlekette bıraktığı anacığına, sevgili yârine karşı duyduğu iştihak (*özlem*) ve elemli hasret acılarıyla inliyen nağmelerle yıldızlara doğru terennüm eyliyordu.

Bilmiyorum, ne kadar kaldım. Bölüğün efradından (*askerlerinden*), yanık sesli bir nefer hazin bir sesle

sabah ezanını okumıya başladı. Üç yüz milyon halkı birleştiren manevi rabitanın (*bağın*) bu belîğ ve müş-terek tahlili, yükseldi yükseldi. Sarıyer Bayırı'nın hattı balâsındaki (*yüksek kısmındaki*) siperler üzerinde, Bulgar ileri karakollarının üstünde, Türklüğün ve İslamlığın ezeli kudretini ilân eden bir gururla yükseldi ve akisler husule (*meydana*) getirdi.

28 Teşrinisani-II Aralık

Sabah çorbamızı içtikten sonra Nâzım'la kalktık, dürbünü aldık. Siperlerin ilerisindeki sırta giderek Bulgar mevzilerini tetkike (*incelemeye*) başladık.

Bulgarlar, beyaz flamayı tecavüz ederek şimdi bizim tarafta kalan metruk (*terk edilmiş*) siperlerini işgal ediyorlar, hatta kumlar deresine kadar silahlarıyla inip çıkıyorlardı. Bu hayretimizi mucip oldu. Biraz daha ilerledik. Dereye yaklaştık. Bulgarların dere kenarına süngülü nöbetçiler diktiğini ve manga manga silâh çattıklarını görünce hayretimiz arttı. Hattı fasılı (*ayırıcı hattı*) nasıl tecavüz ediyorlardı. Derhal bizim siperlere işaret ederek iki nefer çağırdık. Gördüklerimizi kısaca yazarak Rasim Bey'e gönderdik. Biraz sonra Rasim Bey yanında ikinci bölük kumandanı Fahri Bey'le mülazım H. Efendi olduğu halde geldi. Zabitan ve efradın (*askerlerin*) Bulgarlarla temas etmemeleri, hakkında emri kati vardı. Binaenaleyh meseleyi nasıl tetkik etmeli idi (*araştırmalıydı*)? Şaşırıp kalmışlardı. Ben derhal gidilerek bitaraf noktayı niçin tecavüz ettiklerini Bulgarlardan sormak ve alınacak cevabı telefonla alaya bildirmek fikrinde idim. Ve bunda ısrar ediyordum.

Bir Şehit Kabrine Son Bir Selâm

Ahmet Çavuş'un hazırladığı taşların kırmızı üzerine yağlı boya ile "Şehit kabri" diye yazdık. Ve mezarları mümkün olduğu kadar tanzim ederek bu taşları mezarların başına diktik. Bu manzara ne elim, ne acıklı idi. İnsanın aczine şahit olan bu levha önünde ruhumda derin bin bir acı duydum. Kim bilir belki bir hafta belki üç gün sonra bizimde bu toprakların ve taşların altına girmemiz ne kadar muhtemeldi...

Vatanın topraklarını düşman çizmelerine çiğnetmemek azmiyle danelere, şarapnellere, mitralyözlerin ateşine mermi sellerine göğüs geren bu mukaddes ve bülent (*yüce*) insanlara karşı yaptığımız şu vazife pek kıymetsizdi. Gönül isterdi ki daha kadirşinasane davranalım. Fakat bu muhasara (*kuşatma*) hayatında başka ne yapabiliydik. Bugün Keşiş dağının zümrüt yamaçlarında bu muazzam insanları bekleyenler vardı. Kim bilir o yeşil yurdun hangi köşelerinde boyun bükük kalan babaları, kardeşleri, kocaları için mütehassirane (*hasret çekerek*) çırpınan nazenin Türk kızları, şimdi birer şehit ailesi olmuşlardı. Canlarından daha çok sevdikleri bu aziz sevgililerin bu günkü akıbetlerini öğrendikleri zaman kim bilir ne olacaktı... Onların acıları, feryatları sanki şimdiden benim ruhumda aksediyordu. Bir müddet sonra hasret ve gözyaşları dökecek olan bu, yüzlerce gözün ben şimdiden şeriki (*ortağı*) hissi ve ıstırapı oluyordum.

Başımı, göğsüme eğdim. Gözlerimi kapadım, kanlı gözyaşı döken gözler, boş kalan kollar nevazişten (*ok-*

şamadan) mahrum yaşayacak yavrular için, saffeti kalbi-yemle sabru metanet diledim.

Bulgar Askerlerin söyledikleri

Bu işi bitirip ve son Fatiha'yı okuyup siperlere avdet ettiğimiz (*döndüğümüz*) zaman, Bulgarların sabahki mütecaviz (*haddi aşan*) vaziyeti muhafaza edip etmediklerini Muhittin Bey sordu.

Biz müphem bir cevap verdik. O zaman Muhittin Bey emir verdi:

— Silahlarınızı alınız. Yanınıza bir de müsella (*silahlı*) bir posta neferi alınız. Devriye çavuşu sıfatıyla devreye ininiz. Eğer derede Bulgar askeri görürseniz, Fransızca harflerle ve Türkçe lisanla bir protestoname yazarak zabitlerine gönderiniz.

Sert bir selâma soldan geri ederek zeminliğe koştuk. Evvela kendimize güzel bir çeki düzen verdik. Silahlarımızı kuşandık. Osman isminde yakışıklı bir neferi de yanımıza alarak uçar gibi dereye yollandık.

Bulgarlar, dereden çekilmişlerdi. Meğer hattı fasılın (*ayırıcı hattın*) biraz ilerisindeki metruk (*terk edilmiş*) siperlerde oturuyorlarmış. Bizi görür görmez dört süngülü Bulgar neferi koşar adımla bize doğru yokuştan inmeğe başladı. Tam hattı fasılı geçecekleri zaman gür bir sesle haykırdım:

— Dur!

Durdular. Hattı niçin tecavüz ettiklerini (*aştıklarını*) sordum. Çok bozuk bir Türkçe ile bizi kumandanla-

rının görmek istediğini söylediler. Biz hattı tecavüz edemeyeceğimizi (*aşmayacağımızı*) söyledik. Onlardan biri koşarak sipere gitti. Tekrar nefes nefese geldi. Kumandanlarının mutlaka bizi görmek istediğini tekrar etti. Bulgarların ısrarına, daha doğrusu bir Bulgar zabiti ile görüşmek arzusuna galebe edemedik (*yenemedik*). Bulgarlara doğru ilerledik. Kumsal dereyi geçtik. Sırta çıkmağa başladık. Arazinin inhinası (*kıvrımı*) biter bitmez hattı fasıldan takriben yüz metre ileride on kişilik kadar heyetin bize intizarda (*beklemekte*) olduğunu gördük. Bu heyetin vaziyeti o kadar komik idi ki, tıpkı fotoğraf aldıracaklar gibi mürettep (*düzenli*) suni (*yapay*) bir duruş. Biz, tam beyaz bayrak hizasına gelince durduk. Ve heyete hitaben, buradan ileri geçmek salahiyetimiz olmadığını söyledik. O zaman bu heyetin tam ortasında duran kumandan, çok selis (*akıcı*) bir Türkçe ile:

— Korkmayınız. Geliniz, demez mi?

Hey Allah'ım. Şimdi ne yapacağız? Artık iş, askerlikten, kanundan nizamdan çıktı, millî bir izzeti nefis halini aldı. Demek ki hattı fasılı geçmezsek bu adamlar bizim korkaklığımıza hamledecek. Velez ceza görelim artık iki Türk'ün on Bulgar'dan korkmıyacağını göstermek lâzımdı. Sağıma soluma baktım hattı fasıldan üç hatve (*adım*) geri çekildim. Nâzım'la Osman da yanıma geldiler. Hemen karşı karşıya geldik.

Derhal silâh çattık. Osman'a dedim ki:

— Sen nöbetçisin.

Ve Nâzım'a dedim ki:

— Yürü.

Hattı geçtik sert hatvelerle (*adımlarla*) heyete doğru yürümeğe başladık. Nâzım hem gülüyor, hem de di-yordu ki:

— Ağabey, ister misin hattı geçtiler diye herifler bizi haklasın...

Ben de cevap verdim:

— Fena mı? Makedonya karakollarında selâmlaşırken vurdukları zabitlerimizin yanına gide-riz. Onlar da yeni bir kahramanlık kazanırlar.

Yaklaştıkça kumandanın üniforması daha iyi seçili-yordu. Nâzım solumda idi.

Mevzun (*düzenli*) hatve (*adımla*) ile yürüyorduk. Tam kumandanın önüne üç hatve (*adım*) kaldık. “Rap” diye vurarak keskin bir selâm verdik. Bu onlar üzerinde o kadar gayri memul (*beklenmedik*) bir tesir (*etki*) yap-tı ki başta kumandan olmak üzere bir anda hazır ol vaziyeti aldılar. Medid (*uzun süren*) keskin bir selâmla mukabele ettiler. Kumandan ilerledi ve elini uzattı. O saniyede askerliği bıraktım ve tam bir salon zarafeti ile kocaman eli sıktım. Bir anda, Bulgarca bir fısıltı ce-reyan etti. Simalarda bir hayret uyanmıştı. Kumandan çok temiz giyinmişti. Parlak çuhadan yapılmış kırmızı zırhlı siyah ve uzun kaputu omuzlarına atılmıştı. Kını haki bir kumaş ile sarılı olan ağır ve müzeyyen kabızalı uzun kılıcı belinde idi.

Kurşuni renkte temiz bir caket ve pantolon giymiş-ti. Caketin yaka ve kollarında kalın ve mat sırmalar vardı Başındaki kasket üzerine siyah bir bez geçiril-

mişti. Kaputun omuzlarındaki enli ve mat sırmalı apoletin üzerinde 10 rakamı ile büyücek bir yıldız vardı.

Kumandan tam bir Rumeli şivesiyle:

— Abe çocuklar, nasılsınız bakalım, ne havadisler var? dedi.

Biz güldük. Sesime olduğu kadar bir hilmü sükûn vererek cevap verdim:

— Havadis sizde Gospodin Kumandan. Malûm ya! Biz muhasaradayız (*kuşatmadayız*). Asıl siz bize havadis verin, dedim.

Kumandan yutkundu. Büyük bir nutuk iradına hazırlanır gibi bir poz aldı ve sonra cevap verdi:

— Havadisler çok iyi. Artık mütareke (*ateşkes*) oldu. Yakında kardeş olacağız. Zaten, Türk Bulgar kardeşdir. Eh, bizde harpten memnun değiliz. Fakat ne yapalım. Diplomatlar böyle istiyor. Yakında harp bitecek. Çünkü sizin kumandan Etem Paşa'yı iki yüz zabiti ve bütün askeriyle esir aldık...

Gospadin kumandanın ne buyurmak istediğini derhal anladım ve çok mutedil (*ölçülü*) bir tebessüm ve lisanla:

— Etem Paşa mı? Bu isimde bizim kumandamız yoktur, Gospodin Kumandan, dedim.

O zaman kumandan bozuldu yutkundu. Sağ tarafta duran sarışın bir gence Bulgarca bir şey sordu. O genç usulca:

— Yaver Paşa, dedi.

Kumandan yeniden cesaret bularak:

— Ha. Etem Paşa değil, Yaver Paşa, dedi.

Ben mukabele ettim:

— Olabilir Gospodin Kumandan. Bu harptir. Bugün esir alınır, yarın esir olunur.

Kumandan, bu darbeden de aldırmadı. Tekrar kelâma agaz ile (*söze başlayarak*) asıl büyük Bulgar ordusunun Çatalca'yı geçtiğini ve İstanbul'u muhasara ettiğini (*kuşatacağını*) anlattı. O zaman canlı bir safvet (*saflıkla*) ve hayretle sordum:

— İstanbul'umu alacaktınız?

— Evet, dedi. Alacaktık. Fakat sizin Sultan Avrupa'ya yalvardı. Devletler de “Hele biraz durunuz” dedi. Şimdi duruyoruz.

Birdenbire macerayı, kelâmı değiştirerek:

— Eh söyle bakalım siz Edirne'de kaç kişisiniz?

Ben safvetle (*saflıkla*) cevap verdim:

— İlahi Gospodin Kumandan. Ben bir onbaşı adamım ne bilirim onu ancak kumandanlarımız bilir.

Sol gözünü kırptı. Tuhaf bir gülümsemekle:

— Abe canım bizde biliyoruz ya. Kırk bin kişi kalıdınız, dedi.

Doğrusunu söyleyelim bu herifin söylediği bu söz üzerine titredim. Çünkü hakikate çok karib (*yakın*) idi. Şu halde hakkımızda iyi malûmat alıyorlardı.

Cebinden çıkarıp açtığı paketten sigara ikram ederken ehemmiyetsiz gibi bir vaziyet aldı.

— Siz hangi alaydasınız?

Ben de şaşalamadan, hiç düşünmeden, hatta yüzüne bile bakmadan selam verip sigarayı alırken cevap verdim:

— Ben Ankara alayındanım. Bu da Çorum alayından.

Kumandan faka bastı. İtidalini (*ölçüsünü*) muhafaza edemedi:

— Ne söylüyorsun. Ankara alayı, Çorum alayı mı?

Hiç yüzüne bakmadan, cebimden çıkardığım kibritle sigaramı yakarken cevap verdim:

— Evet, dedim ve sigarayı derin derin çektikten sonra ilâve ettim

— Ne güzel sigaranız var Gospodin kumandan...

Halbuki kumandan bunu işitmedi. Diğer Bulgarlar arasında geçen fısıltıya birkaç kelime ile cevap verdi ve sonra evvelâ kendisi yere oturarak sonra kendi trenlerinin Edirne'den geçerek Çatalca ordusuna erzak götüreceğinden bahsetti. Vakit vakit bahsi çalımına getirerek, erzakımız, cephanemiz doktor ve mevadî sıhhiyemiz (*sağlık malzememiz*) hakkında kısa sualler soruyor ve bunlara aldığı cevaplarla kafası karma karışık oluyordu Kumandan bir aralık sustu. O zamana kadar sükûneti muhafaza eden sağ taraftaki sarışın genç söze başladı. Oldukça düzgün bir Türkçe ile sordu:

— Bizim toplar şehire çok ziyan veriyor mu?

Anladım artık tam manasıyla aktörlük edecektik. Hemen içimi çektim, yüzüne derin bir tesir manası vererek:

— Ah, dedim. Onu sormayınız. Çok hem pek çok, şimdiye kadar şehire düşen güllelerden dört çocukla bir kadın yaralandı. İki ev tamamıyla yandı. Üç dört yerde yangın çıktı ama çabuk söndürdüler.

Herifin rengi kireç gibi oldu. O, kim bilir ne yüksek bir yekûn bekliyordu. Halbuki attıkları bunca mermiye mukabil (*karşılık*) benim söylediklerim, onların isabet endahlığını (*atışını*) hiçe indiriyordu. Kendini zapt edemedi:

— Mümkün değil, yanılıyorsunuz, dedi.

Ben hiç itidalimi (*soğukkanlılığımı*) bozmadan cebimden defterimi çıkardım ve defterimi açmadan sordum:

— Türkçe okur musunuz? Size göstereyim. Ben merak edip yazmıştım, dedim.

Onun dudakları kıpırdadı, kumandanın kaşları fena halde çatıldı. Derin bir sükûn başladı. Sükûtu ben ihlâl ettim. Bol külotumun cebinden çıkardığım büyük bakfon tabakayı açarak:

— Gospodin Kumandan, bir Türkün tabakasından cigara yapar mısınız? dedim.

Kehribar gibi Bursa tütünü, kumandanının iştahasını açtı. Hemen tabakaya sarıldı. Aldığı tütünü kâğıdın arasına koyarak kıvrımağa başladı. Tabaka elden ele dolaştı. En sonra tabakayı cebime koyarken birdenbire aklıma gelmiş gibi tekrar çıkardım. Kapağını açtım. Renkli kurşun kalemiyle kumandana uzatarak safvetle (*saflıkla*) rica ettim.

— Gospodin Kumandan sizden bir şey rica edeceğim, bugünün bir hatırası. Olmak üzere şuraya imzanızı atar mısınız? Benim için büyük bir şeref olacak.

Kumandan büyük bir gururla kalemi aldı. Evvela Bulgarca yazıyordu sonra bir düşündü. Dudağını ağzında ıslatarak yazdığını sildi. Ve sonra lisan aşinalığını göstermek istemiş olacak ki: Latin harfleriyle iki kelime yazdı.

“Majör Gümüşef”

İade ettiği tabakayı derin bir suretle selamlayarak aldım. İtina ile kapadım, itina ile cebime koydum ve sonra birdenbire kalkarak:

— Gospodin Kumandan, bize izin vermenizi rica edeceğim. Vakit geçiyor. Devriyedeyiz, nöbetçileri değiştireceğiz, dedim.

Derhal o da ve hepsi ayağa kalktı. Ve ayakta sözlerime devam ettim:

— Sizden bir şey rica edeceğim. Kumandan. sizin askerlere emir verseniz de beyaz bayraktan ileri geçmeseler.

Gümüşef kaba bir sesle:

—Da... Da... dedikten sonra arkasındaki askere döndü sert sert bir şey söyledi.

Asker yan cebinden çıkardığı bloknota bir şeyler yazarken Gümüşef, sağ elini sol omzuma koyarak, beni yukarıdan aşağı öglece süzdü. Ve sonra yalvarır gibi bir sesle:

— Alayınızın elbisesi çok hoşuma gitti. Yarın bu saatte gelerseniz hep beraber resim çıkartalım, dedi.

Canıma minnet olan bu teklifi ihtiyatla (*tedbirle*) kabul ettik.

— Eh, askerlik kumandan eğer bir işimiz çıkmazsa gelmeye çalışırız, dedim.

Elini uzattı, hürmetle sıktım. Bir adım geri çekilerek evvela kumandanı ve gözlerimizi etrafa gezdirerek ötekileri de selamladık. Soldan geri ettik ve muntazam adımlarla yokuştan inmeğe başladık. Silah çatısının dibine geldik. Silahlarımızı aldık, dereye inerken Nazım gülerek:

— Ağabey defteri gösterdiğine iyi etmedin, içinde esrarı askeriye (*askeri sırlar*) var diye heriflerin gırtlığımızı binmesinden korktum, diyordu.

Hemen Nazım'a sordum:

— Alay numaralarını aklında tutabildin mi?

Nazım gülerek cevap verdi:

— Sen konuşurken ben onları ezberliyordum. 10-23-54

— Ala...

Epeyce iş görmüştük.

Siperlere geldiğimiz zaman hepsini merak içinde bulduk. Gecikmemiz onlarda hayli endişeler uyandırmış, dürbünle aramışlar, arazinin arızasından görmemişler.

Muhittin Bey sabırsızlıkla sordu:

— Ama geciktiniz ha. Yoksa heriflerle derde mi gir-
diniz.

Neşe ile cevap verdim:

— Hayır kumandanım, bilakis dost olduk. Ve zan-
nederim ki şayanı dikkat malumat ta topladık. Cebim-
den tabakayı çıkarıp göstererek, hatta karşımızdaki
kuvvetin Majör Gümüşef kumandasında bulunan
Onuncu alayla...

Nazım ikmal etti (*tamamladı*):

— 23 ve 54 alaylar...

— Olduğunu öğrendik

Gospodin Majör Gümüşef'in bize yapmak istediği
propaganda ile bizden öğrenmek istediği ve bizim de
ondan öğrendiğimiz şeyleri anlatırken Muhitin Bey
kahkahalarla gülüyordu.

Hele Ankara ve Çorum alayları ile bir bombardıma-
nın neticesine gülmekten bayıldı.

— Ayol, heriflerin yüreğine indirmişsiniz, dedi. Ve
sonra emir verdi.

— Otur, derhal mufassal (*ayrıntılı*) bir rapor yaz...

Makedonya ve Edirne'yi İsteriz

28 Teşrinisani 328-II Aralık 1912

Tam muayyen (*belirlenen*) saatte bu eski Bulgar siper-
lerine gittiğimiz zaman Kumandan Majör Gümüşef'i
daha kalabalık bir maiyette bulduk. Selamlar teati

olundu (*alınır verildi*). Biraz afaki (*dünya işlerinden*) hoşbeş edildi. Ve sonra makinenin karşısına geçtik. Kumandan ve biz ortada, sağ sol taraflarımızda kumandanın maiyeti olmak üzere iki poz resim aldırıldık. Bu resim Bulgaristan'a gideceğini ve elden ele gezeceğini bildiğimiz için bizi esir zannetmesinler diye belimizdeki revolverlerimizle, kasaturalarımızı vazihan (*açıkça*) görülmesine çok dikkat ettik. Resim alındıktan sonra geliş güzel yerlere bağdaş kurduk. İptida afaki başlıyan musahabe (*konuşma*) gene maksatlara bindi. Gerek Gümüşef ve gerek o dünkü sarışın genç kısa kısa suallerle birçok şeyler öğrenmek istiyorlar, siyaseti umumiyyeden başka lakırdıyı döndürüp dolaştırarak sosyalizm üzerine getiriyorlardı. Harbe lanet olsunmuş, birbirimizi boğazlamakta diplomatlara alet olmakta ne mana varmış. Silahları kırıp atmalı ve birbirimize kardeşçe kollarımızı uzatmalı imişiz.

Biz derhal farkına vardık ki bu gece düşünülerek verilen bir kararın mahsulüdür. Artık buna alaturka bir cevap vermek lazım geliyordu:

— Pardon Gospodin Majör, dedim. Aklıma gelmişken bir şey söylüyeyim. Biraz evvel sizin hükümetin sulh şartlarını bizim hükümete teklif ettiğini söylüyordunuz. Bu şartlar nedir?

Zaten asıl anlamak istediğimiz bu idi. Muhittin Bey en ziyade bunu öğrenmemizi tembih etmişti. Çünkü tamamen meçhulümüz olan vaziyeti ancak bununla öğrenebilecektik.

Gümüşef, sigarasını uzun bir nefesle çekikten son-

ra, adeta bir dostundan bir miktar para istemiş gibi ehemmiyetsiz ve laubali bir tavır takınarak

— Makedonya ve Edirne vilayetini istiyoruz, dedi

Bu söz üzerine biz, gerek askerliğimizin terbiyesi-ni, gerekse vaziyetimizin inceliğini tamamen unuta-rak parlak ve cüretkarane bir kahkaha salıverdik. Ve artık hükmettik ki bu mağrur Binbaşı Efendi'ye biraz görünmek lazımdır, dedim.

— Bugün Edirne'yi müdafaa eden Türk askerleri, evlerinden çıkarken bir daha avdet etmeyeceklerini (*dönemeyeceklerini*) düşünerek aileleriyle veda etmişler-dir. Edirne'nin hududu müdafaası önüne göğüslerine geren bu askerler tamamen ölecek ve ancak ondan sonra Edirne Bulgaristan'ın olacaktır. Bilmem çok ta-rih okudunuz mu? Tarihin meşhur bir sözü vardır: "Türkler kolay kolay kale vermez..."

Gospodin şaşaladı. Karşısındaki Türk çavuşlarının, tahmin ettiği gibi çıkmadığını görünce fena halde sen-deledi. Belki de bahisten ricat edecekti (*çekilecekti*). Fa-kat ben onu, en amansız yerinden yakalamıştım. Git-tikçe artan helecanımla devam ettim:

— Geçen ayın birinci, ikinci, üçüncü günleri şu-rada, Kumlar tepede sizinle yaptığımız harbi hatır-layınız, Bu harpte siz bizzat bulundunuz. Kurşun ve süngülerimizin karşısında alayınızın ne kadar asker kaybettiğini bilmiyorum.

Fakat size şu kadarını söyleyebilirim ki, Siz harpten çıktıktan sonra yalnız bizim taburumuzun dört cephe-

sinde dört yüz otuz maktul (ölü) bulduk. Ve onları da şuraya şu gördüğünüz dereye gömdük.

Hafif bir hıçkırık duydum, sarışın genç başına yana çevirmiş ağlıyordu. Gümüşef birdenbire döndü ona kısa ve sert bir kelime söyledikten sonra bana dönerek mağlûp ve ezgin bir lisanla

— Bunun kardeşi de orada öldü... Genç bir zabıt idi, dedi.

Velev düşman olsun, bilmeyerek bu zavallının acıyan bir yarasına bastığım için müteessir oldum. Ve mütevekkilâne bir tavırla dedim ki:

— Ne çare, bu harptir. Buraya gelenler, en evvel öleceklerini düşünmelidir.

Yavaş yavaş ayağa kalktım. Onlarda kalktılar. Külotumun tozlarını silerken Gümüşef'in karma karışık olan çehresi gözüme ilişti, az kalsın gülecektim. Her halde bir şey söylemek isteyen Gümüşef, başka söyleyecek bir söz bulamamış olmalı ki şu suali sordu:

— Pekâlâ, Kumlartepe Harbi'nde siz ne kadar zayıyat (*can kaybı*) verdiniz?

Hiç yeri yurdu olmıyan bu suale tatlı tatlı gülerек cevap verdim:

— Ooo, Gospodin Kumandan. İyi bir askerin buna doğru bir cevap vermiyeceğini bilmeniz lâzım gelir değil mi? Haydi sizi merakta bırakmayayım. Kumlartepe Harbi'nde verdiğimiz zayıyatın tamamen neden ibaret olduğunu bilmiyorum. Fakat her halde alayım sizinle tatlı tatlı karşılaşıacak derecede tam mevcuttur.

Gümüşef ne demek istediğimi anladı mı? Bunu bilmiyorum. Artık bahsi kapatmak ve avdet etmek (*dönme*) lâzımdı.

— Gospodin Kumandan, artık biz gideceğiz. Acaba resimlerin kopyesini ne zaman görebiliriz?

Gümüşef, elini uzattı. Kocaman avucunun içinde kaybolan elimi kuvvetle sıktı. Elleri buz gibi idi. Gözleri kargıdaki Kumlar tepenin üzerinde dolaştıktan sonra cevap verdi:

— Üç gün sonra... Bu saatte.

Apret apret...

Kumludere'yi geçerken kardeşim diyordu ki:

— Çok ileri gittik ağabey.

Cevap verdim:

— Ne yapalım oğlum! Gospodin Majör Gümüşef'le bir diplomat sıfatıyla görüşmedik. Askerce konuştuk.

Bu iki günkü mülâkattan (*görüşmeden*), ben şu neticeyi çıkardım: Bulgar zabitleri, çok fedakâr adamlar hem harpte, hem harp haricinde. Harp esnasında kaç defa gördük, ellerinde yalın kılıç ve yahut koca bir revolver olduğu halde:

— Apret, apret, diye bağırarak askerlerini koyun sürüsü gibi ateşe sürüyorlardı, bu âlâ.

Harp haricinde de memleketlerine bir şey kazandırabilmek için her vasıtaya müracaat ediyorlar, hatta yalan bile söylüyor, bu âlâ netekim, Majör Gümüşef'te

böyle yaptı. Kumlartepe Harbi'nde kaybettiğini burada iki Türk onbaşısını iğfal etmeğe (*kandırmaya*) çalışarak kazanmak istedi. Memleketini çok seven bir Bulgar gibi, Bulgarlığın menafiini (*faydalarını*) temin etmek, ordusunun zaferini hazırlamak, kale ve kale müdafilerinin (*savunucularının*) maneviyatını kırmak ve ezmek için ne mümkünse söyledi ve yaptı. Bulgarlık namına bu adam takdire şayandır. Ancak, askerlik namına bu binbaşığı takbih ederim (*kınarım*). Hangi orduya mensup olursa olsun, bir binbaşının bir on başı önünde yaptığı propaganda çirkin ve iğrenç bir tezellüdür (*alçalmadır*)...

Kılınç her yerde kılınç olarak kalmalıdır. Ve kılınç taşıyanlar o kılınç, çeneleriyle değil yalnız bilekleriyle kullanmalıdır.

Namağlup (*yenilmez*) süngülerimizin karşısında alayının mühim bir, kısmını feda ettikten sonra aciz ile ricat eden (*geri çekilen*) bu alay kumandanı, kahramanlıkla yapmadığı bir şeyi şimdi kahpelikle yapmak istiyordu. Galiba buna kaleyi içinden zapt etmek derler. Eminim ki dün siperleri ve hücum hatlarını idare eden Bulgar erkânı harbiyesi, bugün de fikirleri idare ediyor. Ve bize gizli bir cepheden hücum etmek istiyor. Bulgarların bu namerdane ve gizli taarruzu, doğrusu beni korkuttu. Göğsümüze dayanan çelik süngülerden, beynimizde patlayan gülle ve şarapnellerden, her şeyi ateşiyle silip süpüren mitralyözlerden daha ziyade korkuttu.

Avdetimizi sabırsızlıkla bekleyen Muhittin ve Ra-

sim Beylere en ince noktalara kadar bunu anlattım. Çok ehemmiyetle dinlediler ve fikrime iştirak ettiler. Kumandanım, efradımızın (*askerlerimizin*) Bulgarlarla temas etmemesi hakkında mafevk (*üst*) makamlara şiddetli bir rapor verecek.

Rivayet yağmuru altında

Bugün erkenden şehire indik. İtfaiye Kumandanı Sadık Bey'e uğradık. Soğuktan titreyen vücudumuz, sıcak odaya girer girmez gevşedi. Hele nefis çayın muattar (*güzel kokulu*) dumanlarıyla karşılaştığımız zaman bütün asabımızın bağları çözüldü.

Sadık Bey, çayı içerken tatlı tatlı söylüyor. Ve bizi de neşeli neşeli güldürüyordu, Fakat lakırdı, dönüp dolaşıp ta hâl ve ahvalimize intikal edince, iş değişti. Kaşlar çatıldı. Çehrelerin hatları gerildi...

Hakkımız yok mu idi? mütareke (*ateşkes*) olalı on gün oldu. Fakat daha hâlâ kalenin vaziyeti resmen anlaşılmadı. Ne oluyoruz ve ne olacağız? Galip miyiz, mağlup muyuz? Bu, adeta bir sır, bir bilmece. Her gün bu hususa dair hükûmetten resmî bir tebliğ bekleyen halkın ve hepimizin sinirleri geriliyor. Her gün çıkan muhtelif rivayetler de, bu, gerilen sinirlerimizi kopacak hâle getiriyor.

İki günden beri, düşmanın trenleri cayır cayır geçiyor. Adeta bizimle eğlenir gibi cehennem ısıkları çalarak geçiyor ve Çatalca'daki ordusuna erzak lazım...

Ah bu trenlerin geçişi yok mu? Sanki bütün o raylar,

kalbimizin üzerine döşenmiş koca trenler kalbimizi ezerek ve bizi dayanılmaz bir ıstırap içinde bırakıyor...

— Cumartesi günü İstanbul'dan bize de bir tren geliyormuş öyle mi Sadık Bey? Bu sualime, misafirlerden yaşlıca bir Tabur Kâtibi cevap verdi:

— Küllü raviyyün kezzab (*Bütün rivayetçiler yalancıdır*).

— Amenna ve saddekna (*İman ettik ve onayladık*). Peki, efendim bir سوال daha: Dün bando muzika ile bir taburumuz Karaağaç İstasyonu'na inmiş doğru mu?

— Evet doğru! Bulgar kralı trenle Çatalca'ya geçecekmiş de.

Ne?.. Az kalsın yüreğime iniyordu.

— Ne söylüyorsunuz?

Bereket versin Sadık Bey imdada yetişti:

— Öyle dediler ama aslı yokmuş. alelâde bir nümayiş (*gösteri*)... Bir askeri tenezzüh (*gezinti*) yapılmış.

Geniş bir nefes aldım. Mamafih (*bununla birlikte*) vaziyetin iç yüzünü biraz bildiğim için bunu da, Bulgar kralının buradan geçmesini de istibat etmiyorum (*imkân vermiyorum*).

Hemen Allah, böyle bir şeyi benim gözlerimin görmesini nasip etmesin...

Matmazel Bella

Öğleye doğru itfaiye karargâhından çıktık Nâzım, Karaağaç'a, Hilaliahmer (*Kızılay*) Hastanesi'ne ve bi-

zim telgrafçı arkadaşlara gitmeyi teklif etti. Hâlbuki ne dense, bugün benim bir tembelliğim var Karargâha dönüp, saman şiltemizin üzerine uzanarak bizim çadır uşağı dediğimiz hizmetçi neferi Mustafa'nın nevicad (*yeni buluş*) ocağında çtırdıyarak yanan odunları seyretmek istiyorum. Galiba, Nâzım da keskin soğuktan korktu. O da fikrime iştirak etti.

Balıkpazarı'ndan geçerken Aspirinimizin tükendiği aklımıza geldi. Köşeyi döndük. Eczaneye doğru yürüdük. Eczaneye yaklaştığımız zaman Matmezel Bella'yı kapının önünde bulduk. Dar ve siyah önlüğü, sülük gibi endamını tamamen gösteriyor ve çehresine daha masum bir renk veriyordu.

Bizi uzaktan görür görmez, saf simasında bir tebesüm dalgalandı. Ona yaklaştıkça, iri siyah gözlerindeki bakir manayı muhabbeti daha yakından okuyorduk. Nâzım, usullacık, küçük bir şairlik yaptı:

— Yarabbi, bu kızda bize karşı ne kadar samimi bir yaklaşış var...

Önüne geldiğimiz zaman, biz onu askerce selâmladık. O da bize klasik bir baş eğişi ile mukabele etti. Fakat simalarımızdaki dostane memnuniyet birbirine karışmıştı.

O, geri çekilerek içeri girmemiz için bize yol verirken:

— Sizi görmiyeli ne kadar çok zaman oldu, diye şikâyet ediyor, koyu siyah ve dalgalı saçlarının hâlesi (*ışığı*) içinde daha çok donuk görünen beyaz çehresi,

tatlı bir pembelikle hareleniyordu (*dalgalanıyordu*).

— Birer şekerli kahve?

— O... matmazel, maalmemnuuiye (*seve seve*). Fakat hiç vaktimiz yok. Daha uğrayacak birçok yerlerimiz var.

O, parmaklarını birbirine geçirip ellerini yukarı kaldırarak:

— Mümkün değil, gidemezsiniz. Çünkü sizinle görüşmek isteyenler var, dedi ve cevabımızı beklemeden kapının önüne çıktı.

Başını yanındaki komşulardan birinin penceresine kaldırarak seslendi:

— Luiz. Luiz.

Tuhaf şey. Ne oluyor? Bu Luiz'de kim? Bella, iki elini boru gibi ağzına koyarak, henüz göremediğimiz Luiz hanıma bir şeyler söyledikten sonra içeri gelerek:

— Buyurunuz, komşuya gideceğiz, dedi.

İş, gittikçe tuhaflaşıyordu.

— Matmazel... Başka bir güne kalsa? Emin olunuz ki...

Ve camekânlı tezgâhın arkasında yazı yazan küçük kardeşine Yahudice bir şeyler söyledikten sonra tekrar bize dönerek:

— Buyurunuz, dedi.

Artık ricat (*kaçış*) imkânı yoktu. Bu meçhul daveti kabule ve matmazel Bella'yı takibe mecbur olduk.

Harp arasında sohbet

Gittiğimiz yer, çok yakındı. Beş adım yürüyüp de köşeyi döndüğümüz zaman açık bir kapının önünde bizi bekliyen ihtiyar bir adamcağızla karşılaştık. Birçok “buyrun”lardan sonra, Bella önde, biz arkada, tertemiz ve ortasına beyaz bez çekilmiş merdivenlerden çıktık. Cadde üzerindeki odanın kapısında, siyah elbise, uzun boylu çok güler yüzlü genç bir kadın duruyor ve temiz, güzel, ahenktar bir Türkçe ile:

— Buyurunuz. Efendim, diyordu.

Madamı hürmetle selâmlıyarak odaya girdik. Bella, ayak üzerinde prezantasyonu (*sunumu*) yaptı. Sıra, oturmaya gelmişti. Her taraf, çiçek gibi temizdi. Sedirlerde ve kanepelerde sakız gibi beyaz keten örtüler yayılıydı.

— Buyurunuz efendim. Rica ederim şöyle buyurunuz.

— Ah madam. Rica ederim affedersiniz. Bu kirli elbiselerimizle her tarafı kirleteceğiz... Daima siperlerde bulunduğumuz için...

O, mütemadiyen sözümüzü kesiyor... Biz özür dedikçe:

— Aman efendim. Ehemmiyeti var? Feda olsun, diye ısrar ediyordu.

Şimdi kapıdaki ihtiyar adamcağız da odaya gelmişti. O da söze karıştı.

— Sizi başımızda taşısak azdır beyim. Siz, benim canımı kurtardınız. Bugün sizin sayenizde yaşıyorum...

Bize bu suretle minnettarlığını arz eden ihtiyarın yüzüne baktım ve ancak o zaman tanıyabildim. Aynı zamanda, Nâzım da ihtiyarı tanımıştı:

— Hani şu araba kazasından kurtulmuşstunuz...

Madem Luiz, şakirane (*şükredercesine*) ve mütehalikâne ellerini ve gözlerini semaya kaldırarak:

— Allah razı olsun efendim... O iyiliğinizi ölünceye kadar unutmayacağız...

Halbuki... vaka, çok ehemmiyetsiz bir şeydi. Herkesin herkese yapabileceği basit bir hizmet. Mütarekeden (*ateşkesten*) galiba on gün kadar evveldi. Siperlerden karargâha geldiğimiz bir gündü. Edirne'ye inmiştik. Bilmem ne hanından çıkan bir asker arabasının hayvanları ürkmüş ve gemlerini azıya almışlardı.

Arabacı nefer, bütün kudretini sarf ettiği halde hayvanları zapt edemiyordu. Hayvanlar kudurmuş bir tehevvürle (*öfkeyle*), çifte atarak arabayı sürüklüyor ve duvardan duvara çarpıyordu. Bu zavallı ihtiyar, kaçmamış ve arabanın altında ezilmesine ramak kalmıştı. Nâzım'la hayvanların önüne atıldık ve hayvanların başlıklarından yakaladık. Hayvanlar, tebdili istikamete (*yön değiştirmeye*) mecbur oldular, ihtiyar kurtuldu. Başkaları da yanımıza koştu. Araba durduruldu. Kayışlardan kopan bir toka, Nâzım'ın elinde kalmış biraz da elini kanatmıştı. Hatta Nâzım bu tokayı hatıra olarak sakladı. İşte o zaman şimşek gibi, bir anda gördüğümüz ihtiyar, demek bu zavallı idi. Oturduk cigaralarımızı yaktık, tatlı tatlı konuşmağa başladık.

Bella ile madam Luiz, kahve pişirmek için ortadan kayboldukları zaman ihtiyar Moses Efendi bize anlatıyordu:

Kendileri Ermeni Katolik'i imiş, İstanbul'da doğmuş, büyümüşler. Kadıköylü imişler. Kendisi küçük yaşta Düyunu Umumiye girmiş. Fakat pek fazla mektep, medrese görmediği için memuriyette terakki edememiş (*ilerleyememiş*). Halleri, vakitleri oldukça iyi imiş, sonra bir yangın evlerini ve eşyalarını silmiş süpürmüş. İstanbul'da güç geçinir bir hale gelmişler. O aralık Edirne'de bir memuriyet açılmış. Daha iyi yaşayabilmek için o memuriyete talip olmuş. Edirne'ye gelmişler. Luiz'den başka çocuğu olmamış. Adamcağız onu iyi yetiştirmek için Marabetlere²⁴ (*rahibelere*) vermiş. Bütün ümidi Luiz'de imiş. Böylece yaşayıp gidiyorlarmış. Fakat adamcağızı birdenbire tekaüt (*emekli*) edivermişler. Gene vaziyetleri fenalaşmış. Akçe, pakça bir kız olduğu için sağdan soldan taliplerde başlamış. Fakat Moses Efendinin fikri, Luiz'e mektebini ikmal ettirmek (*tamamlatmak*) ve onu iyi biriyle evlendirmekmiş. İşte o zaman karşılına genç zeki zengin bir tüccar çıkmış. Luiz'i o kadar ısrar ile istemiş ve öyle fedakârlıklar göstermiş ki nihayet beş sene evvel bu adama vermeğe mecbur olmuş. İki sene çok mesut bir hayat geçirmişler. Fakat damat, mühim bir zahire (*hububat*) işinde iflâs etmiş. Gene vaziyetleri alt üst olmuş.

Buna da şükredeceklermiş ama parasıyla beraber ahlâkını da kaybeden damat, işi azıtmış. Kaybettiği parayı yeniden kazanmaya çalışacağına, bilâkis, işi

24 Ermenice rahibe demek.

sarhoşluğa vurmuş. Eline geçen parayı içkiye hatta kumara veriyormuş. Bu da kâfi gelmiyormuş gibi Luiz'i de hırpalamağa başlamış. Nihayet harp başlamadan evvel, damat evde büyük bir arbeye (*kavga*) çıkarmış. Luiz düşmüş bayılmış. Annesi fena halde hastalanmış. Damat da başını almış meçhul bir diyara kaçmış. Bir ay sonra Luiz'in annesi bu hadise neticesinde vefat etmiş ve Luiz, babası ile yapayalnız kalmış. Derken, muharebe başlamış ve...

Bellâ ile Luiz, içeri girmişlerdi. Luiz'in elinde kahve tepsisi vardı. Hemen kalktık. Birer adım ilerliyerek kahvelerimizi aldık. Yeniden konuşmağa başladık. Şimdi de Luiz anlatıyordu:

Eczaneye gelip gittiğimiz zaman bizi pencereden görürmüş. Evvelâ elbiselerimiz, ona pek tuhaf gelmiş. Hatta asker olup olmadığımızı anlıyamamış. Sonra Bellâ'dan sormuş. İstanbullu olduğumuzu anlayınca memnun olmuş ne kadar olsa hemşerilik. Bizi görebilmek için çok zaman pencerede oturmuş. Nihayet o araba kazası olmuş. Babasını o kazadan kurtarmamız onun kalbini minnetle doldurmuş. Bize karşı hiç olmazsa kuru bir teşekkür edebilmek için Bellâ'ya ricada bulunmuş ve...

— Ah bilseniz. Siz beni öyle korkutmuştunuz ki.

Şaşırdık. Nâzım'la birbirimize bakıştık:

— Biz mi efendim, affedersiniz. Acaba bilmeyerek bir kabahat mi yaptık?

— Hayır efendim, estağfurullah. Bakınız anlatayım.

Teşrinisaninin (*kasımın*) on beşinci günü idi.

— Evet madam rica ederim çabuk söyleyiniz yüreğim oynuyor...

O tatlı bir tebessümle devam etti:

— Tam ikindi ezanı okunuyordu. Şehre gene top düşmeğe başlamıştı. Korkumdan aşağı kata indim. Pencerenin arkasına gizlendim. Cümleyi bir felâketten saklasın, diye Allah’a dua ediyordum. Sokakta kimse kalmamıştı. Bu esnada ayak sesleri işittim, Baktım. Sizdiniz... Aşağı taraftan geldiniz. Buradan geçtiniz. Geçerken başınızı eczaneye çevirdiniz Bellâ’ya elinizle selâm verdiniz. Hiç durmadan yürüdünüz.

Başımı pencereden çıkardım. Arkanızdan bakmağa başladım. Siz yürüdünüz, tam şu ilerdeki sokağın başına gelmiştiniz. Uzaktan acı acı tekrar top patladı. Gülle bu tarafa doğru geliyor ve sesi gittikçe yaklaşıyordu. Ben bu güllenin her halde buralarda bir yere düşeceğini anladım. Korkumdan titriyordum. Gülle ıslık çalarak geldi, geldi, olduğunuz yere düştü.

— Ha... Hatırladım madam. Yanımıza değil bir az arkamıza düşmüştü.

Nâzım – Raşit Rıza Bey’den döndüğümüz gün değil mi ağabey.

Luiz, heyecanla devam ediyordu:

— Artık ben gözlerimi kapadım. Bir çılgık koparmışım. “yazık paçavra oldular” diye haykırmışım derken, Bellâ’nın sesini işittim, “onlara bir şey olmadı” diye bana sesleniyordu. Yavaş yavaş gözleri açtım, ba-

şımı tekrar pencereden çıkardım. Siz artık köşeyi dönüyordunuz.

(Luiz burada gözlerini semaya kaldırıp bir haç çıkararak)

— Allah'ım, o ne patlayıştı bütün sokakta kırılmadık cam kalmamıştı o günkü gibi korktuğumu hatırlıyorum.

Bellâ da söze karıştı:

— Ben de çok fena korktum. Doğrusu ben de ümidimi kesmiştim. Hemen kapıya fırladım. Bir de baktım ki dumanlar arasında güya hiçbir şey olmamış gibi yürüyorlar. O kadar hayret ettim ki: rica ederim hiç korkmadınız mı?

Alaylı bir kahkahadan sonra cevap verdim:

— Korkunun ölüme faydası yok ki matmazel. Biliyoruz, Pekâlâ biliyoruz ki, bugün en arkamıza: yarın sekiz adım ilerimize düşen güle günün birinde, kafamızın üstünde patlıyacaktır.

Şu halde Epeyce oturmuştuk biz kalkmak istedikçe onlar mani oluyordu. Belâ birkaç defa dükkânına gitti, geldi. Ne onlar bizi bırakmak istiyorlardı. Ne de biz ayrılmak istiyorduk. Vakit akşama yaklaşıyor. Tekrar, tekrar görüşmek temennileri arasında veda ettik.

Nâzım çok memnundu. Hem yürüyor, hem de:

— Ne iyi insanlar değil mi ağabey, bizim için de iyi oldu. Hiç olmazsa ara sıra geliriz. Ne kadar olsa beş dakika bile bir aile arasında insan memnun yaşıyor. Değil mi ağabey?

Karargâha geldiğimiz zaman etrafımız havadis istiyenlerle doldu. Herkes, İstanbul'dan gelecek trenin hangi gün geleceğini soruyordu. Herkesi memnun edecek cevaplar verdikten sonra karavanımızın başına geçtik.

Kalbimizin elem ve zulmetleri (*karanlıkları*) arasında bir şimşek gibi parlayan, sönen bugünkü birkaç saatlik memnuniyet vücudumuza adeta bir rehavet vermişti. Dışarıdaki keskin soğuğa bedel (*karşılık*) çadırımız çok sıcaktı. Daha, uzanıp yatmadan evvel mini mini canavarlar kımıldanmağa başlamışlardı. Nihayet Bunların şerrinden muhafaza ederek tatlı bir uyku vermesi için Cenabı Hakk'a dua ederek yattık. Gözlerimizi kapadık uykuya hazırlandık. Fakat hey kâfir şeytan hey... Sanki açık bariz bir sesle kulağıma eğilmiş de şu suali soruyor:

Bellâ'nın hafif, çok hafif bir pembelikle bulanık saf ve gülünç gözleri mi daha güzel. Yoksa Luiz'in, bir kediye gibi parlak zeki ve oynak gözleri mi?

Hay Allah müstahakkını versin o, Raşit Rıza'nın. Bize nereden tesadüf etti. Dur bakayım, hangi gündü? Ha... Kumlatepe Harbi'ne girmeden ya bir hafta ya hut on gün evveldi. Ona Balıkpazarı'nda rasgelmiştik. Zavallı çocuk, oyun vermek için buraya gelmiş, harp patlayınca arkadaşları kaçmış. O kalmış. Bir artistin akl-ı hayalinden geçmeyen bir macera. Bizi aldı, evine götürdü. Nazmi Bey isminde bir zat ile beraber oturuyorlardı. Bize, nefis tereyağı ve taze peynire kırık-mış yumurtadan güzel bir öğle yemeği ihzar ve ikrar

etmişlerdi. Keremleri var olsun. Yedik içtik. Epeyce dertleştik. Akibetten (*neticeden*) çok endişnak (*endişeli*) olan Rızacığı teselli ettik. Çocuğun hakkı var ya, artist adamın üzerine gerek ki, muhasara (*kuşatma*) denilen bu koca kazanın içine lüzumsuz yere kavrulsun. Nihayet avdet ederken (*dönerken*) yolumuzun üzerindeki eczacının önüne gelmiştik.

O aralık Nâzım'ın midesi bozuldu Karbonat almak için eczaneye girdik. Bella ile karşılaştık. Biz, ne bilelim? Eczacıyı sorduk. Meğer eczacı kendisi imiş harp başladığı zamandan beri babası ve kardeşleri, Hilâlihmer (*Kızılay*) Hastanesi'nde çalışıyorlarmış. Kendisi de bu eczaneyi idare ediyormuş Aferin kızım. Ne o karbonatı bize çabukça verebildi, ne de biz, çabukça alıp gidebildik. Adeta, birbirimize takıldık, kaldık... Ne samimi, ne candan, ne sokulgan bir yavrucak. İşte o gün bu gündür, bu Türk dostu kızcağızla ahbap olduk. Bilhassa Kumlartepe Harbi'nden çıktığımız zaman bize zaman karşı gösterdiği âlâka bize o kadar cezp etmişti ki, evet, âlâ, Çok âlâ... Bunların hepsi pek âlâ ama şimdi bunları düşünecek zaman mı? Herkes tatlı tatlı uyurken gene o melun şeytanın sesi, rahat bırakmıyor ki:

— Söyle... O iki siyah nurun, hangisi daha parlak. Hangisi daha güzel, asıl şaşılacak nokta... Dün, o, merminin düştüğü gün sizin aklınızda nasıl kalmış. Teşrinievvelinin (*ekimin*) on beşinci Salı günü imiş. Bu tarihe bu kadar ehemmiyet vermekteki mana murat olundukta...

Aman neme lâzım. Tatlı tatlı uyku varken... Haydi

bakalım... Katiyen uyumağa karar veriyorum... yemleyha, misleyha, mekleyha...

Şeytana uymak korkusu mu?

3 Kânunuevvel-16 Aralık

Dünden beri siperlerdeyiz. Ve dünden beri de tuhaf bir haleti ruhiyem var. Katiyen karar verdim. Mühim pek mühim bir şey olmazsa şehre inmeyeceğim. Bu kararımı Nâzım'a söylediğim zaman, bıyık altından güldü.

— Galiba şeytana uymaktan korkuyorsun ağabey, dedi.

Hâlbuki hiç öyle değil. Ortada şeytana uyacak ne var. Esasen uyacak şeytan yok ki bize büyük bir savlet ve samimiyetle ellerini uzatanları hayvanca dişliyecek kadar canavar değilim ya. Esasen ben kalbi kırılmış, ezilmiş, hurdahaş olmuş biri...

Hakikaten ben tuhaf olmuşum. Ben, ruhumu ve sinirlerimi çelikleştirmek, mümkün olduğu kadar hislerimi öldürmek isterken gene kalbimi dinlemekten kalbime ait şeyler düşünmekten kurtulamıyorum. Ayıp Kaya Onbaşı ayıp, mademki kalbin kırıldı, ezildi, hurdahaş oldu, artık ne kalbi ve ne de o kalbi kıran, ezen ve hurdahaş edenleri düşün. Canın şiir mi istiyor, işte Edirne Kalesi'nin üstünde senden ve meçhul ufuklardaki meçhul kahramanlardan imdat bekliyen boynu bükülmüş sancağa bak, ondan daha büyük şiir mi olur...

Majör Gümüşef ile Randevu

Bugün, Majör Gümüşef'le randevumuz vardı. Bize resimlerimizi verecek. Ekmek ve zeytinden ibaret kahvaltımızı yedikten sonra sakalımıza bıyığımıza biraz çeki düzen verdik. Yavaş yavaş Kumludere'ye indik. Bulgar askerlerinden eser yok. Her tarafta, korkunç bir sessizlik ve kimsesizlik. Ya soğuktan yahut Gümüşef'in verdiği emirden olacak.

Hattı faslı (*ayırıcı çizgiyi*) geçtik, ilerimizdeki Bulgar ileri karakollarının zeminliklerinde hafif dumanlar tütüyor. Mülâkat (*görüşme*) mahallinde otuz yaşlarında kadar bir yüzbaşı ile dört asker oturuyordu. Bizi görünce, yüzbaşı ayağa kalktı. Neferler de silâhlarına dayanarak yerlerinden sıçradılar. Evvelâ resmen selâmlaştık, sonra yüzbaşının uzattığı eli sıkarken, o, tam bir İstanbullu şivesiyle diyordu ki:

— Affedersiniz, kumandan gelemedi. Yerine beni gönderdi. Çünkü kendisi şu saatte seyahattedir. Evvelce izin istemiştir. Dün emri geldi ve kendisi de hareket etti.

— Aman Yüzbaşı Efendi, ne kadar güzel Türkçe söylüyorsunuz.

— Elbette, çocukluğum tamamen İstanbul'da geçti. Hatta Mektebi Sultani'de dört sene okudum. Bulgaristan'a sonra gittim. İki sene evvel tekrar İstanbul'a döndüm. Harpten üç ay evveline kadar İstanbul'da idim.

— İstanbul'da ne işle meşguldünüz?

Bu sual Yüzbaşı efendiyi pek memnun etmemekle beraber gözlerinde ve dudaklarında beliren istihza manasını da saklayamadı. Evvelâ havaya ve sonra da yere bakarak ağır ağır cevap verdi:

— Ben, belli başlı bir iş görmedim. Babamın “Tavuk Pazarında” sütçü dükkânı vardı. Çok zaman orada bulunuyordum...

Vay gidi sütçü Yüzbaşı Efendi vay. Aşk olsun sana ve senin gibi vatanına, gayesine ve ordusuna hizmet eden zabıtlere. Düşman ol. Casus ol. Ne olursan ol. Hazar (*barış*) vaktinde başka, sefer (*savaş*) vaktinde başka hizmetler bekle, belinde taşıdığın kılıcı, tam ehil ve erbabı olarak bizimle karşılaşıyorsun öyle mi?

Edirne civarındaki araziye lâıkiyla tanımak için Taştabya civarında altı ay taş kırmak suretiyle amelelik eden bir Bulgar erkânıharp miralayı (*albayı*) işitmiştim.

Edirne sokaklarını tamamen öğrenmek için gene yüksek rütbeli bir Bulgar erkânıharbinin senelerce Edirne’de boza sattığını da işitmiştim. Ama doğrusu inanmamıştım. Fakat şimdi karşımdaki Yüzbaşı Efendi’nin, biraz gurur ve birazda istihza (*alay*) ile kırmıldayan dudaklarını gördükten sonra bu işittiklerime inandım ve iman getirdim. Ah biz, ne kadar saf, hatta ne kadar ahmak insanlarmışız, her gün, “efendim sinemizde yılanlar besliyoruz” diye barbar bağırdığımız halde bu yılanların bir tanesini olsun, ne keşfetmişiz, ne de keşfetmeye çalışmışız. Karşımda yanakları bayat ciğere benzeyen şu Yüzbaşı Efendi’nin bu kıpırmızı kanları acaba kaç Türk’ün beş parasında on parasın-

dan birikmiştir. Buna, belki hain, nankör diyenler de olur fakat gülerim onlara, mesele bir çalışmak ve kazanmak meselesidir.

Şurada, yüksek sesle bağırmak ve haykırmak istiyorum, “Ey kale kumanda heyeti âliyesi, etrafımızı çeviren düşman ordusu, bastığımız topraklardan, kale içindeki alay, tabur, bölük ve hatta mangalara kadar isimlerimizi ve cisimlerimizi bilen tanıyan adamlardır. Siz ki, bu gün bu adamların etrafımıza çevirdiği ölüm çemberinin içine düşmüş ve düşenlerin de mukadderatını omuzlarınıza yüklemiş efendilerdiniz. Hazar (*barış*) vaktini bırakalım...”

Şu sefer hengâmında acaba şu çemberin etrafını olsun tanımak için ne yaptınız. Hangi gün, hangi biriniz kalktınız ve o şahane kadanalarınıza²⁵ bindiniz de lütfen şu siperleri dolaştınız. Hanginiz, hangi gün bir saatçik olsun şu siperlere gelerek köstebek gibi toprakları oyan ve içinde yaşayan Türk evlatlarının maneviyatını okşadınız.

Gürül, gürül soba yanan sıcacık odalarınızdaki yeşil çuha örtülü masalarınızın üzerinde haritalarınız var. Tabii böyle zahmetlere lüzum yok değil mi?

Fakat düşününüz ki, şimdi şurada, iki cılız Türk onbaşısının koskoca kılıcı ve arkasına dört süngülü neferi olmasına rağmen harbin hudâdan (*hileden*) ibaret olduğunu ispat eden Yüzbaşı Efendi’nin de bir haritası var. Fakat bu yüzbaşı efendi, kâğıt parçasına itimat etmiyor. Daha fazla bir şey öğrenebilmek, daha kısa

ve daha ameli bir yoldan zafere doğru yürümek için karargâhında kalkıyor, kendisine çeki düzen veriyor ve iki Türk onbaşı ile görüşebilmek için rahat ve huzurunu feda ederek bu soğukta bu ıssız derelerin içine kadar geliyor.

Günün birinde Bulgarlar muzaffer olursa, en yüksek sesle ben haykıracağım ve diyeceğim ki:

— Hakkınızdır ey sütçü efendiler, ey bozacı ve taş kırıcı efendiler. Çalıştınız ve kazandınız. Fakat şunu unutmayınız ki, kazandığınız zafer, yalnız Osmanlı Orduyu Hümayununun sırmalara müstağrak (*batmış*) kumandanı Zişanlarına (*şanlı komutanlarına*) karşıdır. Mağlup edemeyeceğiniz bir tek kuvvet vardır: O da Türk askeri.

Evet, bu böyledir ve bunun en yakın misallerini şurada şu kalenin müdafa muhitinde görüyoruz. Harp esnasında gaye ve mefkûre (*ideal*) sahibi kumandanlarının kumanda ettiği kıtalar düşmanın karşısında bir çelik kütle gibi duruyor; fakat askerliğin kutsi şerefini bir tarafa bırakarak, kulüp ve cemiyet kapılarında arpalık dilenen efendilere teslim edilen bölükler, ve hat-ta tabur, alay, ve fırkalar (*tümenler*) emirden ve kumandanadan mahrum kalarak “çil yavrusu” gibi dağılıyor.

Devletli ve Saadetli Efendiler

Şimdi hatırlıyorum, henüz muhasaranın (*kuşatmanın*) ilk günlerinde idi. Çerkes köyünden buradaki kıtasına iltihak etmek (*katılmak*) üzere koşup gelen bir nefer, anlatıyordu. Kilise Harbi’nde bozularak gelen perakende askerler, Çerkes köyünde toplattırılmış ve

oraya henüz gelen efrada (*askerlere*) bir ibreti müessire (*etkili ders*) olmak üzere alenen döğdürülmüş ve yüzlerine tükürtülmüş, hâlbuki ne yanlış ve ne hayâsızca bir iş. Filvaki (*gerçekte*) orada kimseler vardı. Fakat... Bunlar, emir ve kumandadan ve hatta ekmekten ve silah-tan mahrum olan zavallı Türk askeri değil göğüslerinde ve omuzlarında kucak, kucak sırmalar taşıdıkları halde emir ve kumandaya sahip olmıyan devletlu ve saadetlû efendilerdi. Bir Türk neferinin, gül gibi temiz anacığının ve sevgili yârinin dudaklarından başka hiçbir şey değmemiş pak yanaklarına tüküren ve tükürten o “kumandanı besalet unvan” (*yiğit unvanlı komutan*) efendilere sormalıydı, “acaba o masum yüzlere tükürmeğe ve o omuzlarında ve göğüslerinde taşıdıkları kucak kucak sırmaya hak kazanmak için şu karşımdaki, Bulgar yüzbaşının vatanına ve milletine karşı beslediği ve yaptığı fedakârlığın acaba binde birini –yapmak değil– kalplerinden bile geçirmişler midir?” Rikâbı Humayuna revnak (*Padişahın huzurunda parlaklık*) vermek için parlatılan ve hatta bugün bile İstanbul kaldırımlarında şakırdatıldığına hiç şüphe olmıyan o altın yaldızlı kılıç sahipleri, gelsinler, görsünler ve ibret alsınlar. Karşımızdaki düşman zabitlerinin kılıçları da parlıyor, fakat hücum saflarının arasında. İşte, o altın yaldızlı kılıçlar, velev (*eğer*) bir gün olsun Türk askerlerinin hücum safları parlasaydı karşımda duran Yüzbaşı Teodor Venko olarak tanınan efendinin huzurunda bu kadar acı ilhamlar almazdım.

Mamafih (*bununla birlikte*), ismini Teodor Venko olarak tanıtan yüzbaşı, çok nazik ve çok çelebi bir adamdı.

Yarım saat kadar konuştuk. Fakat hep dereden tepeden, herhalde, son mülakattan (*görüştü*) müteessir olan ve belki de bizimle tekrar karşılaşmamak için seyahate çıktığını bahane ederek bu yüzbaşığı gönderen Majör Gümüştürk'ün verdiği talimat neticesi olacak ki, adamcağız, suya sabuna dokunacak ne bir şey sordu, ne bir şey söyledi.

Resimlerimiz çok güzel olmuş Bulgar üniformasının arasında derhal göze çarpıyoruz. Bilhassa esire benzer hiçbir halimiz yok. Hatta biraz da mağrur ve pervasız vaziyetteyiz. Bu nazik fahri hemşerimize teşekkür ettik. Ellerimizi sıkıp ayrılırken, o temenni etti:

— Tekrar görüşelim olmaz mı?

Ben de içimi çekerek cevap verdim:

— Eğer ölmez sağ kalırsak... Karşı karşıya kaldıkça çok görüşürüz yüzbaşım.

Galip miyiz? Mağlup muyuz?

5 Kânunuevvel-18 Aralık

Bugün siperlerden karargâha avdet ettiğimiz (*döndüğümüz*) zaman, fena bir havadisle karşılaştık. Bazı kıtalarda, tifüs, dizanteri ve hatta koleraya benziyen sâri (*bulaşıcı*) hastalıklar baş gösterdiği cihetle tekayyüdatta bulunulması (*dikkatli olunması*) tavsiye olunuyor. Tekayyüdatta bulunulacak lâkin nasıl ve hangi vesaitle (*araçla*)? Artık muhasaranın (*kuşatmanın*) bütün felaket ve faciaları baş gösterdi. Her tarafta ve her şeyde, yavaş yavaş yokluk başladı. Şehrin iç yüzünü bilenler,

mahalle aralarında açlık yüzünden cereyan eden öyle facialar anlatıyorlardı ki dinlerken adeta başımız dönüyor ve sersemleşiyoruz.

Bugün, Nazım şehre indi ve avdetinde (*dönüşünde*) anlattı. Muhtelif havadisler, muhtelif münakaşalar. Daha hâlâ, galip miyiz, mağlup muyuz? Ve sonra, bir beyanname:

Beyanname

1- Orduyu hümayun Yanya civarında, Papas köprü ve Beş çınar mevkillerinde Yunanlılarla ettiği muharebede büyük bir muzafferiyet kazanmıştır.

2- Gene Yanya cihetinde Kondraki civarında üç günlük bir muharebede düşman münhezim (*yenilmiş*) olarak, Cebel bataryası tahrip edilmiştir.

3- Mecidiye kruvazörü kânunuevvelin (*aralığın*) birinci günü Çanakkale Boğazı haricinde sekiz Yunan torpidosuyla muharebe ederek mecburi firar eylemiştir.

4- Kânunuevvelin (*aralığın*) üçünde donanmayı hümayun Çanakkale boğazı haricinde Yunan donanmasıyla bir buçuk saat kadar şayanı şükran bir şecaatle (*yiğitlikle*) muharebe etmiş ve muharebede bilhassa Averof sefinesine (*gemisine*) üç dört mermi isabet etmiş ve başından, sancak omuzluğundaki sağ taraf kalelerinden hasar zede olarak top ateşi kesilmiş ve tek mil sefaini ile Pire istikametine firar etmiştir.

4- Donanmayı hümayun lehulhamt (*Allah'a şükür*) hiçbir hasara uğramamıştır.

Bu beyanname, hiç olmazsa birkaç gün olsun, si-

nirleri uyuşturan bir deva olacak. Buna da Allah razı olsun...

Şehire inmediğime ne kadar iyi ediyorum. Hiç olmazsa kulaklarım yorulmuyor... Fakat adam akıllı da sıkılıyorum.

Kaya Bey'i İstiyorlar

6 Kânunuevvel-19 Aralık

İşte... Heyecandan heyecana atıldığım bir gün.

Sabahleyin, henüz kahvaltımızı ettik. Talime çıkacaktık. Muhittin Bey'in emirberi telâşla gelerek:

— Acele, Bey seni istiyor, dedi.

Kayışımı takarak Muhittin Bey'in çadırına koştum. Kumandanım itiyadının hilâfına (*alışkanlığının tersine*) olarak ayakta duruyor ve telaşlı görünüyordu. Girer girmez, hiçbir şey söylemeden, elime bir kâğıt verdi. Kâğıda derhal göz gezdirdim:

Bursa Alay Kumandanlığına:

Alayınızın Bursa taburunda gönüllü olarak bulunan İstanbullu Kaya Bey'i derhal karargâhımıza gönderiniz. Bizzat bana gelecek ve benimle görüşecektir, efendim.

5-6 Kânunuevvel 328 (18-19 Aralık 1912)

Şark Cephesi Kumandanı Ali Şefik

Allah biliyor ya bütün, kanımın evvelâ kalbime çekildiğini sonra başıma doğru çıktığını hissettim. Adeta dilim dolaşarak:

— Peki efendim, giderim, dedim.

Kumandanımın yavaş yavaş dili açıldı ve söylemeğe başladı:

— Bu emri biraz evvel Selim Bey'e getirmişler. Onun hali de malum. Telâşla bana havale etmiş, göndermiş. Pekâlâ ama Cephe Kumandanı senden ne istiyor? Acaba bir dedikodu mu oldu dersin?

— Tabii anlaşılır kumandanım. Eğer böyle bir şey varsa, kimseye en küçük bir kötülük gelmeyecek surette (*şekilde*) idare-i lisan edeceğimden emin olunuz. Olsa olsa bir ben, bir de kardeşim, ikimiz feda oluruz.

Bu söz kumandanımı, incitti galiba. Böyle mühim anlarda daima aldığı sakın ve çatık vaziyeti aldı ve bir şimşek gibi parlayan gözlerini gözlerime dikerek:

— Hele bir şey olsun. Hele bir şey yapmaya kalksınlar! Ondan sonra Bursa taburunu görürler. Bursa taburu, vatanından, milletinden başka bir şey düşünmiyen bir onbaşının dedikoduya kurban edilmesine göz yumacak kadar kahpe değildir. Git, ne sorarlarsa hiç korkmadan açıkça cevap ver. Ben de bu fikirdeyim. Zabitlerim de arkadaşlarımda bu fikirdedir de. Söylemezsen namussuzsun...

Gözlerim doldu. Kalbim burkuldu hemen eline atıldım. Ateş gibi yanan elini dudaklarıma yapışırdım. Ve sonra, çadırdan fırladım. Dışarıda Nâzım da sabırsızlıkla bekliyordu. Bu haberi verir vermez onun rengide fena halde uçtu. Derhal defterlerimi ve defterlerime geçirmek istemediğim bazı evrak ve adresleri

ona verdim ve her ihtimale karşı bunları eyi bir yere sakladıktan sonra Muhittin Bey'in gözü önünden ayrılmamasını tembih ettim.

Kumandanın kapısında

Cephe kumandanlığı karargâhından girerken yüreğim şiddetle çarpıyordu. Kumandanın kapısının önündeki emirbere yaklaştım:

— Oğlum, Bursa taburundan Kaya Onbaşı geldi, diye kumandana haber ver, dedim. Emirberin odaya girmesi ile çıkması bir oldu. Kapıyı arkasına kadar açarak yol verdi: büyücek bir masanın önünde, zaif, esmer, kır saçlı bir erkânıharp çalışıyordu. Ben girer girmez, başını kaldırdı. Elindeki kalemi bıraktı. Ve derhal bana elini uzatarak:

— Buyurunuz Kaya Bey... diye bir yer gösterdi.

O anda aldığım geniş nefes, ciğerlerimi yırtacak kadar büyüktü. Fena maksatla çağırılsa idim, şüphesiz böyle kabul edilmeyecektim. Şefik Bey, elindeki işi bitirdikten sonra söze başladı. Hay Allah layığını versin. Meğerse bu zatın aklına bir şey gelmiş. Bu da kalenin ahvali ruhiyesini tezelzülünden (*sarsılmadan*) korunmak ve askerlerin maneviyatını da kuvvetlendirmek için bir gazete veya mecmua neşir etmek (*yayınlamak*)... bu işe bir ehil erbab (*uzman*) ararken bizim gazeteci olduğumuzu haber almış ve bu işi bize havale etmek istemiş.

Bu mesele etrafında uzun uzun görüştüğümüzden sonra, bu cihete karar verdik. Hali hazırda yeni bir gazete

veya mecmua neşri (*yayınlanması*) güç olacağı için harpten evvel burada intişar eden (*yayınlanan*) ve şimdi muhasara (*kuşatma*) dolayısı ile muntazaman (*düzenli olarak*) neşri (*yayınlanması*) pek güçleşen “Edirne” isminde bir gazete var. Bu gazeteyi diriltmek...

Savaşta Çıkacak Gazete

Karargâhtan avdet ettiğim (*döndüğüm*) zaman, Muhtittin Bey’i çadırının ocağı başında buldum. Nâzım’ı karşısına almış, karyolasının üzerine oturmuş. İki de düşünüyorlardı. Çadırdan içeri girip de sert bir selamla karşılarına dikildiğim zaman ikisi de gözlerini açarak sordular:

— Hah. Geldin mi. Aman ne haber...

Meseleyi kısaca anlatmaya başladım. Ben anlattıkça, ikisinin de yüzlerinde memnuniyet hatları yayılıyordu. Ah benim sevgili kumandanım birden bire o parlak neşesine avdet etmişti:

— Posta, buraya gel... Getirin şu kahve cezvesini. Rasim’i de çağırın buraya gelsin.

Ve sonra, elini dizine vurarak:

— Ulan, az kalsın deli oluyordum... Şakası yok, muhasara (*kuşatma*) bu... Vallahi kale kumandanı isterse adamı keyfi için asar be. Hay Allah müstahakkını versin... Pekâlâ, şimdi ne yapacaksınız?

— Müsaade buyurursanız şehre inelim de bu mesele etrafında tetkikatta bulunalım.

— Hele birer geçmiş olsun kahvesi içelim de. Cehenneme kadar yolunuz var. Kah... kah... kah...

İnsan, büyük söz söylememeli. İşte yine arzumun hilâfına olarak Edirne'ye inmeğe mecbur olmuştum... Epeyce gezip dolaştıktan sonra, nihayet Edirne gazetesini sahibi Şevket Bey'in evini bulduk. Dar bir sokak içinde kapıyı çaldık. Karşımıza çıkan terbiyeli bir uşağa Şevket Bey'i görmek istediğimizi söylediğimiz zaman uşak bizi yukarıdan aşağıya kadar süzdü. Biraz da sendeler gibi oldu. Uzamış sakallarımız, soğuktan ve güneşten bakırlaşmış suratlarımız, hele o herkese tuhaf bir his veren kıyafetimiz adamcağızda kim bilir birdenbire ne his uyandırmıştır. Çok beklemeden yukarıya alındık. Sofaya benziyen önü camekânlı küçük bir salon, her taraf halılar ve şiltelerle döşenmiş. Köşede bir soba, ortada bir mangal, mangalın başında, temiz yüzlü, sivrice sakallı, zeki gözlü bir zat. Hırkasının eteklerini toplayarak büyük bir nezaketle bizi kabul ederken gecelikle bulunmasından itizar ediyordu (*özür diliyordu*). Ailesini İstanbul'a göndermiş ve şimdi sadık uşağı ile burada yalnız yaşıyormuş. Biraz afaki (*dünya işlerinden*) görüştükten sonra sözü maksada getirdik.

Şevket Bey, zeki bir adamdı. Mahirane suallerle fikrimizin gizli noktalarını araştırmaya başlamıştı. Fakat bütün bu suallere de, teskin edilemeyen (*yatıştırılmayan*) bir fırkacılığın (*particiliğin*) ihtirası kokuyor-

du. Kendisini mebus (*milletvekili*) çıkarmayan “ittihadı terakki”ye karşı derin bir gayz (*hınç*) duyan Şevket Bey gazetesinin mücadelede mesleğinden vazgeçmek istemiyordu. Nihayet Şevket Bey’e çok haklı bir lisan ile anlattık ki bugün düşünülecek yegâne şey, kalenin namusu ve hayatıdır. Ne ise. Üç aşağı, beş yukarı Şevket Bey’le uyuştuk. Mütareke (*ateşkes*) devam ettiği müddetçe yazıları tarafımızdan yazılmak şartıyla gazetesini muntazaman (*düzenli olarak*) çıkaracak, teferruatı da kararlaştırdıktan sonra Şevket Bey’in nezdinden memnuniyetle ayrıldık.

Moral Bozucu Bir Haber

Ve gene memnuniyetle karargâha dönüyorduk. Akşam olmuş. Ortalık enikonu kararmıştı. Akşam karavanasına arkadaşları bekletmemek için adımlarımızı sıklaştırmıştık.

Tam şehirden çıktığımız zaman, önümüzde “Eleonora”nın süvari-i muhteremi (*hürmetli binicisi*) Zeki Bey’in gitmekte olduğunu gördük. Kaç gündür görüşemediğimiz için birbirimizi ne kadar özlediğimizi ellerimizi sıktığımız zaman anlamıştık. Fakat bu neşemiz uzun sürmedi. Karargâhta ve şehirde bizi aradığını söyledikten sonra:

— Bugün bir şey duydum. Çok müteessirim, diye söze başlayarak İstanbul’da ihtilâl olduğunu Talat ve Cahit Beylerle birçoklarının hapis bazı kimselerin de katlolunduğunu söylemez mi?

Bu pis havadis. Soğuk bir duş gibi bizi titretti. Eğer bu havadis sahih (*doğru*) ise her halde harici siyasetle alâkalıdır. Bu ihtilâl ne gibi bir hadise sebep oldu. Eğer mesele vatana karşı yapılan ihanetin menî (*engellenmesi*) için ise zararı yok. Yok eğer bir post kavgası ise çıkaranlara Allah lanet etsin. Karargâha, neşemiz kırılmış ve sersem bir halde gelebilmiştik. Sabahtan beri koşmaktan ve konuşmaktan bitap bir hale gelen vücudumuz, bu son havadisın heyecanlarıyla büsbütün takatten kesilmişti... Güçlkle birkaç lokma yemek yedik ve derhal saman çuvallarımızın üzerine devrildik. Uyumak için mi? Hayır. Düşünmek için...

Cephede Gazetecilik

8 Kânunuevvel (21 Aralık)

Akşam herkes yattıktan sonra ben kalktım. Biraz istirahat, sinirlerimi yerine getirmişti. Ocağa güzelce kuru kiraz dalları doldurduktan sonra gazeteye gidecek yazıları hazırlamaya başladım. Fakat bu o kadar kolay olmadı. Her kelimeyi çok tartarak yazmak ve bu yazıları bir propaganda mahiyetinden kurtarmak lâzım geliyordu. Zahiren en çok çekinilecek nokta, mevkii müstahkem idi.

Hoşa gitmiyecek bir tek kelimeye rahmet okutacak ukubat (*ceza*) yapılabilirdi. Mesele yalnız benim maruz kalacağım ukubatten (*cezadan*) ibaret olan bir şey değil.

Bunun dal budak salıvermesi ihtimali de vardı. Buna binaen tenkitten (*eleştiriden*) daha ziyade okşayıcı

bir siyasetle söze başladım. Bilhassa havadisler üzerinde durdum. Menabii resmice (*resmi kaynaktan*) verilmeyen havadislere inanmamak lâzım geldiğini, çünkü vaziyetimizin bal gibi tatlı ve ortalığın da süt gibi limanlık olduğunu izah ettim. Eh ne çare, arkadaşlarım duymasın belki darılırlar. Gazetecilik biraz da...

Kahve altıdan sonra hemen Cephe Kumandanı Şevket Bey'e gittim. Dün matbaalardaki tetkikatımı (*incelemelerimi*) ve Şevket Bey'le netice-i mülâkatımı (*görüşmenin sonucunu*) arz ettim ve gazetenin ilk yazılarını gösterdim. Çok memnun oldu. Bazı mevzular ve bazı direktifler verdi. Karargâhtan ayrıldığım zaman çok memnun oldum. Mütareke (*ateşkes*) başladı, işsizlik bizi çok üzüyordu. Hiç olmazsa bu meşguliyet bizi biraz oyalayacaktı.

Öğle yemeğinden sonra yazıları alarak Şevket Bey'e gittik. Şevket Bey, müdekkik (*inceleyici*) bir sansör (*sansürcü*) gibi yazıları gözden geçirdi. Ve sonra zarifane tebessüm ederek:

— Cidden bitarafane (*tarafsız*) yazılmış şeyler, buyurdu ve sonra, gazetesinin kanaati siyasiye ve şahsiyesini sarsmıyacağından emin olduğu bu yazıları derhal matbaaya götüreceğini vadetti.

Şevket Bey'in evinden çıktıktan sonra, henüz bir kaç sokak dönmemiştik ki Aziz Bey'e rast geldik Ya-nındakileriyle bizi tanıştırdı. Kemal Bey ve Arif Efendi isminde iki zat, Aziz Bey bizi bırakmadı. Evine kadar götürdü. Uzun uzun görüştük. Gazete meselesine çok memnun oldu. Halkın hiç olmazsa biraz avunacağını

tahmin ediyordu. Sonra bize muhtelif (çeşitli) şeyler hakkında izahat verdi. Bilhassa iâşe mevadı (*besin maddeleri*) hakkında.

İâşe mevadı (*besin maddeleri*). Maalesef endişe edilecek kadar azalmaktadır. Buna da başlıca sebep kale kumandanlığı ile vilâyettir. Henüz harp başlamadan evvel 93 muharebesinden ders alan civar köylüleri, bütün mahsulleriyle (*ürünleriyle*) beraber kaleye kabul edilmelerini istirham ettikleri halde şiddetle reddedilmişler. Eğer o mahsulât (*ürünler*) o zaman kaleye alınsa imiş. Kale en küçük bir mazayıka (*sıkıntı*) bile hissetmeden bir seneden fazla yaşayabilirmiş. Eldeki erzak tamamen azalmış. Vaziyetimizin ne olacağı belli değil. Bu mütareke (*ateşkes*) ne kadar sürecek? Acaba sulh ile neticelenecek mi? Tekrar harp başlarsa ne kadar devam edecek?

Akşama kadar süren bu Mülakatta (*görüşmede*) kalbimizde yeni bir yaranın açılmasına sebep oldu. Öyle acı hakikatlere dest-res olduk ki (*ulaştık ki*) bunların müsebbiplerini (*sebeplerini*) sadece asmak değil, derilerini yüzmek bile kâfi ceza olmaz.

Çavuşluğa Terfi

10 Kânunuevvel - 23 Aralık

İçin için yanan bir ateşin küllerini üflemekten korktuğum için üç gündür defterlerimi elime almıyorum. Üst üste iki gecemi ne mustarip geçirdim yarabbi. İstanbul'dan çıkarken, kalbimle ahdetmiştim: onu, ancak bir defa hatırlayacaktım. O da, ancak ölümle

karşılaştığım zaman. Bütün bu kati arzu ve ahdıma rağmen onu üst üste iki gece (...) ²⁶

Bugün gene münasebetsiz havadisler başladı. Güya, bütün Rumeli'ye muhtariyet (*özerklik*) veriliyormuş. Bu havadis, şüphesiz Bulgar zabitlerinden tereşşuh etmiş (*sızmış*) olacak. Birçoklarını ve bilhassa zabitanı (*subayları*) bu havadis çok müteessir ediyor. Başka şeylerle beraber bu mesele için de yazdığımız yazıları gazeteye götürecektik. Bir emirlerinin olup olmadığını anlamak için Muhittin Bey'in çadırına gittim.

— Şehire inmek istiyordum, bir emriniz var mı efendim? dedim.

Kumandanım, kendisine pek yakışan edalı bir hareketle başını biraz geri aldı biraz da boynunu içeri çekti. Dudaklarını gere gere cevap verdi.

— Var... Evvelâ, bugün siz de talime çıkacaksınız. Talimden sonra da beni görüp emrimi alacaksınız...

Rap... Bir topuk vuruşu ve sonra soldan geri... Nâzım, fena halde kızdı.

— Ağabey kabahat sende Ne lüzumu vardı sanki haber vermenin, sessizce savuşurduk.

Bereket versin nöbetçi çavuşuna:

— Dördüncü bölük. Silâh başına!

— Hadi bakalım Nazım Onbaşı, gevezeliğin lüzumu yok. Şu delikli demiri omuzuna vur, önüme düş.

26 Orijinal tefrikasında sonraki üç satırın, okunulamayacak bir halde çizildiği belirtiliyor. Y.N.

Bugün hava nispeten sıcaktı. Talimde adeta terle-miştik. Alay Kumandanı Selim Bey de gelmiş, bütün alayın talimlerini teftiş ediyordu. Talimden paydos ol-duktan sonra, verilen emir üzerine alayımız, her cep-hede iki bölük olmak ve tam bir murabba (*kare*) teşkil olunmak üzere cem oldu (*toplandı*) Selim Bey, ortaya çıktı. Rengi uçmuş, beyaz bıyıkları dimdik olmuştu. Gür bir sesle, askere hitap etti. Çok heyecanlı bir nu-tuk söyledi.

Bilhassa nutkun sonu, O kadar dindarane ve mu-tekidane (*inançlı*), o kadar canlı ve imanlı idi ki, hep-i-mizin gözleri sulandı. Selim Bey, bütün alaya beyanı memnuniyet ve şehitlere de rahmet temenni ettikten sonra bir lâhza durdu. Bizim bölükten tarafa döndü. Dik bir nazarla bölüğü süzdükten sonra:

— Bursa taburunun dördüncü bölüğünden, İstan-bullu Kaya Onbaşı, İstanbullu Nâzım Onbaşı, buraya geliniz.

Bu, gayri memul (*beklenmedik*) emir ve davetin ver-diği hayret, dizlerimin bağını çözdü. Kalbimdeki kan, bir anda yüzüme sıçradı. Nâzım koluyla beni dürttü. Usullacık “yürü.” dedim. Heyecanımızı güç zapt ede-rek, omuzlarımızda asılı olan tüfeklerimizin kayışları-nı sert bir kavrayışla, gergin bir adale ile tutarak safla-rın arasından çıktık. Murabbain (*karenin*) boşluğunda, kumandana doğru yürürken artık gözlerimin önün-den her şey silinmişti.

“Rap, rap, rap...” Yürüdük ve “rap” diye selâm vazi-yetinde durduk. Selim Bey, iade-i selâm ettikten sonra

başını biraz daha kaldırdı. Bütün adaya bir daha göz gezdirdi. Ayni gür ve heyecanlı sesle:

— Arkadaşlar bazı arkadaşlarınız terfi etmişlerdir. Bu iki arkadaşınızda bu meyanı dahilidir (*aralarında*). Askerlikte hiç bir alâkaları olmadığı halde mahza (*sadece*) vatana ve millete karşı olan borçlarını eda etmek için, rahatlarını sıcak döşeklerini terk ederek aramıza karışan ve bizim koştığımız yerlerde bizden bir adım bile geri kalmıyan bu iki arkadaşın hizmetleri takdir ve kendilerine çavuşluğa terfi edilmiştir. Dedi ve sonra bize dönerek:

— Tebrik ederim oğlum. Çavuş oldunuz, inşallah daha kıymetli hizmetler eder ve mükâfatını da görürsünüz.

Ah Allah'ım... Hayatımda, bu an ve heyecanı ebediyen unutmıyacağım. Eğer şu dakikada bana:

“Karadağ'a kral oldun...” deselerdi, bu kadar sevinmezdim. Biz, sert bir selâmla kumandanımıza teşekkür ettikten sonra soldan geri ederek yerimize geldik...

Geçirdiğimiz müteaddit (*bir çok*) harplerde, boş kalan onbaşı ve çavuşlara birçoklarının inha edildiğini (*atandığını*) biliyorduk. Hatta bunların, fırkadan (*tümenden*) tasdik edilip (*onaylanıp*) geldiğini de işitmiştik. Fakat bu işte bizim de dâhil olduğumuz aklımızdan bile geçmiyordu. Bizden, ne mahirane saklamışlar. Çadırların önüne kadar kıta ile gelip de orada asker dağıldığı zaman bütün arkadaşlar, ellerimize sarılıyor ve bizi göğüslerinin üzerine çekip, kollarının arasında sıkıyorlardı.

— Yaşasın dördüncü bölüm. Bölüğümüzün şerefi, diye bağırıyorlardı.

Muhittin Bey'in postası, koşa koşa geldi:

— Çavuşum. İkinizi de acele Bey istiyor.

Tüfeklerimizi arkadaşlara vererek koşa koşa Muhittin Bey'in çadırına gittik O, çadırın önünde idi. Bir anda durduk ve selâmladık.

— Geldiniz mi çavuş ağalar... Kaya, uzat bakalım şu sağ omzunu.

Derhal topuk vurarak selâm vaziyetini aldım. Muh-terem kumandanım, kaide-i tecvide riayet (*okuma usu-lüne uygun*) bir besleme şerife çekerken, omuzumdaki on başi apoletini çıkardı ve çavuş apoletini taktı. Nâzım'ın omuzlarındaki apoleti de aynı surette eliyle değiştirdi. Bu iş biter bitmez Nâzımla ikimiz birden ellerine sarıldık Bu temiz yürekli ve cesur kumandanımızın ellerini kalbimizden taştan minnet ve hürmetle derin, derin öptük.

— Yok. Bak. Askerlikte ağlamak olmaz... Şehre konusunda eczacı güzeline biraz caka satın.

Evvelâ Rasim Bey'in çadırına gittik. Fahri Bey de orada idi. Onların da elini öperek tekrar duasını aldık.

Edirne Sokaklarında Bir Çavuş

Artık, şehre doğru yola revan olmuştuk. Hafif bir ağırlık var gibi omuzlarımın yukarıya doğru kalktığını hissediyordum.

— Nâzım. Senin apoletler, güneşte ne güzel parlıyor...

— Seninkiler de öyle ağabey.

— Apoletler görünsün, diye kaput giymedik ama. Allah vere de soğuk almasa idik...

Farkında olmadan eczanenin önüne kadar gelmişiz. Eh. Bundan tabii de bir şey olmaz ya. Şurada kimimiz var sanki böyle mesrur (*sevinçli*) bir zamanımızda, bizi pek çok seven bu, saf ve samimî muhibbemizi ziyaret etmiyeceğiz de kimi ziyaret edeceğiz...

Eczaneye girdiğimiz zaman, Bellâ ilaç yapmakla meşguldü. Evvela apoletlerimizin farkında olmadı. Elindeki işi çabucak bitirerek ellerimizi sıkmak için tezgâhın arkasından çıkarak yanımıza geldiği zaman gözleri birdenbire omuzlarımıza kaydı. O zaman, ellerini meserretle birbirine vurarak:

— Ooo... Çavuş oldunuz ha... Niçin söylemiyorsunuz? Aman durunuz Luiz'e haber vereyim.

Elinden tuttum. Ve mani oldum:

— Çok rica ederim matmazel. Bir dakika bile vaktimiz yok. Madam Luiz'le, başka bir gün görüşürüz... Orövuar.

Dışarı çıkarak, süratli adımlarla eczaneden uzaklaşırken, Nâzım, homurdanıyordu:

— Ne tuhaf halin vardır ağabey. Kız adeta bozuldu. Mahcup oldu. Sanki ne vardı?

Halbuki ben, büsbütün başka türlü düşünüyordum.

Esasen buraya gelmiye ne lüzum var. Her işi bırakarak evvelâ buraya koşmakta bile lüzumsuz bir hafiflik var.

Edirne'ye Naklimiz

15 Kânunuevvel - 28 Aralık

Allah, insana bazen saadeti bile zorla veriyor: İşte bu gün, Edirne'ye naklimizin üçüncü günü.

Değil Edirne'ye taşınmak ve orada yerleşmek hatta sık sık şehre inmeği bile hiç istemiyordum. Çünkü (...) ²⁷

Üç gün evveldi bir sabah Muhittin Bey çağırtmış. Rasim Bey de beraberdi. Muhterem kumandanım, her davetinde olduğu gibi eliyle pişirdiği nohutlu kahvenin fincanını elime sunduktan sonra kaşlarını çattı. Derhal ciddi bir şey söyleyeceğini anladım.

— Siz bu günden itibaren şehre naklediniz. Handa bir oda işgal ediniz. Oradaki mekkâreciler ²⁸ tamamen kontrolsüz kalıyor.

Bu teklif, birden bire hayretimi ve hatta teessürümü mucip oldu:

— Kumandanım. Yoksa mekkâre çavuşluğuna mı terfi ettik?

— Kah... Kah... Kah... Kâfir oğlan. Vallahi bunu söyleceğini tahmin etmiştim.

Teessürden elim titrerken Muhittin Bey izah etti:

27 Orijinal tefrikasında sonraki iki satırın tamamen silindiği belirtiliyor.

28 Yük hayvanı kiralayarak taşıma işi yapan kimse

— Hayır oğlum. Bilhassa sizin iyiliğiniz için. Harp yok. Başka bir iş yok. Burada, bu soğukta, bu yağmurun çamurun altında sizi gördükçe biz müteessir oluyoruz. Bahusus (özellikle) gazete için sık sık gidip geliyorsunuz. Bu da ayrıca bir yorgunluk...

— Vallahi biz en çok hasta olursunuz, diye korkuyoruz.

Düşündüm. Bir anda Nâzım'ı düşündüm. Esasen zayıf olan zavallı çocuk, her gün biraz daha sararıyor ve vakit, vakit de öksürüyordu. Sıcak bir odada, hiç olmazsa kuru tahta üzerinde şüphesiz buradan rahat edecekti. Şayet harp tekrar patlarsa, çantayı omuzlayıp karargâha koşmak güç bir şey mi idi?

Teşekkürle kabule mecbur olduğum bu kararı Nâzım'a bildirdiğim zaman o kadar sevindi ki, derhal çantalarımızı hazırladık, erzak arabaları ile gönderdik ve arkadaşlara muvakkaten (geçici olarak) veda ederek şehre indik. Şehirdeki mekkâre karargâhımız, Hacı Ganço'nun hanında idi.

Han sahibi genç, zeki, güler yüzlü bir Bulgar'dı. Hana gelipte aldığımız emri kendisine tebliğ ettiğimiz zaman pek çok sevindi. Bize bütün hanı gezdirdi.

İntihap ettiğimiz odaya derhal soba ile karyola kurdurdu.

Askerler de çok sevinmişlerdi.

Burada, bir onbaşı vardı ki ben ona Altın Onbaşı derdim. Adırnaz dağlarının çamlıkları arasında saf havanın feyyaz (verimli) kudretiyle büyüyen bu Yörük evladının tuhaf bir hususiyeti vardı.

Saçları altın gibi sarı idi ve yüzü bir altın yıldız serpilmiş gibi çil zerrelere ile dolu idi. Mütebessim ve sarı elâ gözleriyle baktıkça insanın kalbine derin bir safvet (*saflık*) akardı. Alelekser (*genellikle*) sarılar gibi ne soğuk, ne de inatçı idi. Bilâkis çok şirin ve çok yumuşaktı. İşte, benim bu Altın Onbaşım, şimdi herkesten ziyade seviniyordu. Mütemadiyen emirler veriyor, odun kırıyor, su getiriyor. Saf, temiz bir çalımla fazla göze girmeye çalışıyordu. Handa ilk işimiz, adamakıllı bir temizlik oldu. Başka çamaşırımız olmadığı için sıcak odada kaputlara sarınarak çıplak oturduk. Aylardan beri su yüzü görmiyen çamaşırlarımız yıkanıp sobada kuruyuncıya kadar yerimizden kımıldamadık. Allah razı olsun Hacı Ganço'dan... Evinden bize temiz yataklar getirtti. Gece olup ta yatağa uzandığımız zaman bir an için kendimizi kaybederek:

— Oh... diye haykırdık.

Çünkü üç aya yakın zamandan beri sırtımız yumuşak bir nesneye temas etmemişti...

En Büyük Düşman Açlık

Şehire nakletmemizden hem memnun ve hem müteessiriz. Filhakika (*işin doğrusu*) lüzumsuz yere sefalet çekmekten kurtulduk. Hiç olmazsa sıcak bir oda, yumuşak bir yatak görüyoruz. Fakat şehrin sefaleti, kalbimizde yaralar açıyor. Camiler, medreseler, hatta harabe ve viraneler muhacirlerle (*göçmenlerle*) dolu... Sararmış çehreler, bükülmüş boyunlar, öyle feci ve dayanılmaz levhalar yaratıyordu ki. Aç... Herkes aç. Muha-

cirler (*göçmenler*) sokaklarda, açlıktan yürüyemiyecek kadar takatten düşmüş hayvanlarını akla sığmıyacak kadar ucuz bir paraya vermek için sadaka ister gibi yalvarıyorlar. Ve ağlaya ağlaya sattıkları hayvanın parasını alır almaz, kim bilir kaç günden beri, açlık ıstırabı ile ağlayan ve kıvranan yavrularına yiyecek bir şey bulmak için dükkânlara koşuyorlar. Fakat dükkânlar da boş. Artık satılan şeylerde mahdut (*sınırlı*). Kimse-nin ciddî ihtiyacına yarayacak bir şey yok. Eser-i hayat, yalnız fırın önlerinde ve kahvelerde.

Bu sefaleti görmemek için kati bir ihtiyaç olmadıkça sokağa çıkmamağa karar verdim. Zaten buna lüzum da yok. Buraya naklimizi haber alan arkadaşların ziyaretleri başladı. Herhalde sıkılmayacağız.

İstasyonda Toplanan İnsanlar

17 Kânunuevvel - 30 Aralık

Bugün, Zeki Bey'le Kahraman Bey geldi. Bizi en çok alâkadar eden mesail (*meseleler*) hakkında uzun uzun konuştuk ve esaslı noktaları tespit ederek kendimizce bir program yaptık. Tatbik edemezsek bile, bize bir teselli olacak...

21 Kânunuevvel – 3 Ocak

Dün Edirne'nin büyük bir inkisarı hayal (*hayal kırıklığı*) günü idi. Birçok tekziplere (*yalanlamalara*) rağmen İstanbul'dan tren geleceğine inananların dün, akın akın Karaağaç İstasyonu'na indiklerini haber aldık.

Nâzım'ın, bütün ısrarlarına rağmen ben yerimden bile kımıldayamadım. Mamafih *(bununla birlikte)* Nâzım'ın gitmesine de mani olamadım. Nâzım, geldikten sonra anlatıyor, Karaağaç İstasyon civarı pek çok kalabalık imiş. Saat dörde doğru uzaktan işitilen tiz ve medit *(uzun)* bir tren düdüğü bir anda herkesi heyecanda bırakmış. Fakat tam o anda bir de münakaşa başlamış. Bir kısmı bu taraftan diğer kısmı hayır bu taraftan diye münakaşa ederken nihayet tren gelmiş ve geçmiş, fakat İstanbul'dan değil, Bulgaristan'dan...

En tatlı ümit ve hülyalarla koşuşan zavallılar, sanki kalpleri o koca trenin altında ezilmiş, parçalanmış gibi müteessir ve müzmahil *(çökmüş)*, boyunlarını bükerek avdet etmişler. Trenin, bilhassa istasyon önünde toplanan kalabalık arasından ağır ağır... Büyük bir zafer gururuyla geçmesi, bilhassa tren mürettebatının yılışık ve küstah nazarlarla Nâzım'ın ruhunun üzerinde o kadar menfi *(olumsuz)* bir tesir yapmış ki. Zavallı çocuk, bugün adeta hasta.

Bugün kıtaata müstacel *(acil)* bir emir tebliğ edilmiş. Zabitan *(subaylar)* ve efrat *(askerler)* kıtalarından hiçbir yere ayrılmayacaklarmış. Ne oluyor, acaba harp mi patlıyor?

25 Kânunuevvel - 7 Ocak

Dün gece Çatalca'dan gelen Bulgar treni, İstanbul'dan bize gönderilen levazımı sıhhiye hamuleli *(yükli)* bir vagonu bırakarak geçmiş...

Bu havadise çok ehemmiyet verdim. Doğru olup olmadığını anlamak için Hilaliahmer (*Kızılay*) hastanesine giderken, Karaağaç caddesinin henüz yarısına kadar gelmiştim ki, hastanenin arabasıyla karşılaştım. Arabada Doktor Bahaettin Şakir Bey vardı. Beni görür görmez, doktor arabayı durdurttu.

Çoktan beri görüşmediğimizden şikâyet etti. Kendilerini ziyaret için yola çıktığımı söyledim. Vilâyete gitmek mecburiyetinde olduğu için çok müteessir olarak beni arabaya aldı. Arabada sivil ve ihtiyar bir zat daha vardı. Evvelâ o zat ile tanıştırdı:

— Eczacımız, Eskenazi Efendi. Çok temiz kalpli bir vatandaşımız... Eskenazi Efendi'nin elini sıkarken mukabele ettim:

— Matmazel Bellâ'nın pederi değil mi? şüphesiz pederi de kızı gibi temiz kalplidir.

Eskenazi Efendi de bana mukabele etti:

— Adıma bakmayınız... Halis Türkoğlu Türk'üm... Kızım sizi çok sever, bana her zaman sizden bahseder...

Daha birkaç afakî sözden sonra esasa geldik. Doktor, vagon meselesinden maada (*başka*), başka havadisler de vardı.

Hükümet, Bulgarların teklifine ret cevabı vermiş. Buna binaen Bulgarların ani bir surette harbe başlamaları ihtimali varmış. Hatta bu hususta müteyakkız (*uyanık*) davranılması için İstanbul'dan mevkii müstahkeme emir verilmiş. O halde, yeni vaka ve hadisenin arifesindeyiz demektir.

Maalesef mülâkatımız (görüşmemiz) uzun sürmedi, Balıkpazarı'na geldiğimiz zaman araba durdu. Eskenazi Efendi arabadan indi. Artık bu kadar görüşmeyi kâfi addederek ben de muhterem doktora veda ettim ve indim Fakat doktorun arabası hareket eder etmez Eskenazi Efendi kolumdan yakaladı. Bütün mümanaatıma (karşı koymalarım) rağmen zorla eczaneye kadar götürdü.

Tam eczaneye gireceğimiz zaman, nasılsa gözlerimi yukarı kaldırmış bulundum. Pencerede...

27 Kânunuevvel - 9 Ocak

Defterim önümde açık duruyor. Mümkün değil, bir tek kelime bile yazamıyorum... Acaba, bir şair gibi ilham mı bekliyorum? Hayır... Yazacak olduktan sonra, her şey ve her taraf bir ilham kaynağı...

Yazamıyorum değil, yazmıyorum. Çünkü iki gündü beri kendimi tahlil ettikten sonra bulduğum netice şu: Ben, şifa bulmak için bir sanatoryuma giden, fakat orada, yeni dert tehlikeleri karşısında kalarak titriyen bir hastayım. (...)²⁹

Şu halde, defter tutmak, not almak, hislerimi kaybetmek. Pekâlâ bunla, niçin ve kimin için? Nasıl olsa, bir gün olup bu defterin de benimle beraber gömüleceğine eminim. Buna emin olduktan sonra bütün o, kaydedilmesi icap eden hadisatı şimdiden kalbime gömmek daha iyi değil mi? O kalbim ki, onun çektiği

29 Orijinal tefrikada sonraki iki satırın çizilmiş olduğu belirtiliyor. Y.N.

acıları hiç, hiç bir kimse, hatta (...) ³⁰

Bunun için artık gazeteden başka bir yere yazı yazmak istemiyorum. O önümde açık duran defterlerime de her şeye bütün hislerime ve fikirlerime karşı söyleceğim en son sözümle kapıyorum:

— Paydos...

Kayanın birinci defteri, burada hitam (*son*) buluyordu... Onun hislerini ve fikirlerini düğümliyen acıları bir an evvel öğrenebilmek için tehalükle (*can atarak*) ikinci defteri açtım ve okumağa başladım.

30 Orijinal tefrikada sonraki dört satırın, hiç okunmayacak kadar silindiği belirtiliyor. Y.N.

İKİNCİ DEFTER

Harp, Açlık ve Maneviyat

7 Kânunusani 328 -25 Ocak 1913 / Kafkas Tabya

Bugün, bu kanlı ve acıklı maceraya atıldığımızın beşinci ayına yaklaşıyoruz.

Ah Allah'ım, geçen şu dört ay, nasıl geçti. Ve o dört ay zarfında, ruhlarımız ve hislerimiz ne safhalar, ne heyecanlar ve ne tebdiller (*değişimler*) geçirdi...

Zaman oldu ki, kanlar ve ateşler içinde gördüğümüz cellât levhaları, hislerimizin zayıf damlalarını çekip kopararak bizi bir yalçın kaya gibi hissiz ve metin yaptı. Zaman oldu ki, küçük bir vaka, ruhlarımızda yeni zaafılar yaratarak kalbimizin en hassas noktalarını yaraladı ve kanattı... Çok zaman, tahakkuk etmiyen yalanların kırdığı ümit ve hülyalar karşısında yeis

(*umutsuzluk*) ve isyanla kükredik ve daha çok zaman, etrafımızı çeviren bu ateş ve çelik çemberini bir darbede kıramadığınız için âciz ve zayıf bir çocuk gibi inim inim inledik. Bazen, bizi ezen, bitiren, omuzlarımızı çökerten, bazen de sürurdan (*neşeden*), neşeden coşturan ve titreten mütebeddil (*kararsız*) hadisat içinde bo-calayarak, nihayet bu dört ay geçti.

Hislerimin acı bir infialiyle (*kızgınlığıyla*) birinci defteri kapamıştım. Gene onu açış, belki bir iradesizliktir. Zaten her gün biraz daha artan asabiyet ve ruhî sefaletimiz, şüphesiz bizi iradesizliğe götürüyor. Eminim ki bugün şu kale dahilinde, hepimiz her gün şuurumuzdan az çok birer parça kaybeden birer deli gibiyiz. Biraz görebilmek ve biraz da hissetmek, en metin ruhları bile heyecanla sarsmağa kâfi geliyor.

Şimdi hepimizde yeni bir sual başladı:

“Nereye gidiyoruz?”

İşte bu tamamen meçhul. Belki zafere. Ve belki de, aşikâr olan bir hakikat varsa, o da, her gün ölüme biraz daha yaklaşıyoruz. Fakat ne acıklıdır ki, bu kadar eziyet ve ıstırap çektikten sonra, bizi bekliyen ölümü, cepheler de ve siperlerde değil, sahipleri tarafından boş bir evde bırakılan ve unutilan miskin kediler gibi açlıkta ve sefalette bulmaktan korkuyoruz.

Çünkü daha şimdiden bütün çehrelerde, aç mide-lerin matemi gölgesi görünüyor. Fersiz gözler, siyah halelerle (*halkalarla*) çevriliyor ve derinlere çöküyor. Bütün bunlara rağmen, kaybolmıyan ve bilâkis gittikçe kuvvetlenen bir şey varsa, o da yalnız azim ve iman.

Sanki bütün bu çektiğimiz eziyetler o azim ve imanı, her gün biraz daha fazla bileyerek, has çelikten bir kılıç gibi keskinleştiriyor.

Evvelce, yalnız harp ve açlığı düşünüyorduk, şimdi karşımıza üçüncü bir mesele çıktı “Maneviyat.” Şimdi, bir de bunlarla mücadele etmek mecburiyetindeyiz. Harpten ve açlıktan bıkanların maneviyatı çok çabuk sarsılıyor ve bozuluyor. Yalnız bozulmakla kalsa bir şey değil. Fakat bazı alacak ve kahpe unsurlar, bundan pek kolay istifade ediyor. Kaleye ilk kapandığımız günden beri, ihanetin en sefil manasıyla kalenin felâketine çalışırlar var. Bunların en başında, kale dâhilinde kalan Rumlar ve Bulgarlar...

Bu melunlar, her gün zehirli havadislerle maneviyatı zayıf olanların adedini çoğaltarak, kale içinde buhran çıkarmıya uğraşıyorlar. Bu melanet (*fenalık*) şebekesini en gizli ve en mahirane bir elle idare eden de yabancı değil, Devlet Aliye-i Osmaniye’nin, Edirne vilâyeti celilesi merkez makamı, İzzetlû Atanaş Efendi isminde bir gâvur.

Sonra... Bu gâvur güruhunun “mukaddes amal”ine (*kutsal emellerine*), işkencesine yardım eden mahut (*bilenen*) siyasetçi efendiler. Bunlardan sonra gelen üçüncü zümre ise hiç bir fena fikir ve maksatları olmadığı hâlde, bilmeyerek en büyük fenaliğe alet olan cahiller ve gevezeler... İşte, bilhassa bu son zümre, adeta mikrobu önüne gelene lâkaydane aşıl原因an haşerata benziyorlar. Ankastin “mahrem” kaydıyla bunların kulaklarına fısıldanan bir ses, derhâl hamam kubbe-

sinde akseden bir seda oluyor. Ve mahalle kahvelerinin basık ve isli tavanlarında, bu akisler büyüdüğüce büyüyor...

Mahmut Şevket Paşa Nezarete Geçmiş...

İşte biz, bütün bu mücadele unsurları arasında yuvarlanıp giderken bugün de hayret efza (*hayret verici*) bir hadise ile karşılaşyoruz.

Dün akşama doğru, Hilâliahmer (*Kızılay*) Hastanesi'nden dönüyorduk. Karaağaç şosesinin üzerindeki “Orta tulumda” karakolunun önünde, Aziz Bey vasıtasıyla tanıştığımız Kemal Bey’le karşılaştık. Kemal Bey, zapt edemediği ve kalbine sığdırmadığı bir heyecanla ellerimize sarılarak anlatmıya başladı:

— Sadrazam Kâmil Paşa ile Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, bir an evvel bu harp keşmekeşine nihayet vermek için Edirne’nin teslimine muvafakat etmişler (*anlaşmışlar*). Fakat Bulgarlara yapılan bu, bol keseden inam ve ihsan, İstanbul’daki hamiyet sahiplerini (*vatanseverleri*) heyecana getirmiş. Halk, Babıali’ye hücum etmiş. Bu esnada, Nâzım Paşa yaverleriyle kapıya çıkarak halkın üzerine revolverle ateş etmiş. Orada bulunanlardan da mukabele eden (*karşılık veren*) olmuş ve nihayet Paşa ile yaverleri katledilmiş. Bu hadise üzerine Kâmil Paşa sadarettten istifa etmiş ve Mahmut Şevket Paşa, hem sadrazam ve hem de Harbiye nazırı olmuş.

Bu havadis, şüphesiz bizim üzerimizde de büyük bir heyecan uyandırmıştı. Demek ki, bunak bir vezirin

ve harp işlerine hiç aşına olmadığı şu harbin ilk gününden beri devam eden hadisat ile anlaşılan cahil bir harbiye nazırının yüzünden bu kadar fedakârlığımız heba olup gidecek ve kalenin namus ve şerefi de düşman çizmeleri altında çiğnenecekti.

Ordu başına geçen Mahmut Şevket Paşa'nın her halde bir şey yapacağını ümit etmeliyiz. Anlaşıyor ki devletin vaziyeti çok ciddi bir safhaya girmiştir. Ve bunu da sulhen halletmek ihtimali yoktur. Şu halde, harp...

Devam Eden Mütareke

Mütareke (*ateşkes*), aşağı yukarı iki aya yakın bir zamandan beri devam ediyor.

Bu müddet zarfında Çatalca Ordusu her halde takviye edilmiştir. Bu ordu, eğer kudretli ellere geçerse, şüphesiz en büyük ve kati bir muvaffakiyet hasıl olacaktır.

Bu mühim havadisi, karargâha getirdiğimiz zaman, bir anda umumî bir sürur (*sevinç*) parladı. Kumandan çadırlarından mutfak çadırlarına kadar şarkılı ve ahenkli bir velvele uyandı. Karavanaların tersi çevrilerek darbukalar yapıldı. Bizim mahut (*bilinen*) tef ile kemana iş çıktı. Bölük zabitanının toplandığı Muhittin Bey'in çadırından, gürültülü kahkahalar arasında kumandanımın gür ve davudi sedası yükseldi:

— Yürü, gel, söyle bakalım, İstanbul tarafından ne haber var...

Hasret ateşleriyle yanan acılarını bütün ıstırap ve şikâyetlerini refte refte (*azar azar*) yükselten bu sesle, sanki bir alev, benim de kalbimi sarmıştı. Çadırdan çıktım. Oraya yığılı duran cephane sandıklarının üzerine kapandım. Hıçkıra, hıçkıra ağladım. Katılıncıya kadar ağladım. Kalbimi yakan, kavuran firkat (*ayrılık*) ateşlerini gözyaşlarımla söndürünceye kadar, kana kana ağladım.

18 Kânunusani-31 Ocak

Siperleri göreceğimiz gelmişti. Bugün Edirne'ye avdet etmektense (*dönmektense*), nöbet değiştirecek olan bölüğümüzle siperlere gitmeği tercih ettik. Son hadise hakkında Bulgarların ne düşündüğünü de Muhtittin Bey çok merak ediyor. Eğer Bulgar zabitlerini görürsek belki fikirlerini anlarız...

Bölük, hazırlanırken, biz silâhlarımızı alarak yürüdük. Biraz da Zeki Bey'e uğramak istiyorduk. Kafkas Tabya'nın üzerinden aşarak, Helvacı istikametine doğru ilerlemeğe başladık. Nâzım'la yalnızdık. Tamamen lakırdıya dalmıştık. Birçok derelerden ve tepelerden geçtikten sonra küçük bir meydanlığa geldiğimiz zaman Nâzım, birdenbire durdu:

— Ağabey, yolu kaybettik, dedi.

O zaman ben de etrafıma baktım. Hakikaten öyle, bodur muşmula ağaçlarının dibinde, yığın yığın insan kemikleri, iskeletler görölüyordu. Hele bunların bir tanesi, boylu boyunca sırt üstü yatıyordu. Dirseklerinin

yarısına kadar kalan etlerinden başka bütün iskelet sapsağlam duruyordu. Yanlarındaki pis paçavralardan ve şişe kırıklarından bunların en son harpte maktul olan (ölen) Bulgar cesetleri olduğu anlaşılıyordu. Her halde, kuytu yerde kimsenin nazarı dikkatini celbetmediğinden (çekmediğinden) defnedilmeyerek oldukları yerde kalmışlar...

Her ihtimale karşı tüfeklerimizi kucağımıza alarak ilerimizdeki tepeye doğru tırmandık. Tepeye çıktığımız zaman yarım soluğumuzda kalan daha yüksek tepelerdeki dumanları görünce anladık ki, yolumuzu hakikaten kaybetmişiz Duman görünen yerler, Kırk-kilise taburlarının siperleriydi.

Karşı Tarafa Firar

Zeki Bey, bizi büyük bir heyecanla karşıladı.

— Aman havadis verin. Galiba bir şey olmuş, diye sabırsızlanıyordu.

Hadiseyi işittiğimiz gibi anlattık. O, hayret ve asabiyetle dinledikten sonra biraz düşündü ve sonra birdenbire başını kaldırarak:

— Şu hâlde, asıl bundan sonra çok müteyakkız (uyanık) bulunmalıyız. Çünkü ötekilerin taraftarları, ne mümkünse yapacaklar. Şimdi de size havadis vereyim... Doktor Çetanof'un düşman tarafından firarından haberiniz var mı?

— Hayır...

— Evet, Doktor Çetanof evvel ki gün, akşama doğru düşman tarafına kaçtı...

— Hay Allah kahretsin... Azizim, esasen böyle münevver bir Bulgar'ı şimdiye kadar kale dahilinde bulundurmak büyük kabahatti.

Bu herifi kale içinde başıboş bırakmak ve sonra öğreneceği her şeyi öğrendikten sonra firarına mani olmamak ise büyük bir cinayet değil mi?

— İş yalnız, bu herifin firarıyla kalsa ne ise, Epeyce gayrimüslim efrat (*asker*) ile Rumelili efrattan (*askerlerden*) yirmi otuz nefer firar etmiş.

— Sonra?

— Sonrası böyle, artık, kalede gizli saklı hiç bir şeyimiz kalmıyor. Düşman bu firarilerden bütün esrarlarımızı (*sırlarımızı*) öğrenecek.

Ey “kanunu ezeli” senin Allah belânı versin. İki gün değil iki saat olsun gülmiyecek miyiz? Yarabbi Bu meşum havadis üzerine neşe ile girdiğimiz zeminliğin tavan ve duvarları adeta kafamıza çöktü.

Bulgarlar Ağzımızı Arıyor

Bizim siperlere geldik. Arkadaşlar, tamamen mevzilere girmişlerdi. Dürbünü almak için Rasim Bey'in zeminliğine girdiğimiz zaman, Muhittin Bey'le karşı karşıya oturmuş, henüz öğle yemeklerini yiyorlardı. Onların da neşelerini kırmamak için firar havadisinden hiç bahsetmedik. Dürbünü alarak siperlerin ilerisindeki tepeye kadar gittik. Şiddetli soğuk, Bulgarların hepsi, birer deliğe tıkılmış olacak ki, meydanda, siperlerin üzerinde tüten dumanlardan başka bir şey

görölmüyordu.

Dürbünü zeminliğe bırakarak Kumludere'ye kadar inmeğe karar verdik. İhtimal ki orada bir Bulgar devriyesine tesadüf eder ve Gümüşef'ten haber alırdık. Hâlbuki dere bomboştı. Bir müddet bekledik. Kimseyi göremedik. Fena halde üşümüştük. Artık donuyorduk. O esnada, hattı fasıla en yakın olan siperlerden bir Bulgar askerinin çıktığını ve odun yarmağa başladığını gördük. Hemen belimdeki kırmızı kuşağı çıkardım, sallamağa başladım. Ahmak herif, kolumu epeyce yorduktan sonra nihayet bizi görebildi. Elindeki baltaya dayanarak uzun uzun bize baktı ve sonra derhal, siperlere daldı. Bir saniye sonra bir mangadan fazla Bulgar askeri siperin önüne yığıldı, aralarında bir münakaşadan sonra, beş silahlı nefer ayrıldı.

Bize doğru gelmeye başladı. Biz de geri döndük. Ve hattı fasıla kadar ilerledik. Gelenler, bir çavuşla dört neferdi. Çavuşu tanıdık, Gümüşef'le resim aldığımız gün o da vardı. Çavuş, bu küçük aşinalıktan (*tanışıklıktan*) istifade ederek bize hemen elini uzattı. Sarımsakla karışık pis bir rakı kokusu, yüzümüze çarptı. Gümüşef'i sorduk. Çavuş, biraz Türkçe biliyordu. Neferin biri tercümanlık etti. Gümüşef, bir buçuk saat ilerideki karargâhta imiş. Şimdi telefonla haber verirlerse çabucak gelirmiş.

Halbuki vakit ikindiye yaklaşıyordu. Nazım'ın ısrarı üzerine muvafakat ettim (*razı oldum*). Bulgarlar, döndüler ve süratli adımlarla sırtı tırmanarak siperlerine döndüler.

— Dikkat edelim Nazım, eğer herifler bir daha siperden çıkmazsa, telefonları burada demektir. Halbuki iki nefer siperden çıktı ve koşa koşa geri giderek üzerinde duman tüten küçük bir tepenin arkasında kayboldular. Demek telefonları oradaki zeminlikte idi. Soğuktan oturmak mümkün değildi. Adeta koşarcasına piyasa ediyorduk (*dolaşıyorduk*).

Güneş Helvacı sırtlarının arkasına gidiyordu. Hakkaten pek çok geçmeden iki atının dört nala geldiğini gördük. Gümüşef'le çok dostane karşılaştık.

Kocaman ellerini bize kırk yıllık bir ahbap gibi uzatırken

— Abe çocuklar neredesiniz siz? Bir daha hiç görünmediniz. Oooo... çavuşta olunuz ha, diye haykırıyordu.

Siperlerden koşup gelen neferler hayvanları alıp gezdirirlerken biz lakırdıya dalmıştık. Yanındaki topçu mülazımını bize tanıttı:

— Sarıkof, Bu adam Türkçe biliyordu. Ara sıra bozuk bir Fransızca ile muhavereye (*konuşmaya*) iştirak ediyordu (*katılıyordu*). Biraz şundan ve bundan bahsettikten sonra, nihayet Gümüşef sabretemedi.

— Nasıl tekrar harp olacak mı?

Bu soru inceliğini anlamamış gibi lakaydane cevap verdim:

— Vallahi bilmem Gospodin Majör. İşte biz böylece bekliyoruz.

Gümüşef, kaybedilmiş büyük bir nimete tahassür

eder (*kavuşur*) gibi şiddetle içini çektikten sonra, lakırdısına devam etti:

— Harp olmayacaktı. Şimdi sizde, bizde rahat edecektik. Ah bu sizin Jön Türkler yok mu, ne fena adamlar. Amma daha belli değil. Belki de harp olmaz. İstanbul'da olanları duydunuz mu?

— Hayır. Bir şey mi olmuş?

— İstanbul' da büyük revolüsyon (*ihtilal*) oldu. Bilmem bin, iki bin kadar kişi öldü. Jön Türkler Partiyası harp istedi. Ama Sultan yapmıyacak. Jön Türklerin hepsini tuttular. Demek siz duymadınız ha.

— Gospodin, İstanbul'da ne olursa olsun bizi hiç alakadar etmez. Biz şimdi, bütün dünyadan ayrı yaşayan bir kale içindeyiz. Bizim askerlikte bir şey vardır. Kale kumandanı nasıl isterse öyle yapar.

— E acaba...

— Anladım Gospodin. Kale kumandanının fikrini istiyorsunuz değil mi? Hiç bizim gibi erat bir bu şeyleri bilir mi? Bizim kalemizde bir senelik yiyecek iki senelik cephaneye var. Kalenin etrafında da bizden bir karış yer alamadınız. Siz, böyle bir kalenin kumandanı olsanız acaba ne düşünürdünüz?

Gümüşef fena halde bozuldu. Herhalde yüzündeki mahcubiyet göstermemek ve bir cevap hazırlamak için belindeki saate baktı. Bu, bizim içinde çok iyi bir fırsat oldu. Hemen elimi uzattım.

— Gospodin majör vakit çok geçti. Bize müsaade edersiniz değil mi? Bir başka gün uzun uzun konuşuruz.

Sefaletin Meşheri: Edirne

Hakikaten vakit çok geçmişti. Ortalık kararmak üzereydi. İki üç gün sonra tekrar görüşmek üzere Gümüşef'ten ayrılarak Kumludere'yi geçtiğimi zaman bizim arkadaşlardan beş kişilik bir postaya rasgeldik. Bizi koşa koşa bize geldiler.

— Hayır ola.

— Sizi aramıya çıktık. Geç kaldınız. Muhittin Bey çok merak etti.

Kumandanıma bu malumatın neticesini şöylece hulasa ettim.

— Kabinenin değişmesi, Bulgarları çok müteessir etmiştir. Hakim oldukları bir vaziyeti elden çıkardıkları tamamen belli. Karşımızda bir telefon merkezini öğrenmek de cabası.

14 Kânunusani-27 Ocak

Gece, gazete için yazdığımız yazıları matbaaya verdikten sonra Edirne'de küçük bir cevelan yaptık (*dolaştık*). Şehir artık sefaletin hakiki meşheri (*teşhir yeri*) halinde, fırınların önü, ağlayan, feryat eden ve birbirlerini dövenlerle dolu. Polis ve Jandarmanın kırbağı bile para etmiyor. Açlık kavgası bu, efendilerin aklı başına geliyor galiba. Mahallelerde muhtelif heyetler tarafından taharriyat (*araştırmalar*) yapılıyor. Bu taharriyat önceden yapılmış gene iş, iltizam (*taraf tutma*) ve iltimaslarla (*kayırmalarla*) kapanmıştı.

Bu defaki taharriyat (*araştırma*) biraz daha ciddi.

Hatta zabıt evlerinin taharrisi için zabıtanda heyetler yapılmış. Tuz ve şeker katiyen kalmadığı gibi yemeklerde tuz yerine kullanılan peynir suyu da pek nazlı bulunuyor. Yalnız bu işte karlı çıkan bir Yahudi bakkal imiş, bu bakkalın evi dükkanın yanında imiş. Evine bir fıçı sardalya saklamış. Evin basılacağını aklı keser kesmez korkusundan kaldırıp fıçıyı kuyuya atmış. Fakat bu hareket herifin işine yaramış. Şimdi bakkalın kuyusunun suyu, mukaddes ayazmaların suyu gibi para ediyormuş. Tuzlu su isteyenlere tas tas satıyormuş.

Yavaş yavaş tütün yokluğu da bastırıyor. İşte bu bil-hassa asker için en büyük felaket olacak. Siperlerde o geçmek bilmeyen saatler neticesinde tütünsüz kalan bir asker ne yapar yarabbi. Çıldırarak işten değil.

Bulgar Subaylarla Harbe Dair

Öğleden sonra Karaağaç'a indik. Evvela telgrafhaneye uğradıktan sonra hastaneye geldik. Geç vakte kadar Behaettin Şakir Bey'le görüştük. Kabinenin tebeddülü (*değişimi*), doktorda da yeni ümitler uyandırmış. Ancak hükümeti bu işten yüz akıyla çıkarmak için kalenin son dereceye kadar mukavemet etmesi (*dayanması*) ve bunun için de herkesin elinden gelen fedakarlığı yapması lazım cephe ve cephe gerisinde.

17 Kânunusani-30 Ocak

Dün akşam Zeki Bey'le Edirne'den beraber dönmüş gece karargâhta kalmıştık. Bugünde bölüklerle

siperlere geldik. Hava, nispeten ılık, öğle yemeğini yedikten sonra Kumludere'ye indik ve Majör Gümüşef'e haber gönderdik. Bizi çok intizarda bırakmadı (*bekletmedi*) ve yanında iki zabitle geldi. Bunlardan biri geçen günkü topçu mülazımı Sarıkof idi. Diğeri de çok güzel Türkçe bilen bir yüzbaşı doktor idi. Şundan bundan bahsedildikten sonra söz gene ahvali umumiyye ve harp ihtimallerine intikal etti (*geldi*). Doktor, harbe yeniden başlamanın doğrudan doğruya delilik olduğunu söylüyor ve diyor ki:

— Bütün akli erenler ve milletini sevenler böyle düşünmelidir. Zannederim on gün evvel sizin büyük rütbeli erkanıharp zabitiniz bütün zabitleri toplamış ve harp aleyhinde bir konferans vermiş...

Bu suali hiç işitmemezlikten geldim ve derhal başımı Mülazım Sarıkof'a çevirerek:

— Ne kadar güzel kalpağınız var. Görmeme müsaade eder misiniz? dedim. Sarıkof derhal başındaki, sakız gibi beyaz ve kıvrıkcık kalpağını çıkararak verdi. Bütün bir kuzu derisinden olan bu kalpağı elimde evirip çevirirken Sarıkof imdadıma yetişti. Heceliye heceliye söylediği Fransızcasıyla babasının kalpakçı olduğunu ve kendisinin de bu sanatı öğrenerek çok güzel kalpaklar yaptığını söyledikten sonra:

— İsterseniz, size de bir kalpak yapar hediye ederim. Fakat birkaç gün müsaade etmelisiniz. Size güzel bir deri bulayım, dedi.

Kalpak, hakikaten pek hoşuma gitmişti. Nihayet deriyi bulup temizlenmesini ve dikilmesini hesap et-

tık. Önümüzdeki pazartesi günü ikindiden sonra burada bana teslim edecek.

Efradın cesareti kırılıyordu

Tekrar görüşmek temennisi ile ayrılıp ta avdet ederken (*dönerken*), biraz evvel doktorun vurduğu darbenin acısıyla kalbim sızlıyordu Doktor, ayın beşinci günü, erkânı harp binbaşısı Kâzım Bey'in verdiği konferanstan bahsetmek istiyordu. Fırka (*tümen*) zabitanına verilen ve kale muhiti dahilinde envai (*çeşitli*) velvele ve vesvese ika eyliyen (*meydana getiren*) bu konferansta, demek ki siperlerde vardı.

Bu adamların haleti ruhiyesini (*ruh halini*) düşünmek lâzım değil mi idi?

Bu adamcağızlar, hafif ve iradesiz, haleti ruhiyeleri dolayısıyla konferanstan çıkardıkları manalarla, hissiyatlarını tabîî bağıra bağıra söylüyorlardı. Zabitan (*subayların*) çadırlarında konuşulan şeyleri dinlemek efradın (*askerin*) en büyük merakı olduğu cihetle (*taraf*), bunları efrat duyuyor ve bire bin katılarak, en ehemmiyetsiz bir söz, çığ gibi büyüyerek bir lâf kitlesi oluyordu. Hulâsa (*özetle*), kale dâhilinde cereyan eden yolsuzluk ve münasebetsizliklerin seyyiat (*suçlar*) silsilesine bihakkın (*hakkıyla*) ithal edilmesi lâzım gelen bu manasız ve lüzumsuz konferans, kalenin maneviyatı üzerinde, Bulgar güllerinin yaptığı tahripten daha büyük bir tesir (*etki*) hasıl etti (*meydana getirdi*) ve birkaç gün sonra Gümölcine, Koşkavak taburlarından firarlar, firarları takip etti.

Rumeli'yi kaybettiğimize ve tamamen mağlûp olduğumuza dair Bulgar tayyarelerinin attığı beyannamelere karşı:

— İnanmayın düşman sözüdür. Bizi kandırmak, birbirimize düşürmek için yalan söylüyorlar... diye haykırıyorlardı.

Fakat bugün, aynı neticeyi veren sözleri, onuncu nizamiye fırkasının (*tümenin*) erkânı harbi, Binbaşı Kâzım Bey, alenen ve resmen söylüyordu.

Ya, bu vaziyet karşısında sükût eden (*susan*) mevkii müstahkem kumandanlığı, buna ne diyelim... Hiç olmazsa bunu tefsir (*yorum*) ve izah (*açıklama*) maksadıyla bir beyanname neşrederek, Edirne kahvelerinde:

— İş bu dereceye geldikten sonra bu eziyete ne lüzum var. Yarın Bulgarlar Edirne'ye girdikleri zaman, “teslim olmadınız” diye çoluğumuzu çocuğumuzu kıştır kıştır kesecek, diyenlerin çenesini kısma idi acaba günah mı etmiş olurdu?

Hayır, bu da yapılmadı. Halk, dedikodu da, malûm propagandacılar da bu dedikoduyu körüklemekte serbest kaldı. Bunun neticesi olarak ta Rumeli taburlarında firarlar arttıkça arttı.

Konferans Sonrası Firarlar

17 Kânunusani-30 Ocak

Sabahleyin Edirne'ye indiğimiz zaman çok can sıkılabacak bir toplanan erzak ancak bizi şubatın yirmisine kadar yaşatabilecek derecede aşarak Bulgarların kulağına kadar gitmiş.

Gelelim konferansa: Kazım Bey bu konferansta evvela Osmanlı tarihini hulasa ettikten (*özetledikten*) sonra şu idarenin Rumeli’de anasırı dilgir ettiğini (*milletleri gücendirdiğini*) ve onlarda fırsat zuhur eder etmez (*ortaya çıkar çıkmaz*) birer birer bizden ayrıldıklarını ve nitekim bu günde Arnavutların tamamen bizden ayrılarak müstakil (*bağımsız*) bir hükûmet teşkil ettiklerini ve binaenaleyh (*dolayısıyla*), artık Rumeli’nin tamamen elimizden çıktığını, bundan sonra Anadolu’ya çekilerek orada çalışmaktan başka kârımız kalmadığını izah etmiş. Kazım Bey’in, bu konferansı ne mana ve ne maksatla yerdüğünü bilmiyoruz ve anlamıyoruz. Yalnız anladığımız ve hatta gördüğümüz bir şey varsa, oda basit fikirlerin üzerinde çok, amma pek çok fena bir tesir hasıl etmesidir.

Haydi diyelim ki maksat, bizi ihata eden (*kuşatan*) bugünkü felaketi ve yarın maruz kalmak ihtimalimiz pek fazla olan daha büyük bir felaketi ihsas (*hissettirme*) ile kalpleri şimdiden metanete (*dayanmaya*) hazırlamaktı.

Münevver (*aydın*) dimağlar ve uzun düşünceliler için bunu kabul edelim. Fakat Kazım Bey’in şunu bilmesi lazım gelirdi ki, Kale efkârı anasırı muhtelifle ile (*çeşitli milletlerin düşünceleriyle*) malamaldır (*dopdoludur*). Hristiyanları, cahilleri, fırkacıları (*particileri*) bir tarafa bırakalım. Kıtaattaki (*birliklerdeki*) zabitanın (*subayların*) bir kısmı azami Rumelilidir. Her dimağ (*akıl*) her sözü ihata edemez (*kavrayamaz*). Alelhusus (*özellikle*), herkesin kıldan nem kaptığı böyle bir zamanda. Nitekim böyle de oldu. Konferanstan çıkıp da karargâhlarına avdet eden (*dönen*) bir kısım zabitan:

— Eyvah nihayet mağlup olduk ha... Yazık koca Rumeli'de gitti ha. Demek artık her şey bitti. Anadolu'ya geçmekten başka çare kalmadı ha, diye Ah ve vah ederlerken bunları asker ve bilhassa Rumeli askeri duydu ve duyar duymaz:

— Mademki Rumeli gitti. Evlerimiz, barklarımız, karılarımız, kızanlarımız düşman eline geçtikten sonra biz burada daha ne duruyoruz. Mademki biz Rume-liliyiz. Bugün yerlerimizi de Bulgar aldı. Öyle ise de biz de Bulgar tebaasıyız. Bizi burada ne hakla tutuyorlar, dediler ve firar etmek için kendilerinde hak buldular.

Kazım Bey düşünmeli idi ki biz burada çok hassas ve hatta en hassas bir ibreden daha hassas bir hayat yaşıyoruz. Herkes, herkesin gözünden, kaşından hatta bakışmasından mana çıkarıyor. Ya sonra, Bu erzakta biterse, siperlerin üzerine çıkarak:

— Bulgar efendiler erzakımız kalmadı. Lütfen şu silahlarımızı alınız ve siz de Edirne'ye teşrif buyurunuz, diye bağıracağız?

Yarabbi! Mamafih (*bununla birlikte*), bu işin daha iyisini anlamak için hastaneye kadar gitmek ve doktoru görmek lazım geldi. Evvela telgrafhaneye uğradık. Nuri yoktu. Niyazi oturmuş düşünüyordu. Biz hoş beş ederken Nuri de geldi. Onun da simasında büyük bir teessür vardı. Nazarı dikkatimizi celbeden bu halin sebebini sorduk. Niyazi, adeta gözleri sulanarak anlattı. Meğerse dün Maraş'ta tanıdığı bir zabiti ziyarete gitmiş. Avdet ederken, Bulgaristan tarafından Bulgarların treni geliyormuş. Tren tam köprü'nün başına gelir

gelmez, vagonun gard dö fren mevkiinde duran bir Bulgar askeri elinde tuttuğu ekmeği orada duran nöbetçinin önüne fırlatmış. Nöbetçi birden bire şaşırarak Fakat bir an sonra aklı başına gelince hemen silaha davranmış köpeğin önüne atar gibi kendisine ekmek fırlatan bu terbiyesiz mütecasire (*küstaha*) ateş etmek istemiş fakat Niyazi bir meseleye sebep olur diye kolunu tutarak men etmiş. Sonra Anadolu'nun bu mağrur ve şerefli evladı, tüfeğini omuzuna asarak ellerini yüzüne kapamış ve:

— Allah'ım, Bize bunu da mı gösterecektin? diye hüngür hüngür ağlamış.

Vaka basit bir terbiyesizlikten olmakla beraber, bize de pek fena tesir etti. Tüylerimiz ürperdi. Kim bilir kaç günden beri açlığın ıstırapı ile midesi sızladığı halde, düşmanın attığı ekmekteki ince manayı bulan ve o hakareti hazmetmek için mütarekenin (*ateşkesin*) şeraitine (*şartlarına*) rağmen her şeyi, hatta ölümü göze alan ve silaha sarılan bu Türk evladının alnından öpemediğime ne kadar müteessirim.

Telgrafhaneden çok müteessir çıkarak hastaneye gittik. Bahaettin Şakir Bey'i odasında bulduk. Erzak hakkındaki işittiklerimizi söylediğimiz zaman doktor için çekti:

— Vakıa aşağı yukarı böyle ama biraz daha ümit edilen yerler var, dedi.

Eh. Ne olursa olsun ümit ümittir. Sonra, biraz evvel Niyazi Bey'in anlattığı vakayı anlattık. Doktor, buna o kadar müteessir oldu ki, o daimi ve vakur çehresi bir-

den bire pek fena bir asabiyetle buruştu.

— Sebep olanlara lanet olsun. Geçirmemeli efendim. Bu treni geçirmemeli.

Nuri ve Niyazi'nin bu kıymetli yardımını unutulacak şey değildir. Böyle meselelerde, ölümü bile göze alarak bir tek sözle harekete gelen bu çocuklara bilmem nasıl teşekkür etmeli.

Nihayet Tekrar harp

19 Kânunusani - 1 Şubat

Nihayet kalenin hayatı yeni bir sahneye daha giriyor. Aylardan beri miskin bir düşmanın karşısında, elindeki silahına, belindeki cephanesine rağmen atıl ve aciz bir halde kalan kahramanlar bu yeni ufka doğru en metin bir ümit ve iman ile atılmaya hazırlanırken bedbin (*karamsar*), naümit (*ümitsiz*) ve ruhen zelil olanlarda (*aşağılananlarda*) yeis (*ümitsizlik*) ve fütur (*bezginlik*) içinde ağılamıya başladılar.

Başkumandanlığa nezaretten varid olup (*ulaşıp*) dün akşam emin bir lisanla yazılmış olan bu emirde, Balkan devletlerinin verdiği notadaki zalimane tekliflerin kabulüne imkân olmadığı cihet ile mütarekenin (*ateşkesin*) feshedildiği ve meşru hakkımızın istihsalı (*elde edilmesi*) için tekrar silaha sarılma lazım geldiği beyan olunuyordu. Harp, Kânunusaninin (*ocağın*) yirmi birinci günü öğleden sonra saat sekizde başlayacaktı.

Emir, derhal askere tefhim edildi (*bildirildi*). Şimdi taburumuzun alayımızın sahasında kaynıyan meser-

ret (*sevinç*) ve memnuniyet semalara taşıyor. Soğuğa, karanlığa, hatta çiseliyen yağmura rağmen gene efrat (*askerler*) çadırlarından fırladı. Öbek öbek yanan ateşlerin etrafında halkalar çevriliyor, gene Halil Çavuş'umuzun levent endamı (*vücudu*) bedii inhinalarla (*kavislerle*) bükülüyor ve gene ellerindeki uzun ve narin kasaturaların aksi parlayıp sönerek bu şehlevent (*uzun boylu, yakışıklı*) Türk evladını esatiri (*efsanevi*) bir harp ilahı gibi gözlerinde büyütüyordu.

20 Kânunusani - 2 Şubat

Her tarafta ve bilhassa siperlerde mühim bir faaliyet, siperler daha ziyade derinleştiriliyor ve tanzim ediliyor (*düzenleniyor*). İhtiyat (*yedek*) cephaneler hazırlanıyor. Kasaturalar yeniden bileniyor. İki aydan beri efradın (*askerlerin*) yüzünde, her gün biraz derinleşen teessür ve ıstırap çizgileri bir anda silindi. Şimdi bu simalarda azabi bir memnuniyet gerginliği var.

Sabahleyin erkenden Edirne'ye indik. Zeki Bey'e de bir posta göndererek derhal Edirne'ye gelmesini ve arkadaşlara da haber vermesini rica ettik. Öğle vakti geldiler. Akşam ezanına kadar odamız birkaç defa doldu boşaldı...

Söz Bir, Allah Bir.

Bütün arkadaşlarda, evinden bugün çıkmış ve ilk defa düşmana temas edecekmiş gibi bir inşirah (*ferahlık*) ve zindelik var. Bugün, bütün arkadaşlar arasında verilen kati karar şudur:

“Ordumuz yetişinceye kadar ve yahut kalemiz, son takatini sarf edinceye kadar, “teslim” sözünü kim ağzına alırsa, derhal bir kurşunla kafası patlatılacak...”

21 Kânunuevvel-3 Şubat

Sabahleyin erkenden Hilaliahmer (Kızılay) Hastanesi’ne indik. Aziz doktorumuzla kısa bir mülâkat (*sohbet*) ve vedadan sonra telgrafhaneye uğradık. Onlara da veda ettik. Tekrar Edirne’ye döndük. Sokaklarda aşikâr (*açık*) bir heyecan ve kalabalık var. Eşyalarını sırtlamış ve yahut hamallara yükletmiş olan halk mermi düşmesi ümit olmayan mahallere taşınmakla meşgul... Zavallı halkın hakkı var. Çünkü geçen harpte ne kadar korku geçirdiler. Balık Pazarı’na gelirken Nâzım, bir aralık durakladı:

— Ne, o Nâzım. Ne duraladın öyle?

— Eczaneye uğrasak ta tentürdiyot alsak, diyecektim.

— Hele evvelâ Sadık Bey’e de gidelim de, vaktimiz olursa.

İtfaiye karargâhına girdiğimiz zaman, orayı da her şeye ve her ihtimale karşı hazır bulduk. Sadık ve Naci Beylerle samimane veda ettik İbrahim Bey’e selâm bıraktık. Artık hana gidip, sırt üstü yatmak ve hiç olmazsa iki üç saat olsun yorgunluk çıkarmak lazımdı.

Hana gittik. Tam yatacağımız zaman, Nâzım bir kahkaha koyverdi:

— Ne o Nâzım, yoksa gözüne Rüküş hanım mı göründü?

— Unuttun mu ağabey, herif sana bugün kalpağı getirecekti?

Hemen kalktım, oturdum.

— Hangi herif ayol...

— Canım, topçu mülazımı Sarıkof. Bugün pazartesi değil mi? Herifle iki saat sonra birleşecektik.

Hay Allah müstahakkını versin. Ben bunu unutmuş gitmiştim. Hemen saate baktım ve yerimden fırladım.

— Kalk bakalım düş önüme.

— Çıldırın mı ağabey, nasıl gideriz? Harp başlayacak...

— Söz bir... Allah bir...

Mülazım Sarıkof'la Mülâkat

Siperlere geldiğimiz zaman, saat beşi çeyrek geçiyordu. Hafif hafif yağmur yağıyordu. Her taraf derin bir sessizlik içinde idi. Artık siperlerde, ne hafif bir duman ve ne de bir tek insan görünüyordu. Ölümün korkunç heybeti sanki bütün buhrana kanatlarını germişti.

Siperin kenarına dirseklerini dayayarak, gözleri, düşman siperlerinde ve kalbi kim bilir nerelerde olan Mustafa Çavuş'un omuzuna dokundum. O, birdenbire geri döndü ve gülümsedi.

— Bana bak çavuşum. Evvelâ şu paketi al. Sana emanet. Sonra, şimdi biz, şuradan şu incecik derenin içine kayacağız. Oradan da aşağı Kumlardere'ye inece-

ğiz. Orada bizim biraz işimiz var. İlerideki kapı karakoluna usullacık bir haber yolla, olabilir ki gecikirsek, dikkat etsinler, üzerimize ateş açmasınlar...

Mustafa Çavuş'un gözleri büyümüştü, eminim ki şu anda deli olup olmadığını kestiremiyordu. Bir anda kaşları çatıldı. Belki de kalbinde bir şüphe uyanmıştı. Çavuş'un parlayan gözlerinden tamamen okuyordum ki: artık, aramızdaki arkadaşlık, dostluk ve hatta bize karşı beslediği riyasız hürmet tamamen zail olmaktadır.

Tam o anda Nâzım, eliyle dizine vurarak.

— Eyvah ağabey! Sarıkof geliyor, dedi ve parmağıyla gösterdi.

Düşman siperlerin üstündeki "hattı bala"da (*doruk çizgisinde*) görünen ve uçar gibi dörtnala koşan doru bir at, düşman siperlerinin arasından geçerek hattı fasıla doğru geliyordu. Bir anda gözlerim dumanlandı. Hemen Mustafa Çavuş'un eline sarıldım.

— Çavuşum, Allah aşkına, sevdiklerin aşkına. Bizi şu Gâvurun yanında rezil etme... Onunla şu dakikada birleşecektik. O, gâvurken sözünü tuttu. Geldi. Şimdi bizi bulamazsa, "Türk korktu gelmedi" diyecek, buna senin vicdanın kail (*razı*) olur mu?

Sesimdeki ıstırap ve ihtizaz (*titreme*), bu saf Türkün kalbinin en hassas noktasında lâzım gelen tesiri yapmıştı. Elimi bıraktı. Gözlerini, karşımızdaki Bulgar siperleri üzerinde gezdirerek.

— Gidiniz Beğim. Allah düşmanın şerrinden saklasın, dedi.

Başını çevirirken gözlerinde bir damla yaş belirmişti.

Bir anda, siperden ileriye atladık. Silâhlarımız elimizde, bütün kuvvetimizle yokuş aşağı koşuyorduk. Kumludere'ye geldik. Derenin ıslak kumlarında hasıl olan bataklıkları bir hamlede geçtik. Ve gene bütün kuvvetimizle mukabil sathı maile (*eğimli araziye*) atıldık. Hattı fâsıl (*ayırıcı hat*), yakındı.

— Nâzım. Sen, şu aradaki tümseğin arkasına yat benim tüfeğimi de yanına al. Artık sonrasını kendin düşün.

— Aman ağabey silahsız gitme.

— Nâzım, benim lakırdıya tutma. Elbet düşündüğüm var...

Mülazım Sarıkof, atından inmiş. Dizgini koluna takmış bizim siperlerden görünmeyecek bir tepeciğin arkasında hayvanını gezdiriyordu. Hayvan, köpükler içinde kalmıştı. O da benim kadar heyecanlı ve yüzünün rengi de bembeyazdı. Koşmayı bıraktım ve süratli hatvellerle (*adımlarla*) ona ilerlerken o da bana doğru gelmeğe başladı. Artık her ikimizde kaybettığımız itidali (*soğukkanlılığı*) saklamağa lüzum görüyorduk.

— Bonsuvar Gospodin Sarıkof.

— Bonsuvar mon ami.

— Size söz verdiğim için geldim.

— Bende kalpağı getirdim...

Hem söylüyor hem de hayvanın eyerinin sağ kurbuluğundan (*tabanca kılıfindan*) kalpağı çıkarıyordu...

— Nasıl, harbe hazır mısınız?

— Biz de sizin gibiyiz Gosbodin Sarıkof...

— Buyurunuz.

— Teşekkür ederim. Fakat çok mahcubum ki, ben size bir şey hediye edemiyorum...

— Zararı yok. Majör Gümüşef, bana bir resminizi verecek...

— Teşekkür ederim. Majör Gümüşef'e selam söyleyiniz... Allaha ısmarladık dostum...

— Oruvuar. bon şans bon ami...

— Oruvar. bon şans Gaspodin Sarıkof...

Son sözleri söylerken titreyen ve üşüyen ellerimiz birbirimizden ayrılmıştı. Son keskin ve askerce bir selamdan sonra, ikimizde soldan geri döndük.

Ben süratli adımla bir an evvel hattı fasılı (*ayırıcı hattı*) tutmağa çalışırken, onun da dörtnele kalkan hayvanın ayak seslerini duyuyordum.

Yine, bütün kuvvetlerimizle bir hamlede Kumludere'yi geçerek bizim taraftaki sathı mahalle ayak bastığımız zaman, durduk, geniş bir nefes aldık.

— Ağabey. Bulgarlar, hakikaten büyük bir nezaket gösterdiler...

— Zannederim bizde nezaketsizlik etmedik...

Bulgar Subaylara Veda

Mustafa Çavuş tekrar bizi gördüğü zaman, bir çılgın gibi boynumuza sarıldı.

— Hele şükür, gelebildiniz ba... Hiç ümidim yoktu. Hiç böyle zamanda, diye haykırıyordu.

Hemen emaneten bıraktığım defterlerle sair evrakı aldıktan sonra doğruca Muhittin Bey'in zeminliğine gittim. Artık, saat yediye gelmiş ve ortalık tamamen kararmıştı. Yağmurda gittikçe şiddetini arttırıyordu. Zeminliğe girdiğim zaman, kumandanım, muşambasını giymiş çıkmğa hazırlanıyordu. Bizi görür görmez şikâyetine başladı.

— Neredesiniz yahu? Bir, geldiğinizi haber verdiler. Birde kaybolduğunuzu... Bütün bölüklerin siparişlerini arattım, bulduramadım. Nedir ki o koltuğunun altındaki?

İslanmamak için kalpağı kaputumun içine ve koltuğumun altına sokmuşum. Çıkarıp göstererek:

— Efendim Bulgar dostlarımızın son veda hediyesi...

Muhittin Bey kalpağı alıp bakarak:

— Bulgar kalpağı yahuu. Hem de güzel şey. Ne? Yoksa oraya mı gittiniz?

— Şimdi oradan geliyoruz efendim...

— Ulan, siz sahi delisiniz be. Hani kalpakta güzel ha. İnsanın bir kurşun yediğine değer... Pekâlâ. Herifler ne halde?

— Vallahi kumandanım, ben hiç bir şey görmedim. Topçu mülâzımı bunu getirdi. Zaten sözleştiğimiz yere ikimiz de nefes nefese yetiştik. O kalpağı verdi, ben aldım. O, bize talih temenni etti. Bende ona, derhal ayrıldık...

Nâzım söze karışır:

— İleri karakol siperleri tamamen dolu idi efendim.

Kumandanım konuşurken hazırlanmıştı. Saate bakarak:

— Daha biraz vakit var ama vakitle bizde siperlere gidelim...

— Kumandanım bizim zeminlik pek böcekli, şu muhterem kalpağı müsaade buyurursanız da muvakkaten (*geçici olarak*) burada bıraksam...

— Sanki burada yok değil mi?

Artık, hem gidiyor, hem konuşuyorduk:

— Harbe nasıl başlayacağız kumandanım?

— Harbe biz başlamayacağız düşman ateş etmedikçe bizim tarafımızdan ateşe başlanmaması hakkında bugün emir geldi.

— O... Şu halde, çok bekleriz efendim?

— Neden.

— Heriflerin harbe hiç niyeti yok, eğer bir, bir buçuk saat sonra Bulgarlar harbe tutuşmak için emir al-salardı, bizi bırakırlar mı idi.

Fakat maalesef vukuat beni tekzip etti (*yalanladı*),

yağmur, gittikçe şiddetini arttırıyordu. O kadar karanlıktı ki, bastığım yeri görmüyorduk. Tamamen çamur olan yerler fena halde kayıyordu. Her adımda, düşmek için birbirimizi tutmaya mecbur oluyorduk.

Siperlere gelmişti. Cidarlardan (*duvarlardan*) sızan yağmur zemini çamur halde bırakmış. İstinat (*dayanak*) mahalleri de berbat bir halde. Tüfeklerimizi istinadın üzerine koyduk ve mekanizmaların üstünü de mendilimizle örttük.

— Senin saatin fosforludur. Bak bakalım kaç gelmiş...

— Yediyi kırk geçiyor kumandanım.

— O halde harbin resmen sekizde başlayacağına nazaran (*göre*) rahat rahat bir cıgara içebiliriz.

Siperlerin içinde çömeldik. İhtiyatla (*tedbirle*) birer cıgara yaktık ve ihtiyatla içmeğe başladık. Fakat bir yağmur tanesi cıgaramı söndürdü. Başkasını yakmak ta istemedim. Ayağa kalktım. Dirseklerimi istinadın çamurlarına, çenemi de avuçlarımın içine dayadım, düşünüyorum. Her tarafa derin bir ölüm sükûtu (*sessizliği*) ve bir mezar karanlığı. Sanki her şey dağlar, taşlar ve bütün mevcudat (*varlık*) erimiş, birbirine karışmış ve karanlık bir gece olmuş:

— Kumandanım Ateş!..

Muhittin Bey de birden bire sıçradı, kalktı. Bütün nihayeti olmayan koyu karanlık içinde parlayan ve bir anda sönen bir şimşek, iki saniye sonra, derinden gelen iniltili bir top sesi ve zifiri boşluğu sert ve siyah bir

ipek kumaş gibi yırtarak gelen bir merminin feşafeşi (hışiltısı).

Ve gene o anda uhrevî bir organunun (*organ*) en kalın perdelerinden çıkan sesler gibi vakur ve ezici ihtizazlarla (*titreşimlerle*), siperlerin üstünde, yükselmeden sönen ve eriyen bir tekbir, bir tedaiye (*çağrıya*) niyaz dalgası.

— Aaaallahüekber, aaaallahüekber... Laaaaaailâahe illaaaâh... hüvallahü ekber.. allaaahükber ve liliâaahülhamd.

Başımızı eğdik... Biz de bu mübarek tehlili³¹ kalbimizin sesi ile takip ettik ve hıçkırığa hıçkırığa ağlayarak Allah'tan temenni ettik.

Karanlıkta Parlıyan Ateş

Zalim ve yırtıcı düşman, bizi bıraktı, en evvel şehre ilânı harp etti. Sağ ilerimizdeki Küşen çiftliği civarında yekdiğerini (*bir diğeri*) müteakip attığı üç mermi, doğruca şehre gitti ve kim bilir hangi masumların mesut yuvalarını harap etti.

Biraz sonra başımızı çevirdiğimiz zaman, “Kayık” sırtları üzerinden titreye titreye kıvılcımlı bir duman yükseliyor ve dumanı da alevler takip ediyordu. Hani o iğfalkâr (*kandırıcı*) beyannameler nerede? “Ey Müslümanlar. Sizi zalim hükûmetinizin elinden kurtarmak için geldik. Sizinle harbimiz yok. Biz yalnız hükûmetle harp ediyoruz” diye tayyarelerle atılan beyannameler-

31 “Allah’tan başka hiç bir ilâh yoktur’ manasındaki “Lâ ilâhe illâllah” cümlesini tekrar etmek.

deki vaatler nerede? Kurtarmak, ölmek midir? Yık-mak ve yıkmak mıdır? Şu dakikada, mesut yuvasını kudurmuş ateşlere terk ederek, bu soğukta, bu yağ-murun altında titreşen zavallılar için yüreğimiz yana yana Cenabı Hak'tan merhamet diliyoruz.

Birdenbire düşmanın Maltepe Höyüğü tarafındaki bataryalarından şiddetli ateş boşandı. Bunu müteakip taburu karşısındaki siperlerden de piyade ateşi başla-dı. Düşmanın birbirini müteakip savurduğu batarya ateşlerinden anlaşılıyordu ki topçu himayesinde pi-yadesini taarruza kaldırmak istiyor. Ve hakikaten de böyle oldu. Fakat arslan topçularımız, artık harekete gelmişlerdi harp şiddetle kızışmıştı. Ateş, vakit vakit bizim karşıımızdaki siperlere kadar sirayet ediyor (*yayı-lıyor*) ve mermiler, üzerimizden geçiyordu.

Biraz sonra cenup (*güney*) cephesinden de top sesleri gelmeye başladı. Bir müddet yalnız devam eden top seslerini, piyade mitralyöz ateşi takip etti.

Şimdi, biraz evvelki o kesif karanlık, ateşin elleriyle yırtılıyor. Birbirini müteakip, kanlı şimşekler çakıyor ve bütün siperlerin üzerinde adeta binlerce ateş böcekleri dolaşıyordu. Gece yarısına doğru Yanıkmeşe civarındaki düşman piyadesi şiddetli bir ateşi mütea-kip taarruza kalktı. Ateş mevzilerinin sık sık tebeddül etmesi (*değişmesi*) ve daima ilerlemesi, düşmanın taar-ruzdaki muvaffakiyetini gösteriyor. Bereket versin ki düşman mevzilerini çok büyük bir muvaffakiyetle bu-lan topçumuz, bütün Yanıkmeşe üzerine cehennemî bir mermi yağmuru yağdırmaya başladı. Birden bire

ateş kesildiği zaman, kaçanların ve yaralıların feryadı, uzaktan uzağa işitiliyordu.

Düşman muhasamata (*çarpışmaya*) taarruzla başladı. Fakat bu taarruzu, bir çelik kütlesine çarpan cam parçası gibi kırıldı. Taarruz kıtaları da mağlup ve perişan ricata (*çekilmeye*) mecbur oldu.

O zaman düşman, gene o hain silâhını kullanmağa başladı siperlerimizin önünde kırılan gururunu, gene masum ahaliye ölümle ateş yağdırmakla tatmin etmeye çalıştı ve sabaha kadar şehre mütemadiyen (*sürekli*) mermi yağdırdı, muhtelif yerlerde yangınlar yaptı.

23 Kânunusani - 5 Şubat

Zavallı Edirne. Düşmanın biaman (*amansız*) gülleleri altında inliyor, fasıla vermeden düşen tahrip danele-ri, yakıyor, yıkıyor muhite ölüm ve dehşet saçıyor. İlk evvel Kuşen Çiftliği istikametinden gelen mermiler, şimdi Delokdere sırtlarından geliyor. Topçumuz mütemadiyen (*sürekli*) çalışıyor, hem biraz ateşi üzerimize almak, hem de şehre felâket saçan bu mel'un düşman bataryasına bir darbe vurmak için mütemadiyen çalışıyor, fakat beyhude. Filhakika şedit (*şiddetli*) batarya ateşlerimizden sonra düşman susuyor. Hah... Muhakkak bir şey oldu, diyoruz, fakat yarım saat, bir saat, sonra gene o lânet olası mermiler, adeta bizimle eğlenir gibi, başımızın üzerinden ağır fışkırtılarla geçiyor ve doğruca Edirne'ye giderek masumların yurdunu harap ve viran ediyor. Yalnız dün Kafkas bataryasının açtığı şedit (*şiddetli*) bir ateş esnasında, düşman siperlerinin

arkasında birdenbire kesik bir dumanın kalktığını ve uzaktan gelen infilakları işittik ve biraz müsterih olduk. Şüphesiz, düşmanın bir cephaneliğinde tam isabet olmuştur.

Bugün, cenup (*güney*) cephanesindeki arkadaşlarımız, bir tezkere ile bildiriyorlar, Gümölcine taburundan on altı nefer, ileri karakol hattından silâhlarıyla düşman tarafına firar etmişler. Bu. mel'unlara ne yapmalı bilmem ki. Arkadaşlarımızın üzerine tesir icra ederek bunların arasına nizamiye efradının (*askerlerinin*) en gözü açıklarından efrat yerleştirildi. Maddi ve manevi hislerinin takviyesine çalışıldı. Hülâsa, gayrı resmi tedbirlerle ne yapılmak lâzımsa yapıldı amma, gene başa çıkılmak imkânı yok. Artık hepimizde kuvvetlenen bir kanaat var ki, Allah göstermesin, günün birinde Bulgarlar, Edirne'ye girerse, mutlaka bu taburlardan birinin mıntıkasından girecektir. Temenni edirim ki, ilk çiğnenecekler, korkak ve hayasız cesetleri olsun.

Şu anda "Sinekli" bataryamız, Kartaltepe ve Ahırköy'de ki düşman bataryalarının büyük toplarıyla muannidane (*inatla*) bir düelloya girişti. Düşman bataryalarının üzerine, fasılasız (*aralıksız*) ateş ve ölüm yağıyor. Yaşa kahraman batarya var ol.

26 Kânunusani - 8 Şubat

Harp başladı başlıyalı, düşman mütemadiyen Şark Cephesi'nden ateş ediyordu. Garp Cephesinde derin bir sükûnet vardı. Birçokları bunu o cephe karşısını iş-

gal eden Sırpların verdiği söze atfediyordu. Mütareke esnasında Sırp askerleri bizim askerlere “Tekrar harp başlarsa biz size ateş etmeyiz, sizde bize ateş etmeyiniz” demişler. Halbuki işte Garp Cephesinde de ateş başladı. Bataryalarımız mütemadiyen düşman mevzilerine yayılım ateş açıyorlar.

Aynı zamanda Cenup (*güney*) Cephesindeki “Sinekli” bataryamızla, düşmanın “Ahırköy” istikametindeki bataryası arasında da müthiş bir top düellosu yine başladı. Mermilerimiz düşman piyade siperleri üzerine düşüyor ve fevwareler (*fiskiyeler*) gibi toprak sütunları kaldırıyor.

Dün saat dörde doğru biri cenup (*güney*) istikametinden diğeri de garp (*batı*) tarafından iki düşman tayyaresi üzerimize uçmuştu. Bunlardan biri, kırmızı, beyaz, yeşil yani Bulgar rengi diğeri de siyahlı beyazlı idi. Muhiti müdafaa üzerinde dolaşmak isteyen bu acemi çaylaklar, topçumuzun ateşlerinden ürkererek defolup gitmişlerdi. Bugün işittik ki bunlardan biri, Sultan Selim Camisi’nin üstüne bir bomba atmış çok şükür isabet etmemiş. Bu akşam bunlardan biri gene garp istikametinden geldi. Şehre beyanname attı. Topçumuz, gene bu mel’unun etrafını şarapnel ateşleriyle sardı amma mermiler, hep kısa geliyor ve alçakta patlıyordu.

Gece düşman, şehri, o kadar insafsızca bombardıman etti. O kadar fasılasız mermi attı ki. Uzaktan müteaddit (*bir çok*) yangınların alevleri yükseliyor ve bütün Edirne, ateşten bir kefene bürünüyordu. Şeh-

rin bu feci halini gördükçe teessürümüzden dişlerimiz kilitleniyor, bazan çılgınca şeyler düşünüyoruz, emri, kumandayı, askerliği, hülâsa (özetle) her şeyi bir tarafa bırakarak masumların üzerine ölüm ve felâket saçan bu merhametsiz ve zalim ateş membaina (*kaynağına*) koşmak, atılmak, ya bu ateşi söndürmek veyahut gerberip gitmek ve bu faciaları görmemek istiyoruz...

Dilenen Biçâreler İnsanlar

Bugün siperlerden karargâha gelir gelmez, Muhittin Bey'in emriyle hemen Edirne'ye koştuk Edirne, büyük bir umacıdan korkan cılız bir çocuğa dönmüştü. Ellerini kuşaklarının arasına sokarak, başını omuzlarının arasına çekerek dolaşan zavallıların fersiz, yılgın gözlerinde o kadar vazih (*belli*) bir havf (*korku*) ve istimdat (*imdat*) manası vardı ki...

Evvelce, tek tük açık duran dükkânlar da kapanmıştı. Yegâne eseri hayat, bermutat (*her zaman olduğu*) kahvelerde idi. Fırıncıların önü şimdi daha kalabalıklaşmış, boynunu büken ve merhamet dilenenler, fazla-laşmıştı. Fakat heyhat! Kim, kime merhamet edecekti.

Bu zulmü adavet (*kin*) çemberi içinde, herkes merhamete muhtaç kalmıştı. Ne yapalım, bütün bunlara katlanmak lâzım. Eğer davamız şahsımıza ait olsa, bu sefaletle derhal acıyalım ve vazgeçelim. Fakat, şu dakikada, Bahrimuhiti Hindi'den (*Hint Okyanusu'ndan*) Karadeniz'e kadar, Basra Körfezi'nden (.....) kadar otuz milyon (.....) ve şerefi namusu (....) davanın avukatı ve davacısıyız. Bastığımız şu topraklar, kan ve in-

san yutmağa alışkındır. Eğer bütün dünyanın işleri bir alışverişten ibaretse ve bizim Edirne'yi vermemiz mukadderse, hiç olmasa sermayesine vermeliyiz.

İtfaiyeye uğradık, zavallı yavrular, hepsinin benzi sapsarı. Gözlerinin etrafında siyah halkalar peyda olmuş. Yemin ediyorlar ki harp başladı başlayalı, iki saat olsun uyumamışlar. Evvelki gece tamam yedi yerde yangın olmuş. Şurada açık söyleyeyim. Edirneliler, İtfaiye Kumandanı Sadık Bey'le, kıymettar arkadaşları olan Mülazım Naci ve İbrahim Beylere ve ayrı ayrı bütün itfaiye neferlerine ebediyen medyunu şükran (*şükran borçlusu*) olmalıdır. Kalenin en fedakâr unsuru, bu hakikî kahramanlardır.

İtfaiye de çok durmadık. Karaağaç'a yollandık. Evvelâ telgrafhaneye uğradık. İki saat sonra Karaağaç'ta buluşmak üzere bazı arkadaşlara haber yolladık. Nuri ile Niyazi, bu fedakâr çocuklar, zorla yemeğe alıkoydular. Elleri birkaç yumurta ile biraz yağ geçmiş. Onu da bize feda etmek istediler. Hep beraber yediğimiz bu dört yumurta ile kokmuş yağ, bize cennet taamı gibi leziz geldi. Hastaneye gitmek için çıktık. Fakat yolda Mehmet çavuşa rasgeldik. Doktor, valiye gitmiş. Tekrar telgrafhaneye geldik ve arkadaşlara intizar ettik (*bekledik*).

Gene zehirli havadisler

Dün gece gene Gümölcine taburundan yirmi dört nefer silâhlarıyla düşman tarafına firar etmişlerdi. Hay Allah belâsını vereydi bu heriflerin. Bari şunların

elindeki silâhları toplasalar da, hepsini birden süngü ucuyla düşman tarafına atsalar ve arkalarından da “biz, çok hayrını gördük. Alın bu matahları da tepe tepe kullanın” diye haykırsalar... Fakat kabahat bu heriflerde değil. O, mevkii müstahkem olacak heyulâ da... Bütün bu firar hadiseleri, her gece, sanki bir adetmiş gibi tekerrür (*tekrar*) ediyordu, mevkii müstahkem ancak, bir bölüğü karakoldan tebdil etmekle (*değiştirmekle*) iktifa ediyor (*yetiniyor*). Yani hattı harpten alıyor ve karargâhta istirahatete terk ediyor. Mücazat (*cezalandırma*) yerine mükâfat (*ödül*)... Bu, nerde görülmüştür. Hangi ordu da, hangi harpte, hangi askerî ceza kanununda görülmüştür. Kaçtı, pekâlâ, fakat bu, kaçanların bölük kumandanı, takım kumandanı yok mu?

“Eh Ahretlikler. Cümleten hakkınızı helâl edin. Eh biz köyceğizimize gidiyoruz.” diye çantalarını, silahlarını omuzlayıp giden bu heriflerin yakasına yapışacak, hiç olmazsa, bir kurşunla, leşlerini yere serecek kimse yokmu? Nerde bunların zabitleri, kumandanları. Bunlar niçin divanı harbe verilmiyor? Niçin bir iki tanesi kurşuna dizilemiyor? Çıldırmak işten değil vallahi!

İkindiye doğru Bahaettin Şakir Bey’in avdet ettiğini (*döndüğünü*) haber aldık. Derhal hastaneye gittik. Doktor, her şeye rağmen, her zaman ki gibi beşuş (*gü-leryüzlü*). O da bizi, çok özlemiş ve çok merak etmiş. Siperlerde olduğumuzu ve bilhassa henüz rahmeti rahmana kavuşmadığımızı bazı arkadaşlardan haber alarak müsterih olmuş.

Her zaman elimize geçmeyen nefis kahveyi, yudum

yudum içerek tam manasıyla telezzüz ederken (*zevkle-nirken*) gele gele geldik, Manahnü fihimize (*bizim hakkı-mızdakilere*):

— Şehrin, bu kadar zalimce bombardımanın, bütün arkadaşlarının ruh u üzerinde çok menfi bir tesir yaptığını, masum halkın bu acıklı hali karşısında yalnız siper beklemekle iktifa etmekten (*yetinmekten*) mütevellit (*doğan*) vicdani ıstırapı izah ettik. Vaktiyle lüzumlu lüzumsuz huruçlar (*çıkışlar*) yapıliyordu. Şimdi ne duruyor? Hiç olmazsa halka karşı bir borç ödemek ve düşmana da bir darbe indirmek lâzım değil mi?

Hararetli beyanatımızı sükûnetle dinliyen doktor, esasen mevkii müstahkem tarafından da böyle bir tasavvur mevcut olduğunu ve bu tasavvurun süratle mevkii file konulması için icap edenler nezdinde derhal teşebbüste bulunacağını vadet etti.

Aynı zamanda Gümülcine taburlarıyla sair taburlardan firar eden Rumeli ve gayrimüslim efrat (*askerler*) hakkında da icap edenlerin nazarı dikkatini celp etti-receğini vaat etti. Geç vakit Edirne'ye döndük ve bu akşam, handa kaldık. Gece, sabaha kadar muhtelif vasıtalarla bombardıman devam etti. Hanın çok yakınlarına altı defa mermi düştü.

Katil Batarya Nasıl Tahrip Edilecek?

Ve nihayet. İşte, Bulgar, siperleri ve işte ileri kara-kol nöbetçilerine güvenerek uykuya dalan sarhoş Bul-gar askerleri. En evvel fedailer, sessiz sedasız siperlere

atıldı. En küçük bir sedayı şikâyet bile çıkarmalarına meydan vermeden siperlerdeki düşman kuvvetleri bir anda imha edildi.

Fakat... Asker ne tarafa gideceğini, hangi tarafa hücum edeceğini bilmiyor. Serseri bir yürüyüşle mütemadiyen (*sürekli*) ilerliyor. Bu esnada yavaş yavaş şafak sökölüyor. Hava açılmağa ve siperler arasındaki takarrüp (*yakınlaşma*) yolları görünmeğe başlıyor. Kahraman arkadaşlarımız hemen bu yollara ve bu yollar vasıtasıyla hiç görülmeden düşmanın ikinci müdafa hattı siperlerine dalıyor, bu siperlerde de, gırtlak gırtlığa bir mücadele başlıyor. Fakat bu mücadele de uzun sürmüyor. Biruh (*cansız*) bir halde yerlere serilen Bulgar askerlerine artık bir mezar olan bu siperlerden de sıçranılarak üçüncü hattı müdafaaya koşuluyor.

İşte o zaman Bulgarlar, uğradıkları baskından haberdar oluyor. Üçüncü siperdekiler, silâhlarına sarılıyor ve kıtalarımızın üzerine müthiş bir ateş açılıyor. Fakat hücum kıtalarımız, bu kahir (*ezici*) ateşe rağmen neticeyi süngü ile halletmek istiyor, dayanılmaz bir savletle (*saldırıyla*) ileri atılıyor. Kan içinde kalan süngüler, Bir göğüsten çıkıp diğerine saplanıyor. Burada da mukavemeti (*direnci*) kırılan düşmanın kanlı cesetleri üzerinden atlanılıyor. Haris (*hırslı*) bir intikamın zaferle alevlendirdiği kalpler meserretle (*sevinçle*) çarparak ve süngülerden kan damlıyarak koşar adımla ilerleniyor... Ve nihayet O “katil bataryanın” üstüne sıçranıyor. Batarya efradı (*askerleri*) topları bırakıp kaçıyor.

Kaçamıyanlar da süngüden geçiyor. Fakat toplar,

Edirne'nin masum halkına ateşler ve ölümler püsküren bu zalim ve çelik canavarlar, bunlar nasıl tahrip edilecek, süngü ile mi? işte, bu hiç düşünülmemiş... Ne bomba var, ne de başka bir alet-i tahrip. Buraya kadar, kan ve ölüm içinde yüzerek gelen o yılmaz fedailer, bu aciz ve fütur (*usanç*) içinde, bellerindeki baltalarla bu çelik kütlesine bisut (*neticesiz*) ve meyus (*umutsuz*) hamleler ederken, meşum (*uğursuz*) bir tesa-düf eseri olarak nöbet değiştirmeye gelen düşman taburu ile karargâhlardaki bütün ihtiyat (*yedek*) düşman kuvvetleri, bu bir avuç kahramanın etrafını alıyor. Yeniden, görülmemiş bir cidal (*çarpışma*) başlıyor. Bütün mitralyözlerin, tamamen açık yanlarımıza ve gerilerimize koşturarak bütün kıtalarımızı bir ateş çemberi içine alıyor. Sol cenahımızdaki (*tarafımızdaki*) nizamiye taburu, düşman ihtiyatlarını muvaffakiyetle püskürtüyor.

Fakat buradan püskürtülen düşman, mütemadiyen (*durmadan*) mücadele mahalline koşan diğer ihtiyatlarla takviye edilerek bu defa da sağ cenahta (*tarafıta*), gö-nüllü kıtaları üzerine saldırılıyor.

Kıtalarımızın mevcudu, artık yavaş yavaş azalma-ğa başlıyor ve mevcut kuvvetin mukabil (*karşı*) ateşiyle düşmanın bu mütekebil (*karşılıklı*) ateşine mukavemet (*dayanma*) imkânı kalmadığından gene süngülere davranılıyor. Güneşin ilk iltimalarıyla (*sararmalarıyla*) parlıyan kanlı süngülerimizin karşısında şaşırان düşman, gerideki siperlere atlıyarak hücum hatlarımıza cehennem bir ateş açıyor. Artık, gerek cepheden, gerek yanlardan açılan ateşle, tamamen ölüm çemberi içine

girmiş olan kıtalarımız, bu mukavemet imkânı kalmıyan felâketten sıyrılıma çalışırken bu defa da, kahir (*ezici*) bir top ateşi ölüm yağdırmaya başlıyor. Fakat bu kimin, hangi bataryanın açtığı top ateşi? Düşmanın mı? Hayır. Bizim topumuz. Bizim bataryamız. Bizim yedinci alayın bataryaları...

Bir taraftan düşmanın ateşinin sesleri, diğer taraftan da topçumuzun cehennemi ateşi altında bu kahraman mücahit kitlesi, en feci ölümlerle eriyor. Mahvoluyor. 700 şehit ve onun üç misli mecruha (*yaralıya*) mal olan bu felâket, eğer yalnız düşman ateşinin tesiriyle olmuş olsaydı, “Dalbukdere, Türk’ün en şerefli bir mezarı olmuştur.” derdik.

Fakat Bulgar ateşlerine mukavemet ederlerken (*karşı koyarken*), kendi güllerimizle ezip mahvettiğimiz bu kahraman Türk evlâtlarına ne nam verelim? Ve bu hunin (*kanlı*) felâkete ne unvan verelim bunlar sorulamayacak mı? Göz göre göre, ellerimizle parçaladığımız bu masum şehitlerin hunu (*kanı*) paki dava olunmayacak mı?

Lânet. Böyle kumanda heyetine, ebediyen lânet.

Burada, Allah’a karşı ahdediyorum. Eğer bu badi-reden sağ kurtulursam ve bu cinayetlerin katilleri de sağ kurtulurlarsa... Bir gün onların karşısına çıkarak ve yakalarına sarılarak:

— Öldürdüğünüz Türk evlâtlarının kanı nerede? diye hesap soracağım ve eğer geberip giderlerseler onları ebediyen mezarlarında hortlatacağım...

1 Şubat 1328 - 14 Şubat 1913

Orta Tulumba,

Üç gün üç gece, gözlerimizi kapamadık. Dalbukdere’de yediği tokadın acısını unutamıyan düşman, büyük kuvvetlerle ve en mezbuhane (*son kuvvetle*) kudret ve şiddetle üzerimize saldırdıkça saldırdı. Fakat her defasında da kahir (*ezici*) ateşimizin karşısında perişan olarak ricate (*çekilmeye*) mecbur oldu.

Gece, vazifemizi nizamiye taburlarına devrederek siperlerden karargâhımıza dönerken biz de yorgunluktan ve uykusuzluktan bitap bir halde idik. Taburumuz, Maraş cephesinin müdafaasına memur oldu. Ve karargâhımız da Edirne- Karaağaç şosesinin ortasında ve Orta Tulumba Karakolunun arkasındaki düzlüğe tebdil olundu (*değiştirildi*).

Hiç beklenilmiyen Hadise

Hava, güç dayanılacak kadar soğuk. Bu soğukta karargâhın nakli ve çadırların kurulması, pek kolay olmadı. El tutmuyor. Hele tüfeklerin demirine hiç dokunulmuyor. Mamafih (*bununla birlikte*) hava sağlam, hamdolsun arkadaşlarımızdan hiç biri de yılgınlık göstermiyor.

Buraya naklimiz çok iyi oldu. Tam manasıyla ortadayız. Hem Edirne’deki, hem de karaağaçtaki arkadaşla daha kolay temas edebileceğiz. Karargâhımızın yüz elli hatve (*adım*) yanında küçük bir köşk var.

Bu köşkün sahibi “Kavak Sabri Bey” namında bir

zat imiş, Aziz Bey'in yanında bir defa ayak üzerinde görüşmüştük. Çadırlar kurulur kurulmaz, bu zat bize "hoş geldin"e geldi. Tatlı sözlü ve güngörmüş bir adamcağız. Muhasaranın (*kuşatmanın*) başlayacağı zaman ailesini İstanbul'a göndermiş ve kendisi de yanına bir iki muhacir (*göçmen*) alarak bu küçük köşkte oturuyormuş. Sabri Bey, bize epeyce havadisler verdi. Bulgarlar, Ergene üzerindeki taş köprüyü atmışlar. Uzunköprü'nün gerisindeki sırtları tahkim ediyorlarmış.

Çatalca'daki ordumuz, Çorlu'ya varmış. Muhtar Paşa ile Erkânı Harp Fethi Bey'in kumanda ettiği korddu "İpsala" civarındaki Akarsuda Bulgar, Sırp, Yunan hatta. Karadağ askerlerinden mürekkep bir ehli salip (*haçlı*) ordusuna rast gelmiş. Kanlı bir muharebe olmuş, düşman kuveri Seç Köyü'ne kadar püskürtülmüş.

Cumaya kadar ordularımız behemehâl (*her halde*) buraya geleceklermiş. Hatta İpsala'daki harbin top sesleri buradaki Kartaltepe civarlarından bile işitilmiş...

Bu tatlı havadisleri, biz de tatlı tatlı dinledik ve bize iyi bir arkadaşlık etmesi muhtemel olan bu temiz kalpli ve çok vatanperver Sabri Bey'den pek memnun olduk. Eğer, sabahki küçük hadise de olmasaydı, epeyce memnun bir gün geçirmiş olacaktım...

Sabahki hadise, işte daha halâ bunun üzerinde duruyorum ve yazıp yazmamakta tereddüt ediyorum. Belki de eski şairliğin henüz can çekişen hayat kırıntıları... Halbuki ben şiirden kaçıyorum. Hatta şu defteri-

mi bile yazarken, en sert, en haşın kelimeler arıyorum. Hissetmek değil, hisseden damarlarımı bile koparıp atmak istiyorum...

Küflü Peynir ve At Etinden Yapılan Yemek

Gelelim bilüzum (*gereksiz*) büyüttüğüm hadiseye, siperlerden çıkıp da karargâha geldiğimiz zaman, kaç gündür kuru ekmek, peynir yediğimiz için tek askerin midesine sıcak bir şey girsin diye, peynir suyuyla kavurma pişirmişler. Daha, kavurmanın buram buram tüten dumanlarını görür görmez neşemizden sarhoş olmuştuk ve o sarhoşlukla da karavanın bütün muhteviyatını, kapışa kapışa midemize doldurmuştuk. Fakat iki saat geçer geçmez, hepimizde dayanılmaz bir ısırap başladı. Mide ve karnımızdaki sancılar, düşman süngüsünden daha acı gelmeğe başladı. Zavallı efrat (*askerler*) çadırlardan boşanmış. Her biri, bir çalı dibinde... Adeta, koleralılar karargâhı halini aldık... Buna sebep, paslı tenekelerde kalan pis peynir suyu ile at etinden yapılmış ve fakat küflenmiş kavurma. Bu iki zehirin imtizacından (*karişmasından*) hasıl olan o nefis taamı (*yemeği*), açlığın zoruyla midemize doldurduktan sonra bu hale gelmemiz çok tabii idi. Arkadaşlar, karargâha gelirken biz ayrıldık. Evvelâ biraz hana ve sonra da hiç istemediğim halde mecburen eczaneye uğradık...

— Bonjur Matmazel Bellâ...

— O... Bonjur efendim bonjur. Sizi görenler, ne olur?

— Hakkınız var matmazel. Fakat kaç gündür geçir-diğimiz muharebeleri belki işittiniz. Hiç vakit bula-madık ki... Şimdi sizden rica ederim, bize çabuk biraz “asit laktik” veriniz...

— Ne?.. Demek hastasınız... Ah biraz yiyeceğinize dikkat etseniz...

— Tavsiyenize teşekkür ederiz matmazel. Fakat mümkün değil olmuyor. İstanbul’daki Tokatlıyan tel-siz telgrafta sipariş kabul etse. Tavsiyeniz mümkün olur.

Bellâ, bir taraftan ilacı hazırlarken bir taraftan da konuşmaya devam ediyordu.

— Biraz otursanız. Şimdi doktorlardan biri gelir. Size daha iyi bir şey alırdık...

— Ah matmazel. Bir dakika bile vaktimiz yok. Hem biz bu ilâca alışmışız. Lütfen acele etseniz, Çünkü karargâhımız Ortatulumba’ya naklediliyor. Arkadaş-lara yetişmeğe mecburuz...

— Ne kadar iyi bize daha yakına geliyorsunuz. Şu halde sizi ne zaman görebilirim?

— Bizi mi? Vakit tayin etmiyelim. Her halde, yakın bir zamanda.

Bellâ ilâcı verirken, yanıma sokuldu. Muhteriz (*çeken*), bir tavırla, sesini biraz daha alçaltarak:

— Luiz diyor ki: O...

Birdenbire sözünü kestim. Çok ciddi ve şüphesiz onu incitecek kadar haşın bir surette:

— Matmazel! Size pek çok rica etmiştim ki bana...

— Peki peki. Sustum... Aman yarabbi, siz, ne sert kalplisiniz. Tıpkı bir kaya gibi...

Güldüm ve içimi çektim:

— Ah matmazel. Vaktiyle benim de bir kalbim vardı. Fakat o kalp...

Karargâha kadar, Nâzım'la kavga ede ede geldik. Ben çok kaba imişim, suçu olmiyan zavallı kıza her zaman çatıyormuşum. Dostluktan başka hiç bir hisle mütehassis olmiyan (*duygulanmayan*) bu samimi insanların vefakârlıklarını görmiyecek kadar hislerim bozulmuş ve fakat Nâzım düşünmüyordu ki: Artık benim kalbim, yeni maceralardan çok uzak yaşamak ihtiyacındadır.

Ordu Geliyor

Allah razı olsun. Bellâ'dan ve yahut asit lâktikten. Değil bize, bütün çadır halkımıza şifa geldi. Artık rahatladık. İnşallah, gece iyi bir uyku ile tam bir istirahat ederiz...

İşte, bu ümit ile yatmış ve filhakika da (*hakikaten de*) ölü gibi uyumuştuk... Uykumun arasında şiddetle sarsıldım. Birdenbire gözlerimi açtım. Nâzım, omuzlarımdan tutmuş, hem beni sarsıyor, hem de bağırıyordu:

— Ağabey! Kalk. Ordu geliyor...

Benden evvel, çadır halkı ayaklanmıştı. Ben, bu na-

bemevsim müjdeye inanamıyarak, çocuğun aklına hıf-fet (*hafiflik*) geldiğine hükmettim. Fakat o, o kadar ısrar etti ki dayanamadım. Kaputuma bürünerek çadırdan çıktım. Şiddetli bir şimal rüzgârı, adeta bizi savuruyordu.

Bizim çadır halkı da beraber olduğu halde titreye titreye baktık. Hakikaten cenup (*güney*) ve ufuklarında ve İstanbul yolu üzerinde birçok top yalınları parlayıp sönüyor; fakat sesleri geliyordu. Ve bunlar ilk görüşte, henüz uzakta olan bir ordunun top ateşlerine benziyordu. Hâlbuki bunlar, Bulgar muhasara (*kuşatma*) hattındaki bataryanın ileri karakollarımıza açtığı ateşti. Saniyede kim bilir kaç metre sür'atle esen şimal rüzgârı, cenup (*güney*) bataryalarında patlıyan bu topların sesini daha cenuba (*güneye*) sürüyor ve işitmemize mani oluyordu. Fakat bu hakikati Nâzım'a ve sonra görgüleri daha basit olan bizim çadır halkına anlatmak o kadar güçtü ki.

— Haydi oğlum, haydi evladım. Hava çok sert, üşüyoruz. Eğer bu bizim ordumuzsa, daha epeyce uzakta... Herhalde bir iki saatte kaleye giremez... Hele biz sabaha kadar rahat rahat uyuyalım. Biraz kuvvet kazanalım. Eğer ordu kalenin kenarına dayanırsa, iki ateş arasında kalan düşmana adam akıllı süngü sallıyabilmek için en evvel kuvvete ihtiyacımız var. Hadi beyim. Hadi paşam. Gir içeri.

Heyecanından titriyen Nâzım'ı ve soğuktan titriyen ötekileri zorla çadıra sokabildim...

Zavallı çocuk. Uykusuzluktan, açlıktan ve her gün

daha fena şerait (*şartlar*) altına giren ahvalden o kadar sınırları bozuldu ki... Mamafih (*bununla birlikte*), bu meselede Sabri Bey'in gündüz verdiği havadislerin de büyük tesiri var ya.

2 Şubat 1328 - 15 Şubat 1913

Rüzgâr ve soğuk, Akıllara hayret verecek derecede sert ve müthiş. Balkanların buzlu şahikalarından (*do-ruklarından*) gelen bu rüzgâr, insanın havaya maruz mahallerini felce uğratacak kadar tesir yapıyor.

Artık tayınlarımız da azaldıkça azaldı. Bu günkü öğle tayınımız, daha doğrusu karavanamız yumurta kadar peynirle, yumruk kadar halis süpürge tohumundan mamûl “nanı aziz” (*aziz ekmek*)...

Hastahanenin Aziz Hastaları

Bugün taburumuz istirahatte. Bizim de yapacağımız başka bir iş yok. Zaten sabahlayın kalkar kalkmaz, Nâzım'ı hastaneye götürerek bir güzelce muayene ettirmeğe karar vermiştim. Öğle yemeğimizi yedikten sonra iyice sarınarak Karaağaç yolunu tuttuk. Hastaneye geldiğimiz zaman onları da öğle yemeğinden henüz kalkmış bulduk. Koridorda tesadüf ettiğimiz Hastane Müdürü Neşet Bey, elimizden tutarak odasına götürdü. Gürül gürül yanan sobanın etrafına dizildik. Kahvemizi içinceye kadar Neşet Bey'in, neşeli musahabeleri (*konuşmaları*), birbirini takip eden tatlı şakalarıyla yarım saatimizi geçirdikten sonra doktorumuzun

odasına geçtik.

Bir müddet, şundan bundan ahvali umumiyyeden bahsettikten sonra, sıra ahvali hususiyemize geldi. Nâzım'ın geçirdiği ruhî buhranlardan (*sinir krizlerinden*) bahsettim. Doktor, güldü:

— Bizim burada, çok yüksek bir ruhiyat hocamız var... Onu çağıralım, hem zannederim kendisiyle de görüşmediniz, dedi ve zile bastı...

Gelen hademeye, Doktor Kemal Cenap Bey ismini verdi. Bir dakika sonra Kemal Cenap Beyefendi'ye takdim olunuyorduk. Bu muhterem doktor, bana hiç yabancı gelmemişti. Zarif ve itinalı tavırları, tatlı ve şuh bakışları ve bilhassa muhitinde mutlaka alâka uyandıran konuşma tarzlarıyla Kadıköy vapurlarında gidip gelirken çok nazarını celbederdi (*çekerti*).

Kemal Cenap Bey İstanbul'u ve bilhassa Kadıköylü olduğumuzu öğrendiği zaman, bize adeta yakın bir akraba gibi alaka gösterdi. Nâzım'ı aldı, bir köşeye çekildi. Onunla derin derin konuştu. Herhalde tetkikler yaptı ve sonra yanımıza gelerek şayanı endişe bir şey olmadığını ve muhasara (*kuşatma*) hayatının tabîî neticesi olarak maddi ve manevi zaafıtan ileri gelen bir hal olduğunu söyledi. Bu iki muhterem doktor, baş başa verdiler, epeyce müşavereden (*danışmadan*) sonra her ikimize bir reçete lütfettiler. Kemal Cenap Bey, lütuftârılıkta biraz daha ileri giderek ilâcî nezareti altında yaptırmak için hastanenin eczanesine kadar yorulmak zahmetini ihtiyar buyurdu.

Mesut Hilaliahmer (*Kızılay*) Hastanesi ve hastanenin

mes'ut hastaları. Ne büyük talihtir ki: bu kadar şefik ve yüksek ruhlar buraya toplanmış...

— Ah doktorum, böyle kıymetli arkadaşları beraber getirdiğiniz için ne büyük isabette bulunmuşsunuz...

Behaeddin Şakir Bey güldü ve:

— Bu isabet, bende değil. Bilâkis talihte: Ben İstanbul'dan o kadar acele çıkmıştım ki, hiç bir şey düşünecek yapacak vakit bulamamıştım. Kemal Cenap Bey'i burada kazandım, dedikten sonra, bu muhterem doktor hakkında bize izahat verdi.

Tıbbiyenin en güzide muallimlerinden olan Kemal Cenap Bey İstanbul'dan, Gümülcine Fırkası (*tümeni*) sertababetine (*başhekimliğine*) tayin olunmuş ve kalenin tam muhasarası (*kuşatılması*) esnasında iki vagon seyyar hastane takımıyla Hızır gibi Edirne'nin imdadına yetişmiş. Derhal Karaağaç'taki Fransız rahipler mektebini mükemmel bir hastane haline koymuş. Metin bir teşkilât ile işe başlamış. Meşhur Kartaltepe muharebelerinde hattı harpta kalan mecruhlar (*yaralıları*), bütün bu fedakâr doktorun himmetiyle (*yardımla*) toplamış.

Gecenin zalim karanlıklarında en kısa yol üzerine elleri fenerli askerler dizmek suretiyle yaraları düşman ayakları altında ezilmekten kurtarmış. Bu suretle ve büyük bir gayretle çalışırken rütbesi Binbaşı değildir, binaenaleyh sertabip (*başhekim*) olamaz diye Mekki Bey isminde bir binbaşı doktor sertababete (*başhekimliğe*) getirilmiş ve Kemal Cenap Bey de, bütün o yokluklar içinde didinerek, çalışarak yaptığı eserinin başından alınmış Merkez Hastanesi'ne geçirilmiş...

Ve biraz sonra da Hilâliahmer (*Kızılay*) Hastanesi'ne nakledilmiş... Aman yarabbi! Düşmanla boğaz boğaza uğraştığımız şu cehennem içinde bile iltizam (*kayıрма*) ve iltimas (*arka çıkma*)...

Sihhat ve hayatımıza büyük alâka göstermiş olan sevgili doktorlarımıza teşekkürler ettikten sonra Karaağaç'a geldik. Soğuk gittikçe şiddetini artırıyor, sokaklarda kimseler yok. Herkes bir deliğe sokulmuş. Cenik Gazinosunun önünden geçerken cam vuruldu. Cenup (*güney*) Cephesi'ndeki zabıt arkadaşlar bizi çağırıyorlardı. Girdik ve epeyce havadis dinledik. Ayın otuzuncu günü Rumelili efrattan (*askerlerden*) bazıları firar etmiş ve artık bu firarlar teamül (*adet*) hükmüne girmiş, yaşa. Muhterem Kâzım Bey, teberrüken (*hayırlı olsun diye*) lütfettiğiniz o muhteşem konferansın bu kadar tesiri olacağını her halde siz de ümit etmezsiniz. Allah razı olsun. Sayenizde, kalenin çürük dişleri ayıklanıyor. Fakat düşman da günü gününe esrarımıza (*sırlarımıza*) vakıf oluyor... Artık bilmem, bunun, kâr neresinde. Zarar neresinde?

Mustafa isminde bir hizmetçi neferimiz var. Askerlikten başka her işe yarar bir adamcağız. Başlıca sanatı, dülgerlik ve bilhassa fırın inşaatçılığı. Allah razı olsun bu Mustafa'dan... Adamcağız çadırın içinde top-rağı oyarak bize o kadar mükemmel bir ocak yapmış ki cidden bir eseri sanat denebilir. Donmuş bir halde, titreyerek çadıra girdiğimiz zaman, ümit edilmeyen bir sıcaklıkla karşılaştık. Ocağın karşısına geçtik ve arkadaşlarla günün havadislerinden bahsettik. Ocağın alevleri sönmeğe yüz tutarken de kaputlarımıza sarılarak uykuya hazırlandık...

Osmanlıya Yakışır bir Sulh

4 Şubat 328 - 17 Şubat 1913

— E, söyle bakalım Çavuş Nâzım Efendi... Bu telgrafa ne buyurursunuz?

Dün akşam, “ordu geliyor...” diye heyecanla bağırarak Nâzım, elindeki telgrafa bakıyor ve süt dökmüş kedi gibi düşünüyordu. Kıtaata (*kıtalar*) tamim (*genelge*) edilen telgraf şu idi:

Çatalca mevkiinin karşısında bulunan düşmana bir kaç günden beri vuku bulan taarruz neticesinde düşman kıtaatı (birlikleri) tart edilerek (uzaklaştırılarak) ordunun pişdarları (öncüleri) Çatalca mevkiinden 20 kilometre ileriye sürülmüştür. Devamı muvaffakiyet (başarının devamı) eltafi sübhaniyeden (lütuf Allah'tan) mütedarri ve teştidi (şiddetli) müdafaa ile temdid—i mukavemete (karşı koymaya devam edilmesine) himmet (gayret) buyrulması tavsiye olunur.”

Başkumandan vekili Ahmet İzzet

3 - 4 Şubat 328 (16-17 Şubat 1913)

Sulhun şanı Osmaniye lâıyk bir surette takarrür etmekte (*karar verilmekte*) olduğuna dair sadaretin de bir telgrafı varmış ama onu henüz görmedik. Ordu, henüz Çatalca'da iken artık “Şanı Osmani”ye lâıyk bir sulhun nasıl takarrür edebileceğini (*karar verileceğini*) bir türlü kafam almadığı gibi, “Ordu geliyor” diyenlerin de telgraf üzerine hayalden ziyade silâha sarılacaklarına memnun oldum.

Mamafih (*bununla birlikte*), bu telgraf, gene işimize yaradı. Zafer, ne olursa olsun zaferdir... Mademki düşman tart edilmiş (*uzaklaştırılmış*), mademki düşmanın yüzü geri çevrilmiş, yeniden ümit edilmeyen hadisatın zuhuru mümkün değil mi?

Hadi bakalım:

— Yaşasın ordu. Yaşasın Edirne. Ne duruyorsunuz çocuklar, basınız şarkıyı...

Bu gün arkadaşlar, siperlere gitti. Bizde tamamen hazırlanmışken, Muhittin Bey'in emri ile çadırlarda kaldık. Bütün bölükler gittiği için Tabur Karargâhı zabitsiz (*subaysız*) kalıyordu. Cephemizde de, şimdilik hiçbir hareket yoktu. Bu soğukta lüzumsuz yere siperlerde titremektense, burada bir işe yaramak, ihtimali daha fazla idi. Kumandamızın bu siyanetkâr (*korumacı*) fikir ve emrinden Allah razı olsun...

Ekmeklerimiz bizi doyurmadığı için şehirden ekmeğe tedarik edebilmek ümidi ile bir vesika ele geçirmiş ve vesikayı da handaki Altın Onbaşı'ya bırakmıştık. Altın Onbaşım geldi. Ağlayacak kadar müteessir bir vaziyetle şehirden ekmeğe tedarikine imkân bulamadığını söyledikten sonra elindeki kırmızı mendil çıkını önümüze koydu. Bizi aç bırakmamak için bugünkü tayinini bize getirmiş... Ah fedakâr yavru. Hiç mümkün olur mu? Tek, biz aç kalalım da sen kalma.

Payitahttan Gelen Haberler

İkinciye doğru Nazmi ile Kenan geldiler. Bizi özlemişlerde arayıp bulmuşlar. Herhalde dillerinin altında bir şey vardı.

Nihayet, yumurtladılar: Güya İzzet Paşa başkumandanlıktan istifa etmiş. Sebebi istifa da İzzet Paşa'nın kolordularla re'sen (*bizzat*) muhaberesine Mahmut Şevket Paşa'nın mümanaat etmesi (*engel olması*) imiş.

Esasen hiç hoşlanmadığımız bu herifleri biraz daha dinledikten sonra, Mahmut Şevket Paşa gibi akıllı başında bir kumandanın, bilhassa böyle bir zamanda usul ve kaide hilafına iddiada bulunamayacağını ve binaenaleyh (*dolayısıyla*) daha dün İzzet Paşa'dan resmen telgraf geldiği ciheti bütün bunların maksadı mel'unane (*şeytanca*) fakat çok ahmakçasına uydurulmuş bir masal olduğunu ve bir daha asker arasında böyle saçma sapan şeylerden bahsederlerse, eşek sudan gelinceye kadar dayak yemeğe hak kazanacaklarını söyledikten sonra, çadırdan defettik. Pis herifler, mahur ve mel'un güruhun rezil propagandacıları. Keratolar, bizim maneviyatımızı imtihana gelmişler...

Bir İnfilakın Yaptıkları

Düşman ikindiden sonra, gene şehri bombardımana başladı.

Soğuk ve rüzgar gittikçe şiddetini artırıyor. Çadırımızı, koparacak gibi sarsıyor, direkte asılı silâhlarımız, çatır çatır birbirine çarpıyor... Allah siperdeki arkadaşlarımıza yardım etsin.

Akşam tayınımız olan peyniri karavanda pişirerek yedik. Bombardıman seyrek fasılalarla devam ediyordu.

Sancak nöbetçisi:

— Yangın var! diye seslendi.

Çadırdan çıktık. Önümüzdeki ağaçların arasında, gittikçe genişleyen bir kan lekesi gibi kırmızı bir alev parlıyordu. Düşman mermileri, “Yıldırım” semtinde gene kim bilir hangi bedbahtın sığındığı yuvayı yakıp kül ediyordu.

İnsanı çıldırtacak kadar müessir bir soğuk var. Nöbetçi yerinde duramıyor. Tepine tepine geziyor...

Gayriihtiyari, gözlerim yaşırdı. Şimdi, meskenlerini bu insafsız alevlere teslim ettikten sonra kim bilir nerelerde titreşen zavallılar düşündüm. Cenabı Hak’tan, bu zavallılara sabır ve tahammül ve ordumuza da bir an evvel gelerek bunları halâs etmesi için zaferler diledim...

Doktorun Odasındaki Top Top Kumaşlar **7 Şubat 1328 - 20 Şubat 1913**

Siperlere gitmek için hazırlanarak erzak arabalarını beklerken, Zeki Bey’le Kahraman Bey geldi. Hilâliahmer (*Kızılay*) Hastanesi’ne gitmek ve Bahaettin Şakir Bey’e takdim olunmak istiyorlardı. Derhal muvafakat ettik (*razı olduk*) ve bekliyen arabalarına binerek Karaağaç’a gittik.

Doktorun odasına girer girmez, kalbim, en yüksek bir heyecanla çarptı. Her taraf, top top bezler biçilmiş kumaşlar, hatta yazıhanenin üstü bile makaralar, düğmelerle dolu idi.

Koca doktor, insanın kalbine kadar işliyen o tatlı gözlerini, gözlerimizde gezdirerek vakur ve nazik tavırlarıyla ellerimizi sıkarken:

— Ne yapalım, soğuklar gittikçe şiddetini arttırıyor. Siperlerdeki yavrularda üşüyor. Tabîî bir şeyler yapmak lâzım... On bin tane pamuklu içlik hazırlıyorum. Ne yapalım? Param, ancak bu kadarına kifayet ediyor (*yetiyor*). Bu içliklerle hiç olmazsa Maraş cephesi siperindekileri kâmilan (*tamamen*) donatabileceğim.

— E, efendim, diğer cepheler?

— Onlar için de mevkii müstahkemin nazarı dikkatini celbettim.

Biz, duracak ve oturacak yer kalmıyan odaya bakarak, arkadaşlarımızı ihya edecek ve birçok Türk evlâtlarına yeniden hayat kazandıracak olan bu mu-kaddes meşguliyele mani olmamak için arkadaşlarımız namına teşekkür ederek vedaya hazırlanırken doktor bizi bırakmak istemiyor ve hademeye kahve emrediyordu.

Muhtelif şeylerden bahsedilmişti. Bilhassa iaşe mevadı (*geçim maddeleri*) bahsin esasını teşkil ediyordu. Aziz Bey'le hamiyetli rüfekasının (*arkadaşlarının*) mesaisi sayesinde yeniden bazı saklı erzak meydana çıkarılmış ve çıkarılmakta da devam ediliyormuş. Beş dakika

daha kalmak isterken yarım saatten fazla vakit geçmişti. Müdür Neşet Bey telâşla içeri girdi. Karaağaç'ta mühim bir hadise... Bir mermi infilâk ederek birçok kimselerin mecruhiyetine (*yaralanmasına*) sebep olmuş.

Doktorun, mavi gözleri, cilâlı bir çelik gibi parladı:

— Affınızı rica ederim. Mecruhların (*yaralıların*) nakline bizzat nezaret edeyim. Tekrar buyurunuz, dedi ve süratle odadan çıktı.

Aşağıya indiğimiz zaman mecruhlardan (*yaralılarından*) bir kısmı getirilmişti. Arabanın birisinden bir asker indirdiler. Bir bacağı tamamıyla kopmuştu. Diğeri bir sivildi. Yüzünde ve kollarında ağır yaralar vardı.

Tütüncüde Patlıyan Bomba

Yolda da, diğer mecruhlara (*yaralılara*) rasgeldik. Sedyenin birinden, ince bir musluk gibi kan akıyordu. Kısaca yaptığımız tahkikatta teessürümüz bir kat daha arttı. Mesele gayet basit: Aptal herifin birinin eline nasılsa patlamamış bir mermi geçmiş. Herif bunu almış, Karaağaç'ta köşe başında tütüncü getirmiş, sanki bir marifet imiş gibi başına toplananlara göstermeye, şurasını kurcalamağa başlamış. Mermi birdenbire ateş almış. Etrafındakileri de hurdahaş etmiş. Böyle saçma sapan bir meseleden dolayı yedi kişinin paramparça olmasına müteessif olarak nihayet tütüncü dükkânına geldik. Bir az evvel önünden geçerken cıgara aldığımız bu zarif baraka, Nasrettin hocanın türbesine dönmüştü. Fakat burada da bir levha-i ibretle karşılaştık.

Parçalanmış cidarlar (*duvarlar*) üzerinde adeta iğreti gibi duran tavandan sarkan lâmbanın şişesi, sapa sağlam duruyordu. Koca on beşlik bir mermi patlıyor, yedi kişiyi parçalıyordu, bir lâmba şişesine bir şey olmuyor... Vay gidi hayatı beşer, bir lâmba şişesi kadar bile kıymet ve mukavemetin (*dayanağın*) yok ha. Hayatı beşeri istihza (*alay*) eder gibi duran bu lamba şişesini ebediyen unutmıyacağım. Bir saniye evvel, beşeriyetin (*insanlığın*) her türlü ihtiyaç ve ihtirasını, sürur (*sevinç*) ve alâmını (*elemelerini*) hisseden hayat, servet, aşk gibi kim bilir ne emeller besliyen belki de çılgın ve nakabili husul (*olması mümkün olmayan*) arzularla çırpınan şu insan kafilesi bir avuç barutu, bir kaç dirhem çelik parçasının isyan ve infilakıyla hayattan ve bütün sevdiklerinden mahrum oluveriyorlar ve belki de bir daha kalkamayacakları şu sedyeler üzerinden ölümün derin boşluğuna doğru yuvarlanıyorlar da o, tavana asılı olan incecik cam parçası, bütün bu facianın, ortasında müstehzi (*alaycı*) bir feylesof gibi çırpınıp duruyor.

Bir az ileride bir araba beygiri, kalçasından yaralanmış. Siyah derisinin üzerinden hafif hafif kanlar sızıyor. Şosenin karşıki kaldırımının kenarında kopmuş bir bacak ve yolun her tarafında, yanmış, dağılmış, parçalanmış tütün paketleri...

— Haydi gidelim azizim... Baktıkça, insanın canı sıkılıyor...

Güneş gurup ediyordu (*batıyordu*). Neşesiz bir halde karargâhlarımıza avdet ediyorduk (*dönüyorduk*).

— Ne ise, Maraş cephesindeki asker soğuktan biraz

göz açabilecek. Fakat bizim cepheler ne olacak acaba mevkii müstahkem, bir şey yapabilecek mi?

Kahraman Bey, bu sözleri, her halde bir şey söylemiş olmak için söylemişti.

— Hangi mevkii müstahkem, Kahraman Bey? Asker üniformasını taşıyan birçok mahlûkat, mahalle aralarında Rum ve Bulgar kapılarında “Allah rızası için, bir lokma ekmek.” diye, dilene dilene gezerken, açlıktan sızlayan midelerinin ıstırabını dindirmek için inliye inliye gâvur kapılarında boyun bükerken, bu zillet (*aşağılanma*) ve rezaleti görmiyen insanlığı bırakalım, askerliğin şerefini olsun düşünemiyen mevkii müstahkem mi? Doktorun, bu teklif ve irşadı, acaba mevkii müstahkemi bir lahza olsun düşündürebildi mi? Bu irşada, doktorun vaziyeti ne olursa olsun ister bir doktor, ister bir Hilâliahmer (*Kızılay*) reisi olsun nihayet, bir sivildir, demek bir sivilin, askerin babası demek olan bir kumandana bu teklifte bulunması, ona vazifesini hatırlatması ne elimdir. Eğer ben kumandana mevkiinde olsam ve vazifeme taalluk eden (*alakalı*) bir şeyde böyle bir irşada (*yol göstermeye*) maruz kalsam, tanıştığım kılıcı kırar ve parçalarını kalbime sokarım. Ama mevkii müstahkemdekiler diyecekler ki, “Ne yapalım, paramız yok. Vasıtamız yok, bu yolculuk içinde ne yapabiliriz?” Ne mi yapabilirler? Yapacakları iş, çok basittir. Bugün Edirne’nin içinde binlerce aile mevcuttur. Her evde hiç olmazsa, bir yatak ve yorgan mevcuttur. Mevkii müstahkemin küçük bir emir ve hatta teklifi üzerine herkes kendi yatağından bir okka yün çıkarır her kendi yorganından bir parça keser, hiç bir

şey bulunmazsa, eski bir yatak çarşafından, eski bir minder örtüsünden bir pamuklu diker ve askere hediye eder. Allah esirgesin. Yarın buraya düşman girerse, bu yataklar, bu yorganlar, ne olacak? Kime kalacak... Söyleyiniz, bu mümkün değil mi? Bu, yapılamaz bir iş mi? Haydi diyelim ki, Mevkii müstahkem, meşgul ancak harekâtı harbiye ile uğraşabiliyor. Pekâlâ... Bunu da kabul edelim, ya acaba, “Zatı samii vileyâtpenahi” (yüce vali) denilen mahlûk ne yapıyor ne işle meşgul oluyor? O mahlûk ki, zavallı Türk milleti, onu okuttu, yazdırdı, yedirdi, içirdi, memur etti. Memuriyetinde, yükseltti. Kazanını ve öküzünü satarak verdiği vergilerle ona avuçlar dolusu para verdi. Aç durdu, ona sırmalara müstağrak (boğulmuş) elbiseler giydirdi, göğsüne elmas nişanlar taktı ve nihayet, Edirne’ye de vali yaptı. Sormalı bu adama, Edirne muhasara (kuşatma) oldu olalı, milletin bu nimetlerine karşı, ne yaptı? Bunca nimete hangi hizmetle mukabele etti? Siperlerde, açlıktan ve soğuktan zavallı Türk evlatları donarak kaskatı kesilirken, eminim ki bu adam, sobasına iki odun daha attırıyor ve mükellef karyolasının yumuşak şiltelerine biraz daha gömülerek:

— Allah asker kardeşlerimize yardım etsin. Aman çocuklar, bana bir yorgan daha örter misiniz? diyor ve tok midesinin tatlı rüyaları içerisinde horul horul uyuyor.

Fakat acele etmesin bu efendiler. Öyle bir gün gelecek ki bu millet, acı acı hesap isteyecek ve alınlarında zillet ve cehalet damgası taşıyan sırmalı hazeleleri (alçakları) birer birer ayaklarının altında ezecek...

Akşam Yemeği: Süpürge Tohumu

Orta Tulumba'ya geldiğimiz zaman, gerilmiş sinirler ve isyan etmiş hislerle birbirimizden ayrıldık. Vakit epeyce geçmişti. Ekmek ve peynirimiz henüz yemiştik ki komşumuz Sabri Bey geldi ve epeyce de havadis getirdi. Bugün muhasara (*kuşatma*) Sırp ordusu bazı şeyler görüşmek için kumandanlıktan bir adam istemiş. Sonra İstanbul'dan bize bir tayyare gelecekmış, bir rivayete nazaran bu tayyare ile maruf (*tanınan*) kumandanlardan biri geliyormuş. Diğer rivayete nazaran da bu tayyare düşman mevzilerini bombardıman etmek ve keşif hizmetlerinde kullanmak için gönderiliyormuş. Tayyarenin inmesi için Numune Çiftliği civarındaki düzlüğe bayraklar dikilmiş daha sonra, kale dahilindeki ecnebilerin bir defteri yapılmış. Bunlar bombardımandan müteessir olmamak için ateş haricine çıkarılacaktı.

Hayri Bey'in hoş sohbetleriyle vaktin nasıl geçtiğini bilemedik. Fakat bu, bizim aleyhimize oldu. Hayri Bey'in avdetinden sonra yattık. Yattık amma, bir türlü uyuyamadık. Yediğimiz yumurta kadar süpürge tohumu midemizde eriyip gitmişti. Açlığın demir pençesi, ilk defa olarak midemize yapışmıştı. Saatlerce uğraştığımız halde uyumanın mümkün olmayacağını anladık ve kalktık oturduk. Beş altı gün evvel, bir yerden küçük bir bağ sucuk hediye etmişlerdi. Bunu, her ihtimale karşı ihtiyaten (*tebdir olarak*) saklamağa karar vermiştik. Mecburen sucuğu çıkarttık. Onu çantamızdan çıkarırken ve sargılarını açarken adeta mukaddes eşyaya dokunur gibi itina ediyorduk. Bir dilim kestim,

Nâzım'a verdim, bir dilimde kendim aldım. Bu, bittabi bizi doyurmayacaktı. Fakat hiç olmazsa, aç ve arsız midemizi oyalayacaktı.

Beklenmeyen bir hadise

7 Şubat 328 - 20 Şubat 1913

Vefasızlığın da bu kadarı olmaz. Arkadaşlarımız ve bilhassa kumandanlarımız, adeta gözümüzde tütüyor. Şüphesiz, onlar da bizi özlemişlerdir. Hem havadisler de birikti. Bilhassa pamuklular için arkadaşlara müjde götürmeliyiz. Artık sabah kahvaltısını ortadan kaldırdığımız için öğleye doğru bir lokmadan ibaret yemegimizi yedikten sonra, silâhlarımızı aldık, erzak arabasına atladık. Siperlere yollandık.

Hava çok soğuktu. Karaağaç Mahallesinin iç sokaklarında yıkılan evlerin harabeleri içinde zavallı muhacirler, sefil ve üryan titreşiyor. Bir kır çiçeği kadar güzel gözlü, narin köy kızları, mini mini yavrular, sızlıya sızlıya ağlaşıyordu... Sokak başlarında, “sakarin” ve kepek ile pişirilmiş, pis ve zehirli helvalar etrafında aç insan kitleleri ve sonra her bakandan merhamet dilenen fakirler ve daha sonra, her şeyin önünde hayran hayran temaşaya dalan bizim redif... Fırınların önü, birer facia tablosu tahammülsüz feryatlar ve şikâyetlerle eklemek bekliyen, kadınlı erkekli, büyüklü küçüklü zayıf ve bimecal bir halk ve bunları daima göğüslerinden tek-melerle iten ellerindeki kırbaçlarla tehdit eden polis ve jandarmalar... İşte, sokakların panoramik hali...

Bir aralık, kopan koşumu bağlamak için, araba bir fırının önünde durmuştu. Halka tevzi edilen (*dağıtılan*) ekmekleri gördük, bu ekmeklerde bize verilen ekmekler kadar küçülmüş, simsiyah ve yumruk kadar halita (*karışım*)... Fakat bu yumruk kadar siyah mahlutu (*karışımı*) alabilmek için, sille tokat ve kırbaçlara saburane göğüs geren zavallıların onu aldıktan sonra etrafına mağrur nazarlarla bakması, o gün de aç olmayacağına emniyet bahşeden o siyah çamur ve süpürge tohumu parçasına müştehi (*istekli*) tebessümlerle bakması ne hazin ve bilhassa, henüz alamıyanların, fersiz, hasut (*kıskanç*) ve mütehassir (*hasretli*) nazarlarla, alanları takip etmeleri...

Harp başlayacağı esnada Edirne civarında mevcut olan lâakal (*en az*) beş milyon kilo erzakı kaleye almayıp da halkın böyle sefil ve perişan kalmasına sebep olanlara burada bir daha aşkü şevk ile lânet etmekten kendimi alamadım.

Maraş köprüsüne geldiğimiz zaman, soğuşun şiddetini tahammül edilmez derecede hissediyorduk. Arda ve Meriç'in bir kısmı donmuştu. Donmıyan yerlerde büyük buz parçaları yüzüyordu. Gocuklara sarılan nöbetçiler yerlerinde duramıyor, ayaklarını yere vura vura geziniyorlardı.

Siperlere vürudumuz (*varmamız*), ümidimizden fazla bir sürur (*sevinç*) uyandırdı. Bir anda etrafımızı arkadaşlar aldı. Birkaç gündür biriken havadisleri, birkaç yerde, birkaç kerre tekrar ettikten sonra bütün siperleri dolaştık. Arkadaşlar, hiçbir ihtiyata (*tedbire*) lüzum

görmeden siperlerin üzerinde dolaştıkları gibi karşı-mızdaki Sırp'lar da bilâperva (*korkusuzca*) siperlerine girip çıkıyorlar. Hayret ettik ve sorduk:

– Bu ne hal, ayol?

– E, işte böyle, onlar, bize ilişmiyor. Biz de onlara ilişmiyoruz.

Pamuklu Müjdesi Sevinci

Bizim cephe adeta, mütareke (*ateşkes*) halinde... Kumandanlar ve arkadaşlar, bütün havadislerin en başında olan pamuklu müjdesine çıldırırçasına sevin-diler. Eh, bu da gayet tabîî. Muhasaradayız (*kuşatmada-yız*) Çarşı yok, pazar yok, parası olanla olmıyan müsavi (*eşit*). Herkesin beraberinde getirdiği iki kat çamaşır, aylardan beri mütemadiyen (*sürekli*) giyilmek yüzün-den lime lime oldu. Hele biz, Nâzım'la ben, daha hâlâ arkamızdaki çamaşırlarlayız.

İç çamaşırlarımız, valânsiyen dantele döndü. Sık sık tamir etmesek, şimdiye kadar çıplak kalırdık. Bere-ket versin, bu vesile ile dikiş dikmeyi de öğrendik. Dik-tiğimiz yerleri biraz fazlaca büzüyoruz ama zararı yok.

Artık akşam oluyordu. Muhittin Bey'le Rasim Bey, Karargâha avdetimizi (*dönmemizi*) tavsiye ettiler. Çünkü zeminlikleri pek berbat bir halde imiş, temizlenmek ihtimali olmıyan zeminliklerde, mini mini canavarlar, adeta kemikli bir hale gelmiş. Geç vakit erzak arabala-ryla karargâha döndük.

77 Numaralı Uçak

8 Şubat - 21 Şubat

Bugün, bir harika karşısındayız. Tesadüfün bu kadar garip cilvesi ne görülmüş, ne de işitilmiş bir şey...

Kaç gündür, İstanbul'dan bir tayyaremiz "geldi, gelecek." diye bir söz vardı ve evvelki gün de bu söz, resmîyet kesbetmişti. Akşama doğru idi. Cenubu şarkî (*güneydoğu*) istikametinden bir tayyare motorunun horultusu işitilmişti. Biraz sonra, tayyare de görüldü. Tayyare bir iki kısa devir yaptıktan sonra, Hacılar ezanını denilen düzlüğün üzerine doğru süzüldü ve indi.

Şimdi sözü, oradakilere bırakıyorum: Tayyare iner inmez, o civardaki askerler, büyük bir sürur (*sevinç*) ile İstanbul'dan, ahvali umumiyeden (*genel durumdan*) haber almak için koşarlar. Hemen tayyarenin etrafını alırlar. Fakat tayyareci etrafını alan ve meserretle (*sevinçle*) ellerine sarılan askerleri görünce, büyük bir telaşla haykırarak işletmek için makineye sarılır. Lâkin tam o anda, açık göz bir çavuş çelik gibi parmaklarıyla tayyarecinin bileğine yapışır.

Aferin çavuşa, kaşla göz arasında, tayyarecinin düşman olduğunu anlayıvermiş...

Geç vakit haber aldık ki bu tayyare, Petersburg tayyare filosuna mensup ve 77 numaralı imiş. Tayyarenin inmeğe başladığını gören, kale kumandanı İsmail Paşa ile merkez kumandanı ve sair zabitan, "tayyaremiz geldi" diye arabalarla Hacılar Ezanı'na koşmuşlar.

Fakat bir düşman tayyaresi ve bir Rus tayyarecisi ile

karşılaşınca hayretten dona kalmışlar.

Tayyarenin etrafına derhal nöbetçiler dikilmiş ve tayyareci Rus zabiti de İsmail Paşa'nın arabası ile mevkii müstahkeme nakledilmiş. Tayyarecinin üzeri taharri edilmiş (*aranmış*). Konya-Aksaray Postanesi'nin mührünü taşıyan bir mektup zuhur etmiş (*çıkış*). Tayyarecinin derhal ifadesi alınmış. Meğer bu şaşkın herif, Malkara'dan gelip Mustafapaşa'ya gidiyormuş, Edirne'yi Mustafapaşa zannetmiş ve buraya inmiş...

Ne ise, vakıa, dört gözle beklediğimiz tayyaremiz gelmedi amma Allah hazine-i gaybından bir tayyare ihsan etti. Buna da şükür...

Fena havadis...

9 Şubat 328 - 22 Şubat

Bu sabah, tekml haberı (*sözlü rapor*) vermek için tabura gelen Altın Onbaşım, bizim çadıra da uğramıştı. Üç günden beri samansız kalan hayvanların, yularları, yemlikleri ve hatta birbirlerinin kuyruklarını yediklerini söyledi. Dün söylüyorlardı, bütün karargâhlardaki hayvanlar, hep bu halde imiş.

Şark Cephesi'ndeki arkadaşları ziyarete gitmek için hazırlanırken bir hastane hademesi geldi. Bahaettin Şakir Bey'den bir mektup getirdi. Doktor, acilen ve yalnız olarak beni görmek istiyormuş. Şark Cephesi'ne gitmekten sarfı nazar ederek Karaağaç'a indik, Nâzım'ı telgrafhaneye bıraktım. Ben hastaneye gittim. Doktorla bir saat kadar görüştük.

Artık, çok ciddi bir vaziyet alan ahvali, çok yakından takip ve murakabe (*kontrol*) etmek lazım geliyor. Bugünden itibaren de en esaslı vazifemizin cephe gerisinde olduğu anlaşıyor.

Koridorda Doktor Kemal Cenap Bey'e rast geldim. Karaağaç'a beraber indik. İlk işim, telgrafhanede olduğu için doğru oraya gittik. Nâzım sabırsızlıkla bekliyordu. Nâzım'la doktoru biraz baş başa bırakarak ben Nuri ve Niyazi'yi aldım, dışarı çıktım. Tenha bir köşeye çekilerek görüştük. Evvel emirde, telsiz telgraftan şayanı itimat (*güvenmeye değer*) bir arkadaş elde etmek lâzım geliyordu. Bu meseleyi görüştük. Bu işi Niyazi deruhte etti (*üstlendi*). Yarın oraya gidecek.

Telgrafhaneye döndük. Doktor Bey'le Nâzım'ı aldım. Gazinoya gittik. Bir saat kadar orada hasbıhal ettik. Her şeyden fazla, tam bir ilim adamı olan ve insanın maddî ve manevî kıymetine en çok salâhiyetle vakıf olan bu, rahim ve şefik doktor bile, kalenin şeref ve namusunu muhafaza için icap ederse son nefere değil, son ferde kadar hepimizin feda edilmesine taraftar... Ah Allah'ım... İşte, bu azim ve imanı, tamıyla ve herkese aşılamaya muvaffak olabilsin...

Serian (*çabucak*) karargâha avdet etmek (*dönmek*) ve Edirne'ye gitmek lâzım geliyordu. Doktordan ayrıldıktan sonra, Bahaettin Şakir Bey'le olan mülâkatı (*görüşmeyi*) merak eden Nâzım'a, kısaca görüştüklerimizi anlattım.

Sabahleyin, hafifçe serpmeye başlıyan kar ve rüzgâr yavaş yavaş şiddetini arttırıyordu.

Edirne’de, göreceklerimizi gördük ve görüşeceklerimizle görüştük. Kahve kahve dolaşan ve maneviyatı alt üst eden belli başlı bir kaç hödük var ki artık bunları, burunlarını her şeye sokmıyacak bir hale getirmek lazım geliyor.

Tavsiye, ihtar, tehdit... Eğer bunlarla da uslanmazlarsa, günahı vebali kendi boyunlarına olsun...

Geç vakit avdet ederken (*dönerken*), kar gene hafif hafif yağıyordu. Fakat soğuk pek fena artmıştı. Yolda, mekkâre kafilisine rast geldik. Fırka (*tümen*) baytarına muayeneye gitmişler ve dönüyorlarmış. Taburumuzun binek ve hizmetine yirmi yedi hayvan tefrik edilmiş (*ayrılmış*). Diğerleri kâmilten (*tamamen*) itlâf (*telef*) edilecekmiş.

Havanın gittikçe fenalaşmasına rağmen gece Sabri Bey’in köşküne gittik. Bir kaç gün zarfında, Sabri Bey’in Edirne’deki mevki ve nüfuzunu anlamıştık. Esasen çok hamiyetli bir zat olan Sabri Bey aynı zamanda kendi gibi bir çok arkadaş ve ahbaplara malikti. İhtiyarlığına rağmen vatanî işlerden hiç geri kalmıyan Sabri Bey’den her fedakârlığı bekliyebilirdik. Geceki mülâkatımız (*görüşmemiz*), aldanmadığımızı ispat etti.

Kar ve soğuk, o kadar artmıştı ki, çadırımıza güçlkle dönebildik. Bugün, çok yorulmuştuk. İstirahate çok fazla ihtiyacımız vardı. Fakat aksi gibi bu akşam da, her şey aleyhimize yürüyordu.

Avdetimizde (*döndüğümüzde*), karın sıkletinden (*ağırlığından*) çadırın tamamen gevşeyip küçüldüğünü ve fazla olarak ta her taraftan aktığını gördük. Fena bir

tesadüf olmak üzere bu akşam Halil Çavuş'la bölük emini de siperlerden gelmişlerdi. Dün akşam, kandil-deki son yağımız da yanıp bittiği cihetle (*sebeple*) çadır zindan gibi karanlıktı. Uyuyan arkadaşları rahatsız et-memeğe çalışarak biz de aralarına sokulduk. Fakat her taraftan damlıyan ve akan sular, yavaş yavaş altımız-da ki kuru toprağa nüfuz ediyor ve her taraf çamurlaş-mağa başlıyordu. Zorla uyumaktan başka çare yoktu.

Gece yarısından sonra esmeğe başlıyan şiddetli rüzgâr, çadırı küçük bir şemsiye gibi, yerinden kopar-ıp havalandıracak bir kuvvetle sallıyor, sağanaklı bir tipi ile her taraftan kalkan karlar, hırçın darbelerle çadırın üzerine savruluyor... Kartaltepe'den, uzun fası-lalarla atılan düşman mermileri, rüzgârın mütehevvir uğultularını bastıran zehirli ısıklarla üstümüzden ge-çiyor ve gene Edirne'ye, masum ve mazlumların canını yakmağa koşuyor.

Saltanat Devrinin Acı Bir Hatırası

10 Şubat 328 - 23 Şubat 1913

Bu şerait (*şartlar*) altında burada kalınamaz. Sabri Bey'in köşküne gidelim.

Sabahleyin, ilk düşündüğümüz ve verdiğimiz karar bu oldu. Çünkü sabaha kadar insafsız bir şiddetle yağan kar, çadırı barınılamayacak hale getirmişti. Bu havada, ne çadırı tanzim etmek (*düzenlemek*) ve nede ocağımızı yakabilmek imkânı vardı. Halbuki soğuk gittikçe artıyordu. Silâhlarımızı, çantalarımızı aldık ve

köşke doğru yollandık. Fakat ilerlemek ne mümkün. Müthiş şimal (*kuzey*) rüzgârı, yüzlerce neşter gibi yüzümüzü parçalıyor ve bizi adi bir manöken (*manken*) gibi sallıyor ve sarsıyor. Çadırlarla köşkün arası, ancak iki yüz hatve (*adım*) olduğu halde yarım saatte ancak vasıl olabilirdik. Yol yoktu.

Hendekler karla dolmuştu. Bazı yerlerde bele kadar olan kar, bazı yerlerde göğse kadar çıkıyordu.

Düştüğümüz ve kara gömüldüğümüz zaman kalkmak çok müşkül (*zor*) oluyordu. Bir iki defa bimecal kalarak baygınlık geçirdiğimizi itiraf ederim.

Sabri Bey bizi çok büyük bir meserretle (*sevinçle*) karşıladı. Bu, mini mini bağ köşkünün, iki basamakla çıkılan ve camekânla bölünmüş olan küçük kısmını bize verdi. Fazla olarak altımıza sermek üzere büyücek bir koyun postu da lütfetti. Kardan ve fırtınadan o kadar sersemleştik ki kendimizi uzun müddet top-
liyamadık.

Aradan biraz vakit geçer geçmez kapı vuruldu. Hafız çavuşla, Niyazi gelmişlerdi. Niyazi'yi gördüğümüz zaman hayretimizi zapt edemedik. Cesur ve fedakâr çocuk, dün Hızırlık'a gidip telsiz telgraftaki arkadaşını getireceğini vadetmişti.

Başka bir söyleyeceğimiz olup olmadığını sormak için bize uğramış akıllara hayret ve durgunluk veren bu kar fırtınasında Hızırlık'a kadar gitmeyi göze alan bu mert Türk yavrusunun alnından öperek sobanın başına oturttum.

Bu havada onu göndermek, göz göre göre öldürmek demekti. Hafız Çavuş'a gelince: Bugün birçok yazı yazacaktı.

Çünkü dün, biz yani "Asakiri şahane kuvvetleri" "selâmı selâmet encamı hazreti padişahı"ye inzima-men (*sonuna padişahın selamını ekleyerek*) "birer maaş inayet ve ihsan buyurulmak" suretiyle "gariki lûtf ve atıfeti cenabi şehriyari" olmuştuk (*Padişahın ihsan ve lûtfuna boğulmuştuk*). Binaenaleyh, Hafız Çavuş: "şevketmeap kudret nisap efendimiz"ın "iradei keramet mütadei hilâfetpenahileri"ni yerine getirmek için maaş defterlerini tanzim etmek mecburiyetinde idi.

Ah şevketmeap! selâmın da senin olsun, ihsanın da... Burada bulunan asakiri şahane kullarına, bol keseden ihsan buyurduğun yirmi kuruş, nemize yarıyacak? Kuruşun değil, avuçlar dolusu altının bile, karnı doyasıya bir yemek temin edemediği bu muhitte, ihsanın, selâmı şahanen gibi, bir kalp (*sahte*) beşliğe bile değmez... Eğer, sen bizi sevindirmek istiyorsan, nüfuzu şahaneni istimal et (*kullan*)... Şu "orduyu hümayunu mehabet makrun"u bir an evvel harekete getir, getir de, senin ülken, bizim de şerefimiz kurtulsun...

Akşam olmuş. Sabri Bey'in, zeytin yağ kandili yanıyordu. Sobanın üzerinde kaynıyan tencereden taşan buhar, dalga dalga yükseliyor, dağılıyor ve iştiha saçan bir koku aç midelerimizi sabırsızlıkla kemiriyordu.

Sabri Bey bu gün, büyük bir fedakârlık etmiş, torbasının dibinde kalan son tarhana kırıntılarını şerefimize olmak üzere kemali dikkat ve itina ile tencerenin

içine silkmişti. Oh be koku, cana kadar tesir eden, bu nefis, bu emsalsiz tarhana kokusu, burunlarımızın deliklerini açarak, sık sık oynatarak ciğerlerimize kadar çeke çeke aç kediler gibi kokladığımız bu unutulmaz koku... Dışarıda müthiş sağanaklar uğuldar ve savrulan karlar, camları tırmalarken, biz müfteris (*yırtıcı*) bir oburlukla çorbayı, hayır, çorba değil bu maidei Süleymaniye (*Süleyman sofrasını*) midemize indiriyorduk.

Bütün bir gün, sıcak bir soba başında oturmak ve sıcak bir çorba ile midemizin ıstırabını gidermek bize geçirdiğimiz buhranları unutturmuştu. Dünya böyledir. Ne vardır ki geçmesin. Ne vardır ki unutulmasın! Ne elem, ne sürur (*neşe*) ve hatta... Ne de aşk.

Yemekten sonra çok oturmadım. Kaputuma sarıldım. Çantayı başımın altına aldım ve pöstekinin üzerine uzanarak uyumağa hazırlandım.

Fakat on dakikada içim sızladı. Gözlerimin önünde siperler canlandı. Gözlerimi yumdum ve dedim ki:

— Yarabbi!.. Şu dakikada, şu karanlık ve korkunç gecede, siperler içinde, her parçası bir neşter gibi insanın yüzünü delmek isteyen şu kar sağanaklarının altında, soğuktan çeneleri birbirine çarpan, titriye titriye kalbi sızlıyan ve bu halde, karanlıkların zalim boşluklarında yanan ve yaşlar akan gözleriyle düşman arıyan zavallı kardeşlerime sen acı. Sen merhamet et yarabbi!

Yemi Olmayan Hayvanların İtlafı

11 Şubat - 24 Şubat

Kar, dünkü şiddetini kaybetmesine rağmen takat-fersa (*dayanılmaz*) bir soğuk vardı. Sabri Bey'in, can yoldaşı olmak üzere yanına aldığı muhacirlerden (*göçmenlerden*) Mehmet Ağa, erkenden sobayı gürül gürül yaktığı halde, mini mini köşk değil ısınmak, ılınmamıştı bile, Sobanın etrafına dizilmiştik. Ötekiler, günün hadiselerini konuşurlarken, ben -geçen günkü kararlar hakkında- muhtelif cephelerdeki muhtelif arkadaşlara, muhtelif mektuplar yazıyordum. Nâzım, birdenbire, elini alçak pencereden uzatarak, Ezgin bir sesle:

— Eyvah! Zavallılar gidiyor, dedi.

Başımı çevirdiğim zaman gözlerim, maktele (*katledilmeye*) giden idam kafilesiyle karşılaştı.

Kafile batı (*ağır*) adımlarla geçiyordu. Yüzünü sıkı sıkıya sarmış, ellerini koyunlarına sokmuş, kazmalı kürekli, baltalı satırlı neferler ve bunların arasında da zavallı mekkâreler (*yük hayvanları*)...

Hayvanları iâşe edecek mevat (*geçindirecek maddeler*) kalmadığı için her taburda yirmi yedi mekkâre (*yük hayvanı*) ve binek bırakılarak fazlasının itlâfı (*öldürülmesi*) hakkında emir verilmişti. İşte bu geçenler, itlâfa mahkûm olan mekkârelerle (*yük hayvanlarıyla*), bu hunin (*kanlı*) vazifeyi zorla ve nefretle kabul edenlerdi. Bu geçiş, ne hazindi. Sakit (*suskun*), Sessiz, adeta muhitin hüznünü dağıtmaktan korkar gibi geçerlerken

rüzgârın ıslıklı uğultuları, otların üzerinde bir ölüm neşidesi (*şiiiri*) gibi figanlı bir musiki ile dağılıyordu.

Zavallı hayvancağızlar... Aylardan beri, ezeli bir sabır ve tevekkülle bize arkadaşlık etmiş, bizimle yaşamışlar, Bize hizmet etmiş ve bizden daha büyük bir fedakârlıkla çalışmışlardı. En cebbarane arzularımıza en itaatkâr bir inkıyat ile boyunlarını bükmüşler ve en meşakkatli (*zorlu*) yerlerde en ağır yüklerde hiç şikâyet etmeden sırtlarını vermişlerdi. Bizi, ne felâketlerden kurtarmış ve ne zaferlere kavuşturmuşlardı. Kumlartepe Harbi'nde taburumun en bunaldığı bir anda cepbane yetiştiren hayvanların boyunlarına sarılarak yüzlerini, gözlerini nasıl öpmüştük? O günün kahramanlarıyla kahraman olan, koca bir alayın şerefini, namusunu, sancağını ve yüzlerce efradını (*askerini*) kurtaran bu fedakâr hayvancağızların kafalarını şimdi şu baltalarla parçalamak... İşte, insan vefasının, insan hodgâmlığının (*bencilliğinin*), insan nankörlüğünün en belîğ (*anlaşılır*) misali...

Aylardan beri, samimi bir dost gibi alıştıkları mekkâre neferlerinin arkasından ölüme bile derin bir rıza ve itaatle giden bu zavallıların nemnâk (*nemli*) ve yuvarlak gözlerinde, bezgin bir hüznün manası vardı. Açlıktan titreyen bacaklarının üstünde artık iskelet haline gelen vücutlarını zorlukla taşıyorlardı.

Biz, hüznün ve teessürden dudaklarımızı ısırırken, Türklüğün, âcizlere, zayıflara ve bilhassa zavallı hayvanlara karşı bütün şefkat ve rikkatini (*acımasını*) kalbinde toplamış olan Sabri Bey'in temiz kalbi feveran

etmişti. Şimdi o, iki ellerini semaya kaldırmış:

— İlâhi yarabbi, İlâhi yarabbi! Bu hale sebep olanları kahhar isminle kahreyle yarabbi, diye, haykır haykır ağlıyordu.

Tam bu anda, demirî kır bir hayvan, bir lâhza (*an*) durdu. Başını pencereye çevirdi, ölgün nazarlarla içeri baktı. Bu, belki ve şüphesiz bir tesadüftü. Fakat bana öyle geldi ki, sanki bu hayvan, burada kendisine acıyanlar olduğunu hissetmiş ve son bir nazarı şükran ile bakmıştı. Bu kadar harp meydanlarında, yüzlerce kanlı cesedin üzerinden atlarken en küçük bir zaaf bile duymıyan kalbimin, artık zaptolunamıyan isyan ve feveraniyle ben de haykırdım:

— Artık yeter Allah'ım.

Artık yeter Allah'ım...

Ve başımı çevirdim. Bütün bu kâbusu dağıtmak için ayağa kalktım ve pencerelere arkamı döndüm. Benim de gözlerimden yaş akıyordu.

Bu Ne Müthiş Bir Soğuktu...

Hüzün ve teessür... Tamamen boş şeydi. Ne olursa olsun yürümek ve işleri yürütmek lâzımdı. Siperlere kadar gitmek ve Muhittin Bey'le Rasim Bey'i görmek icap ediyordu. Nâzım'ın ısrarına rağmen onu köşkte bıraktım.

Çünkü soğuk ve rüzgâr o kadar müessir (*etkili*) idi ki onun hastalanacağı muhakkaktı. Kar ve tipi, yolları tekrar kapatmıştı. Çadırlara güç gidebildim. Hazır

bulduğum erzak arabasına bindim. Siperlere, ancak öğle vakti gelebildim. Keşke gelmeseydim.

Siperler, tamamen karla dolmuştu. Yarımşar saat nöbet beklemek üzere her bölükten birer takım ayrılarak taburu ihtiyat mevkiindeki zeminliklere çekmişlerdi. Her tarafa en acıklı bir hüznün ve matem gölgesi çökmüştü. Bütün efradın çehresi, paslı bir bakır rengine dönmüştü. Hele bu gece, beş neferin donduğunu söyledikleri zaman, kalbim hun (*kan*) oldu.

Siperlerde, yakacak odun da azalmıştı. Civardan tedariki mümkün ise de nakledecek vasıta çok azdı. En küçük bir zeminlikte kırk, elli asker barınıyor. Üşümek, donmamak için birbirlerine daha fazla sokuluyorlardı.

Çay kaynatacak su da yoktu. Mataraların içine kar dolduruyor ve onunla çay pişirmeğe çalışıyorlardı.

Muhittin Bey'in zeminliğine girdiğim zaman Fahri ve Rasim Beyleri de orada buldum. Bir saat kadar oturdum ve konuştum. Onların da kalbindeki hüznün ve elem, simalarındaki derin ve gölgeli hatlardan okunuyordu.

Vaziyet ve manzara feci, cidden çok feci idi. Bu hâl ve vaziyet karşısında, artık her felsefe eriyor, iflâs ediyordu...

Çıplak Ayakları Mosmor Yavrular

Köşke avdet ettiğim zaman, avdetimden tamamen ümidi kestikleri için yatmağa hazırlanıyorlardı.

Melâller ve ıstıraplarla malâmâl (*dopdolu*) olan bu

günü de, geçen felaketli günlerimizin üzerine gömmek için incecik pöstekinin üzerine uzandığım zaman, kalbim insafsız bir cendere altında eziliyor. Kartaltepe istikametinden gelen düşman mermileri, yılan ısıkları çalarak üzerimizden geçiyordu.

12 Şubat 328 - 25 Şubat 1913

Artık, mesut günlerimiz geçti. Yeni gelen her gün bir felâketle mahmul olarak geliyor.

Bu sabah da gözlerimizi açar açmaz gözümüzün önünde feci bir sahne canlandı.

Sabri Bey, erkenden erzak taharri (*araştırma*) komisyonundaki vazifesine gitmek için hazırlanıyordu. Kapının önünde, ağlaşan, sızlanan bir kalabalık meydana oldu. Nâzım, yerinden fırlayarak kapıyı açtı. Aman yarabbi. Ne facia.

Lime lime örtüleri içinde üryan vücutları görünen kadınlar. Çıplak ayakları mosmor kesilmiş yavrular. Harap ve bitkin simalar. Etrafı siyah harelerle (*çizgilerle*) kararmış, çukura batmış, fersiz gözler.

Çocuklar, ellerini koltuklarının altına sokmuş ağlaşıyor. Kadınlar, parmaklarının uçlarını ağızlarında ısıtmağa çalışarak sızlaşıyorlardı. Bu zavallılar, yurtları bucakları, bugün düşman çizmeleri altında çiğnenen zavallı köylülerdi.

Buradaki bir hayır müessesesi, bu kabil muhacirlerden en muhtaç olan otuz, kırk aileye haftadan haftaya birer miktar para verirmiş ve bu işe de Sabri Bey memur imiş.

Sabri Bey, hemen kalktı. Sobaya birkaç odun daha attı ve sonra, kapının dibinde, ağlıyan ve titriyen çocukları birer birer kollarından tutarak sobanın kenarına dizdi. Kadınları bir kenara oturttu, tevzi edeceği (dağıtacağı) parayı hazırlamağa başladı.

Bu esnada, Nuri ile Niyazi geldi. Bugün hava biraz müsait olduğu için Niyazi Hızırlık'a, telsiz telgrafa gidecekti. Nuri de Zeki Beyden haber getirmişti. Konuşulacak mühim şeyler olduğu için bizi handa bekliyeceklermiş.

Üç kat çuvaldan yapılan dolakları³² alta ve hâki dolaklarımızı da üste sardıktan sonra çarıklarımızı çektik ve yola düzüldük. Yollarda, itlâf edilmiye götürülen mekkâre kabileleri görölüyordu. Bazı kabilelerde bu acıklı ameliyatı bitirmiş dönüyorlardı. Neferlerin omuzlarında, kanlı baltalar, uçlarında kan pıhtıları birikmiş deri ve koyuklar vardı. Hana geldiğimiz zaman, odamızın açılmış, sobamızın yakılmış ve Zeki Bey'le Kahraman Bey'i de sobanın başında çay içiyor bulduk. İkisinin de tıraşları uzamış, ikisinin de gözlerinde acı bir ümitsizliğin gölgesi vardı, her zaman şen ve zinde olan bu sevimli arkadaşların bugün bir bezginlik altında ezilmekte olduğunu hissettim ve titredim. Ufak tefek bazı afakî şeyler konuştuktan sonra, sözü esasa getirdiler.

Epece uzun süren bu müşterek beyanatı aynen kaydetmek uzun süreceği için yalnız onların sözlerini ve fikirlerini hülâsa ediyorum:

32 Tozluk yerine bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası.

“Muhitin telakkisine (*görüşüne*) göre artık; her şey bitmiştir. Ordumuz mağluptur. Gelibolu ordusu ancak, Gelibolu’ya iki saat mesafede olan Kavak mevkiine kadar ilerliyebilmiş, Çatalca’daki muzafferiyet (*zaffer*) ancak, Mesudiye zırhlısının ağır toplarıyla istihsal (*elde*) edilebilmiş. İşkodra ve Manya Kalelerinin muhasarayı (*kuşatmayı*) refettikleri (*kaldırdıkları*) yalanmış. Mademki ordu bu zamana kadar düşman hatlarını ezerek buraya gelememiş, bittabi bundan sonrada gelemiyecemiş... Binaenaleyh (*dolayısıyla*): Şu hallere nazaran (*göre*) açlık yüzünden kaleyi teslim etmek bir mecburiyeti kat’iye dahiline girecekmiş...”

Fakat... Bunlar, bu, işitildikten sonra söylenen bu laflar, öyle bir tarzda söyleniyordu ki: Bu büyük kalpli Türk evlâtlarının hudutsuz bir aşk ile kalplerinde taşıdıkları vatan muhabbetinden biraz şüpheli olsaydım, kısaca şu cevabı verirdim:

— Bölük kumandanı beyler! Son ekmek lokmamızı yemeden ve son kurşunu sarf etmeden teslim olmyacağınızı unuttunuz mu?”

— Beyler! Teslim sözünü ağzına alacak olanlar hakkında şu odada verilen kararı hatırlayınız!

Lâkin karşımdakilerin en temiz bir vicdan ve imana malik olduklarından emin idim. Şüphesiz bu bir anlık bir sarsıntı idi, hiç bir zaman bir inhidam (*çökme*) değil. Demek ki artık, cereyan eden hadisat, en demir kalpleri bile zalim bir mengene gibi ezmekte ve bitirmektedir.

Onlara hak vermek ve doğru olsa bile fikirlerine

iştirak etmek kabil olamazdı. Binaenaleyh, yapılacak bir şey vardı. Artık, aramızdaki rütbe farkını ve hat-ta şahsî dostluğu kaldırmak ve hissettikleri acıyı daha büyük bir acı ile bastırmak.

Yerimden kalktım ve evvela kulaklarımı yokladım:

— Bilmem ki, dedim, kulaklarım yanımda mı yoksa yanlış mı işitiyorum?

Onlar, bütün bu açık hakikate karşı benim vere-ceğim cevapların boşluğunu düşünmüş olmalılar ki, biraz sinirlenir gibi oldular. Ben ise, hiç müteessir ol-mıyarak sözüme devam ettim.

— Muhterem bölük kumandanı beyler! şu dakika-da, gururu ve izzeti nefsi cerihadar olmuş (*yaralanmış*) bir Türk çavuşu sıfatıyla size soruyorum. Muhasara (*kuşatma*) olduğumuz günden beri, hududu müdafaası önüne binlerce kahraman gömdüğümüz bu kalenin istihkâmâtı asliyesinden biri mi sukut etti (*düştü*)? Yok-sa cephane ve erzakımızı mı kâmilten (*tamamen*) tüken-di ki böyle düşünülüyor? Evvelce, nokta-i nazarımız (*bakış açımız*) ne idi? son ekmeğimizin son lokmasını midemize indirmeden ve son kurşunumuzu da düş-manın beynine göndermeden teslimi aklımızdan ge-çirmeyeceğiz ve tarihimize ebedî bir leke sürecek olan küçüklükleri hatırdan geçirmeyeceğiz... Efendim, böy-le değil miydi?

Bu sözlerim, onlar üzerinde çok acı bir tesir yap-makla beraber, yine onları itirazdan alıkoymadı. De-diler ki:

— Evet, doğru, siz diyorsunuz ki: Millî şerefimiz için burada ölelim. Fakat sadece millî bir gurur için, bir gün gelip de bu millete bu hükûmete lâzım olacak vücutlarımızı sadece bir şeref uğruna gene feda mı edelim? Mademki ordu bizi kurtaramadı, biz de bu şerait (*şartlar*) altında bundan fazlasına...

Derhal sözlerini kestim ve nokta-i nazarıma (*bakış açımı*) devam ettim:

— Pekâlâ. “şefefi millî” gibi gözle görölmiyen elle tutulmiyan, mevhum (*hayali*) bir söz uğruna şu tatlı canlarımızı feda etmiyelim. Fakat düşmanları tarafından Rumeli’den hakir ve zelil (*aşağılık*) bir surette sürölüp çıkarılan bir hükûmetin tebaası olmak, bahusus (*özellikle*) o hükûmetin ordusunun bir uzvu sıfatiyle yaşamak bize zöl (*alçaklık*) gelmez mi? Bunu ve hat-ta daha acı bir takım neticeleri görmektense bugün mertçe burada ölmek daha şereflî değöl mi? Ordunun veya filân kalenin vazife-i askeriyesini ifa edememesini (*yerine getirememesi*), bizim de silâhlarımızla Bulgarlara teslim olmamıza ve alnımıza ebedî bir zillet (*aşağılık*) ve hacalet (*utanç*) damgası vurdurmamıza sebep olamaz... Bulgar süngülerinin altında, Filibe ve Sofya sokaklarında, sefil ve makhur (*kahrolmuş*) dolaşmayı hiç gözünüzün önüne getirdiniz mi?

– Evet. Doğru. Bütün bunlar çok doğru... Fakat maneviyat, kalenin maneviyatı kırılmıştır...

— Belki. Fakat zannettiğiniz kadar değöl... Emin olunuz ki, en müşkül ve ümitsiz dakikalarında bile Allah’ın rızası hilâfına hareket etmekten korkan, her

türlü elem ve cefaya sarsılmaz bir tevekkülle meydan okuyan Türk askeri gibi bir askerin maneviyatı, kolay kolay kırılmış addolunmaz. Türk askerinin maneviyatı ancak bir noktada kırılır. O da: Zabitlerini başlarında görmezlerse...

Biz, sizden daha ziyade askerle temas halindeyiz. Onların neşelerini ve kederlerini sizden daha yakından görmekteyiz. Onun için size misallerle gösterebilirim ki, maneviyatı henüz bir yalçın kaya gibi sarsılmıyan kıtalarımız pek çoktur. Misal mi istiyorsunuz? İşte, taburum.

Her gün ve her dakika kumandanlarını siperler içinde ve omuz başlarında gören silâh arkadaşlarım, maneviyatlarından bir zerre bile kaybetmemişlerdir. Ve sonra, sizin taburlarınız... Geçen gün size gelirken arabacı neferinizle görüştüm. Onları bir az yokladım. “Zabitlerimiz, başımızın ucunda olduktan sonra ölüm bile güle güle gideriz” diyorlar ve daha sonra ara sıra tesadüf ettiğimiz nizamiye efradı ile konuşuyoruz. Genç, münevver, imanlı zabitler elinde yetişen bu Türk yavruları da aynı cevabı veriyorlar.

Beklenilmiyen davet karşısında

Maneviyatı bozulanlar kimler olabilir? Her gün Rumeli Gazinosu’nda, bilmem, ne kahvesinde tavla oynayan, Karaağaç meyhanelerinde peykeler³³ dibinde sızan ve sonra, hâlâ fırka (*parti*) ve post kavgası arkasında koşan soytarılarla, mukadderatı maatteessüf bu

33 Eski kahvelerde ve evlerde bulunan, duvara bitişik alçak, tahta sedir.

soytarıların eline teslim olunmuş bulunan zavallılar değil mi?

Buna binaen, askerin heyeti umumiyesinin maneviyat ve uhrevî itikadının kırılmış olduğunu iddia edenlere karşı, en gür sesimle haykırıyorum. Yalan. İftira.

Şimdi onlar biraz genişlemişlerdi. Simalarındaki eski bedbinlik (*karamsarlık*) gölgesi yerine yavaş yavaş bir ümit ve inşirah (*rahatlama*) rengi gelmişti. Yaktığım cıgaradan derin bir nefes çektikten sonra sözüme devam ettim:

— Hakkınız var. Ve hakları var. Filhakika (*işin doğrusu*) mevkiimiz, nazik ve çok vahimdir. Fakat daha çok da yüksektir. Belki akıbetimiz, feci olacak. Varsın olsun. Belki biz, öleceğiz. Karılarımıza ve çocuklarımıza arkamızdan ebediyen gözyaşı döktüreceğiz. Ve bütün bunlara, göz göre göre tahammül edeceğiz. Evet, bu, çok muhtemeldir ki bir gün gelip bütün sevgililerimiz arkamızdan ağılayacak. Varsın ağlasın. Eğer o sevgililer ağlamazsa, sonra, en büyük anamız olan vatan ağlar. O, anavatanın sinesi üzerinde, muhteşem, nazan (*nazlı*), mağrur bir hayal gibi yükselen ve dalgalanan sancak ağlar. Her ümidi, her necatı (*kurtuluşu*) bizim süngülerimizden bekliyen milyonlarca Türk kızı. Ve nihayet. Efendiler, en nihayet. Bulgar hırs ve şehveti altında ezilecek, can verecek olan ahu gözlü Türk kadınları ağlar.

Sabredemediler:

— Artık yeter. Allah aşkına yeter, diye haykırdılar.

Onbaşının İsteği

Handan çıkarken, Altın Onbaşım yavaşça yanıma sokuldu. Ellerini ovuşturuyor, bir şey söylemek istiyordu.

— Ne o, onbaşım. Bir şey mi istiyorsun? dedim.

O, sıkılarak ve ezilerek cevap verdi:

— Efendim. Zatınızdan bir ricam var. Malûmunuz. Mekkârelerin çoğu telef oldu. Burada çokluk işimiz kalmadı. Sabahtan akşama kadar avareyiz. Bu karda kışta, arkadaşlarımız siperlerin içinde alan talan olurken, burada, sıcacık kahvede bacak uzatıp yatmak bize ayıp geliyor. Hani şu, zatınız... Bir yol Muhittin Bey'e deyiverseniz de, artık bizi de siperlere aldırırsanız.

Hemen Altın Onbaşı'mın boynuna sarılıp, alnının ortasından şarkadak (*ansızın*) öpmek ihtiyacını güç zapt ettim. Yaşa onbaşım. Varol, Adırnaz dağlarının nazlı Türkmen çiçeği. Siperlere gitmek ve ölmek istiyorsun öyle mi? Pek âlâ. Siperlere gidersin. İnşallah, soğuktan donmaz. Açlıktan ölmezsın. Ve inşallah, alnından sızan kanlarla. Rabbülaleminin huzuruna, ak yüzle değil. Daha şerefli olan al yüzle çıkarsın yavrum.

İhtiyar Dostumuz Moses Efendi

Nâzım koluma girmişti. Cereyan eden hadisatı konuşa konuşa gidiyorduk. O kadar dalmıştık ki: nereye kadar geldiğimizin bile farkında değildik.

— Maşallah efendim. Biz sizi nerelerde arıyoruz.

Nerelerde bulduk.

Bizim ihtiyar dostumuz Moses Efendi, karşımıza dikilmiş ve yolumuzu kesmişti. Tam Balıkpazarı'nın dört yol ağzında idik.

— Nasılsınız Moses Efendi?

— Nasıl olalım efendim. Dostlara duacıyız. Nereden geldiğimi hiç sormuyorsunuz.

— Hayrola dostum. Nereden?

— Sizin çadırlardan.

— Bizim çadırlardan mı? Ne münasebet?

— Efendim. Dün size mektup gönderecektik. Adam bulamadık. Bugün ben kendim gittim. Sizi bulamadım. O kadar mahzun oldum ki tarif edemem. Çok şükür. Hulusumuz (*samimiyetimiz*) pak imiş ki Allah karşıma çıkardı.

Sabırsızlıkla sordum:

— Bir şey mi var Moses Efendi, Bize bir ihtiyacınız mı var?

— Efendim. Şimdi bize kadar gideceğiz.

Birden gözlerim bulandı. Hafifçe titrediğimi hissettim:

— Fakat mümkün değil azizim. Şimdi Karaağaç'a inmek mecburiyetindeyiz. Bir arzunuz varsa şurada bir yerde bir az oturalım.

— Açık söyleyim beyzadem. Bugün bizde bir sıcak çorba içeceksiniz. Bizim kız, neredense bulmuş, bul-

durmuş. Size layık değil ama biraz bir şey hazırlamış. Şimdi sizi bekliyor.

Bu, çok fena bir emri vakiydi. Luiz'in kurduğu bu mahirane tuzak, bana çok tuhaf ve çok ağır geldi. Sırasında olmıyan böyle şeyler, hafiflik ve çocukluktan başka bir mana ile tavsif olunamazdı (*anlatılamazdı*). Vereceğim cevabın nasıl olmasını düşünürken, Nâzım derin bir yutkunmadan sonra:

— Hay Allah razı olsun Moses Efendi... demez mi?

Sert, bir bakışla gözlerimi Nâzım'a çevirdiğim zaman, onun gözlerinde küstah ve öyle istirhamkâr (*yalvaran*) bir mana buldum ki, kendimi toparlayıp cevap vermeme meydan vermeden büyük bir pervasızlıkla Nâzım, sözüne devam etti:

— Doğrusu ağabey, bu nezaketi suiistimal etmek ayıp olur. Bak, bu havada ihtiyar adamcağız ta, karargâha kadar bizim için yorulmuş.

— Hay ağzını seveyim evlâdım, hadi Bey'im, hadi pašam, buyrun gidelim. Maşallah siz ateş gibisiniz. Dünyanın işi olsa gene yetişirsiniz.

Moses Efendi, Nâzım'dan yüz bulmuş ve koluma girmişti. Beni çeviriyor ve sokaklarına doğru çekiyordu. Gülmek mi, kızmak mı, isyan etmek mi. Ne lâzım geldiğini daha hâlâ kestiremiyordum; fakat her halde, içindeki hiddete rağmen, dudaklarının tuhaf bir te-bessümle titrediğini zannediyordum.

Bir anda çözülen irademin bağları, sanki bu ihtiyar ve saf adamın eline geçti. O çekiyor ve ben yürüyor-

dum. Eczanenin önünden geçerken gayrı ihtiyarı başımı çevirdim. O anda Bella'nın babası kapıyı açtı:

— Ovvv... Maşallah. Maşallah hoş geldiniz. Sefa geldiniz. Bizim çıtı pıtı çavuşlarımız.

O, samimi bir tebessümle ellerini uzatıyor, beyaz bıyıklarının altında genişleyen dudaklarının arasından, dişsiz ağzı, derin bir çukur gibi görünüyordu.

— Eh... Biraz buyurmaz mısınız?

Moses Efendi, bizden evvel cevap verdi.

— Olur. Olur. Beyler, beş on dakika rahatlınsınlar. Bende biraz eve gideyim de gelirim, dedi.

Bella, yoktu. Dünden beri hastanede imiş, ihtiyar Eskinazi Efendi ile baş başa kaldık. Bu güngörmüş, kibar, hoş sözlü adam, bizi sık sık değişen bahislerle oyalıyordu. Nihayet bahis, musikiye intikal etti. Meğer Eskinazi Efendi, Şark musikisine cidden vakıf ve hatta çok yüksek bir hanende (*şarkıcı*) imiş. Bugün meriyetten (*yürürlükten*) kalkan eski bir usul hakkında bize izahat verdikten sonra eski bir şarkı okudu. Bütün hayatımda unutamayacağım bu şarkının nakaratı şu idi:

“Hicrinle dü çeşmimden akan yaşları gel gör!”

Gözlerimden kopan damlalar, yanaklarımı yakarak yuvarlandıktan sonra, sakallarımın arasında kayboluyordu. Bu muhterem ihtiyarın, artık yorulmuş, elastikiyetini kaybetmiş ciğerlerinden taşarak. Harap hanchesinden dalgalanarak, dişsiz ağzından ve titreyen dudaklarından taşan bu musikide o kadar derin bir aşk ve tazallüm enini (*yakınma*) vardı ki.

— Eh buyurunuz efendim.

Eskinazi Efendi'yi de beraber götürmek istedik. Fakat eczaneyi yalnız bırakamadı.

Moses Efendi'nin Ziyafeti

Moses Efendi, aralık kapıyı itti ve geçmemiz için bize yol verdi. Luiz, meydanda yoktu. Gene o küçük ev altı ve merdivenler tertemizdi, çamur içinde olan çarıklarımızla bu tertemiz yaygıları çiğnemek nasıl olacaktı? İçimden gene bir hiddet dalgası kabardı, dişlerimi sıkarak:

— Nâzım, görüyorsun ya, münasebetsizliklerini...

Nâzım, sanki büyük bir intikamı alınmış gibi kıs kıs gülerken Moses Efendi ısrar ediyordu:

— Rica ederim, buyurunuz. Su, sabun neyi temizlemez ki... Vakıa (*her ne kadar*) sabunumuz yoksa da çok şükür suyumuz bol...

Mümkün olduğu kadar temizlendik ve yukarı çıktık. Misafir odasına girdiğimiz zaman, ılık ve muattar (*güzel kokulu*) bir hava yüzümüze çarptı. İtina ile hazırlanmış olan masanın ortasındaki kalaylı bakır tastan sıcak çorbanın dumanları taşıyor ve dağılıyordu...

— Safa geldiniz efendim...

Luiz'le, göz göze gelmiştik. O, biraz solmuş, gözleri daha fazla derinleşmişti. Bu solgun çehrede, açık bir manayı şikâyet vardı... Kapıya doğru yürüdüm ve elimi uzattım.

Ellerimiz, titredi. Bilmiyorum bu titreyen el, kimindi? Bana bir şey söylemedi. Fakat Nâzım'ın elini bırakmadı. İnce bir tezallüm (*şikayet*) ifade eden sesiyle:

— Ağabeyiniz bizi unutuyor, Nâzım Bey, bari siz boş zamanlarınızda bizi hatırlarsanız...

Yemek, zannedersem epeyce sürdü. Çorba, nohutlu pilav ve birde kuru incir tatlısından ibaret olan bu basit yemek, bize bitmek tükenmek bilmiyen şahane bir ziyafet gibi geldi. Hele Moses Efendi'nin üç sene-den beri itina ile sakladığı iki şişe tatlı şarap, çenelerimizi tamamen açmıştı. Bahisten bahse atıldık ve Moses Efendi'nin tuhaf hikayelerine gülmekten katıldık. Luiz, epiyce şarap içmiş ve daha çok da bana içirmişti.

Eski ve müessir (*etkili*) şarap, onun simasına daha revnaklı (*parlak*) bir güzellik vermişti. Şimdi, onun pembe ve esmer derisinin altında kırmızı bir ateş dalgası kaynıyor. Ve süzülen kirpiklerinin arasından siyah kıvılcımlar parlıyordu.

Vaktin, nasıl geçtiğini bilmedik. Akşam, tamamen yaklaşmıştı. İzin isteyerek kalktığımız zaman Nâzım birdenbire elini beline götürerek:

— Ah, ağabey... Revolverimi handa unutmuşum... Sen beni burada bekle. Beş dakika da alır gelirim, dedi.

Bu münasebetsizliğe canım sıkılmakla beraber beklemek zaruri idi. çünkü ben harpte tabancamı kay-

bettiğim günden beri bir tabancaya kalmıştık. Bunun da bize her an lâzım olmak ihtimali vardı.

Moses Efendi, Nâzım'ı geçirmek için kapıya kadar beraber indi. Nâzım'ın, koşa koşa gittiğini ve Moses Efendi'nin de kapıda karşıki komşu ile lafa daldığını işitiyordum.

Ben ve Luiz. İkimizde susuyorduk. Siyah ve yakası biraz açık elbisesi içinde Luiz'in dolgun gerdanı daha pembe ve daha şeffaf görünüyor, dik ve yuvarlak göğsü, şimdi daha sık fasılalar ve ihtilâçlarla (*çırpınmalarla*) dalgalanıyordu.

Düşman, Şark Cephesi'nden gene şehre ateş açmış. Seyrek top seslerini takip eden mermi fişirtıları işitilmeğe başlamıştı. O mütemadiyen önüne bakıyor ve masanın örtüsünün kenarında asabi parmakları arasında küçük küçük akordeonlar yaparken ben de önümdeki tabağa hafif hafif fiskeler vuruyordum.

— Biliyor musunuz? Yaşadığınız ve katlandığınız hayatın meşakkatlerini (*zorluklarını*) duydukça ne kadar üzülüyorum. Bilhassa sizin, bu sefaletle tahammül edemeyeceğinizden günün birinde hastalanacağınızdan ve...

Luiz'in sesinde, o kadar derin ve ince bir inilti vardı ki... Bu sözleri diliyle değil, kalbiyle söylüyordu. Bilmem neden, onun kalbini biraz daha acıtmak ihtiyacını duydum. Hain ve alaylı bir sesle onun cümlesini ikmal ettim (*tamamladım*).

— Hastalanacağımızdan ve öleceğimizden o kadar

korkuyorsunuz ki, değil mi madam? Hah.. hah... hay... Fakat düşünmüyorsunuz ki madam, burada bize, hastalıktan daha yakın ölümler var.

O, birdenbire başını kaldırıp dişlerini sıkarak, korkudan titriyen bir sesle cevap verdi:

— Kaya, sus... Söyleme, Allah aşkına söyleme... Hele onlar, aklıma geldikçe çıldırmak derecesine geliyorum.

Şimdi onun yüzü, bütün bütün gerilmiş sinirleri, Siyah bir elmas gibi parlıyan gözleriyle, yavrusunu kıskanan bir kaplan çehresine dönmüştü:

— Ölmüş anamın üzerine yemin ediyorum. İnan ki, geceleri sabaha kadar cephelerde. Emin ol. Maraş cephesinde harp patladığı gün, ben deli olacağım.

Artık Luiz'in tamamen açarak önüme koyduğu kalbinde, ne zelil (*aşâğılık*) bir kadın zaafı ve ne de hassas bir kadın merhameti vardı. Onun bütün korkusu, ancak idealini kaybetmek ve bizzat kendi kalbinin ölümünü görmektir.

Luiz'in sözleri içimi yaktı

Onun hassasiyeti artıkça ben korkuyordum. Sanki önümde, hemen düşölüverecek bir uçurum açılıyordu. Öyle zannediyordum ki, yavaş yavaş bu uçuruma kayan Luiz, derhal benim de elimden tutacak ve beni de bu derin çukura yuvarlayacaktı.

— Bazen diyorum ki. düşünmiyeyim. Hiç meşgul olmayayım senin bana gösterdiğin kayıtsızlığa... Ve...

Darılma Kaya, hissizliğe mukabele edeyim... Fakat...

Bu son cümle, bana kızgın bir iğne gibi tesir etmişti. Birdenbire duyduğum derin bir acı ile sordum:

— Nasıl?

— Hissiz ve hatta merhametsiz... Bütün zalim ve hain erkekler gibi. Kadın kalpleri üstüne basan, o kalpleri çiğniyen. O kalpleri didik didik eden bütün erkekler gibi...

Luiz'in batırdığı iğne, yavaş yavaş zalim ve mün-takim (*intikamcı*) bir hançer oluyordu. Şimdi, aynı his, aynı intikam bende de uyanmıştı. Acı bir kahkaha ile güldüm:

— Kadın kalbi öylemi, Luiz? Hâlbuki ben onu çok aradım ve bulamadım.

Artık bu bahsi kapamak ve o kadar korktuğum bir buhranın önünden kaçmak için ayağa kalkmışım. O da birdenbire kalktı ve önümde doğruldu. Taşan ve zapt olmayan hisler, onu titretiyor ve ürperti-yordu. Ellerimi kavradı, kaldırdı ve kalbinin üzerine bastırdı:

— Söyle. Allah aşkına söyle, duyuyor musun? Elini altında çırpın, titriyen şeyi duyuyor musun? İşte bu, bir kalptir. Bir kadın kalbi, dün sefil ve rezil bir elle yaralanan ve bu gün de o yarasına şifa bulmak için...

Kalbinden taşan ateş, onun dudaklarında titreyen son sözleri yakmış ve eritmişti. Bilmiyorum nasıl oldu? Çelik gibi dik duran başım, yavaş yavaş eğildi. Onun göğsüne doğru indi. O zaman, onun ateşler içinde yanan, elleri birden dire başımı tuttu ve kalbinin üzerine dayadı:

— Dinle, dinle... diyor ve sesi derinden gelen bir iniltiye benziyordu.

Artık, benim de damarlarımda kaynayan kan, bey-nime hücum etmişti. Mukavemet edemediğim (*karşı koyamadığım*) bir kuvvet, boş kalan ellerimi aldı. Onun dolgun kalçalarından yavaş yavaş kaldırarak belinin üzerine sardı. Luiz'in, yanan ve sarsılan elleri başımı kaldırdı. Gözlerimiz, karşılaşmıştı. Şimdi, dudaklarımız en yüksek ve en haklı bir ihtiyaç ile titriyor. Yavaş yavaş daralan bir ihtiras çemberi dudaklarımızı birbirine yaklaşıtıyordu. Artık, nefeslerimizin alevlerini hissediyor. Ve dudaklarımızın ateşleriyle yanıyorduk. Hiçbir şey kalmamıştı. Dudaklarımız bir anda birbirine yapışacaktı. Fakat...

Bir Annenin Feryadı

Harika asa bir süratle fişiltisi artan ve yaklaşan bir mermi, geldi, geldi, geldi, evin damına süründü. O anda, müthiş bir tarraka ve onu müteakip ciğerleri parçalayan bir feryat...

Derhal Luiz'in kollarının arasından silkindim. Min-der üzerinde duran palaskamı kaparak kapıya atıldım. Bir taraftan merdivenleri ikişer üçer atlıyor, bir taraftan da palaskamı takıyordum. Sokak kapısından fırlarken Moses Efendi'ye çarparak yere düşürdüm...

Mermi, üç ev aşırı bir eve düşmüştü. Sokağa çıktığım zaman her yer kiremit, tahta ve direk parçaları ile dolmuştu.

Arkamdan, bir ses haykırdı:

— Ağabey!

Arkama bakmadan cevap verdim:

— Nâzım koş!

Mermi düşen ev belli idi. Her taraf dumanlar içinde idi. Açık kapının önünde, saçları perişan bir kadın:

— Evlâdım. Evlâdım... diye feryat ediyordu.

Alt kattaki küçük odanın ot minderleri tutuşmuştu. Biz, bunları ayaklarımızla çiğneyerek söndürmeğe çalışırken birkaç komşu daha imdada geldi. Kapıdaki kadıncağızı içeri almışlardı. Kadın, şimdi de:

— Evimi bırakın yansın. Evlâdımı. Evlâdımı kurtarınız... diye haykırıyordu.

Derhal, anladım.

— Nâzım yukarı koşalım. Üst kat sofasına çıktığımız zaman bir an tereddüt ettik. İnfilak eden mermi, üst katı harabezare (*viraneye*) dönmüştü. Burada da yanan ufak tefek şeyler vardı. Merdivenin sağ tarafında açık bir kapı gördük. İçeriye girdiğimiz zaman, karşılaştığımız feci manzarayı, bütün hayatımda unutmayacağım...

Nur gibi bir kız, yere serilmiş yatıyordu. Parçalanmış ayağından kanlar sızıyordu. Nâzım, ufak tefek ateşleri söndürürken ben, kızın yanına diz çöktüm ve kalbini dinledim. Yavrucak henüz yaşıyordu. Annesiyle, öteki komşularda koşarak gelmişlerdi.

Kadın, evladını o halde görünce düştü bayıldı. Komşulardan temiz bir yatak çarşafı istedim. Bu çar-

şafî Nazım'la uzun uzun parçalara ayırdık. Ve bu hurdahaş olmuş ayağı sıkı sıkı sardık.

— Hadi Nazım, hana koş evladım, bizim arabalar-dan birini çabucak hazırla. İçine bin. Mümkün olduğu kadar çabuk gel.

Nazım fırladı. Artık orada yapılacak başka bir şey de kalmamıştı. Komşulara tembih ettim:

— Sakın çocuğa dokunmayınız. Şimdi araba gelecek. Onu bizim hastanemize götüreceksiniz. Siz, arabanın içine yaymak için bir şilte hazırlayınız.

Evladının ve yuvasının bu felaketi karşısında çılgın bir hale gelen zavallı anacığa, bu talihsiz Türk kadınına bir şey söylemedim. En derin yarayı kalbinden alan bu bedbaht anaya hangi sözlerle teselli vermeğe cesaret edebilirdim.

Ellerim, üstüm, başım kan içinde kalmıştı. Kaputumu almak için Luiz'in kapısına gittiği zaman, kapı, arkasına kadar açıldı. Moses Efendi, duvara dayanmış düşünüyor. Luiz, merdivene oturmuş, elleriyle yüzünü kapamış, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

Moses Efendi, birdenbire ellerimdeki kanları görünce:

— Ah yaralandınız mı? diye haykırdı.

Luiz, sıçradı ve bileklerinden tuttu:

— Nerenden, söyle nerenden.

— Ah Luiz. Bunu sormağa ne hacet, daha anlamadın mı? Bizim gibi talihsizler daima kalbinden yarala-

nır. İşte bu da bir kalp yarası değil mi?

Biraz sonra araba geldi. Daha hâlâ baygın bir halde olan kızcağızı arabaya yerleştirdik. Annesi baygın bir halde olduğu için harap ve perişan evinde kaldı. Araba yavaş yavaş giderken, biz başımız göğsümüze düşmüş, melûl bir halde bu kimsesiz kızcağızı götüren arabayı takip ediyorduk. Ortatulumba'ya geldiğimiz zaman artık ben de yürüyemiycek kadar ezilmiş olduğumu hissettim. Bu hadise, şüphesiz bana bir cezayı manevi idi. Ve bu ceza, bana cidden kâfi geldi.

— Nazım. Bugünkü heyecan beni bitirdi. Kabil değil hastaneye kadar gidemeyeceğim. Sen git. Ne lâzımsa yap.

Bedbaht yavrunun ayağı kesilmişti

14 şubat 328 - 27 Şubat 1913

Dün geceyi uykusuz geçirdim. Sabah olur olmaz hastaneye koştum. Evvela kızcağız ne olmuştu? Ve sonra, doktorla görüşecek epeyce şeyler vardı.

Merdiveni çıkar çıkmaz, Kemal Cenap Bey'le karşılaştım. Cenap Bey, daimi tebessümüyle ellerimi tutarak:

— Zannedersen tam vaktinde geldiniz. Dün akşam gönderdiğiniz kız ameliyat oluyor. Haydi ameliyathaneye gidelim.

Ameliyathane keskin bir kloroform kokusu ile meşbu (*dolu*) ve bir mabet gibi sessizdi. Bütün doktorlar ve şüvesterler ameliyat masasının başında idi. Bir de, be-

yaz küvetin içinde kesilmiş bir ayak vardı. Baldırdan biraz aşağıda kesilmiş olan bu ayak, balmumundan yapılmış gibi sapsarı idi. Ayaklarımızın ucuna basarak, sessizce bir köşede durduk. Bahaettin Şakir Bey, kemali ihtimamla zavallı kızın kesik bacağına sarıyordu. Doktor, işini bitirip de dışarı çıkarken:

— Zavallı kızı tam vaktinde göndermişsiniz. Biraz daha kalsaydı emorajiden giderdi. Neyse hayatı kurtuldu. Fakat total kalacak.

— Total mı doktorum? Varsın olsun, tek bir Türk kızının hayatı kurtulsun da, varsın total kalsın...

Doktorla Sohbet

Geniş masanın başında, karşı karşıya kahvelerimizi içerken dün handa cereyan eden mükâlemeyi (*konusmayı*), içim yana yana doktora anlatıyordum:

— Kumandanlığın muhafaza ettiği bu anudane (*inatçı*) sükût, çok fena, görüyorsunuz ya... Sohbet ve namuslarından en çok emin olduğumuz arkadaşlar bile yese düşüyor...

Bir taraftan bu garazkârane sükût devam ederken öbür taraftan da en şeni (*alçak*) propagandalar işliyor. Maneviyat günden güne sarsılıyor. Korkuyorum ki bu hal, er geç en çok güvendiğimiz nizamiye taburlarına da sirayet edecek (*bulaşacak*)... Acaba mevkie müstahkemin üzerinde tesir yapsanız... Ümit verecek, maneviyatı kuvvetlendirecek beyannameler neşrine teşvik etmeniz nasıl olur?

Doktor, epeyce düşündükten sonra nefretle yüzünü buruşturarak:

— Bu, bizim için bir tenezzül, bir acizdir. Bırakalım, onları mümkün olduğu kadar yalnız ve namussuzluklarıyla baş başa bırakalım. Biz, büsbütün ayrı çalışalım. Bizim yapacağımız iş, hal ve mevkiimiz ne kadar müphem olursa olsun, cesurane çalışmaktadır.

— Şu halde...

— Geçen gün de görüştüğümüz gibi siz, bir heyeti fa'ale teşkil etmekte acele ediniz. Gerek asker ve gerek ahali arasında, vaziyetin vahametini daha hafif gösterecek emniyet ve itimadı daha ziyade arttıracak bir şeyler yapmağa çalışınız...

— Yaptığımız gibi...

— Şüphesiz. Fakat daha şümüllü (*kapsamlı*), temas ettiğiniz her askerin ruhu üzerinde işleyiniz. Bir askeri ikna etmek, bize on asker kazandırır...

Doktor, çok haklı idi. En başta, kendi taburumuzun zabitan (*subay ve efradı (askerleri)*) olduğu halde, temas ettiğimiz kıtaların mert, namuskâr, vakar ve haysiyetin askeriyesini tanıyan zabitleriyle Ruhan ve fikren tamamen beraberdik. Hepsi de ölümü, zelilâne bir esarete tercih ediyorlar. Hepsi de, siperlerde yaratılacak namus ve şeref abidesini, o siyah toprakları al kanlarıyla yoğurarak vücuda getirmek istiyorlardı.

— Pekâlâ aziz doktorum, bir mesele daha var. Cereyan eden vekaiye nazaran bundan sonra Çatalca'dan gelecek orduyu beklemek gülünç bir hayalperverliktir değil mi?

— Maalesef, buna yakın bir şey...

— Şu hale nazaran, kale en son vazifesini yapsa bile nihayet sukuta (*düşmeye*) mahkûmdur. Bu esnada ölenler, çok bahtiyardır. Fakat... Sağ kalanlar ne yapacak?

Doktorun kaşları çatıldı. Gözleri donuklaştı. Derin bir iç çekmesinden sonra:

— Ne yapılabilir?

— Düşmana teslim ve esir olmak zaruridir değil mi? Ha. Bakınız, Bu zilleti ihtiyar etmemek (*seçmemek*) için aklıma bir şey geliyor. Bunu belki biraz hayali bulacaksınız. Fakat hiç olmazsa bir kere olsun, dinleyiniz, ben diyorum ki: Maazallah, kale sukut edipte (*düşüpte*) artık cephelerde yapılacak hiçbir iş kalmadığı zaman, fikren bizimle beraber olan arkadaşlarla bir noktada toplanalım. Zaferle sermest (*sarhoş*) olan düşmanı bir anda yarmak ve muhasara (*kuşatma*) hattını aşmak, çok kolay olacaktır. Binaenaleyh, düşmanı bir noktadan yaralım ve Şimale (*kuzeye*) Bulgaristan'a doğru çıkalım. Bütün Bulgaristan içine yayılalım. Bulgaristan dâhilinde, değil asker, değil jandarma, hatta köy bekçisi bile olmadığına benim kadar sizde eminsiniz. Bütün geçtiğimiz yerleri yakıp yıkarak Tuna sahiline kadar çıkalım ve Romanyalılara teslim olalım.

Doktor, sık sık iki nefes cigara çektikten sonra. Sabırsızlıkla sordu:

— Bu fikre arkadaşlarınız ne diyor?

— Bu fikir, bana bu gece geldi. Yalnız Nâzım'la görüştüm. Şimdi de size söylüyorum.

— İyi tatbik edilmek şartıyla çok enfes bir iş olur

Doktor, keyifli keyifli gülerek ilâve etti.

— Tuna sahillerine ha...

— Evet doktorum. Tuna sahillerine. Asırlarca Türk akıncılarının atlarına kana kana suyunu içiren ve bugün de bizi bekliyen o mübarek nehrin sahillerine...

Hastaneden çıktığım zaman kalbim ümit ve itimat ile dolu idi. Dünkü günahımın, kalbime vicdanıma verdiği ağırlık bir az, azalır gibi olmuştu.

Karargâhta Zabıtlarla Müşavere

Karargâha geldim. Nâzım'ı köşkten çağırttım. Hazır bulduğum erzak arabasıyla bir buçuk saat sonra siperlere varmıştık.

— Ooo... Hoş geldiniz çavuş ağalar... Bakalım gene ne yalanlar getirdiniz?

— Bu defa yalan yok yüzbaşım. Çok ciddi şeylerden bahsedeceğiz.

— Yaaa!

Rasim Bey de gevrek gevrek gülerek ilave etti:

— Eğer işe yarar bir şeyler söylerseniz, hâlis sakarınli birer fincan kahve var.

Muhittin Bey, Rasim Bey, ben ve Nâzım. Ocakta hafif bir ateş yanıyor, cigaralarımızın dumanları zeminliğin kapısından dalga dalga taşıyordu.

Dün handa geçen mülâkatı (görüşmeyi), başından sonuna kadar anlattım. Onlar dinlediler ve dinledikçe sinirlendiler. Söz, mülâkatın neticesine gelince az kal-

sın yüzbaşım, ağırca bir pot kıracaktı. Bereket versin, ben bu haksızlığa meydan vermeden ilâve ettim.

— İşte efendim bu, işin acı ciheti. Mamafih (*bununla birlikte*), biz bunu tatlılaştıracğız ve buna da eminiz. Çünkü arkadaşlarımızın ruhuna, vicdanına ve bilhassa namusuna eminiz. Bu, her halde, bir anda gelip geçen bir sarsıntıdır. Daha doğrusu, bir maneviyat zelzelesi... Bu tavsifim (*vasıflandırmam*), muhterem kumandanımın pek hoşuna gitti. Birdenbire neşelenip uzun bir kakhaha ile gülerek:

— Hay kâfir oğlan hay. Gene şairlik yapıyor.

Rasim Bey de kumandanımın bu neşesine karıştı:

— Ne yapsın yüzbaşım? İlet.

— Çok eminim ki kumandanım, bugün, yarın görüşeceğimiz bu arkadaşları eskisinden daha kavi (*sağlam*) bir imanla göreceğiz... Şimdi bu meseleyi bırakalım. Başka bir mesele var, dedim ve biraz evvel doktorla olan mülâkatımızı (*görüşmemizi*) bütün tafsilâtıyla (*ayrıntısıyla*) naklettim. Bulgaristan'ı geçmek hususunda ki fikir ve tasavvurumuzu, kumandanlarım büyük bir alaka ile dinlediler. Sözü bitirdiğim zaman yüzbaşım, gözlerini Rasim Bey'in gözlerine dikerek:

— Ne dersin Rasim? dedi.

Rasim Bey'in, gözleri parlıyordu. Çünkü onun Bulgarlara ezeli bir kını vardı. Ve çünkü Bütün hanümanı (*evi barkı*) Bulgarlar tarafından gasp edilmiş bir hicret-zede idi. Rasim Bey, birden, neşeli neşeli güldü. Ve elini azim ile sallayarak:

— Yaparız be yüzbaşım...

Kumandanım da aynı azim ve imanla elini dizine vurarak:

— Yaparız ulan. Hem de vallahi yaparız...

Ah benim koca kumandanlarım. Size nasıl bir ma-but gibi tapmam.

Şehre Düşen Mermiler

Köşke geldiğimiz zaman Sabri Bey akşam yemeğini yemiş lülesine tütünü bastırmış, soba başında kahvesini içiyor ve Mehmet Efendi ile tatlı tatlı laf ediyordu.

Garp cephesinde fasılalı (*aralıklı*) bir top düellosu işiliyordu. Şehre tek tek mermi düşüyordu.

Sabri Bey’le baş başa vererek yapacağımız işleri tespit ettik. Yapacağımız işleri mukaddes olmak üzere Sabri Bey, bir sivil şebeke tesisi ve idare edecek. Bu şebeke ile muzır (*zararlı*) propagandacılar takip ve bunların melanetlerini tahdit (*sınırlama*) ve propagandacılar icra edilecek. Hükümet civarında pulculuk eden Arif Efendi bu hususta çok işimize yarayacak.

Bugün, yine epeyce yorulmuştuk. Esasen dün gece de uykusuz olduğum için adeta gözlerim kapanıyordu. Haydi bakalım. Şu, postumuzun üstüne uzanalım ve kitap hayatımızın bugünkü sayfasını da kapatalım.

Hay domuz oğlu domuz hay, elin kırılsın inşallah.

Serseri bir mermi, adeta köşkümezdün damını sıyrarak yanımızdaki bağa düştü. Sıçrayan taş ve topraklar, şakır şakır üstümüze yağıyor... Az kalsın cam-

larımızı kıracaktı. . Sabri Bey yattığı yerden fırlamış, yatağın içine oturmuş:

— Bismillâhirrahmanirrahim. Lâhavle velâ kuvve-
te illâ billâhilaliyülazim. Geçmiş olsun çocuklar, diye
söyleniyordu.

— Size de geçmiş olsun Sabri Bey. Bu da geçti. Yeni
geleceğe bakalım. Haydi Allah rahatlık versin.

— Böyle rahatlığın içine de, dışına da. Ve mütama-
diyen La havle okuyordu.

Sabri Bey homurdana homurdana tekrar yatıyor.

Yaralı Çocuğa Ziyaret

15 Şubat - 28 Şubat

Bu sabah gözlerimizi açtığımız zaman, güzel bir
hava ile karşılaştık. Kaç günden beri mütemadiyen (*sü-
rekli*) yağan kar, durmuştu. Semanın koyu sincabi bu-
lutları arasında parça parça mavilikler görünüyordu.
Bütün cepheler, sükûn içinde, sanki harp meydanında
değiliz. Geçen karlı ve tipili günler adeta cephelerde
tabii bir mütareke yaptı.

Sabahleyin erkenden haber gönderdiğimiz pulcu
Arif Efendi geldi. Yapılacak işleri anlattık. Kendisine
tevdî ettiğimiz vazifeleri derhal ve büyük bir memnu-
niyetle kabul etti.

Bugün verdiğimiz karar üzerine Sabri Bey Edirne'ye
gidecek, lazım gelenlerle görüşecek. Biz de Karaağaç'a
inip cenup (*güney*) cephesindeki arkadaşlarla temas

edecektik. Evvela hastaneye gittik. Bahaettin Şakir Bey'i bulamadık. Neşet ve Kemal Cenap Beylerle görüştük. Ayağı kesilen kızcağızı ziyaret ettik. Veda ederek merdivenden inerken, bizim Bella Hanım kızcağızın kardeşi Vitali Efendi karşımıza çıktı. Bu narin, güzel, terbiyeli genç de bizi Bella kadar seviyordu, elimizden tuttu:

— Bizim odama gidelim. Sizi büyük hemşireme prezante edeceğim (*sunacağım*), diye emretti.

Hatırını kıramadık, gittik. Hastane, bu aileye bir oda vermiş. Vitali, babasıyla eczanede çalışıyor. Annesi ile diğer iki hemşiresi de hastanenin dikişlerini dikiyor.

Odaya girdiğimiz zaman, hemşiresi makinada çalışıyordu. Bizi görünce kalktı. Cazip gözlerinde, canlı ve samimi tebessümlerle selâmlarımıza mukabele etti. Sevgili dostumuz Eskenazi Efendi de orada idi. Hem ellerimizi sıkıyor hem de:

— Vah zavallılar. Evvelki gün, bizim komşunun ziyafeti burnunuzdan geldi ha... Biliyor musunuz, Madam o günden beri hasta yatıyor. Herhâlde ziyaretine gitmiş olmalısınız.

İhtiyar dostumuz, bilmeyerek kalbimin üzerindeki yaraya parmağını basmıştı. Ben, o günü hayalimden ve hafızamdan silmek istiyordum. Derhal bahsi değiştirdim. Oturduk, şundan bundan epeyce konuştuk. Nihayet – her yerde ve her zaman olduğu gibi– lakırdı döndü, dolaştı, harbin neticesine ve kalenin mukadderatına intikal etti.

Eskinazi Efendi, derin bir vesvese ve endişe ile sordu:

— Ne dersiniz acaba kale teslim olur mu? Siz buradan çıkıp giderseniz, bu herifler bize bir şey yaparlar mı?

İsmi Recina olan matmazel, kaşlarını çatarak bizden evvel cevap verdi:

— Ne söylüyorsun baba. Onlar, bizi bırakıp da nereye giderler?

Birden, gözlerimin önünden bir bulut geçti...

Evet... Ey güzel kız... Ve ey dünyanın en şiir alût bel-desi... Tuluları ile gurupları ile (*güneşin doğup batmasıyla*) kanlarla yoğrulmuş macera ve hatıratıyla bizi büyüleyen ey güzel Edirne! Sizi kime bırakıp ta nereye gideceğiz?

Racina, mühtez (*titrek*) ve düzgün bir eda ile sözüne devam etti:

— Hele on beş yirmi gün daha geçsin. Bakınız. Bulgarlar nasıl geri dönecekler. Şimdiye kadar ne yapabilir ki bundan sonra ne yapacaklar? Bu muharebe, bir sene daha devam edecek değil ya. Hiç kolay kolay Edirne teslim olur mu?

— Teslim mi? Allah göstermesin...

Bu son sözü söyleyen, sessizce kapıdan giren anneleriydi. Elindeki tepside konyak dolu küçük kadehler vardı.

Girerken son sözleri işitmiş ve o da kızının fikrini teyit etmişti. Konyakları bize verirken, sözüne devam

ediyordu:

— Dün, Edirne'den hastaneye gelirken, Sultan Selim Camisi'nin minareleri gözüme ilişti. Kendi kendime, bu güzel memleket, bu güzel cami, kıyamadan nasıl Bulgar'a teslim edilir, diye düşündüm. Az kalsın ağlıyacaktım.

Bu sözler, o kadar candan ve kalpten söyleniyordu ki, içinde bir zerre bile riya yoktu.

Geceyi Neşe İçinde Geçirdik

Hastaneden çıkıp ta köşke geldiğimiz zaman, Sabri Bey'i iskambille fal açıyor bulduk,

— Bravo Sabri Bey! Fala bakmanın tam zamanını buldun.

— Abe, evlât o da lazım. Hele dur da şunu bitireyim...

— Kuzum Sabri Bey, çok merak ettim... Evvelâ şunu söyle. Bu fal hangi sevgiliye açılıyor.

— Be oğlum, benim gibi ihtiyarın kaç sevgilisi olacak? Te, bir tane.

— Hele hele, şunu ismini de söyleyiver.

Sabri Bey, derin derin içini çekti. Kâğıtlardan başını kaldırmayarak mahzun bir sesle cevap verdi:

— Edirne...

Oh Allah'ım. Edirne, Edirne, Edirne. Bu şirin belde, artık hissi bir mâluliyet (*sakatlık*) gibi hepimizin kalbin-

de ve her şeyde bize kendini hatırlatıyor.

Geceyi oldukça neşeli geçirdikten sonra yattık. Fakat tam uyuyacağım zaman zihnime bir şey takıldı. Bugün, Doktor Kemal cenap Bey askerilerin psikolojileri hakkında bize epeyce izahat vermişti. Bunları hatırladım. Doktor, sefaleti gıdaiye ve beş altı aydan beri bitmez tükenmez cidal (*savaş*) ve intizar (*bekleme*) içinde sinirlenen askerler arasında asabi bir buhranın mevcut olduğunu hatta artmağa başladığını, bunun neticesi olarak da yekdiğerini cerh (*yaralama*) ve intiha-ra teşebbüs vakalarının çoğaldığını söylüyordu. Doktor, ne kadar haklı idi. Hepimiz öyle değil miyiz? Hepimizin çehresi, hali tabide bile gergin ve bakışlarımız dargın gibi görülüyor. neşeleniyoruz, şaka ediyoruz. Fakat bütün bunlar, tabii mi, değil mi? İşte bunu bil-miyoruz. Eğer, hakiki vaziyetimizi hakiki bir tahlilden sonra düşünecek olsak...

Ekmekler her gün biraz daha ufalıyor

16 Şubat Cumartesi - 1 Mart 1913

Ekmeklerimiz biraz daha ufaldı. Yani bir yumruktan biraz daha küçük, rengi biraz daha karardı, Yani çikolatadan biraz daha esmer. İçinde arpa varla yok arasında, demek ki arpa denilen o muhterem nime-tinde sonu gelmekte... Sivil ahaliye ekmek tevziatına (*dağıtımına*) çok dikkat edilecekmiş, Ahalinin elinde ki vesikalar ehemmiyetle tetkik edilmeden ekmek veril-meyecekmiş.

İyi çok iyi oldu. Ahali de biraz asker hayatına alış-

sın. Şu halde, mevkii müstahkemin imtiyazlı zevatı müstesnasıyla Vali Beyefendi'den ve bunların tebaalarıyla (ona bağlı olanlarıyla) tebeai tabiinlerinden (bağlılarının bağlılarından) maada (başka) fakir, zengin herkes aynı miktarda, aynı ekmeği yiyecek.

Sosyalistler ve iştirakçiler şu hali görseler, kim bilir ne kadar sevinirler. İşte buna, zoraki sosyalistlik derler.

Sabahleyin Sabri Bey söylüyordu: Koca Edirne'de bir tek bakkal ve kasap dükkânı kalmamış. Nereden ne bulup da ne satacaklar! Mamafih bu da pek fena değil. Herkesin paracağızı, şıkır şıkır cebinde kalıyor. Daha hâlâ şurada burada saklı zahireler (*hububat*) haber alınıyor ve komisyon tarafından basılarak meydana çıkarılıyor. Allah, ittihadı terakki müfettişi Aziz Bey'den razı olsun. Erzak tedarik etmekte ve saklı olanların meydana çıkarılması hususunda cidden unutulmaz hizmetler etti. Aziz Bey, adeta kalenin velinimetini...

Öğleye doğru, pencereden Eleunora'nın başı göründü. Kapıyı açtığım zaman, Zeki Bey'le pek neşeli karşılaştık. Halbuki geçen günkü hadiseden sonra bana biraz kırılmış olacağını zannediyordum. Çok isabet ki aldanmışım. O günkü bahsi, gene Zeki Bey, kendisi açtı. Bütün o bedbinane (*karamsarca*) hislerin kimlerden mülhem (*esinlenmiş*) olduğunu etrafıyla anlattı. E bundan sonra tabii de bir şey olamazdı. Bütün Edirne'de hududu müdafaasında parlak bir şöhret kazanan bir kumandan, bu şöhreti eliyle yıkacak değil ya... Ötekilere gelince: Onlar da, şöylece, bir buhran

geçirdikten sonra gene ahitlerine (*sözlerine*) rücu etmişler. Zeki Bey'e dedim ki:

— Biz bunlardan ne istiyoruz? Tam yerinde bir kahramanlık... Bu da o kadar güç bir şey değil, ufak bir fedakârlık. Küçük bir hayat fedakârlığı, işte bu kâfi... Salonların, aşklı ve velveleli köşelerinde, hayat zevki, kadın zevki, şiir zevki, musiki zevki ile yüksek hisler ve zarafetler gösteren insanlar, ölüm ve kan kokan cidal (*kavga*) sahalarında da aynı kabiliyet ve muvaffakiyeti göstermelidir ki onlara herkes, “hakiki kahraman” desin... Kısa, çok kısa düşünelim. Eğer bugün yurdumuzun hayat ve varlığını koruyamazsak yarın hangi salonlarda yaşarız. Galata balozlarında mı? Onun için o arkadaşlara, elden çıkmış nazarıyla bakmıyalım, peşlerini bırakmıyalım. Geçirdikleri sinir buhranlarının bir daha nüksetmemesine çalışalım. İnşallah onları ilk görüşte hoşlarına gidecek bir surette, kadınlı ve şiirli mintıkalarla onlara bir dua okuyayım da sinirlerine üfüreyim.

Gelen Parlak Havadisler

Zeki Bey'in getirdiği parlak havadislere gelince: “Donanmayı humayunu mehabet makrum”un himayesi altında Tekirdağ'ına çıkarılan bir kuvvetimiz, düşmanın hudutu muvalesesini (*sınır ulaşımını*) kesmiş. Harbiye Nezareti Müsteşarı Fuat Paşa'dan gelen iki telgraftan birinde anbean muzafferiyeti kat'iyе haberlerini bekleyiniz denildiği gibi diğerinde de şiddeti şitadan (*kışın şiddetinden*) Bulgar ordusunun pek fazla mü-

teessir olduğu ve Rumeli’de namus ve hayatı millîmizi tecelli ettiren Edirne müdafilerinin cüz’i bir müddet daha mukavemette bulunmaları tavsiye olunuyormuş.

Bizim fabrikanın mamulâtından olan bu havadislerin bu kadar az bir zamanda, siperlere kadar dalgalandıktan sonra, tekrar bize aksetmesine memnun olmakla beraber, kendimi zapt edemeyerek kaçırdığım gülmenin Zeki Bey de şüphe uyandırması için cevap verdim:

— Hay hay paşam, zaten mukavemetten (*direnmek-ten*) başka ne çaremiz var...

Derken, ağır ağır kapı vuruldu. Kapıya çıktığım zaman on beş yaşlarında kadar bir çocuk usulcacık:

— Kaya Bey’i görmek istiyorum, dedi. Verdiğim cevap üzerine elime küçük bir kartvizit zarfı verdi, zarfı yırttım. Boş bir kart üzerine yazılmış kısa bir mektup.

Soğuktan Donan Vücutlar

17 Şubat Pazar - 2 Mart 1913

Ancak bir küçük vapur kamarası cesametinde (*büyük-
lükünde*) olan zeminlikte sekiz kişi yatmak mecburiyetinde idik. Onun için yatarken hesaplı bir surette uzanmak ve sabaha kadar kımıldamamak lâzımdı. İş bununla bitse... Mesele bir sabır ve tahammülden ibaret olsa, ne ise... Ya o mel’un küçük canavarlar... Vücutlar sımsıkı birbirine yapışıp da hararet artmağa başlar başlamaz, derhal harekete geliyorlar ve insanın en hassas yerlerinde kaşındırıcı bir yürüyüşle gezin-

meve başlıyorlar. Ah, o tatlı tatlı kaşınmak ihtiyacı, o zaman öyle dayanılmaz bir hal alıyor ki... Fakat ne mümkün, bayılırcasına hissedilen bu ihtiyacı tatmin için kımıldamak değil, kıpırdamak imkânı bile yoktu.

Bu, sımsıkı ve bir kalıp içinde gibi yatışa, “kaşık istifi” diyorlar.

İşte bu azap içinde değil uyumıya, gözlerimi bile yummağa imkân bulamadan. Geçirdiğim o ıstıraplı geceden sonra, istiften en evvel fırlayan, ben olmuş-tum.

Gece, sabaha kadar uğultulu bir rüzgâr esmişti. Zeminliğin pencere kadar olan kapısı, bir çuval perde ile örtülmüştü. Perdeyi kaldırmak istedim. Donmuş ve demir kesilmişti. Güçlkle açtım. Fakat bir kar kitle-siyle karşılaştım. Gece mütemadiyen yağan kar ve tipi, kapının önünü, tamamen doldurmuş ve kapatmıştı. Kapının yanındaki boş ocağın yanında duran portatif küreğe uzandım. Dikkat etmemiştim, sapından değil, demirinden tutmuşum. Parmaklarım ateş tutmuş gibi yandı.

Kapının önüne yığılan karları temizlemek kolay olmadı. Zeminliği dolduran sıcak, pis ve kokmuş hava, içerden şiddetle çıkarak kapının önündeki havayı sürüklediği için, birdenbire soğğun derecesini hissetmemiştim. Fakat karları bir tarafa atarak yol açıp ta dışarı çıktığım zaman, teneffüs ettiğim soğuk hava, adeta nefesimi kesti. Göğsümden ve ciğerimden keskin bir kılıcın geçtiğini zannettim.

Henüz alaca karanlıktı. Kar, durmuştu. Sema ve

ufuklar, donuk, koyu, siyaha yakın bir çelik renginde idi. Titremekten pek güç yürüdüm. Başlığımı sıkı sıkı yüzüme sardım. Ellerimi koynuma soktum. Binlerce asker yaşıyan bu vasi (*geniş*) sahada, değil bir ses, nefes bile işitilmiyordu. Zeminliklerin ilerisine doğru yürüdüm. Son zeminlikten biraz ileride bir nöbetçi gocuğuna sarılmış ve yere çömelmiş gibi bir vaziyette idi. dişlerim birbirine çarparak onun yanından geçerken bir saatten beri burada bekliyen bu zavallının, bu öldürücü soğukta neler çektiğini düşündüm. Bir söz, ona bir teselli olacaktı. Soğğun şiddetini ona daha az hissettirmek için sesimin titremesine mümkün olduğu kadar mani olarak sordum:

— Kaçı bekliyorsun arkadaş!

Nöbetçi, cevap veremedi. Şu halde uyumuş olacaktı. Bu havada uyumak ise felâkettir. Daha dik bir sesle sualimi tekrar ettim:

— Nöbetçi! Kaçı bekliyorsun?

Yine cevap yok. Zavallı yavru, muhakkak uyumuştı. Yolumu çevirdim. Ona yaklaştım. Yanına geldiğimi hissetmedi. Elimle omzuna vurdum.

— Uyuma oğlum. Üşürsün. Kalk, biraz gez...

O, bu sözlerimi de işitmedi. Artık omzundan tuttum ve sarsmağa mecbur oldum. Fakat o, bir külçe gibi sallandı ve sağ tarafına devrildi. Çömeldim. Gocuğunun yakasını açtım. İşte o zaman büyük bir facia ile karşılaştım: Mosmor bir çehre. Bu çehrede, gözler sönmüş. Derileri gerilmiş. Birbirine kilitlenmiş dişler

sırıtiyordu.

Oh Allah'ım! Bu faciayı görmek için mi bu kadar erken kalkmış ve buradan geçmeğe mecbur kalmıştım. Haykırmak, adam çağırarak, bu da doğru değildi. Bir tehlike var zannıyla bütün asker zeminliklerden fırlayacak ve sonra da bu facia ile karşılaşacaklardı. Filhakika (*işin doğrusu*) bu, hepimiz için muhtemel ve mukadder olan bir akıbetti. Fakat o akıbette maruz kalıncıya kadar olsun böyle feci ve düşündürücü vakaları bütün askerinin nazarlarından saklamak lâzım geliyordu.

Sür'atle zeminliğe döndüm. Yavaş yavaş arkadaşları uyandırdım. Meseleyi anlattım. Hep beraber oraya geldik. Manzara, arkadaşları da pek çok müteessir etmişti. Halil Çavuş eğildi. Evvelâ onun silâhını almak istedi. Fakat ne mümkün... Parmakları, bu silâhı o kadar kavramış ve sıkımişti ki... Vakit geçirmemek için onu silahıyla beraber kaldırdık. Kaskatı kesilen bu muazzaz vücudu, en mübarek bir şey taşır gibi, sessiz ve hürmetkâr bir huşu ile bizim zeminliğin yanına naklettik. Askerler kalkmadan ve bu facia ile karşılaşmadan ne yapılacaksa yapılmak lâzım geliyordu. Bu mukaddes ölünün silâhı, daha hâlâ sınıksız göğsünün üstünde duruyordu. Kenetlenmiş parmakları bir türlü açılmıyor ve silâhı bırakmıyordu.

Birbirimizin yüzüne baktık. Bittabi silahıyla gömülemezdi. Yapılacak şey, zaruri idi. Nihayet Halil Çavuş, tekrar yere eğildi. Diz çöktü. Nazarımda ilahi bir kutsiyet kazanan bu sevgili ölünün parmaklarını çatır ça-

tır kırarken başımı çevirdim. Kulaklarımı tıkadım ve kalbimin bütün isyanıyla haykırdım:

— Allah'ım. Allah'ım...

18 Şubat - 3 Mart

— Nasıl. Beygir etini yiyebiliyor musun çavuşum?

— Buna da çok şükür oğlum. Eski muhasaralarda (*kuşatmalarda*) babalarımız, çarıklarını çıkarır, suda ıslatır, onu yerlermiş...

— Evet. Buna da çok şükür ya, hani diyorum ki, bu işi evvelden düşünüp de beygirler tavlı iken kesseler de kavurma yapsalardı. Biraz daha yağlıca olurdu.

Bu muhavere (*konuşma*), ileri karakol siperlerinde bir dağlı neferle geçiyordu. Şu basit dağ evladının düşüncesi ne kadar doğru idi. Hiç olmazsa, bizde, tasarruf edilen arpalardan istifade ederdik.

Hakikat artık yiyeceğimiz insan yiyeceği şeklinde çıkmıştı. Ekmeğin içine konan ve günden güne miktarı artan toprak, dişetlerimizi parça parça ediyordu. Etler ise kauçuk parçası gibiydi. Biz bunları göz göre göre yiyemiyorduk. Gündüz çakı ile ince ince kesiyor ve gözümüz görmemek için geceleri yiyorduk. Yenilen şeylerde gıda namına hiç bir şey olmadığından asker günden güne kuvvetten düşüyor, hatta siperlere bile giderken sopa ile yürüyen askerler görülüyor.

Nâzım da halsizlikten çok şikayet ediyor. Halbuki ben, daha bitkin bir haldeyim...

Bugün kar gene şiddetle yağmaya başladı. Soğuk, gittikçe artıyor. Asker, tüfeklerini kaputlarının etekleriyle tutuyor.

Sabri Bey'den gelen mektup

Karargâhtan gelen erzak arabacısı Sabri Bey'den getirdiği pusulayı verirken:

— Bey baba mutlaka sizi bekliyor. Her halde beraber gideceğiz, diyordu.

Pusulada ise: Menabii resmiyeden (*resmi kaynaktan*) vuku bulan gizli ifşaata (*açıklmaya*) nazaran (*göre*) Bulgarlar, ordumuza karşı muvaffakiyet kazanmanın imkânsızlığını anladıklarından ve Edirne Kalesi karşısında da tahakkuk eden acizlerinden dolayı mütareke talep etmek üzere oldukları yazıldıktan sonra derhal köşke avdetlerimize (*dönmemize*) lüzum gösteriliyor.

Son cümle, çok merakımı mucip olmakla beraber telaşsızca Nâzım'a haber verdim. Muhittin Bey'e gittik. Veda ettik ve yola düzüldük.

Yollar, facialarla malamaldı (*doluydu*). Açlıktan bacakları titriyen mekkâreler üzerine yüz üstü kapatılarak hastaneye götürülen hastalar ve donuklar, yürümeğe takati kalmıyarak yolun kenarına karların ve çamurların üzerine boylu boyuna uzanmış halsiz ve mecalsizler... Bütün bunların çerçevesinde, kalplere kadar nüfus eden acı bir manayı elem var. Donuk bir sahtiyan (*keçi derisi*) gibi kararan yüzlerinde çukurlaşan ve büyüyen gözleriyle her şeye sabit ve uzun nazarlar-

la öyle bir bakışları var ki, sanki bu gözlerden, derin bir tehevür (*öfke*) ve infial (*kızgınlık*) taşıyor.

İşte, mizer fizyolojikin en bariz şekilleri...

Vaktin geç olmasına rağmen, Sabri Bey'in verdiği havadisler, bizi Hilaliahmer (*Kızılay*) hastanesine kadar koşmaya mecbur etti.

Hastane, bugün ne kadar kalabalıktı. Alt kat koridoru, hastane donuk askerlerle dolu idi. Bunlar, seri bir muayeneyi müteakip koğuşlara sevk olunuyordu. Donukların elleri ve ayakları simsiyah olmuştu. Kangren olan bu eller ve ayaklar, kesilmiye mahkûmdu. Birçokları, söz söyleyemiyor, mecalsiz hareketlerle dertlerini anlatmaya çalışıyorlardı.

Doktorlarla karşılaştığımız zaman ona iki şeyden bahsettik. Birincisi, İstanbul'da yeni karışıklık olmuş ve kabine tekrar tebeddül etmiş (*değişmiş*). Bu yalan ve tamamen yalanmış. İkincisi, Edirne matbaalarının birinde "Türk Ocağı" namı altında küçük bir risale (*kitapçık*) tabettirilerek (*çoğaltılarak*) ahaliye ve askerlere tevzi edilmiş (*dağıtılmış*). Henüz görmediğimiz bu risalenin mündericatı (*içeriği*), faydasız yere Türk evlatlarının kanını dökmek ve ocaklarını söndürmekten, artık bu müdafaa hayatına nihayet vererek Bulgarlara teslimi silah etmek tavsiyesinden ibaretmiş. Fakat asıl mühim nokta, bu risalenin (*kitapçığın*) bir zabıt imzası taşımakta olmasıdır. Bizi çıldırtan bu havadisi doktor da işitmiş, fakat buna imkan verememiş. Maalesef, bir hakikat olan bu mesele, doktoru da bizim kadar endişnak etti (*endişlendirdi*).

Artık anlıyoruz ki onlar, o sütsüz ve kansızlar, son

kozlarını da oynamak istiyorlar. Şimdiye kadar perde altında oynamak istedikleri oyunu, perdeden bir parmak yukarı çıkarıyorlar. Şu halde, bunlara, anlıyacakları gibi bir ders vermek lüzumu icap ediyor. Binaenaleyh (*dolayısıyla*) bu ders, verilmelidir.

Sabri Bey'in Köşkünde Son Yemek

Akşam ezanı okunurken köşke avdet edebildim. İçeri girer girmez, ılık bir sıcaklıkla beraber tatlı bir tarhana kokusuyla karşılaştım. Bu koku bana, bir sevgilin muattar (*güzel kokulu*) sinesinden taşan kokudan daha cazip geldi.

— Ne o Sabri Bey. Bu akşam ziyafet var galiba...

Sabri Bey, mahzun mahzun içini çektiikten sonra cevap vermedi:

— Bugün eve gittim evladım. Kileri falan karıştırdım. Torbanın dibinde kalan bir avuç tarhanayı aldım getirdim. Kilerin son artığı...

— Yani bizim de son çorbamız...

Sabri Bey'le uzun uzun görüştükten sonra, postumuzun üzerine uzandık. Gece, zifiri karanlıktı. Sobanın son odunları, hafif bir çıtırtı ile yanıyordu. Akşama doğru bizim bataryaların düşmana açtığı gürültülü bir ateşe, şimdi düşman da mukabele ediyordu. Bazan, siperleri ve bataryaları aşan mermiler, şehrin üzerine doğru sürükleniyor.

Mevkii müstahkemin üstünde, “tuvvvv!..” diye patlayan şarapnellerin sadası, rüzgarın ısıklıklarına karışarak sönüyordu.

Halâskâran-ı Vatan Gurubu Subayının Yaptıkları

19 Şubat - 4 Mart

Sabahleyin erkenden itfaiye karargâhına gittik. Gittiğimize ne isabet etmişiz. Türk Ocağı ile hiç bir münasebeti (*alakası*) olmadığı halde o mukaddes namı bilaperva (*korkusuzca*) ve bila ar ve haya (*arsızca ve hayasızca*) maske ittihaz etmiş (*tutmuş*) olan bu mefsetet (*fesat*) ve ihanet mecmuası hakkında alacağımız malumatı aldıktan ve görüşeceğimiz şeyleri görüştükten sonra mühim bir hadise ile karşılaştık. Bunları sırasıyla yazayım:

Evvela, Türk Ocağı rezaletnamesi... Bunun muharriiri (*yazarı*), ağır topçu zabitlerinden Mülazımievvel (*Teğmen*) İsmail Hakkı Efendi isminde bir, bir, bir— bilmem ne nam vereyim? Bir mahlûk imiş ve bu mahlûk ta, “Halâskâranı Vatan” gurubu mensuplarından imiş. Halbuki...

Halbuki bu adam, kendi yazısını bile düzgün okuyacak kadar gözden ve işittiğini anlayacak kadar bile kulaktan nasibdar değilmiş. Ve binaenaleyh İsmail Hakkı Efendi'nin ismi de mecmuanın ismi gibi bir maskeden ibaretmiş. Risalenin (*kitapçığın*) muharriiri (*yazarı*) ve hakiki naşiri (*yayıncısı*) büsbütün başka imiş. Risalenin münderecatına (*içeriğine*) gelince: Harbi hazırın müsebbipleri (*sebepler*), İttihat ve Terakki erkânı (*ileri gelenleri*) imiş. Lüzumsuz yere açtıkları bu harp ile Türk evlatlarını beyhude yere kırdırmak ve Türk ocaklarını söndürmek gayesine hizmet ediyorlar-

mış. Edirne Kalesi, ne kadar müdafaa edilirse edilsin, nihayet bir gün olup teslim mecbur olacaktı. Fakat o teslim günü, Bulgarlar insafsızca hareket edecek ve bütün kaledeki Türkleri kılıçtan geçireceklermiş. Böyle feci bir akıbete maruz kalmaktansa, artık müdafaya nihayet vermek ve Türk ocaklarını bütün bütün söndürmemek icap ediyormuş.

Ben bu münderecatı (*içeriği*), Bulgar tayyarelerinin attığı beyannamelerin bir tefsir ve şerhinden ibaret buldum.

Bu meseleye güzelce bir balmumu yapıştırdıktan sonra, gelelim diğer hadiseye...

Sadık Bey:

— Dün gece Malkara taburuna iltica eden bir Bulgar İslam askerini bu sabah bize teslim ettiler, görüşmek ister misiniz? dedi.

— Hiç böyle bir fırsat fevt olunur mu (*kaçırılır mı*)?

Dut Ağacı Peşinde

20 Şubat Çarşamba - 5 Mart

Herkeste yavaş yavaş yerleşen bir his var:

“Ayn sonuna kadar her şey bitecek.”

Güzel, ala. Fakat ne suretle? Zafer mi, zillet mi?

Dışarı çıkmaya hazırlanıyorduk. Ve muhacir Mehmet Ağa ile ayakta konuşuyorduk. Köşkün yakınından acı acı bir istimdat (*imdat*) sedası yükseldi. Nâzım’la derhal palaskalarımızı kaparak kapıdan fırladık. Arka-

mızdan Mehmet ağa da koştu. Yanımızdaki büyük dut bahçesinin ortasında birkaç asker, gırtlak gırtlığa gelmişlerdi, üzerlerine koştuk ve çavuşça bir nara atarak bu boğuşmayı durdurduk.

İsticvap (*sorgu*) başladı. Hırpalandığı aşikar olan nefer söze başladı.

— Efendim bu bahçe, Levazım reisi Mestan Bey'indir. Ben de onun emirber neferlerindenim. Dutları kesmesinler, diye bahçeyi bekliyorum. Bu dört nefer geldi. “Emir var. Dutları keseceğiz.” dediler. Bende kestirmedim. Üzerime hücum ettiler...

— Ala... Sen söyle bakalım arkadaş...

Daha hala asabiyeti üzerinde olan onbaşı, boynundan çıkardığı bir kâğıdı uzatarak:

— Çavuşum... Malum ya askeriz. Emir kuluyuz. Biz, topçu onuncu alaydanız. Zabitimize (*subayımıza*) söğüt odunu götürüyoruz. Fakat söğüt odunu iyi yanmadığı için dut odunu istedi. “Nereden bulursanız kesiniz. Kestirmezlerse dövünüz” dedi. Nah, işte elimize de şu kâğıdı verdi. Buraya geldik. Bu arkadaş mani oldu. Bizde boğuştuk...

— Ne ala arkadaşlar! Düşman şurada burnumuzun dibinde, kanımıza susamış bir canavar gibi dursun, biz o düşmanla boğuşacağımız yere, onu bir tarafa bırakalım ve birbirimizle boğuşalım, öyle mi?

Onbaşının kabahati yoktu. Çünkü elinde, iddiasını tevsik eden (*belgeleyen*) bir emir vardı. “Balat Höyüğünden” yazılmış olan bu emirde “yalnız dut ağacı kesile-

cektir.” deniliyordu. Müphem (*gizli*) ustalıkla bir emir.

Şu hadise, basit ve ehemmiyet bir meseledir. Fakat üzerinde durulacak çok mühim noktalarda yok değildir:

1— Levazım Reisi Mestan Bey ki çok becerikli bir zat olduğu dillere destan olmuştur.— acaba hangi vicdani selahiyete binaen, eli kolu sağ, arslan gibi bir neferi cepheden ayırıyor da korucu yapıyor. Bugün, şu vaziyetinde cepheyi bir tek silahtan olsun mahrum etmek affedilmez bir ihanet değil mi?

2— Siperlerde, nöbet yerlerinde her gün yüzlerce asker donarak sesiz sedasız can verirken hangi taş yürekli zabittir ki söğüt odununu beğenmiyor da dut odununu arıyor ve bunun için de düşmanın her dakika büyük bir baskın yapmak ihtimali olan şu zamanda bir onbaşı ile dört neferi vazifesinden ayırıyor. Ellerine bir de emir vererek, “Önünüze geleni dövünüz” kopup koyuveriyor?

Hattı müdafaamız, aç, takatsiz bimecal askerlerin ölümüyle her gün bir gediğini boş bıraktığı ve bölüklerin mevcudu, dörtte birine inecek derecede azaldığı halde, güçlü kuvvetli efradı odunculuk, koruculuk, hizmetçilik gibi sefil hizmetlerde kullanmak. Onları askerliğin şeref, izzetinefis ve vakarından mahrum bırakmak, ne acı, ne çirkin bir şey.

Yanık Kışla’da Gördüklerim

Öğleden sonra, onuncu fıkraya mensup bazı arka-

daşları görmek üzere yanık kışlaya gitmiştik. Düşmanın dün akşam attığı mermilerden kışla epiyce ziyan görmüş. Çoktan beri görüşemediğimiz arkadaşlar, bizi muhabbetle karşıladılar ve epiyce de havadis verdiler. Donanmamızın himayesinde Tekirdağ'ına ve Dedeagaç'a mühim kuvvetler çıkmış. Selanik şimendifer hattı kuvvetlerimiz tarafından ele geçirilmiş, Düşman, bugün yarın terki silah edecekmiş.

Bizim fabrikanın masnuatından (*eserlerinden*) olan bu havadisleri, lüzumu kadar ehemmiyetle dinledikten sonra, dün gece bizim çekirge taburuna iltica eden ve beraî muhafaza kışlaya gönderilen Radinko ismindeki Sırp neferi ile görüştük. Bir Boşnak neferimizin tercümanlığı ile görüştüğümüz Radinko, çok meyus (*umutsuz*) bir halde idi. Sırp biraz daha devam ederse bütün bütün arkadaşlarının da terki silah edeceğini söylüyordu.

Kışlanın koridorları dumanlar içinde idi. Askerler, şurada burada ateş yakıyor ve karavanaların içinde karları eritip su yaparak kaynatıyorlardı. Genç ve münevver zabitlerin bu efradı mütemadiyen kontrol ettiğini gördük, sebebini sorduk ve aldığımız cevaptan pek çok müteessir olduk. Meğer askerlerden bazıları, şurada burada tesadüf ettikleri ölmüş hayvanların leşlerinden parçalar keserek gizlice getiriyor ve bunları suda pişirerek yiyorlarmış...

Daha neler işiteceğiz yarabbi!

Akşam, avdet ederken (*dönerken*) taburdan malumat almak için çadırlara uğramıştık. Ne kadar müteessir

olduk. Üçüncü bölümden İzzet Çavuş, istirahat için karargâha gelmiş. Yarabbi o, koca dağ gibi adam nasıl erimiş! Yüzü simsiyah, gözleri ve avurtları tamamen çökmüş, adeta bükülmüş. Elinde kalın bir sopa. Dayanarak bile güç yürüyor. Hâlbuki bir zamanlar o davullu zurnalı âlemlerimizde bu adamın o kadar canlı bir neşesi, o kadar çevik ve pür ahenk bir raks etmesi vardı ki... Beni görünce ağlamaya başladı. Sarıldım. Onun yüzünden ve gözünden öptüm. Allah'ın emirlerini ve vaatlerini, çekilen bu kadar meşakkatlerin şeref ve kutsiyetini hatırlattım. Ben bunları söylerken, onun ferî sönmüş gözlerinden süzülen yaşlar, çökmüş yanaklarından süzülüyor, kırçillaşmış sakalları arasında kayboluyordu.

Karaağaç'ı Ziyaret

21 Şubat Perşembe - 6 Mart 1913

Ilık bir güneş, ovalardan hafif ve beyaz sisler kalıyor, içimizde membaı (*kaynağı*) meçhul bir neşe var. İhtimal ki havanın düzelmesinden...

Tam köşkten çıkacağımız zaman Nuri geldi. Telsiz telgraftaki Ahmet Efendi gelmiş, Karaağaç'ta bizi bekliyormuş.

Nâzım'ı Edirne'ye gönderdim. Onun orada göreceği işler vardı. Ben Karaağaç'a gittim.

Daha ilk sözlerinden Ahmet Efendi'nin çok ciddi, temiz ve haysiyetli bir genç olduğunu anladım meğer onlar da dertli, onlarda işlerin fena yollarda sürüklenildiğini his ediyorlarmış.

Ahmet Efendi bana, telsizin vaziyetini anlattı. Mevkilerinden pek emin olmayan mevkii müstahkem erkânı, ikinci defa harbe başladığımız günden beri telsizi müthiş bir kontrol altına almışlar. Mülazım Cevat Efendi ile diğer bir zabiti ve en emin oldukları üç neferi oraya yerleştirmişler. Bu efendiler nöbetle, her dakika makine başında bulunuyorlarmış. Bunların orada olmadıkları zaman katiyen motor işlemiyormuş. Hatta bu tedbir de kafi gelmemiş. Telsiz civarına, ihtizazatı havaiyeyi (*hava hareketlerini*) mevkii müstahkemdeki odalarına nakletmek için gayet hassas bir açık telefon koydurmuşlar. Ve bu telefonun önüne de süngülü bir nöbetçi koymuşlar. Bu suretle telsiz telgraftaki en küçük bir hareketten bile haberdar oluyorlarmış.

Mamafih bütün bu takayyudata (*bağlılığa*) rağmen icap eden her fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu Ahmet Efendi temin etti. Şimdilik yapılacak bir şey olmadığı için icap ederse fedakârlığından istifade edeceğimizi Ahmet Efendi'ye söyledim ve bu zahmete teşekkürle mukabele ettim.

Karaağaç'a kadar gelmişken biraz da hastaneye uğradım. Doktorla görüştüm. Ahmet Efendi'nin söylediklerini söyledim. Hastanede her şey olduğu gibi, onlarda, düşmanın hiç bir cephede ateş etmemesini, çok manidar görüyorlar. Acaba hakikaten müzakeratı sulhiye başladı ve devam mı ediyor?

Ateşe Susamış Toplar

Akşam geç vakit Nâzım'la köşkte birleştik. Evde epiyce işler görmüş. Görüşülecek bütün arkadaşlarla görüşmüş.

Bu günümüz, sakın, tabii ve çok istifadeli geçti.

Düşmanın pek sulhperverane (*barışsever*) hareket ettiğine hemen hemen biz de inanmaya başlamıştık. Fakat Kartaltepe'de gürliyen ağır topun mermisi, Karaağaç'a düşüp infilak ederek, gürültüsü bize kadar gelen büyük bir çatırtı ile bir yerin yıkıldığını işittiğimiz zaman, ümitlere ve ümitlerimize kahkahalarla güldük.

Kaç gündür sükût eden (*susan*) bizim bataryalar da, sanki ateşe susamış gibi, o infilakı müteakip ateşe başladılar. İlk defa, Çörek köy bataryası ateşe başladı. Bütün batarya ateş ediyordu. Sonra da öteki bataryalarımız galiba ateşe imrendi... Haydi bakalım. Sinekli, Demirtaş, Bosnak köy bataryaları... Artık hepsi birden aşka gelmişlerdi.

Kaputlarımızı omzumuzla alarak dışarı çıktık. Gece zifiri karanlıktı. Bir nısıf (*yarım*) daire şeklinde olan cenup cephesini bataryalarımızın, ağır obüs³⁴, seri ateşli ve hatta mantenli topları hep birden ateş ediyor, yalımları mütemadiyen şimşekler gibi çakıyor, bu muhtelif topların muhtelif tarrakaları, çok garip ve çok tatlı bir ahenkle birbirine karışarak ufuklarda inilti ve mükerrer (*tekrarlanan*) akisler yapıyordu... Ağır obüslerin, tannan (*çınlayan*) bir sesle patlayışını müteakip,

34 Yüksek ve alçaktan mermi atabilen kısa namlulu top.

ipekli bir kumaşın yırtılışını andıran bir hışırtı ile havayı yırtan gölgeleri, düşman siperlerine doğru uçar-ken, Nâzım diyordu ki:

— Nasıl ağabey... Bu da bir şiir değil mi?

— Evet yavrum... Bu da bir şiir, ölüm ve intikam şiiri... Fakat bu şiirin teraneleri, kin ve gayzı (*öfkeyi*) terennüm ediyor. Bu şiirde de bir ulviyet bulabilmek için, bu ateş ve ölüm çemberi içinde bizim gibi bağıryanmış zavallılar olmalı. Her gün, akıl ve hayale gelmiyen ölüm tehditleri altında bulunmalı. Kaypa'da, Kumlartepe'de, Helvacı Deresi'nde, Kartaltepe'de, Maraş'ta, en sevgili arkadaşlarını kanlarla yoğrulan topraklara gömmüş olmalı. Midesi süpürge tohumuyla karışık toprakla dolmalı ve sonra, bu cefalara ve bu acılara niçin katlandığını anlamalı. İşte o zaman, ölüm saçan bu tarrakalar, Azrail'in söylediği bir şiir olur. Belîğ ve ilahi bir şiir.

Bataryalarımızın bir saat kadar süren bu kesif (*yogun*) ve kudretli mukabelesi üzerine düşman topçusu, miskin ve makhur (*kahrolmuş*) bir halde sustu. Fakat buna mukabil, Şark Cephesi tarafından uzun fasıllarla şehri bombardımana başladı.

Köşke girdiğimiz zaman muhacirler henüz yatmamışlardı. Dışarda ne kadar üşüdüğümüzü ancak sobanın yanına geldiğimiz zaman anladık. Artık, soba da sönüyordu. Biraz evvelki velveden azade kalan kullaklarımız, şimdi derin derin çınılıyordu.

Zeytinyağı kandilinin hafif ve ölgün ziyası, muhacirlerin burma sarıklarının müheyyip (*heybetli*) mezar

taşları gibi duvara aksettiriyor ve şimdi burasını karanlık bir türbeye benzetiyordu.

Bu gölgeler, hayalimde birdenbire canlandı ve bana, bir zamanlar Viyana ve Mohaç surları altında muazzam, müheyyip (*heybetli*) ve burma sarıklı kavuklarıyla dolaşan muhterem ecdadımı hatırlattı. Şimdi, gizli bir el, çelik gibi sert ve katı parmağını kalbimin bir noktasına basıyor ve oradaki derin yarayı hain bir insafsızlıkla kanatıyordu.

Derin Bir Sessizlik

22 Şubat Cuma-7 Mart

Bütün cephelerde, derin ve manidar bir sükûn.

Berrak ve tatlı bir hava. Bedbaht Edirne'nin son günlerini yıldızlayan neşeli bir güneş.

Muhacirler (*göçmenler*) sobayı yakıyor, Nâzım kahvaltımızı hazırlıyor. Kahvaltımız, zahirinli bir çay ile yumurta kadar ekmek parçası. Bütün neşemize rağmen gönlümüzde yenilmiyen bir hüznün var.

Sabahleyin Karaağaç'ta bazı arkadaşlarla buluşup, görüşülecek şeyleri görüştükten sonra öğle vakti telgrafhaneye uğramıştık. Tam o anda Kemal Cenap Bey'le karşılaştık. Meğer o da, dertleşmek için bizi arıyormuş. Bu tesadüf hepimizi memnun etti.

Bu açık ve güzel havayı dam altında geçirmek istemedik. Karaağaç içinde konuşa konuşa bir cevalana (*gezintiye*) karar verdik.

Her tarafta karlar eriyor ve parça parça görünmeye başlayan topraklar, beyaz karların üzerinde siyah birer leğen gibi görünüyordu. Bütün kırlarda, ilkbaharın ilk günlerini andıran hüznü bir gösteriş var. Demirtaş Ovası'ndaki hastane, paviyon ve cephanelikler ince ve melül (*bezgin*) bir sis içinde...

Epey gezdik, epeyce dolaştık. Kırkkilise'nin gazinosunda Talat Bey isminde yeni bir arkadaşla tanışacaktık. Talat Bey evvelce kanun zabiti iken şimdi nizamiye alaylarına verilmişti.

Gazinoya girdiğimiz zaman Talat Bey'i küçük bir konyak kadehiyle karşı karşıya bulduk. Hoş sohbet ve tatlı bir genç. Görüşeceğimiz şeyleri görüştüktan sonra, Bulgaristan'a doğru huruç (*çıkış*) fikrimiz açıldı. Talat Bey de bu fikre derhal iştirak etti:

— Çok hoş. Fakat çok mecnunane (*çılgınca*) bir hareket... Diyordu.

— Evet azizim, dedim. Çok mecnunane ve hatta neticesiz bir hareket... Fakat aylardan beri Edirne'de her felakete, her mahrumiyete göğüs geren Edirne müdafileri, Balkan Harbi'nin kitabe-i hunini (*kanlı kitabesini*) ancak bu cesurane hareketle yaldızlayacaklardır. Hiç olmazsa bir karış olsun Bulgar toprağı çiğnemek. Türk atlarına bir avuç olsun Tuna suyu içirmek. Otuz milyon halkın aylardan beri israf edilen sabur ve heyecanını, kin ve gayzını (*hıncını*) velev (*eğer*) bir lahzacık

olsun dindirmek. Fena mı azizim? Avrupa Balkanlarda akan kan sellerini, Kolizeomda gladyatörlerin kanlar içinde boğuşmasını seyreden Romalılar gibi temaşa etti (*seyretti*).

Bu hissiz ve kirli Avrupa'nın küfür ve ilhat (*dinsizlik*) ile dolu vicdanında bize karşı neler beslediğini hepimiz biliyoruz. Bütün Rumeli'yi de kaybettiğimiz hesabını tahlil ederlerken en evvel diyecekler ki: Artık Türkler de ecdatlarından en büyük miras olan şecaat (*yiğitlik*) hisleri tamamen ölmüştür. Karış karış müdafaa edilmek lazım gelen Rumeli topraklarını o kadar çabuk terk ettiler ki, işte biz, bu mecnunane (*çılğınca*) dediğiniz hareketimizle bunun aksini ispat edeceğiz.

Yapacağımız bu akınla eski Türk an'ane ve ihtişamını dirilterek. Bize, ölmüş nazariyle bakanların vicdan ve kalplerini kısa bir müddet için olsun Türk korkusuyla titreteceğiz...

Karaağaç Caddesi'ne çıktığımız Kemal Cenap Bey'in ehibbasından (*dostlarından*) bir doktor beye rast geldik. Bu zatın rivayetine nazaran Bulgarların müşkül (*zor*) vaziyetinden bilistifade (*yararlanarak*) bizim hükümet bir nota vermiş ve bu akşam saat ikide harp hitam (*son*) buluyormuş.

Ne gülünç bir nikbinlik (*iyimserlik*), tabii biz de güldük ve geçtik.

Fakat biraz sonra, bizim Sabri Bey'in akrabasından hacı Hüsnü Efendi'ye tesadüf ettik. Hacı Efendi de Manastır ve Üsküp'ün bizim asker tarafından muhasara edildiğini (*kuşatıldığını*) tebşir etti (*müjdeledi*). İşte

buna gülemedik. Çünkü gülünecek değil, ağlanacak bir haldi. Çünkü bu, artık kaledekilerin muvazene-i dimağiyelerinin (*akli dengelerinin*) ne derece sarsıldığına ve muhakeme kudret ve kabiliyetinin ne derece azaldığına en bariz bir misaldi.

Kalbimizi Yaralayan Bir Sahne

Ve sonra, yaralı kalbimizi bütün bütün yaralayan bir sahne...

Kemal Cenap Bey'den ayrılıp da şoseye çıkacağımız zaman Halil Çavuş'umuzla karşılaşmıştık. O, siperlerden çadırlara geliyordu. Yedeğinde bir hayvan vardı. Zavallı çavuşum, o kadar zayıflamış, o kadar değişmişti ki, altın telleri gibi parlıyan sakalının çerçevesi içinde donuk ve sarı siması hayatının son kudret cevheri gibi parlıyan gözleriyle, Nasıralı Mesih'in resimlerine benziyordu. Yürüyecek takati kalmamıştı. Yedeğindeki hayvan da canlı bir iskelet gibi zayıf ve bitaptı. Hemen koştuk. Elleri sarıldık. Halini, hatırını sorduk. Galiba kulakları da ağırlaşmıştı. Sözlerimizi güç anlıyor ve güç cevap veriyordu.

Ah yarabbi... Çocuk yaşından beri ateş fışkıran demirci ocağının karşısında ağır çekiçleri sallamaktan, kendini bildiği günden beri beş vakitte abdest alıp namaz kılmakla pulatlaşmış (*çelikleşmiş*) olan ve bir çelik heykele benzeyen o düzgün ve levent vücut ne olmuştu? En şedit (*şiddetli*) harplerde, en bunaltıcı ateşler altında koca cephane sandıklarını içi boş birer karpuz gibi kavriyan ve balta darbesiyle parçalayan o kadir, o

zinde Halil Çavuş bu mu idi?

Maddi ve manevi mahrumiyetlerle bu hale gelen çavuşumun karşısında, benim de, Nâzım'ın da kirpiklerimize kadar gelen birer damla yaşı, güç zapt ettik. Sarsılan metanetimizi ona hissettirmedik. Onun sırtını ve sakalını ve daha ziyade kalbini okşadık. Allah'ın ve Kur'an'ın vaitlerine, ecdadımızın kahramanlık ve azametine ait söylediğimiz bir kaç söz, onun ruh ve maneviyatına bir anda yeni bir hayat verdi. O zaman memnuniyetle gördük ki: Onun daima Allah korkusu ve rabbani bir aşk ile çarpmış olan kalbi, eski teslimiyet ve imanından bir zerre bile kaybetmemiş. Bozulan, kaditleşen (*zayıflayan*) maddiyeti içinde, zinde ve kadir bir ruh ve maneviyat var. Daha hala onun lisanı, Allah'ına karşı, şükran zülalinin saf bir membaı (*şükrün berrak suyunun, saf bir kaynağı*)...

Onun yürümesine razı olmadık. Nâzım, hayvanın başlığından tuttu. Ben de üzengisine yapıştım. Onu, en candan, en yürekten hürmetlerle hayvanına bindirdik. Bizden gördüğü bu tekrim (*saygı*), onu pek çok mütehassis ediyor (*duygulandırıyor*), esasen mahcup tabiatlı olan ve en küçük bir şeyden genç bir kız gibi hicap ile kızaran muhterem çavuşumuzun kalbindeki son kan damlaları, onun yüzüne solgun bir pembelik veriyordu.

Çavuşum, ah benim tunçtan çelikten yaratılmış çavuşum... Her şey aklıma gelirdi. Fakat senin bu hale geleceğin asla... Onun arkasından bakıyorduk. Titrek bacaklarını tereddütle atan hayvanın üzerinde, omuz-

ları düşmüş. Baş göğsüne eğilmişti. Halbuki bu baş, bir zamanlar ne kadar dikti. Yürürken, otururken, konuşurken ve hatta yatarken dimdik duran bu baş, ah, ey Edirne'nin son günleri...

Hıçkırıklarla Söylenen Şarkı

Gece, köşke Hafız Çavuş gelmişti. Halil Çavuş'un halinden o da müteessirdi. Kandil, zayıf ve müstehzi (*alaycı*) bir şule ile yanıyor ve her şeyin gölgesini duvarlarda büyültüyordu. Gittikçe yaklaşan o büyük ve müellim (*elemli*) akıbeti hisseder gibi her çehrede acı ve manalı bir gölge vardı. Artık, lakırdılar da azalmış ve cümleler kısalmıştı. Herkeste, söylemekten ziyade, susmak ve düşünmek ihtiyacı var. Sesler, güç zapt olunan hıçkırıklar gibi boğularak boğazda düğümlenerek çıkıyor.

Hepimizi saran bu hüznün ve elemi dağıtabilmek için bir çare düşünürken Hafız Çavuş'un güzel sesini hatırladım.

— Haydi Hafız Çavuş. Nâzım'la bir şarkı söyleyiniz. Şu kulaklarımızın pası açılsın.

Onlar, evvelâ acı acı güldüler. Şaka söylediğimi zannettiler ve sonra, ısrarındaki ciddiyeti anlıyarak söylemiye başladılar. Gönüllerdeki hüznün, şarkı intihabında da (*seçiminde de*) kendini gösterdi. Hüzzamın en hazin, en girye-nak (*ağlamaklı*) şarkılarını seçiyorlardı ve nihayet:

Beyler bahçesinde vardır bir pazar

Zalim düşmanlar pazarlık bozar

Sılada yâri olan Böylemi ağlar

Şarkısına başladılar. Bu şarkıyı bizim taburda ar-

kadaşlar sık sık söylerlerdi. Her zaman hiç bir şey duymadan dinlediğimiz bu şarkıda bu akşam o kadar esrarlı bir tesir vardı ki, onları susturmak istedim. Fakat o kadar candan, o kadar yürekten söylüyorlardı ki buna mani olamadım ve fakat:

Ağla gözlerim ağla. Ağlamak günüdür,

Çağla ey gözlerim çağla. Muhabbetin sonudur.

Nakaratına geldikleri zaman kendimi zapt edemedim. Hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladım.

Evet! Muhabbetin sonu idi. Hatta yalnız aşkın, muhabbetin değil, hayatımızın, şebabımızın (*gençliğimizin*) emellerimizin de sonu idi. Ve hatta tepeciklerinin üstünde, dereciklerinin içinde gömdüğümüz aziz vücutlarla bir “şehitler mabedi” yaptığımız Edirne’nin de sonu idi.

Kızgın bir demirle dağlanan kalbim, hıçkırıklarla beni sarsarken yalnız değildim. Şarkının son nağmeleri, onların da teessürleri arasında boğulup kaldı.

Kahvaltı Hayali

25 Şubat – 10 Mart

Yaşa be topçum, bir daha, ha gözünü seveyim bir daha...

— Sabahlar hayır olsun çavuş ağa... Çörek köy ve Sinekli bataryaları kullarınız, zatı haşmetlerini erkenden uyandırmak saygısızlığında bulundular amma, kusura bakmazsınız değil mi efendim?

— Galiba düşmana sabah kahvaltısı ikram ediyorlar...

— Ama ne kahvaltısı... Yemeyen canlara ne mutlu... Yallah... Öteki cephele de imrendiler.

Bu sabah erkenden bu topçu cilvesi neye idi acaba?

— Bak. Düşman da başladı ağabey. Zannedirim Kartaltepe'den atıyor.

Dinledik. Hakikaten düşman Kartaltepe'den atıyor ve Karaağaca da mermiler düşmeğe başlıyordu.

— Haydi bakalım Nâzım Çavuş! Çarıkları giy, İplerini iyice sık. Ben, aç karnına çıkan bu şamatayı beğenmiyorum.

— Rahatımı bozuyorsun ağabey...

— Rahatlarını mı? Aman efendim af buyurursunuz. Şu halde, zahmet olmazsa zile basıveriniz. Ve gelen metrdotele (*başgarsona*) emir veriniz. Orta salona kahvaltayı hazırlasınlar. Fakat çok bir şey değil. Biraz havyar, balık yumurtası, tereyağı, reçel, peynir istemez... Çünkü bıktık, usandık. Mamafih (*bununla birlikte*), şöylece biraz çamurla yoğurulmuş süpürge tohumu ile yağsız tarafından beygir pastırması da olursa... Şimdi, Nâzım da alaya başlamıştı:

— Zati şevketleri siperlere hangi vasıta ile teşrif buyuracaklar?

— Dünyada mevcut olan bütün vesaiti nakliyeden gına geldiği için bugün yaya olarak...

— Fakat evlâdım, şakanın sırası değil, dolaklarını

çabuk sar. Ateş sıklaştı. Batarya ateşleri başladı. Ha... ha... ha...

Ümitli Dakikalar Yaşıyorduk

Kuvvetli iki elle sağlam bir patiska yırtılır gibi bir ses... Nâzım, sanki gelen gülle başına düşüyormuş gibi gayri ihtiyarî ellerini başına götürdü. Köşkü, damı ile camı ile sarsan bir taraka ve sonra bir taş ve toprak yağmuru. Şangır, şangır bir adet daha camımız kırıldı.

— Hay Allah gözünü kör edeydi elceğizlerin kırılardı. Ulan domuz yavrusu. Şu mermiyi kafamıza indirdin. Çok âlâ ettin. Fakat kafamızı kırsaydın da bu havada şu camımızı kırmasaydın...

Sobayı yakmağa çalışan muhacirler, put gibi donmuşlar, Selâtü selâm getirmeğe başlamışlardı:

— Korkmayınız, bu geçti Mehmet Ağa. Yenisine bakalım.

Keşki söylemeseydim. Nefesin canı varmış derler, ne doğru. İşte, bir fışirtı daha, Nâzım, hemen kapıya fırladı.

— Üstü kapalı yerde şehit olmak istemem... diye bağıırıyordu.

Bu mermi de yakın geçti. Fakat yanımızdaki dut bahçesinin yumuşak topraklarına saplandı ve patlamadı. Silâhlarımızı kaptık ve soluğu siperlerde almak kararıyla besmele çekerek kapının eşiğini atlادık. Dut bahçelerini süratle geçerek şoseye çıkar çıkmaz arkamızdan çağrılmaya başladık. Arkamıza döndüğümüz

zaman, Kahraman Bey'le karşılaştık. Yanında, genç bir zabıt daha vardı.

— Ayol, ben size geliyordum.

— Bizde siperlere gidiyorduk.

— Mühim bir işiniz mi vardı?

— Görüyorsunuz ya, top ateşi sıkıştı. Kim bilir belki bir şey olur. Arkadaşlardan ayrı bulunmıyalım.

— Yok canım. Bir şey olmayacağına senet vereyim. Mademki yola çıkmışsınız. Hadi Karaağaç'a gidelim...

Atlarından indiler. Hep beraber Karaağaç'a doğru yürürken Kahraman Bey anlatmağa başladı.

Bugün kıtaata (*birliklere*) iki maddelik bir tamim (*genelge*) tebliğ edilmiş. –henüz, bize gelmedi– Birinci maddesinde, ordumuzun Çatalca civarında vuku bulan taarruzu üzerine düşman Silivri havalisinde, tahminin kat kat fevkinde telefata vererek mağlup olmuş ve şiddeti şitadan (*kışın şiddetinden*) son derecede müşkülât içinde bulunuyormuş.

İkinci maddesinde: Ordumuzun vurduğu darbe ve Edirne Kalesi'nin bu zamana kadar gösterdiği mukavemeti cesurane Avrupa efkârı umumiyesini lehimize celbetmiş. Tavassut (*aracılık*) etmişler. Müzakeratı sulhiye ve esasiye başlanılmış. Kariben (*yakın vakitte*) “şerefi Osmani” ve muvafık bir sulhun akdi tebşiratına (*müjdesine*) intizar edilmek (*beklemek*) lâzım geliyormuş.

Hay babana rahmet, şöyle bir az soluk alalım yahu... Fakat hayret edilecek şey. İstanbul'un bu teb-

liğini neşretmeyi (*yayınlamayı*) mevkii müstahkem nasıl akıl edebildi? Her halde, balâdan (*yukarıdan*) gelen emir mucibince (*gereğince*) olacak.

Handa geçen o mahut (*sözü geçen*) hadiseden sonra bugün Kahraman Bey'i ilk defa görüyordum. Bu sevimli arkadaş hakkındaki mütalaamda da (*düşüncemde*) hiç yanılmamışım. O güne ve hatta eskisine nispetle (*oranla*) bugün Kahraman daha metin ve daha çok cesur buldum. Bu gün, kumanda heyetini daha derin bir görüşle tenkit ediyor (*eleştiriyor*). Fenni harple kabili telif olmıyan birçok hareketleri, binlerce askerin şehit olmasından başka hiç bir netice kazanılamıyan o lüzumsuz huruçları (*çıkışları*) sayıp döküyordu.

Vaktimizi uzun müddet Karaağaç'ta ve pek nafi (*yararlı*) bir tarzda geçirdik. Ayrılırken, onlarda memnundu, biz de memnunduk.

Onlardan ayrıldıktan sonra, buraya kadar gelmişken hastaneye kadar da gidelim dedik. Tam köşeyi sapacağımız zaman Nuri ile Niyazi'ye rast geldik. Tamam suretini bize getiriyorlarmış.

Hastanede Bahaettin Şakir Bey yoktu. Kemal Cenap ve Neşet Beylerle biraz vakit geçirdik. Bugün herkeste tuhaf bir haleti ruhiye (*ruh hali*) var. Onları da pek şen ve memnun bulduk. Her halde bugünkü havanın tesiri olacak.

Hem bizim hem düşmanın bataryaları, sabahki düellodan yorulmuş gibi tam bir sükûnet içinde...

Yine Particilik

26 Şubat-11Mart

Bugün hava gene güzel, bahar bütün letafetini zavallı Edirne'nin üzerine serpiyor. Artık soğukların şiddeti kalmadı. Bugün Karaağaçta bir kaç mülâkatımız (*görüşmemiz*) vardı. Yavaş yavaş, adeta bu nefis havanın letafetini yudum yudum içerek Karaağaç'a indik. Her tarafta başka bir güzellik uyanıyor. Şimdi karlar, siyah topraklar üzerinde birer benek gibi. Eriyen karlardan her tarafta küçük derecikler. Fakat maalesef, gene yollarda, siperlerden gelen hasta ve bimecal (*kuvvetsiz*) askerler... Böyle olmakla beraber, havanın bu revnakı (*parlaklığı*), adeta bu zavallılar üzerinde bir tesir yapmış. Takatsiz vücutlarını zorla sürüklemelerine rağmen gözlerinde yeni bir kuvvet, yeni bir canlılık var.

Karaağaç'ta evvelâ telgrafhaneye gittik. Yeni bir şey yok. Sonra görüşeceklerimizle görüştük ve en sonra hastaneye uğradık. Doktor, bizi görür görmez gülmeğe başladı:

— Mevkii müstahkemin beyannamesinden haberi-niz var mı?

— Hangisinden efendim?

— İsmail Hakkı meselesinden...

— Hayır. Lütfen anlatır mısınız?

Türk Ocağı ismindeki mahut (*bilinen*) risalenin neşrinden (*yayınlanmasından*) dolayı risale (*kitapçık*) sahibi İsmail Hakkı ile matbaa memurları divanı harbe ve- rilmekle beraber “İşbu risaleden (*kitapçıktan*) her kimin

yedinde (elinde) mevcut ise derhal mevkii müstahkem kumandanlığına teslim edilmediği takdirde şiddetle cezalandırılacağı” hakkında bir beyanname neşredilmiş.

Buda, bizim zaferimiz demektir. Şu halde, artık mevkii müstahkem de anladı ki bundan sonra kale dâhilinde ne grupçuluk ve ne de halâşkârlık (*kurtarıcılık*), ötmeyecek bir düdük olmuştur.

Gençliğin unutulması mümkün mü?

Bundan sonra vatanın felâketine sebep olanları murakabe (*kontrol*) eden bir kuvvet var. Bugün, ahvali fevkalâde hasebiyle zaruri (*zorunlu*) olarak kendi haline bırakılanlardan yarın kat’i bir hesap sorulacaktır. İşte bunu anlıyanlar, şimdi tam manasıyla bir, “soldan geri...” yapıyorlar. Merhum Nâzım Paşa’nın başkumandanlık devrinde, kendilerini mesul edecek hiç bir kuvvetin mevcut olmadığına kani olarak mağrur ve pervasız (*korkusuz*) hareketlerde bulunanlar, o zaman yaptıkları seyyiatı (*kötülüğü*) bugün unutturmağa çalışıyorlar. Fakat biz unutmayacağız, Birçok genç, münevver vatanperver zabitanı, “İttihad-ı Terakki’ye mensuptur” diye en ileri hatlara sürerek Bulgar ateşleri altında imha etmek hakkında verilen kararları unutmayacağız. Bereket versin ki bu müheyyinane karar, vaktinde haber alınmış ve lâzım gelenlere anlatılmıştı. Ancak bunun üzerine ittihaz olunan (*alınan*) tedbir ve ihtiyatlar neticesindedir ki birçok kıymetli Türk evlâtları, bi-sud (*faydasız*) ve vakitsiz ölümlerden kurtarılmıştır.

Mamafih (*bununla birlikte*), mevkii müstahkemin bu risale (*kitapçık*) meselesindeki demarşı da anlaşılmıyacak bir şey değil. Çok eminim ki, edebiyatı amıyaneyi (*adice edebiyatı*) imza eden zat, risalenin muharriri (*yazarı*) olmak üzere en değersiz, en kıymetsiz bir zavalıyı divanı harbe sevk ederken daha doğrusu risalenin hakikî muharririni kalın bir perde ile örterken çember sakal harekete geliyor ve dudaklarından riyakâr bir tebessümle:

— Aldattım. Herkes gibi onları da aldattım, diyor.

Zararı yok. Eğer bu kale bizim mezarımız olmazsa, aldanmadığımızı söyleyecek zaman geçmiyecektir. Vazifeleri: cephe raporları, plânlar, haritalar, arasında didişmek ve çalışmaktan ibaret olması lâzım gelen efendilerin, bu vazifeleri bir tarafa atarak, han odalarının gizli köşelerinde meşhur hafızlar ve sair hürriyet ve itilâfçılarla yaptıkları gizli içtimaları da (*toplantıları da*) biliyoruz.

Zararı yok, bugün sabredeceğiz. Çünkü son günlerini yaşıyan kalenin bugün tamamıyla sükûna (*sessizliğe*) ihtiyacı var. Aynı zamanda kuvvet ve mevkiimize de eminiz. İlk ihanet hareketinde onların kafalarının birer yılan kafası gibi ezilmesi için her şey düşünüldü ve hazırlandı. Buna binaen, artık bu efendilere daha fazla ehemmiyet vermiye ne lüzum var?

27 Şubat- 12 Mart

— Nâzım! Bugün, yarın burada hiç bir işimiz yok. Siperdekileri de özledim. Kalk bakalım. Silahını, pusa-

tını tak, takıştır.

— Aman ağabey yollar her halde pek çamurdur. Yaya mı gideceğiz?

— Altı atlı saltanat arabasıyla gidecek değiliz ya oğlum...

Erzak arabasına binmek için çadırlara gittiğimiz zaman Hafız Çavuş da siperlere gitmek üzere hazırlanıyordu.

Yola düzüldük. Hava, fevkalâde güzel, ılık bir güneş, bahar, bütün kudretini bahşediyor. Ölgün vücutlarımıza kuvvet ve hayat veriyor. Arda nehri genişlemiş ve güzelleşmiş. Edirne Cesri Mustafa Paşa şimendifer hattının üzerinden mini mini yeşil otlar fışkırıyor. Bir müddet hattın kenarından ağır ağır ilerledikten sonra, Maraş Köyü'ne saptık. Yolun kenarında topçu efradı (*askerleri*), cephane arabalarından bataryalara mermi çıkarıyorlar. Mermilerin, kırmızı, sarı, yeşil renkleri o kadar tatlı bir ahenk ve imtizaç (*uyum*) gösteriyor ki... Ölüm saçan bu çelik parçalarında bile bugün bariz (*açık*) bir şiir var. Topçu neferleri, mermileri kaputlarına sarıyor ve köyün ilerisindeki bataryalara taşıyor.

Bir az daha ilerledik. Yolun iki tarafında geniş çukurlar. Bu çukurlar, bir gün evvel yapılan top düellosunda düşman mermileriyle açılmış. Şimdi tam Togançay arzı ile Çürükköy'de bulunan düşman bataryalarının, bizi ayna gibi göreceği ovaya çıkıyoruz.

— Çocuklar! Şu dakikada kafanızın derisine beş mangır bile vermem. Emin olun ki herifler karşıdan

batarya dürbünüyle baksalar, sakallarımızda gezen mübarek kehleleri (*bitleri*) bile görürler...

Vakit vakit, topların gürlmesine mukabil (*karşılık*), cephenin bütün piyade hatlarında derin bir sükûnet var. Fakat bu sükûnet, büyük fırtınalardan evvel görülen ağır ve sakın havalara benziyor.

İkindiye doğru, nizamiye taburlarından gelen bir zabıt, meş'um (*uğursuz*) bir haber getirdi. İskeçe alayı efradı (*askerleri*), zabıtlarına kati bir ulti-matom (*kesin uyarı*) vermişler ve eğer martın yedinci gününe kadar sulh olmazsa, bütün alay efradı, silâhlarını terk ederek düşman tarafına geçeceklerini açık bir lisan ile zabıtlarına söylemişler.

Bu haberden müteessir olan kumandanım, derhal Edirne'ye avdetimizi (*dönmemizi*) emretti. Meselenin şeklini ve neticesini tahkik ederek kendisine bildireceğiz.

Edirne'ye Dönüş

Geç vakit, Edirne'ye dönüyorduk.

Bugün, bu dağların ve ovaların ne bedî bir güzelliği vardı. Akşam oluyor. Güneş, Koyunlu sırtları üzerinden guruba hazırlanıyordu. Siperlerin gölgeleri, korkunç bir yılan gibi uzanıp gidiyor. Solumuzdaki "Arda", bir gümüş şerit gibi parlıyor ve büküle büküle Edirne'ye doğru akıyordu.

Ah Edirne'nin muhteşem gurupları (*gün batımları*)... Bu gurupları görüpte titremiyen kim vardır? Maraş

köprüsünü geçerken, güneş düşman elindeki sırtların üzerinde kızıl yangınlar yapıyor. Ardanın billur sinesi üzerine erguvanî bir renk seli akıtıyordu.

Kaçakları Bekleyen Akıbet

28 Şubat 1328 - 13 Mart 1913

Senenin son günü ve bu defterimin de son sayfası ne kanlı ne hazin bir facia ile kapanıyor. İskeçe Alayı meselesini tahkik eden sabık (*eski*) Kanun Zabiti Ahmet Bey, kanun zabıtlığından nizamiye alaylarına verilmiş ve son günlerde de İskeçe Alayı'na nakledilmişti. Ahmet Bey'den meselenin iç yüzünü anladık.

İskeçe Alayı efradı (*askerleri*), zannolunduğu kadar mücrim (*suçlu*) değilmiş. Hakikaten efrat (*askerler*), bazı serkeşane muamelâtta (*itaatsiz davranışlarda*) bulunmuş. Fakat buna sebep, doğrudan doğruya alayın bazı zabıtları imiş. Ekserisi mektep muallimlerinden ve alaylılardan olan bu zabıtlar, şimdiye kadar efrattan daima uzak yaşamışlar. Efradın ne maddiyat ve nede maneviyatıyla hiç meşgul olmamışlar.

Ahmet Bey temin ediyor ki: Bir gün bile efradın ruhuyla meşgul olmak, onların arasında bulunmak, büyük bir hüsnü tesir yapmış. Şimdi alayın zabıtları genç ve münevver zabitan ile tebdil ediliyor ve bölükler arasına da nizamiye efradı karıştırılmış. Hülâsa, alay tamamen elden çıkmış bir kuvvet değildir.

Acaba bu tedbir daha evvel niçin düşünülmeydi? Hemen her harpte Rumeli alayları bozuldu. Raptü

zapt olmamak yüzünden hasıl olan bu bozgunluk, birçok şehit ve yaralılara mal oldu.

İşte, ben şimdi şu satırları yazarken kanlı bir facia oluyor. Gümölcine alayından düşman tarafına firar ederken yakalanan efrattan bazısı, idam olunuyor.

Evvelâ, kısa bir yaylım ateş ve sonra bir dua.

“Padişahım çok yaşa...”

Diğer efrada (*askerlere*) kanlı bir numune göstermek için tertip edilen (*düzenlenen*) bu facia sahnesinde göğsü delinen zavallıları bu hale koyanlardır. Daha ilk günden itibaren maneviyatı sarsılmış olan bu zavallılar sıkı bir rapt ve zapt altına alınmış ve onların ruhuna askerliğin şeref ve kutsiyeti aşılanmış olsaydı ne bu Türk evlatlarının sineleri kardeş kurşunlarıyla delik deşik olur ve ne de o riyakâr terane, Edirne'nin saf ufuklarında duyulurdu.

Yeni Senenin İlk Günü

1 Mart 1329 - 14 Mart 1913

Yeni senenin ilk günü... Gözlerimizi top sesleriyle açtık.

Daha sabah olurken düşman mermileri, şehre, Karağaç ve bütün cenup (*güney*) bataryaların üzerine yağma başladı. Ve biraz sonra da ateş bütün cephelere sirayet etti (*yayıldı*). Düşman topçusunun bu nazikâne yılbaşı tebrikine tabîî bizim bataryalar da iştirak etti.

Bütün Edirne'nin ufukları, akşama kadar fasılasız bir top düellosunun velvelesiyle dalgalandı. Çok iyi, çok güzel. Düşmanın ateşine mukabele edelim. Fakat bu kadar mebzul (*bolca*) bir ateşle mukabelede (*karşılıkta*) acaba ne mana var? Bu müthiş mermi israfının her halde cezasını çekeceğiz.

2 Mart 1329 - 15 Mart 1913

Geçen perşembe günü bazı Rum karılarının valiye ve belediye riyasetine müracaat ederek laşe buhranından (*leş krizinden*) şikâyet ettiklerini işitmiştik. Bugün de üç yüz kadar tahmin olunan gâvur karısı, evvelâ hükûmet dairesinin ve sonra belediyenin önünde bağırıp çağırarak büyük bir nümayiş (*gösteri*) yapmışlar. Nümayişin (*gösterinin*) esas verileri verilen ekmeği yiyemiyorlarmış ve aç kalıyorlarmış... Bu karılar, tamamen Kıyık ve Yıldırım mahallesinin Rum ve Bulgar karıları olup kâmilten (*tamamen*) fahişelerden mürekkep imiş.

Bunlar, hayırlı alâmetler değildi. Ve bu nümayiş (*gösteri*) şüphesiz bir program altında icra ettirilmekte idi. Meselenin en şayanı dikkat ciheti, gerek vilâyet ve gerek mevkii müstahkemin lakaytlığıdır (*kayıtsızlığıdır*). Üç günden beri bu nümayişe (*gösteriye*) hazırlanan bu pis orospuların ilk içtimalarında (*toplanmalarında*), kafalarına bir kaç dipçik patlatılsa idi, bugünkü rezalet meydana verilmezdi. Mamafih (*bununla birlikte*) Rum ve Bulgar metropolitleri “makami âlii vilâyetpenahiye davet olunarak vesayayi lâzime” de bulunulmuş.

4 Mart 1329 - 17 Mart 1913

Havadis... Muhasara (*kuşatma*) ordusu başkumandanı Ayvanof intihar etmiş, sebebi ise, Edirne'yi muhasaraya (*kuşatmaya*) başladığı zaman, “Edirne’ye üç ayda girerim” demiş. Halbuki ademi muvaffakiyeti (*başarısızlığı*) azim (*yüce*) nefisine dokunmuş ve Türk sinesine karşı âciz kalan silâhını kendi kalbine çevirmiş. Eğer bu havadis doğru ise, böyle sözünün eri ve izzeti nefis sahibi bir kumandanı kaybettikleri için Bulgarlar ebediyen ağlamalıdır.

6 Mart 1329 - 19 Mart 1913

Hava güzel. Her tarafta derin bir sükûn. Ne bir top ve ne de bir tüfenk ateşi var.

Bugün gene çirkin bir şey oldu. Fırkadan (*tümenden*) yazılan bir emirde ekmeklerin küçülmesine mukabil (*karşılık*) verilecek et istihkakının arttırılacağı yazılıyordu. Halbuki tayın (*asker yiyeceği*) tevziatında (*dağıtımında*) görüldü ki, et ve ekmek gene eskisi kadar. Asker, bundan pek müteessir oldu. Emir şeklinde söylenen bir sözün yapılmaması, askerin itimadını azalttırıyor.

Yeni bir emri yevmi (*günlük emir*). Her ne suretle olursa olsun telef olan hayvanların derin çukurlara gömülmesi emrolunuyor. Çünkü birçok askerlerin bu hayvan leşlerinden parçalar keserek yedikleri ve hatta bu parçaları kesmek için köpeklerle mücadele ettikleri artık adi vakalar halini aldı. Böyle, günlerce evvel öl-

müş hayvan leşlerinin etlerini yiyen efrat (*askerler*) zehirleniyor. Yüzü gözü şişiyor ve hastalanıyor:

Akşama doğru, bir resmi tebliğ bütün askere biraz heyecan ve can verdi. Bulgarlarla Yunanlıların arası fena halde açılmış ve Yunan kralı Selanik'te katledilmiş.

Gece, Muhittin Bey'le ile karakol siperlerinde iken de mahrem (*gizli*) bir emir tebliğ edildi. "Kale muhasara (*kuşatma*) ordusu fena halde sıkıştığından başkumandanını tebdile (*değişime*) mecbur kalmış. Yeni gelen kumandanın umumî bir hücum yapması muhtemel olduğundan gayet müteyakkız bulunulması" lâzım geliyormuş.

7 Mart 1329 - 20 Mart 1913

Bugün yine bir tebliği resmî, Çatalca Ordusu büyük bir muvaffakiyet kazanmış.

Gayri resmi havadislerle gelince: Bulgarlarla Yunanlıların arası tamamen açılmış. Hatta Çatalca civarındaki iki Yunan fırkası (*tümeni*) ile Bulgarlar arasında harp bile başlamış. Bizim Mecidiye kruvazörü yedi adet Yunan nakliye vapuru batırmış ve nihayet, Çatalca Ordumuz, mühim bir yarma hareketi yaparak süratle ilerliyormuş. Hatta pişdarları da (*öncüleri de*) Edirne'ye üç saat mesafeye kadar varmış?

Bütün bu havadisler, ne olursa olsun, artık bitap ve bimecal bir hal alan askerin üzerinde çok büyük bir tesir hâsıl ediyor.

8 Mart 1329 - 21 Mart 1913

Üç günden beri uğraştığımız iş, bugün hitam (*son*) buldu. Artık on günlük erzakımız ya kaldı, ya kalmadı. Nihayet, acı bir akıbetin arefesinde bulunuyoruz. Böyle olmakla beraber, zilletle (*alçakça*) teslim olmayacağız. Eğer bu hali Bulgarlar hissedeler de umumî bir hücumla kalkarlarsa, her hangi makamın emriyle olursa olsun, cephemiz -yani Maraş Cephesi- katiyen teslim olmayacak. Biz pekâlâ his ediyoruz ki:

Düşman Edirne'ye her halde Şark Cephesi'nden girmeğe çalışacaktır. Şayet bizden evvel bu cephe ve diğer cepheler sukut ederse (*düşerse*), bütün bizim ahdimize iştirak eden arkadaşlar, kurtarabildikleri kıtalarla bizim cephemize koşacak ve bir taraftan Meriç diğer taraftan Arda ile muhat (*çevrili*) olarak tam bir adaya benziyen cephemiz en son vazife—i askeriyesini tamamen ifa edecek (*yerine getirecek*) ve bir noktadan düşmanı yarararak bizim huruç (*çıkış*) plânını tatbik edecek. Gizli irtibat kuvvetimizle cephemizin bütün bölük kumandanlarından bu iş için söz ve ahit aldık.

Düşman daha derin bir sükût mahfaza ediyor. Yasıtepeden mütemadiyen atılan toplarımıza bile mukabele etmiyor. Bu derin ve ağır sükût bize ihsas (*ima*) ediyor ki, beklenen o müthiş fırtına, uzak değil.

9 Mart 1329 - 22 Mart 1913

Bugün, Bahaeddin Şakir Bey'le Aziz Bey'den kati teminat aldık. Erzakımız, martın yirmi beşine kadar

idare edebilecekmiş. Demek ki biz de mukavemeti o güne kadar temdide (*uzatmaya*) mecburuz.

Düşman, sükûtta (*susmakta*) devam ediyor.

Bu akşam, Yassitepe istikametinden gelen bir düşman tayyaresi şedit (*şiddetli*) topçu ateşimizle karşılandı. Fakat tayyare, bütün bu ateşlere rağmen bütün cepheler üzerinde bir devir yaptıktan sonra Mustafa-paşa istikametine avdet etti (*döndü*).

İhtimal Verilmeyen Bir haber

10 Mart 1329 - 24 Mart 1913

Bugün yeni bir felâket haberi ile karşılaştık. Yanya Kalesi, sukut etmiş (*düşmüş*).

Öğleden sonra, Zeki Bey’le Kahraman Bey bize geldiler. Her ikisi de büyük bir heyecan içinde idi. Diğer arkadaşların Karaağaçta bizi beklediklerini ve görüşülecek mühim bir şey olduğunu söylediler.

Rozulato’da yerleştik. Mesele anlatıldı. Güya, mevki müstahkem tarafından Bulgar başkumandanına gizli bir parlamenter gönderilmiş ve denilmiş ki:

“Artık kalenin mukavemet (*dayanma*) imkânı kalmamıştır. Biz kaleyi lüzumsuz kan dökmeden teslim edeceğiz. Fakat bir kısım zabitan buna muhaliftir. Muayyen (*belirli*) bir saatte biz teslim emrini verelim ve bu emri verir vermez de “Hızırlık” istikametinden otomobillerle size gelelim. Evvelâ bizi teslim alınız. Kalede mecburen teslim olur.”

Büyük bir hayretle dinlediğimiz bu havadise kat'iyen ihtimal vermedik. Fakat ne olursa olsun her ihtimale karşı şayet böyle bir mecnunane ihanete maruz kalırsak derhal biz de harekete geçeceğiz.

Evvelâ, bu harekete tasaddi etmesi (*başlaması*) ihtimali olanların isimlerini yazdık. Yarından itibaren birer arkadaş bunları şedit (*şiddetli*) bir tarassut (*gözetleme*) altında bulunduracak.

Böyle bir harekete tasaddi edecekleri (*kalkışacakları*) his olunur olunmaz, bunlar derhal öldürülecek ve mevkii müstahkem kumandası, on birinci fırka (*tümen*) kumandanı İbrahim Paşa'ya tevdi olunacak.

Felâketli Gün

11 Mart 1329 - 24 Mart 1913

Öğleden sonra başlayan düşmanın topçu ateşi, güneş gurup ettikten sonra şiddetini arttırdı. Müthiş bir velvele, yavaş yavaş kaleyi sarıyor. Bilhassa garp ve cenup cephesi, gittikçe şiddetini arttıran bir volkan gibi ateşler içinde kaynıyor.

Ya cephemiz, karşımızdaki Sırpların topçu kuvvetini ancak şimdi anlıyoruz... Daracık cephemize o kadar sık ve o kadar çok batarya yerleştirmişler ki.. başımıza yağın mermiler ve şarapneller adeta piyade ateşi gibi geliyor. Siperler, gittikçe yaralılar ve şehitlerle doluyor. Hiç kimsenin yerinden kıpırdamak imkânı yok.

12 Mart 1329 - 25 Mart 1913

Meş'um (*uğursuz*) gün... Meş'um... Menhus (*kötü*)...
Mel'un (*lanetli*) gün...

Sabaha karşı sis vardı. İleri karakol siperlerinden haber geldi. Düşman piyadesi, sisten istifade ederek ilerliyormuş. Hatta önümüzdeki dereye kadar sokulmuş. Vaziyeti bizzat görmek isteyen kumandanımla ileri karakol siperlerine kadar beraber gittik. Hakikaten Sırlar iki hat üzerinde, gayet ağır bir surette sürünerek ilerliyor. Bu, ilerlemek değil, biraz da beklemek. Çünkü bilâ insaf (*insafsız*) ve bilâ fasıla (*aralıksız*) başımızın üzerine yağan topçu ateşinin biraz daha bizi ezmesini bekliyorlar.

Bir taraftan sis, bir taraftan infilâk eden mermilerin dumanları, yirmi metre ilerisini bile güç gösteriyor...

Şafak sökerken sis birdenbire kalktı. Sanki bir tiyatro perdesi gibi...

Ah, işte unutulmaz bir an... Siperlerin karşısındaki sathı mail (*meylli arazi*) üzerine yayılmış olan harp efradı (*askerleri*), tamamen meydana çıktı. Gerek sise ve gerek topçularının müessir (*etkili*) ateşine güvendikleri için tamamen açıkta olan Sırlıların üzerine bizim siperlerden o kadar şedit (*şiddetli*) bir tüfek ateşi açıldı ve bu ani ateş bir andan Sırları o kadar şaşırttı ve o kadar dağıttı ki, başımızın üzerine çöken felâketi bile unutarak kahkahalarla gülmeğe başladık.

Çok sürmedi. Pek az bir zamanda bütün bu taarruz kuvveti kurşunlarımızın sağanaklı yağmuru altında can verdi. Kaçan pek azdı. Hele dereye kadar ilerlemiş olanlardan bir tek nefer başladı ki, siperlerde barınmak ihtimali yok.

Etrafımızda patlıyan tahrip tanelerinin çıkardığı minare gibi toprak sütunlarının başımıza, beynimize yağdırdığı taş ve topraklardan göz açamıyoruz. Mütemadiyen (*sürekli*) infilâk eden mermilerden kulaklarımız tılandı. Hiç bir şey duymuyoruz.

Dakikadan dakikaya vahametini artıran hadisatı, zapt etmek, kaydetmek şu tarafa dursun görmek bile mümkün değil...

Bulgarlar, bütün topçu ve piyade kuvvetleriyle Şark Cephesi'ne yüklenmişler Ayvazbaba ve Maltepe Höyüğü sukut etmek (*düşmek*) üzere imiş. İhtiyatımızda bulunan otuz ikinci alayın birinci taburu ile Papastepe Höyüğü'nün gerisindeki ağır sahra bataryası süratle Şark Cephesi'ne imdada koşturuluyor.

Zavallı Kahramanın Son Sözü

Umumî vaziyet hakkında malûmat almak için derhal Edirne'ye hareketimizi kumandanım emretti. Karargâhta kalacağız ve sık sık vaziyetten kendisini haberdar edeceğiz.

Maraş Köyü'ne gelinceye kadar mermi tufanından kendimizi güç kurtarabildik. Üç adımda bir, yere yatıp yuvarlanıyoruz. İntişar eden (*dağılan*) mermi par-

çalarından ve şarapnellerden tahaffuz (*korunmak*) için kendimizi o çukura, bu çukura atmaktan berbat bir haldeyiz.

Yollar, yaralılarla dolu. Yürüeyebilen yaralılar, kendilerini kurtarabiliyor. Ağır ve yürümeğe muktedir olamayan yaralılar, inim inim inliyerek, kemali sabur ve tevekkülle son dakikalarını bekliyor.

Bunların bazılarına yardım etmek istedik. Mümkün değil. Arda köprüsüne yakın bir yerde sürüne sürüne oraya kadar gelmiş olan bir topçu onbaşı yolun kenarında kalmıştı. Ağzından kan sızıyordu. Yanına diz çöktüm. Bunu hisseder etmez gözlerini açtı. Dalgın bir nazarla baktı.

— Çavuşum. Su... dedi.

Nâzım, derhal matrasını ağzına uzattı. Elimle başını kaldırdım. Üç yudum su içti. Dudaklarında hafif bir tebessümle sordu:

— Düşman kaleye girdi mi?

— Hayır evlâdım...

— Oh... Elhamdülillah...

Zavallı yavrunun son sözü bu oldu.

Karaağaç mahşer gibi kaynıyor. Herkes sokakta, herkes birbirine sual soruyor. Evvelâ hastahaneye uğramak istedik. Fakat oraya giden akın akın yaralılar bizi bu fikirden vazgeçirdi. Böyle mühim bir vazife zamanında onları bir saniye bile işgal etmeği muvafık görmedik. Telgrafhaneye uğradık, kapalı. Nuri ile Niyazi'den eser yok.

Karaağaç caddesinde, süratle gidip gelenlerin çehrelerinde bariz bir endişe ve ümitsizlik.

Caddede ilerledikçe, Şark Cephesi'nin vaziyetindeki vahameti daha iyi anlıyoruz.

Karargâhtakiler de hayret ve endişe içinde...

Süratle toplayabildiğimiz malûmatı derhal kumandanıma gönderdik. Vakıa, vaziyet vahim, hatta çok vahim. Fakat ümitsiz değil. Kale, henüz yaşıyor ve yaralı bir aslan gibi çarpışıyor.

Cephelerin Son Vaziyeti

Başımıza ağır bir darbe indiren mühim bir havadis...

Mahrem (gizli) ve müstacel (acil) kaydıyla Muhittin Bey'e şu mektubu yolladım:

"Muhterem kumandanım.

Şimdi aldığım mevsuk (sağlam) bir habere nazaran bütün alay sancakları mevkii müstahkem kumandanlığı tarafından toplattırılmakta imiş. Bizim sancak hakkında böyle bir talep vuku bulduğu takdirde ne suretle hareket edileceğinin derhal emri iş'ariyle cephemizin son vaziyeti hakkında malûmat (bilgi) ita buyurmanızı (vermenizi) rica ve hürmetle ellerinizden öperim efendim."

Cenup (güney) Cephesi 11-12 gecesı, Bulgarlar, mühim bir kuvvetle Ahırköy mevkilerine hücum ettiler. Taarruz, o kadar ani ve o kadar şedit (şiddetli) oldu ki

bizimkiler, birdenbire kendilerini toparlıyamıyarak tel örgülerine kadar çekildiler. Bu mevkilerin sukutu (*düşmesi*), Pamukdere'nin sukutu (*düşmesi*) demektir. Buna binaen üç taburla bir mitralyöz bölüğü, düşman eline geçen mevkilerin istirdadına (*geri alınmasına*) me-mur edildi (*görevlendirildi*). Bu kuvvet, büyük bölüklerin bir anda nısıf (*yarı*) mevcutlarını kaybetmelerine rağmen düşmanın ilerlemesine mani oldular.

Düşman, birdenbire karşısına dikilen bu mâniayı (*engeli*) devirmek için "hora" sedalarıyla siperlerinden fırlıyarak tekrar taarruza geçmek istedi. Fakat şedit (*şiddetli*) bir ateşle berbadü perişan oldu. Sabah oldu-ğu zaman, harp sahası, Bulgar maktulleriyle (*ölülerıyla*) dolmuştu. Bu harpte, Sultanyeri taburunun kumanda-nı Binbaşı Salih Bey'le gene bu taburun küçük zabitle-rinden bir Habeş Efendinin gösterdiği kahramanlık ve fedakârlığı söylye söylye bitiremiyorlar.

Ya, mahut (*sözü geçen*) Gümölcine alayının efradı... Bu, son harpte o kadar büyük bir fedakârlık göstermiş-ler ki, bu son harbe girerken, geri döneni öldürmeyi kendi aralarında ahtü Peyman (*yemin*) etmişler.

Eh ne kadar olsa mayada Türklük cevheri var. Son zamanlarda bunların başına verilen nizamiye zabitle-ri, beş on günlük bir gayretle, ruhlarına ve vicdanları-na yaptıkları telkinatla işte bugün kalenin en muhtaç bir zamanında bunları nafi (*yararlı*) bir kuvvet yaptı. Binaenaleyh, Gümölcineli efrat (*askerler*) hakkındaki hissiyatımı tebdil ediyorum (*değiştiriyorum*) ve eski gü-nahlarımı bu harpte kanları ile yıkayan bu arkadaşları, şurada hürmet ve minnetle yad ediyorum.

Hülâsa: Cenup (*güney*) cephesi sağlamdır. Sukut (*düşme*) ihtimâli yoktur.

Maraş Cephesi – Demir gibi, bir tek nefer, bir tek hatve (*adım*) geri çekilmedi.

Garp (*batı*) Cephesi – Düşmanın ilk taarruzunda biraz fazlaca zayıat verdi. Ve bazı bölükler de, siperlerini terke mecbur olarak ateşten mahfuz mahallere ricat etti (*çekildi*). Düşman, ricat eden (*çekilen*) bu bölüklerin üzerine yağmur gibi şarapnel yağdırdı. Fakat akşama doğru, bu bölükler, kendilerini toplıyarak tekrar ileri atıldılar ve tekrar eski ileri karakol mevzilerini işgal ettiler. Düşman piyadesi, bu kahraman arkadaşları yerinden söktürmek için birkaç defa hücumla kalktı. Fakat her defasında mühim telefata vererek geri çekilme mecbur oldu. Şu halde, bu cephe de korkulan bir şey yok.

Şark (*doğu*) Cephesi'ne gelince: Bu sabah şafak sökerken düşman kesif (*yoğun*) ve kademeli hatlarla Keşan Taburu üzerine şiddetle hücumla kalktı. Bu hücum esnasında düşmanın bütün bataryaları, kahir (*ezici*) bir ateşle, siperlerimizi eziyordu. Bulgar hücum saflarının arkasında yalın kılıç süvariler piyadeyi ileri sürüyor ve Bulgar zabitleri ellerindeki tabancalarla askerlerini hücumla sevk ediyordu. Bu hücumu, Keşan Alayı ile nizamiye yirmi sekizinci alayın üçüncü taburunun şedit (*şiddetli*) ateşiyle karşılandı. Bu ateş, bir anda muhacim (*saldırgan*) kuvveti durdurdu. Fakat süvarilerin yalın kılıçları ve zabitlerin tabancaları, tekrar düşmanı harekete getirdi. Eğer bu anda bataryalarımızı faali-

yette bulunmuş olsaydı, Bulgarlar bu açık taarruzlarında bir tek nefer bile kurtaramadan mahvolurlardı. Halbuki bataryalarımızda mermi kalmamıştı. Aynı zamanda, piyade mermisi de tükenmişti. Derhal süngüler takıldı. Ve düşmana karşı süngü hücumuna kalkıldı. Üç tabur düşman, kâmilten (*tamamen*) süngüden geçirilerek meydan boş kaldı. Bölükler, “cephane...” diye feryat ediyordu.

Fakat cephane yetiştirilmiyordu. Düşman, derhal vaziyeti kavradı ve eskisinden şedit (*şiddetli*) bir topçu ateşiyle siperleri yalamağa başladı. Artık piyademiz için bu siperlerde mukavemet (*dayanma*) imkânı kalmamıştı. Yavaş yavaş ricat (*çekilme*) başlamıştı. Taburların ve bölüklerin arası boş kalıyordu. Bu anda düşman yeni piyade kuvvetleri getirmişti. Bu gelen kuvvetler, gene arkalarındaki kılıç ve tabancaların zoru ile boş kalan yerlere sokulmağa ve buralardan da el'an (*şu an*) mevkiinde sebat eden bölükleri yan ateşine almağa başladı. Artık geriden cephane gelmek ümit ve ihtimali kalmamıştı. Buna binaen nizamiye kuvvetlerimiz adım adım geri çekilerek tel örgüden içeri girmeğe çalışıyorlardı. Bu hali gören düşman, bütün ateşini, tel örgü kapılarına teksif etti (*yoğunlaştırdı*). Ve bu dar sahada biriken askerlerimize büyük bir zayıat verdirdi.

Şimdi, buradaki kuvvetlerimiz, tel örgü içinde ve düşman da tevakkuf etti (*durdu*).

Fakat düşmanın cehennemî topçu ateşi, devam ediyor.

Depodan çıkarılan Sancak

Havadis... Çatalca ordumuz büyük bir zafer kazanmış, düşmana karşı icra edilen şiddetli bir taarruz neticesinde düşman siperlerinden kâmilten tart ettikten ve müthiş telefata verdikten sonra dün gece Çorlu ovasında yapılan son bir muharebeyi de tamamen kazanmış.

Edirne'ye düşmanın taarruzu dört gün devam edecekmiş. Eğer bu müddet zarfında düşmanlar Edirne'ye girebilirse ne âlâ. Giremezlerse muhasara (*kuşatma*) ref olunacakmış (*kaldırılacakmış*). Çünkü: Artık Avrupa harbin bu kadar uzamasından bıkmış usanmış.

Bu havadis, şüphesiz askerin maneviyatı üzerinde çok büyük tesir yapacak... Sebat ve müdafaa kudretini arttıracak.

Şimdi kumandanımdan şu cevabı aldım:

“Kaya,

1- Sancak meselesi için en muvafık şekli düşün ve yap.

2- Düşman, kudurmuş gibi saldırıyor. Bizde yerlerimizde demir gibi duruyoruz.

3- Şark Cephesi'nde vaziyetin çok fena olduğunu haber alıyoruz, doğru mu? Mümkün olursa her saat başında beni vaziyetten haberdar et.

4- Karargâhtan bir yere ayrılma ve efradı da (askeri de) dağıtma.

12—13 Mart / Muhittin”

Nâzım'la istişare ettik ve derhal kararımızı verdik.

Nâzım, kiler çadırına giderek boş bir çuvalla biraz kınnap (*ip*) getirdi. Bunu, bizim çadıra sakladık. Saat ona geliyordu. Tüfengimi aldım. Sancak nöbetçisinin yanına gittim. Efradın (*askerin*) azlığından dolayı üç saatten beri ayakta durmaktan halsiz kalan nöbetçi-yi değiştirdim. Kasaturamı çektim. Tüfengime taktım, nöbeti teslim aldım.

Gece zifiri karanlıktı. Her cephede ve bilhassa Şark Cephesi'nde mütemadiyen (*sürekli*) gürleyen toplar, artık medid (*devamlı*) ve müselsel (*art arda*) bir gök gürültüsü halini almıştı. Tarrakaların arasındaki fasılayı hissetmek bile mümkün değildi. Her taraf alevler ve mütemadiyen çakıp sönen binlerce şimşeklerle yanıp tutuşuyordu. Kartaltepe'den parlayıp sönen top yaylımları kasaturamın keskin ve parlak çeliğinde akisler yapıyordu.

Artık karargâhtakiler çadırlarına çekilmişti. Uzakta mutfak nöbetçisi, yanan ateşin yanına çömelmiş düşünüyordu. Nâzım'a seslendim. Elindeki çuvalla geldi. Sancağın sırtığını yerden çektik. Meşin kılıfı çıkardık. Nâzım, sırtığı elinde çevire çevire sancağı çözdü.

Bu mukaddes ipek yığını, elimize dokundukça hürmet ve heyecanla titriyorduk. Sanki onu acıtmaktan ve incitmekten korkar gibi yavaş yavaş sancağı sırtıktan çıkardık.

Ve sonra çuvalı, tıpkı sancak gibi sırtığa sardık ve kınnapla bağladık. Üzerine de kılıfı geçirerek tekrar yerine sapladık.

Pek uzun sürmeyen bu iş, çok basit bir şey olmakla beraber bunun verdiği heyecan bizi o kadar yormuştu ki, adeta ayakta duracak halimiz kalmamıştı. Titriyorduk.

Nâzım, gitti, başka bir nefer çağırdı. Nöbeti ona teslim ettim. Çadırda yalnızdık. Nâzım, sancağı, iki parçaya ayırarak ayrı ayrı muhafaza etmemizi teklif etti. Ben buna, bu mukaddes sancağı elimizle parçalamaya bir türlü razı olamadım.

Nâzım, sancağı taşımak şerefinden bir türlü vazgeçmiyordu. Nihayet, kur'a çekmeğe karar verdik.

Cebimden bir kuruş çıkardım. Nâzım'a sordum:

— Yazı mı, tura mı?

Nâzım, bir an düşündü.

— Yazı...

İkimiz de yere eğildik.

— Kayıp ettin çocuğum...

Sancak bana kalmıştı. Hemen soyundum. Artık, lime lime olan gömleğime varıncaya kadar soyundum. Sancağı uzunlamasına dört kat devşirdim. Uzun bir kuşak gibi oldu. Sırma şerit ve püsküllerini dışarda bırakarak onu vücuduma sarmak için ucunu göğsümün üstüne koyar koymaz Nâzım, hıçkırıklarla üzerime atıldı.

— Son defa ağabey, son defa, bırak onu bir daha öpeyim...

Evet. Son defa olarak onu, o, dünyanın en kıymet-

tar varlığını öptük. Hıçkırma hıçkırma. Kalbimizden ve gözlerimizden taşan kanlı yaşları onun üstüne akıta akıta öptük...

O kadar asabiyiz ki. Az kalsın Nâzım'la kavga ediyorduk. O, Şark Cephesi'ndeki arkadaşları dolaşmağa gitmek istiyor. Ben de bu karışık vaziyette bırakmak istemiyorum.

Şark Cephesi'ndeki ateşin şiddeti akla hayret verecek dereceyi buldu. Sesler gittikçe yaklaşıyor. Cephe, her halde yerinden sarsıldı. Kafkas tabya, ateş püskürüyor.

Nöbetçinin seslenmesi üzerine dışarı çıktım. İki zabıt ile iki nefer Mevkii müstahkem kumandanlığının emriyle sancağı teslim alacaklarını söylediler.

— Buyurunuz, dedim.

Neferler, sancak sırtığını yerden çıkardılar ve omuzlarına vurdular. Belki muayene ederler diye çektiğim endişe boşa çıktı.

Korkunç Felâket

Nihayet, o en çok korktuğumuz en büyük felâketle karşı karşıyayız.

Ayvazbaba sukut etmiş (*düşmüş*). Ayvazbaba'nın bütün istihkâmları kanlarla yoğrulduktan sonra düş-

manın eline geçmiş. Başta batarya kumandanı olmak üzere bütün topçu ve piyade efradı şehit olmuş. Düşman ilerlemiş. Kalkanlarla mücehhez (*donanmış*) olan Bulgar piyadeleri tel örgüleri kesmiş ve hattı asliden içeri girmiş.

Hiç ümit etmediğimiz bu havadis, bizi şuursuz hale getirdi.

Arkadaşlardan hiç bir haber yok. Ayvazbaba'nın sukutu (*düşmesi*), Şark Cephesi'nin sukutu (*düşmesi*) demektir.

Böyle bir felâket anında, oradaki arkadaşlar, kurtarabildiği yeni kuvvetlerle gelecek ve bizim cephede birleşecekti.

Şu halde daha hâlâ ümit var. Belki daha hâlâ mevzilerinde sebat ediyorlar. Belki de adım adım geri çekiliyorlar. Başka hiç bir şey hatırıma getirmek istemiyorum.

13 Mart - 26 Mart

Sabah. Henüz güneş doğmadı. Fakat bütün sema hazin bir güzellikle kızarıyor. Bütün ufuklar bütün ufukları teşkil eden tepeler, daha hâlâ alevler ve dumanlarla kanıyor. Daha hâlâ o medid (*devamlı*), müsel-sel (*art arda*) uğultu, bütün kudurmuşluğu ile devam ediyor.

Artık Şark Cephesi'nin şimal (*kuzey*) kısmı sustu. Yalnız Kafkas tabya ve Kıyık fasılasız ateşler püskürüyor.

On üç, on dört yaşında bir çocuk, nefes nefese karargâha geldi. Soruyor.

— Kaya Bey kimdir?

— Ne yapacaksın oğlum?

Elindeki mektubu uzattı. Zarfı açmadan yazıyı tanıdım. Geçirdiğim bir an, bir sene kadar geldi.

Zarfı açmadan iade ettim.

— Oğlum, bu mektup maalesef cevapsız kalacaktır. Çünkü Kaya ölmüştür.

Çocuk, boynunu bükerek, mahzun mahzun avdet ederken (*dönerken*), kendi kendime ilâve ettim:

— Evet Luiz. Artık Kaya ölmüştür. Sen karşında daima mağrur ve muzaffer bir Kaya görüyordun ve buna alıştın. Onun için şu dakikadan itibaren sukutun darbesi altında ezilen mağlûp ve hacil (*utanmış*) Kaya'yı göremiyeceksin. O artık tamamen ölmüştür.

Birdenbire müthiş bir panik başladı. Bir insan akını, Şehirden Karaağaç'a doğru kaçıyor. Nâzım'la beraber, silâhlarımız ellerimizde karakolun önüne koştuk. Koşanların en önündeki jandarmayı silâhımızın tehdidiyle durdurduk.

— Nereye?

O, boşuk bir sesle cevap verdi:

— Yapılacak bir şey kalmadı. Düşmanın süvarisi şehre girdi.

Bu anda, yeri göğü sarsan bir tarraka, bu âciz ve zelil cevabı teyit etti (*onayladı*). Başımızı kışla tarafına çevirdiğimiz zaman, semaya kadar kalkan kalın ve sincabî bir dumanın tepesi, yayılıyor ve mağlup Edirne'nin üzerine ölüm kanatları gibi açılıyordu...

[illegible]

Kaya'nın orjinal defterinin çevirisi

16 Şubat cumartesi

Ekmeklerimiz bugün biraz daha ufalmış. Yani bir yumruktan biraz daha küçük, rengi biraz daha koyulaşmış, Yani çikolatadan biraz daha esmer. İçinde mübarek arpa varla yok arasında, demek ki arpamızda suyunu çekiyor.... Artık Sivil ahalinin ekmeklerine de takayyüdat(bir takım sınırlamalara bağlamak) konulmuş. Vesikalara çok dikkat edilerek kimseye istihkakından(kendine ayrılan hakkından) fazla ekmek verilmemesine çok dikkat edilecekmiş.

İyi oldu. Sivil Ahali de biraz asker hayatına alışsın. Şu halde, mevkii müstahkemin (korunan yerin) imtiyazlı zevatı(zatları) Vali Beyefendi hazretleri ve bunların tebaalarıyla(ona bağlı olanlar) tebei tabiinlerinden(bağlılarının bağlıları) maada(başka); fakir, zengin büyük, küçük herkes bir oldu herkes aynı miktarda, aynı ekmeği yiyecek.

Sosyalistler şu hali görse, ne kadar memnun olurlardı. Buna, zoraki sosyalistlik derler. Eğer günün birinde bir sosyalist kodamanı ile görüşmek kısmet olursa bir nasihat direm(dерim):

— Zaruret oldukça sosyalistlik olmuyor. Şu koca dünyayı muhasara altına alıp da yenilecek, içilecek giyilecek şeylerin dibine darı ekebiliyor musunuz? Muvaffak olursanız. Ve illa, lafla sosyalistlik olmuyor. Ama buradaki kumanda heyeti âlisi (yüksek heyeti) gibi Allah'ın beş on tane imtiyazlı(ayrıcalıklı) kulu olacaktı. Zararı yok, varsın olsun ona da züğürtlerin sadakasıdır der ve geçersiniz azizim. derim İnşallah....

حقیقتاً - قراریم را علانیت سلطان سید و اهل بیت سید محمد
 کلام بگویند و در آن ... - که عاده بنم آورنده الله چه ... -
 و نشان از حمایت الله بگیرد و خانه یقاری را بر تو تر ، دشمن خلع
 موافق من که ما را کسب ... عیب نفی و مستحاضه خوار باشد
 کلامه ای که تلافیه برونه : (آن بانه مظهریت قطعی خبری بکنند)
 یا زبانی ایجه . ریگنده ایب (شدت شتاده بشا - اردوش
 شدت بناتر اهل بیت و مردم ایلده ناموس و حیات ملین و تجم
 آید برونه ادرن مدافعتی جز با بر دست و پا قرار دهنه برنزلان)
 ترمیم ایلینورسه . زاناً برونه باقیه یای چه نه ایستدار ...
 های های پاشم . بواقیم ~~ایضا~~ ارقا شریه قره افام زنگه
 بر آید و برونه برونه . بواقیم ~~ایضا~~ ارقا شریه قره افام زنگه
 عیقا مقبره و عاده و ایلینورسه برونه و ایلینورسه ~~ایضا~~ ارقا شریه قره افام زنگه
 ؟
 - هاید ناظم حافظه ... سیراه کید برونه ؟
 - آ ، برونه زده ده عیقا شریه افام برونه ؟ ...
 - ارقا شریه کوره کلمه کلمه . برونه برای کوره قانه فقیر ...
 برونه قراره زنگه برونه و عاده . در ده حافظه ...
 عیقا شریه عاده و برونه :
 - برونه آریا برونه اولور ... طایر قوما الله امرأ لیدر . سیراه کید
 ده سفیر ...
 ؟
 زنگه برونه افام برونه کید . برونه ادراره برای ارقا شریه آریا برونه
 برونه . سیراه برونه برونه ...
 برونه کید صفا برونه .

Sabahleyin Sabri Bey söylüyordu: Koca Edirne’de bir tek bakkal ve kasap dükkânı kalmamış. Nereden ne bulup da ne satacaklar! bu da iyi. Herkesin paracağızı, sıkır sıkır cebinde kalıyor. Daha hâlâ şurada burada saklı ufak tefek zahireler haber alınıyor ve komisyon tarafından basılarak meydana çıkarılıyor. Allah, ittihadı terakki müfettişi Aziz Beyden razı olsun. Mevaddı iâşesi (yiyecek maddeleri) temininde başlıca satılık zahirelerin çıkarılmasında hizmeti var. Adeta hepimizin velinimetini...

Öğleye doğru, pencereden Eleunora’nın başını gördüm., Zeki Beyin geldiğini anladım. Kapiya çıktığım zaman Zeki Bey Elenora’dan inmiş. Sayır neferine teslim ediyordu. Zeki Bey nedense bugün pek neşeli idi. Hâlbuki geçen günkü hâdiseden müteessir (üzüntülü) olduğunu zannederek ben de müteessirdim. O günkü bahsi, kendisi açtı. Bütün o bedbinane hislerin kimlerden mülhem (esinlenmiş) olduğunu etrafıyla anlattı. E.. bundan tabii de bir şey olamazdı. Bütün Edirne hudut müdafaasında parlak bir şöhret kazanan bir kumandan, bu şöhreti eliyle yıkamazdı.

Bu esnada... den haber geldi. Bu akşam arkadaşlarıyla Karaağaç’a gezmeye çıkacaklarmış. Ve çadırlara uğrayarak bizi de alacaklarmış...

— Haydi Nazım hazırlan..Siperlere gidiyoruz?

— Bu da nereden çıktı ağabey?

— Arkadaşları göreceğim geldi... Hem de bir iki gün kalacağız...

Bu ani karara Zeki Bey’de şaşıtı. Derhal hazırlandık. Çıkarken çadırlara haber gönderdim:

— Bizi arayan olursa tabur kumandanından emir aldılar. Siperlere gittiler desinler...

Zeki Bey’le Karaağaç’a kadar gittik. Biraz da bir iki arkadaşla ayak üstü görüştük. Siperlerin yolunu tuttuk...

Hava gizlice soğuklaşıyor.

Ötekilere gelince;

ذی یمن کله یمن الموم . قیوم یحیی و یموت . ذی یمن (لعل لئونول) ده
 اینجه سیم نغمه قیوم ایچورده . ذی یمن . ذی یمن . یمن یمن یمن
 ایس . صابونه کجه کوکلی عادت ده تانر اولرینه ظمه ایده رن به ده قانیم
 ججه اوکونک جی . که یس آیدس . یمنه او بدینانه حاکم کیمده ملهم
 اولرینه اطرافیا املاتس . قصه یمنه طبعی ده پرش اولر مازده . یمنه
 ادرنه خلط مضافه شده یا یمنه برکدت قاناناه بر قوماندانه برکدت
 الیل یقمازده .
 ادرنه کیمه کیمه . به نه ایچورم صابون . عقیق و ولولول
 کوکلی رنده . حیات ذوق . قادیه ذوق . شذوق . موسیقی
 ذوق ایچورکن حاکم ذوق کورسده عکس . اولوم وقایع قوقایه
 حال ساغرلنده ده یمن موفقیه قایلین کوکلی مله . که ایته ادرنه
 اولوم حقیقه قهرمانه دیلم . قیه . یمنه قیه دوشولم . اگر
 یمنه یمنه یمنه حیات و وارلق قور و یا مانسه نه یا یمنه
 حیا هانک صابونده یا شانه ؟ خلط بالوزلنده این
 ایچیه (. . .) بیا و امثال اقداره ادرنه حقیقه بر قوت نظرله
 یاغورم . هر حاله یمنه برکدت اقلول یکچورم . ایضا
 ادرنه ایلک کوروشده اولوم خوشه کیمه ده قادیله و شری
 منطقدنه سیکلینه بر دعا ادرنه یمن .
 ذکری املاتس . کجه کوکلی نه طیاره نه ایل یمنه کل عرب
 ایمنه . مصلحه ده ادرنه یمنه کیمه ویریله نیلانه . یمنه
 خلط محاصره شد ادرنه برکیده مضافه ادرنه سولم
 یمنه یمنه یمنه . خلط کریمه ایچورم ده یمنه یمنه یمنه
 کریمه ایمنه . ها . قوم یمنه یمنه یمنه یمنه

— Ben ne istiyorum? Tam yerinde bir kahramanlık... Bu da o kadar güç bir şey değil, ufak bir fedakârlık. Küçük bir hayat fedakârlığı; işte bu kâfi... Salonların, aşklı ve velveleli köşelerinde, hayat zevki, kadın zevki, şiir zevki, musiki zevki ile yüksek hisler ve zarafetler gösteren insanlar; ölüm ve kan kokan cidal sahalarında da muvaffakiyeti göstermelidir ki işte o zaman “hakiki kahraman” diyelim.... Kısa, çok kısa düşünelim. Eğer bugün yurdumuzun hayat ve varlığını koruyamazsak yarın acaba hangi salonlarda yaşarız. Galata balozlarında mı?... Onun için (...)ben ve emsal arkadaşlara, elden çıkmış nazarıyla bakmıyorum, Herhalde bunlar, bir sinir ihlali geçiriyorlar. Onları ilk görüşümde onların hoşlarına gidecek bir surette, kadınlı ve şiirli mıntıkalarla sinirlerine bir dua üfüreyim..

Zeki Bey anlattı, Geçen gün inen tayyarenin râkibi Bulgar değil Sırp imiş. Malkara’dan Edirne’ye gelirken kendisine verilen talimatta Bulgar hudut muhasarasının Edirne’ye bir kilometre mesafede olduğunu söylemişler. Bu adamcağızda Bulgar hattının gerisine iniyorum diye bizim top endahtlarının gerisine inmiş.

Hay koca Bulgarlar... Çok şakacı şeyler... Hani ya haklılar karargâhlarının Sultan Selimde olduğunu söyleyecekler. Gelelim Bugünkü havadislere...

Herhalde bizim ajanstan olacak donanmamızın himayesi altında Tekirdağ’ına çıkarılan bir kuvvetimiz, düşmanın hututu muvasalasını (ulaşımını) kesmiş. Harbiye’nin müsteşarı Fuat Paşa’dan gelen iki telgraftan birinde “anbean muzafferiyeti kat’iye haberlerini beklerim.” yazıldığı halde diğerinde ise “şiddeti şitadan(kışın şiddetinden) Bulgar ordusunun şiddetle müteessir olduğunu ve Rumeli’de namus ve hayatı millîmizi tecelli ettiren Edirne müdafaalarının cüz’i bir müddet daha mukavemette bulunmaları” tavsiye olunuyormuş.

Hay hay paşam, zaten mukavemetten başka yapılacak ne işimiz var...

Edirne Müstahkem Mevkii Komutanı Ferik (Tuğgeneral) M. Şükrü Paşa

Edirne Müdafaasında bulunan Türk askerleri

Detachment in the field 1912-1913 last hold

Balkan Savaşı sırasında kullanılan Bulgar uçağı

Bulgar uçağının attığı Davet-i İlan

Biz Bulgarlar Nefret Ve Kin Şayan Ve Tedbirsiz Osmanlı Hükümetiyle Muharebe Ediyoruz. Biz Müslüman Ahali-sine Karşı Değiliz. Malumunuz Oldun Ki Bizim Arzumuz Kan Dökmek Değildir. Biz Sizi Zalim Ve Gaddar Ve Merhametsiz Osmanlı Hükümet Adamlarınızdan Kurtarmağı İstiyoruz. Gördüğünüz Gibi Sizin Komşularınız 4 Devlet 4 Taraftan Sizin Memleketinizi İstila Ettiler. Kırkilise Çoktan Bulgar Askerlerin Elindedir.

Babaeski, Lüleburgaz, Dimetiko, Üsküp, Piriştine, Nurukob, Komanva, Alason Ve Daha Çok Şehirleri Çoktan Alındı. Edirne Her Bir Taraftan Muhasara Olundu.

İstanbul Tarafından Da Kesildi. Edirne'ye Hiçbir Taraftan Yardım Gelemeyeceğini Haberiniz Olsun. Böyle Ken Kan Dökülmeye Lüzumu Var Mı? Bu Kan Neye Yarayacak? Hakkaniyet İçün Mi Yoksa Sizin Haydut Ve Zalim Hükümet Adamlarınız Mı İçün Mi Edirneye Karşı 1000 Top Bulunuyor? Eğer Ki Edirne Teslim Olmazsa Bütün Bütün Harab Ve Dar-I Perişan Olacaktır. Ahaliye Yazık Değil Mi?

Türk esirler

Propoganda amaçlı çekilmiş bir fotoğraf, yaralı Türk askerine su veren Bulgar subayı

Şehit olan Türk askerleri Bulgar papaz tarafından takdis ediliyor

Kral Ferdinand Kocamustafapaşa'da

THE GRAPHIC, NOVEMBER 18, 1912

BY THE TRAIN IN THE BALKAN C.

CONQUEST BY RAILWAY: THE PART PLAYED

OUTSIDE ONLY: THE TOP OF A BULGARIAN TROOP-TRAIN AT MUSTAPHA PASHA

REINFORCEMENTS FOR THE FRONT: A TRAIN PACKED INSIDE AND OUT ON THE WAY TO ADRIANOPOLE

Bulgar Birlikleri Kataltepe'de

Hafif makineli birlikler Çatalca'da

Bulgar Birlikleri Ayvazbaba'da, katlettikleri sivil ve çocukların önünde poz verirken

Edirne'yi kuşatan Bulgarlar uzaklarda Selimiye Cami görölüyor

Edirne`den göç edenler

Edirne`den göç edenler

Edirne`nin teslimi ve Esir M.Şükrü Paşa

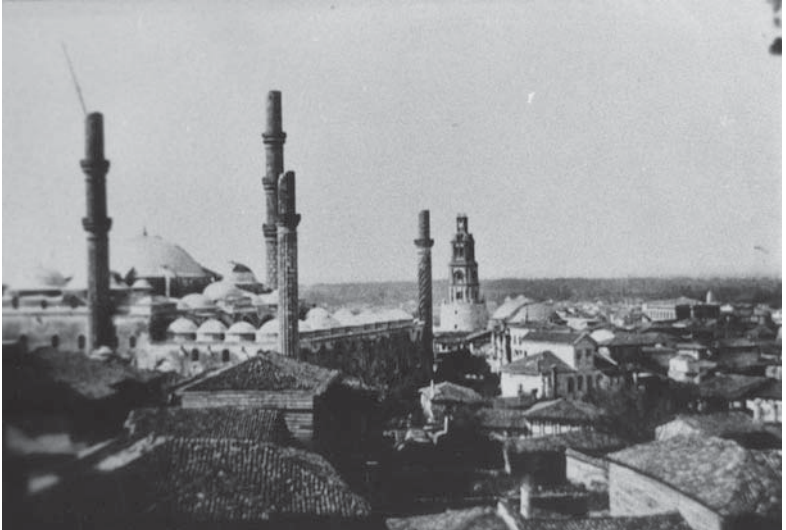
Edirne`de Bulgar askerleri

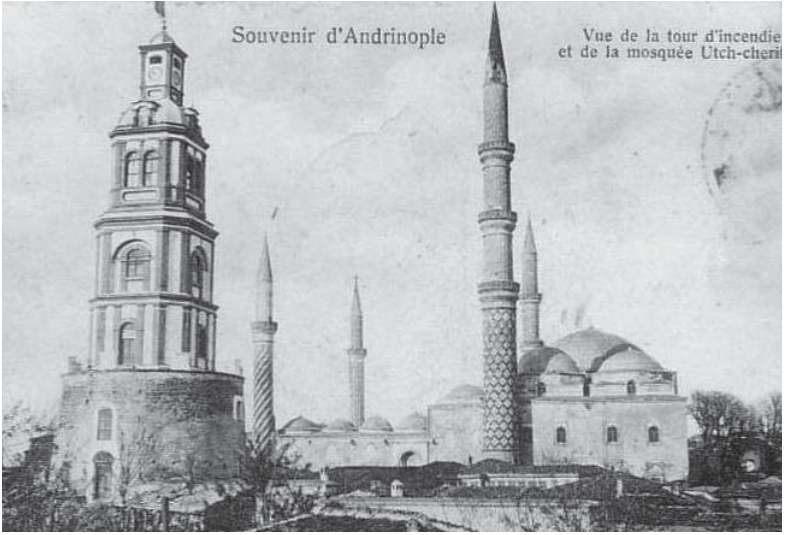

Dönemin Edirne Fotoğrafları

Гађање из српских топова код Једрена.
Pointage des canons de siège serbes à Adrianople.

